

శ్రీః
శ్రీమద్దాధరీయే
పశ్చలతః

సింహవ్యాఘ్రలక్షణసార్వభౌమపరిష్కారాంతా
అభిః కృష్ణభట్టియాఖ్యానైన వ్యాఖ్యానైన పరిష్కృతా

జి. రామస్వామిశాస్త్రిణా
యమ్బార్. కస్తూరీరగ్గాచార్యేణసాకం
సవ్యక్సింహోధ్య
రాజశాసనవశాదనితరసాధారణీమితస్తుద్రాణాధిక్రమి
మధిగత్యచ

మహీశూరపురీ విరాజమానాయాం
చిద్యాతరగ్గణీముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రాపితా

విజయతాంతమామ్

అస్యచ మూల్యం ౧-౮-౦

Price 1-8-0

Copyrights Reserved
1885. 1. 1

ఇహాఖలు కృష్ణభట్టియమిదం, గదాధరీయమధ్యేత్వాణామధ్యాపయి
త్వాణాంచాత్మన్తమావశ్యకమపి నాప్యైవప్రాయఃకస్యచిదపిసవిధే, సదపి
వానలభ్యతపవ తద న్యేన, కథంచిల్లబ్ధమపివాగ్నింధాధిక్యేన లెఖతుం లెఖయి
తుం వాదుశ్చకమేవ, కథంచిల్లిఖతమపిబహుతరాశుర్ధనంవలితం, నచాత్రీబ
హువక్తవ్యం, ప్రదితైవహీయంగాధా యన్గ్రంథకృతైవేదంనాశోధీతి .

అథునాచాహమీన్యశైపి కృష్ణభట్టియే విదుషాంవిద్యాధినాంచ ఆ

త్వన్తాపకృతయేనానాదేశీయాకొశానానాయ్యవిద్వద్భిస్సాకం సమ్యక్
సంతోధ్య క్వచిత్ యథాశ్రితసందభేణవివక్షితాథాల్లాభాత్ అన్యదేవ
పదం, క్వచిచ్ఛాన్యామేవపక్షిం, క్వచిచ్ఛాత్యంతమావశ్యకానన్త్రానతమా
నా నెవకాంశ్చనవిషయా సంకలయ్య, ప్రాయశోచ్యప్తివాదప్రైవాదావ
ధీయమానతయాత్రాపి ప్రాధమికవంచలక్షణీవివరణమేవ సింహవ్యాఘ్రుల
క్షణసార్వభౌమపరిపూరవివరణాంతంగదాధరీయేణసాకం భూరి శ్రమవ్య
యపురస్సరమితఃప్రాక్ క్వాప్యముద్రితమముద్రియమ్

అలభేచాతపవ రాజశాసనవశాదనితరసాధారణమేతన్నద్రీణాదికారమ్

అశ్రిచ యదిస్యాత్ స్థలీతంతదనుగ్రహపురస్సరంధీమంతామాం

బాధయంతు, సంస్కరియతేవ తదఖిలంద్వితీయసంస్కరణ ఇతిసవినయం

విజ్ఞాపయితా
జి రామస్వామిశాస్త్రి
{ మైసూర్ డిప్టిక్టేకోట్ సెంట్రల్ రికార్డ్ క్లర్క్

అన్యచ మూల్యమ్ ౧—౨—౦

ప్రాసణవ్యయః ౦—౧—౬

సంప్రీతిచ విద్యాధినాంచ్యాసంగసౌకర్యాయ గదాధరీయపంచ
లక్షణీమూలమాత్రంమణిదీధితిభ్యాంసహ సంకలయ్యసమ్మద్యైరత్రాబంధే
నసంయోజ్యచసజ్జీకృతమ్, మూల్యంచాస్య ౦—౬—౦

ప్రాసణవ్యయః ౦—౦—౬

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః

చిత్తామణిసహితపశ్చులక్షణీదీధితిః

సర్వమిదం సతివ్యాప్తినిశ్చయేస్యాత్ సపవనసంభవతి ఉపాయాభావాది
త్యతతహా || వ్యాప్తితి || సమారబ్ధానుమానప్రామాణ్యపరీక్షాకారణీభూత
వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదన విదానంవాప్తిస్వరూపనిరూపణమారభతే
|| నన్నిత్యాది నా || అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకసద్ధేతావవ్యాప్తిమాశఙ్గాన్యూ || సా
ధ్యవచ్ఛిన్నైతి || సాధ్యవచ్ఛిన్నైయస్సాధ్యాభావస్తద్వదవృత్తిత్వమర్థః కర్తృదా
సంయోగాద్యభావస్యభిన్నత్వే మానాభావాదాహ || సాధ్యవదతి || హేతూ
స్సాధ్యసత్పక్షభిన్నస్థాంతవృత్తిత్వేనావ్యాప్తైరాహ || సకతేతి || సా
కల్యంసాధ్యాభావసతిసాధ్యేవబోధ్యం సాధ్యాభావోవాసాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకొగ్రాహ్యః | తేనవిపక్షైకదేశని
స్థాభావప్రతియోగిని వ్యభిచారిణీనాతివ్యాప్తిః | నవానానావృత్తిసాధ్యక స

వ్యాప్తిగ్రహణాపాయశ్చవత్కృతే | నన్యసుమితిహేతుభూ
తవ్యాప్తిజ్ఞానైకావ్యాప్తిః | నతావదవ్యభిచరితత్వం | తద్ధీనసా
ధ్యాభావసదవృత్తిత్వం | సాధ్యవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావసదవృత్తి
త్వం | సాధ్యవత్ప్రతియోగికాన్యూన్యాభావాసామానాధికర
ణ్యం | సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠాభావసతియోగిత్వం | సాధ్యవ
దవ్యాప్తిత్వంవా | కేవలాన్వయిన్యభావాత్ || * * *

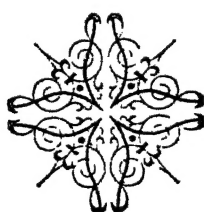
ద్ధేతావవ్యాప్తిః | అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకవ్యాప్యవృత్తిసద్ధేతావవ్యాప్తైః వ్య
భిచారిణీచావ్యాప్యవృత్తావతివ్యాప్తైవాకరణాయాభావద్వయేప్రతియోగి
వైయధికరణ్యంబోధ్యం | హేత్వభావోప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగివ్యధికరణాబోధ్యః | తత్ప్రతియోగిత్వంచహేతుతావచ్ఛేదకరూ
పణబోధ్యం | తేనద్రవ్యత్వాదాసాధ్యేవిశిష్టసత్త్వాదానావ్యాప్తిః | నవా
విశిష్టసత్త్వాత్వాదినాతాదృశాభావప్రతియోగిని సత్త్వాదావతిప్ర
సంగః | యత్రైకవృత్తికంసాధ్యంవిపక్షోవాతత్ర నిర్ధామత్వవ్యాప్యేత
త్వేనసాధ్యే నివహిన్నత్వాదాచావాప్తిః తత్రహేత్వభావస్యవహ్నియః
ప్రత్యేకంయవద్విపక్షావృత్తిత్వాదతతహా || సాధ్యవదతి || అత్రాన్యూన్యాభా
వస్యసాధ్యవత్త్వవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వంవ్యుత్పత్తిబలభ్యం | నహిభవ
తీనీలోఘటోఘటాదన్యత్సచి || * * *

॥ నా పీఠి ॥ సా ధ్య మ స మా నా ధి క రణం య స్య య ద ధి క
రణా న ధి క రణం సాధ్యంతత్త్వం సాధ్యనిష్ఠాసామాధికరణ్యప్రతియో
గిత్వం సాధ్యనిష్ఠా ధేయత్వానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వమితియోవత్ తదన
ధికరణత్వమిత్వః ॥ సాధ్యవద్భిన్నస్యచ సాధ్యనిష్ఠా ధేయత్వానిరూపకత్వా
త్వద్వైతానాతిప్రసంగః ॥ సాధ్యనిష్ఠా ధేయత్వానిరూపకాధికరణత్వవ్యాప
కాభావప్రతియోగ్యాధికరణతాసామాన్యకత్వమితి నిఘ్నః ॥ తేనస
త్తావాదద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ నదోషః ॥ సాధ్యవైయధికరణ్యంసాధ్యవద్భి
న్నాధికరణకత్వం చరమాధికరణత్వంశస్యానతిప్రయోజనకతయా తమప
హాయద్వయమెకొక్కానూద్యదూషయతి ॥ తదుభయమపీతి ॥ సాధ్యేభ్యాదేః
సాధ్యంయదధికరణానధికరణంతత్వాభావఃసాధ్యస్యయదనధికరణంతద్వై
త్తిత్వాభావశ్చార్థః ॥ తత్ర ॥ కెవలాన్వయినిసాధ్యనిష్ఠా ధేయత్వానిరూపకా
ధికరణాప్రసిద్ధ్యానానాన్యక్తిసాధ్యకేవలక సాధ్యవ్యక్తినిష్ఠా ధేయత్వానిరూ

నాపిసాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వం సాధ్యవైయ
ధికరణ్యానధికరణత్వంవాతదుభయమపిసాధ్యానధికరణాన
ధికరణత్వం తచ్చతత్రయత్కించి త్సాధ్యానధికరణాధికర
ణధూమచాప్రసిద్ధమ్ ॥ * * * *

పకత్వంసాధనాధికరణవృత్తింతరస్యైత్యవ్యాప్తిః క్వచిద్వ్యభిచారిణ్యతివ్యా
ప్తిశ్చాద్యై ద్వితీయేచ సాధ్యవైయధికరణ్యై యదిసాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగితాకా భేదావివక్షితఃతదాకెవలాన్వయినియదిచయత్కించి త్సాధ్యవ
ద్వ్యక్తిభేదః తదానానాధికరణసాధ్యకేనవత్ప్రవాప్తిః ॥ కేచిత్తు
॥ సాధ్యేతి ॥ సాధ్యాసామానాధికరణ్యం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనహే
త్వధికరణేతేనైవసంబంధేనసాధ్యవద్వైత్తిత్వస్యాభావః తదధికరణభిన్నత్వ
మదః ॥ తేనధూమస్యస్వావయవేసంయోగేనవహ్నిమతిచసమవాయేనాన్య
త్తావపినక్షతిః ॥ తాదృశాభావశ్చతత్రైవసంబంధాంతరేణవత్కమానెసులభః
వ్యభిచారిణస్తువ్యభిచారనిరూపకాధికరణవతాదృశితాదృశాభావవత్త్వంన
త్తాయాంగుణేనద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితిప్రతీతిః ॥ నచైవంవిశిష్టసత్త్వై
వ్యాప్తిః ॥ విశిష్టస్యాతిరిక్తత్వాత్ ॥ అనతరేకేతువిశేషణవిశేష్యసంబంధస్యైవ

పరంపరయ్యావ్యాప్యత్వాత్ । కేవలస్వయనిచావ్యాప్తైరభిధానం ద్వితీయలక్ష
ణాభిప్రాయేణేలాభాః ॥ చచ్చింత్యం ॥ సత్తాయాంగుణేనద్రీవ్యత్వసామా
నాధికరణ్యమితి ప్రతీతిర్నిద్రీవ్యత్వైగుణేనపృథివీత్వసామానాధికరణ్యమితిప్ర
తీతివత్ సత్తానిష్ఠద్రీవ్యత్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వస్యపరంపరాసంబ
ధేనసామానాధికరణ్యస్యవాఙ్భాషంగుణేనగామాతేనతుసత్తాయామేవద్రీ
వ్యస్మత్తిత్వాభావంసత్తానద్రీవ్యస్మత్తిత్వాభావమతీద్రీవ్యస్మత్తిత్వాభావ
నసత్తాస్మత్తిరిత్యాది సర్వజనప్రసిద్ధప్రతీతిబాధితత్వాత్ బాధకాభావాత్తు
సంయోగతదభావయోరనిచ్ఛేదకభేదేన ఏకప్రేరేపిత్యాతదుభయోరేకత్రసి
ద్ధిః । అతీంద్రియసాధ్యకేఅతీంద్రియేస్యభిచారిణ్యతేప్రసింగాచ్చ తత్రీసామా
నాధికరణ్యాభావస్యప్రత్యక్షాసంభవేనాసిద్ధేః । నచతదభావవద్వత్తిత్వేనత
త్రేతదనుమేయం । తద్వద్వత్తిభిన్నత్వస్యాపాధితత్వాత్ । కిం చెదమిదానీమితి
ప్రతీతినియామకవిశేషణతావిశేషణహేతుతాయాంసద్ధేతావవ్యాప్తిః । తేన
సంబంధేనాధికరణేకాలేతేనసంబధేనసాధ్యవద్వత్తిత్వస్యపరహిణాప్రసిద్ధేః

అమ

శ్రీహయగ్రీవానమః.

సర్వమిదం || అనుమానప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకయక్తివ్రదశః ||
వ్యాప్తినిశ్చయేనతీత్యన్వయః || సపవ || వ్యాప్తినిశ్చయపవ || నసంభవతి ||
నోత్పత్తుమహతి || ఉపాయాభావాత్ || నిశ్చయకాభావాత్ ||

శ్రీరస్తు. చార్వాకేణ ధూమజ్ఞానత్వావచ్చేదేనైవ అపాగ్రిమాణ్యం సాధనీ
యం నతు తత్సమానాధికరణ్యేన సిద్ధసాధనప్రసంగాత్ | ఏవంచనైయాయ
కైస్తత్పరాజయార్థం తత్సమానాధికరణ్యేనైవ పాగ్రిమాణ్యసాధనేనావ్యవ
చ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాపాగ్రిమాణ్యనుమితి ప్రతిబంధసంభవాదుభయోరప్యేక
ఏవధూమజ్ఞానం పక్షః | తత్ర నైయాయికానాం ప్రమితిజనకతావచ్ఛేదక
రూపవత్త్వం హేతుః తచ్చ వ్యాప్తిశ్చయత్వమేవభవతి తత్రాసిద్ధిం బౌద్ధశ్చ
ఊలే సర్వమిదమితి || గాదాధర్మాం || అనుమానం || ధూమజ్ఞానం || యక్తిః
వ్యాప్తినిశ్చయత్వ రూపహేతుః | నిశ్చయకాభావాదితి | సామగ్యా
దుర్వచత్వాదితి భావః ఏవంచ వ్యాప్తినిశ్చయవైవోత్పత్తుమనహితయా
నుతరాం నైయాయికోక్తహేత్వప్రసిద్ధిరితి భావః | కేచిత్తు నన్వవచ్ఛేద
కం రూపమంతరేణప్రమాకరణత్వసంభవః | తత్ర వ్యాప్తినిశ్చయత్వమప్రసి
ద్ధమన్యచ్చానతిప్రసక్తం దుర్వచం తథాచ అనుమానప్రామాణ్యం దురుపపా
దం ప్రత్యక్షాదిపాగ్రిమాణ్యత్వవాయత్యాస్వతోగ్రాహ్యం స్వీకార్యం | అ
నభ్యాసదశాపన్నజ్ఞానై దోషాదివశాత్తదగ్రహణ్యత్యతలహ వ్యాప్తీతితిమా
లమవతారయంతి || కేచిత్తువ్యాప్తిస్వరూపేవిశిష్టపరామేశ్వరస్వరూపనిర్వా
హకత్వేనవ్యాప్తివిశిష్టైత్యాదిలక్షణోపాధ్వాతస్సంగతిః అనుమితిహేతుజ్ఞానశ్చ
తిమూలతాపితదైవలాభాత్ నచయాంకాంచదనుమితిమాదాయ నిమగ్నస్థల
క్షణేవ్యాప్తిస్వరూపస్యాఘటకతయానతదవతారశ్చివాచ్యం | మణికారనిరూ
ప్యేవ్యాప్తిస్వరూపే తన్నిరూపితార్థసంగత్యపేక్షణాదిత్యావయః || ఏవంసతి

అనుమానప్రామాణ్యోపపాదకతయా వ్యాప్తిగ్రహోపాయస్యైవవ్యధానీనుభి
 ధాతుముచితత్వాత్ వక్తృతత్వశ్చనేన తత్ప్రతీక్ష్యాంవిధాయవ్యాప్తిస్వరూపని
 రూపణమయక్తమిత్యాశంకాంవరిజహీషుఃస్తత్ప్రాకమ్యైతస్య వ్యాప్తిగ్ర
 హోపాయప్రతిపాదనా వయిత్యరూపంబీజందశకాయకా నన్విత్యాదిగ్రంథ

వక్ష్యధర్మతాపన్నహేత్వం శైలనుమితి జనకజ్ఞానవిషయరూపే వ్యాప్తిపదార్థే
 పౌనరుక్త్యప్రసంగేణయథాశ్చుతమూలాధాన్వయానుపపత్తిఃప్రామాణ్య
 నిరూపణావ్యవహితోత్తరనిరూపణౌపయికసంగత్యలాభశ్చైతి సమారభ్యత్యా
 దికముక్తం । తథాచానుమానప్రామాణ్యపౌష్ట్యతసంగత్యా వ్యాప్తిస్వరూ
 పనిరూపణమితిభావః । ఏతేనానుమితీహేతుజ్ఞానత్రయమూలాధోపజ్ఞాపితః
 తథాహి । అనుమితరసమానై ప్రామాణ్యవ్యవస్థితః । తాదర్థ్యాత్ తజ్జ
 నకశబ్దప్రయోగః పరీక్షాపదార్థభూతః । తత్ర హేతుః ప్రయోజకం జన
 కజనకం । జ్ఞానం । కరణివృత్తత్యానిరూపణం । విషయత్వంసప్తవ్యధికః ।
 తథాచ నిరుక్తపరీక్షాజనకీభూతోపాయనిరూపణజనకనిరూపణవిషయశ్చ
 ర్థః ॥ కేచిత్తుహేతుశబ్దాజనకవరసేవ తథాచ నిరుక్తపరీక్షాజనకీభూతోపా
 యనిరూపణేత్యత్యైవార్థః ఏవంచ ఉపాయనిరూపణవివోపౌష్ట్యతరూపసంగతి
 సూచ్యతే వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణేతు నప్రామాణ్యసంగత్యపేక్షాకింతూ
 పాయప్రతిపాదనార్థతయా తత్ప్రాధమ్యమాత్రం అతపేవ తదౌపయికనిరూప
 ణకత్వాధికానప్రమీ తథాచవ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణపూర్వకౌపాయనిరూ
 పణవివోపౌష్ట్యతత్యైవార్థః ॥ నను సమారభ్యత్యాదినిదానమిత్యంతం దీధితి
 కృదుక్తవిశేషణం కిమథాం వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణమారభత్యైతావన్తా
 త్రైవైవసమ్యక్త్వాదిత్యతతహా॥అనుమానైతి॥వ్రక్మతంయదనుమానప్రామాణ్యం
 హేత్వసిద్ధినిరాసద్వారా తత్ప్రాధికత్వరూపప్రకృతోపపాదకత్వముపాయస్య
 త్యర్థః । నచానుమానప్రామాణ్యసిద్ధ్యవయోగి పరామశాన్వరూపనిర్వాహ
 కత్వేన తదుపౌష్ట్యతఃకుతోనదశితత్యతివాచ్యం ॥ ఉపాయాభిధానప్రతీక్షా
 యానిర్భీజత్వావతైః ॥ ఇదానీం । వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణాత్ప్రాక్ ॥ ఉచ
 తత్వాదితి ॥ ఉపౌష్ట్యతజ్ఞానాదేవజిజ్ఞాసాసంభవాత్ ॥ తత్ప్రతీక్ష్యాం ॥ ఉపా
 యనిరూపణస్య పౌరబ్ధప్రామాణ్యనిరూపణావ్యవహితోత్తరత్వత్యాగం॥త
 త్ప్రాధమ్యే॥ వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణస్యఉపాయనిరూపణాధికరణత్వనివృత్తి

మపతారయతి || సమారభేతి || వ్యాప్తిగ్రహోపాయకధననపామాణ్య
వ్యవహాసనస్యఅనిష్పన్నత్వాత్సమారభేతి పరీక్షావిశేషణం । పరీక్షాచ పర

ధ్వంసప్రతియోగిత్వే । అప్రమాణసాధమ్యేణైత్యాదిగ్రంథేనానుమానప్రా
మాణ్యవ్యవహాసనన వాదినిరాసాత్ వ్యాప్తిస్వగూపనిరూపణం న్యకమి
త్యాశంకానిరాకరణార్థం సమారభేతి విశేషణమిత్యాహ ॥ వ్యాప్తితి ॥
అనిష్పన్నత్వాదితి ॥ నిష్పన్నత్వమతిగక్యతివిషయత్వం, అతీతత్వంచ వత్త
మానధ్వంసవిశిష్టత్వంవిశిష్టత్వంచ స్వాధికరణకాలవృత్తికృతిజన్యక్రియాజన్య
ఫలానుకూలక్రియాననుకూలత్వవిశిష్టప్రతియోగిత్వసంబంధేన । వ్యాప్తిగ్రహో
పాయకధనస్యానుమానపామాణ్యవ్యవహాసాన్త్యాపయికతాయాః సర్వమిదమి
తిగ్రంథేన లభ్యతయా తదనుకూలకృతేర్థావిశ్వాత్ అధానుమానం నప్ర
మాణమితిశబ్దాద్యనుకూలకృతిధ్వంసస్య స్వపదేప గ్రహణాసంభవాత్ తథా
చానుమానపామాణ్యవ్యవహాసనప్రాయవవాదినిరాసహేతుత్వం పరంత్విదా
నీం నతన్నిరాసాభవతి తస్మాసిద్ధత్వాదితి భావః । నచ వ్యాప్తిగ్రహోపాయ
శ్చ వక్ష్యతేతి గ్రంథావతారణివ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనాది దీధితిగ్రం
థాభ్యామేవోపాయనిరూపణానశ్యక్తాలాభేనాథాతపనసమారభ్యత్వలాభా
త్ కింతదుపాదాననైతి వాచ్యం । తావతామానసబోధేతద్భానలభేషికా
బ్దిబోధేతద్భానలభాధాన్ తదుక్తైః । సమిత్యవసగన్య ఫలద్యోతకత్వంఫ
లంచ అనుమానపామాణ్యతత్వనిర్ణయాది సామాన్యతః జగ్రమాణత
త్వవివేచనంవా । ఆజూర్వకరభధాతౌరాద్యకృతిరధాఃఆద్యకృతిత్వంచ
స్వవిషయకకృతిధ్వంసాసమానకాలీనస్వవిషయకకృతిత్వం అతీతత్వంవిషయ
త్వంచ క్తప్రత్యయాధాః । అతీతత్వంచ వత్తమానకాలవృత్తిధ్వంసప్రతియో
గిత్వం వత్తమానకాలశ్చ నన్విత్వాది శబ్దప్రయోగాధికరణకాలః తథాచ ప
త్తమానకాలవృత్తిధ్వంసప్రతియోగినీసఫలాయాఆద్యాకృతిస్తద్విషయత్వం
సమారభ్యత్వం । ననుక్తప్రత్యయాధీభూతవిషయత్వైక్తప్రత్యయాధీభూతా
తీతత్వాన్నితరభధాత్వధాన్యయోనఘటతే ప్రత్యయానాం కేవలప్రకృత్య
ధాన్యితస్వాధాన్యైవ బోధకత్వేన స్వాధాన్యితప్రకృత్యధాన్యితస్వాధా
బోధకత్వాసంభవాదితిచెన్న । ప్రతిష్ఠితం లింగం పూజయేదిత్యాదౌ వత్త
మానధ్వంసప్రతియోగినీ యాప్రతిష్ఠితతమీభూతం లింగమిత్యన్వయబో

మతనిరాకరణపూర్వకస్వమతవ్యవస్థాపనం । కారణేభూతేతి ప్రతిపాదనవి
 ధదశానైన ప్రత్యయానా మేకస్వాధాన్వితప్రకృత్యధాన్వితిస్వాధాన్విత
 రబోధకత్వస్యాపిస్వీకారాత్ । నన్వతీతకృతనిష్ఠాద్యత్వముటకస్వపదాథాత్వం
 నభావ్యుపాయనిరూపణాదెస్సంభవతీత్యతఆహ ॥ పరీక్షేతి ॥ పరీక్షా యాః ప
 రమతనిరాకరణపూర్వకత్వముటితత్వేన అగానుమానం నప్రమాణమిత్యాది
 గ్రింధన్య పరమతనిరాకరణానుకూలతయా పరీక్షాహాపత్వం తస్యైవచ స్వ
 పదాథాతయా తద్విషయకకృతేరాద్యత్వమితి భావః ॥ పరమతేతి ॥ పరమ
 తం పరసిద్ధాథోనుమానాప్రమాణ్యం । తన్నిరాకరణం తద్విషయకజ్ఞానై
 మధ్యస్థస్యాప్రమాణ్యజ్ఞానసంపాదనం । తత్పూర్వకం స్వమతవ్యవస్థాపనం
 స్వసిద్ధయ్యుక్తిజన్యవ్యవస్థితిజనకశబ్దప్రయోగః । అనుమానప్రామాణ్యస్యైతా
 ద్యుపపరీక్షాపదాక్షాకాదేశేచ్యనస్థితావన్వయః తథాచానుమానప్రామాణ్యప
 రీక్షాపదేనపరసిద్ధాథానుమానా ప్రామాణ్యవిషయకజ్ఞానధర్మికాప్రామా
 ణ్యజ్ఞానసంపాదనోత్తరకాలీనస్వసిద్ధయ్యుక్తిజన్యానుమానప్రమాణ్యవిషయ
 కవ్యనస్థితిజనకశబ్దప్రయోగలాభః ॥ పరమతసిద్ధోయోర్ధోనుమానైప్రామా
 ణ్యాభావః తన్నిరాకరణం తజ్ఞానానుత్పత్తిప్రయోజకౌవ్యాపారః తత్పూ
 ర్వకంస్వాభిప్రేతార్థః అనుమానప్రమాణ్యం తద్విషయకజ్ఞానానుకూలవ్యా
 పారశ్చితికేచిత్ ॥ తస్యవన్యాయరూపతయాప్రయోజకత్వరూపంజనకత్వంబో
 ధ్యం । పరాభిప్రేతార్థజ్ఞానప్రతిబంధకజ్ఞానానుకూలవ్యాపారస్తునపరీక్షా
 ప్రతివాదినప్రతి స్వస్యాపి పరత్వాత్ తత్పూర్వకవ్యాపారస్యాపి తథా
 త్వావతైః । రత్నపరీక్షాగావప్యరత్నచుష్టరత్నత్వాదీనిరాసపూర్వక స
 ద్రత్నత్వనిధాకరకవ్యావారస్యైవపరీక్షాపరాధత్వాచ్చ । ఏవమప్రమాణ
 సాధ్యైశేత్యాదేఃపరమతనిరాకరణపరతయా స్వమతవ్యవస్థాపనపరతా
 యై సమారబ్ధత్యాదిపరీక్షాంతం బోధ్యం ॥ కారణేభూతేతి ॥ నచ
 నిరుచ్యమాన ప్రతిపాదనస్యనిరుక్తశబ్దరూపపరీక్షాప్రతికారణత్వంనైవసం
 భవదుక్తికమితివాచ్యం ॥ పరీక్షాపదార్థముటకీభూత స్వమతవ్యవస్థితిరూపాను
 మితౌ వ్యాప్తిగ్రహణా పాయప్రతిపాదనస్యహేతుత్వేన తద్విశేష్టైకారణ
 త్వాత్వైః ॥ కథం తత్ర తస్యహేతుత్వమితి చెత్ ఇథమప్రమాణ్య రూప
 సాధ్యమనూపక చార్వాకోక్త హేతుమత్రజ్ఞానంయన్తధ్యస్థస్యజాతంతా

శేషణి । యద్యపి వ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతిపాదనస్య అనుమానప్రామా
ణ్య వ్యవస్థాపకత్వ కథనం నతస్యావశ్యకత్వ ప్రదేశా నాయ వ్యాప్తిగ్రహో
పాయశ్చ వక్తృతత్వ త్యేతన్మంధావతారణాద్వ్యాప్తిగ్రహోపాయస్య అను
మానప్రామాణ్యోపపాదక తాలాభేనైవ తల్లాభాత్ । తథాపి ప్రామాణ్యవ్య
వస్థాపననిర్వాహకతయా భవతు వ్యాప్తిగ్రహోపాయస్య ఇదానీమాకాంతిత
త్వం । ఏవమపి తన్న వ్యాప్తి స్వరూపనిరూపణం వినా సంభవతీతి ప్రథమతస్త
దృశ హేతుమత్తాజ్ఞా నెతస్యా ప్రామాణ్యజ్ఞానసంపాదనాథం ప్రథమతః ప్రా
మాణ్యసాధక హేతుమత్తాజ్ఞానంతస్య సంపాదనీయం తచ్చ న సంభవతి ఇం
ద్రియత్వా దావేవ ప్రమిత జనక తావచ్చేదక తాయాః ప్రసిద్ధతయా తాదృశేం
ద్రియత్వా భావజ్ఞానమైన స్వరూపసిద్ధిజ్ఞానరూపస్య మధ్య ధైవిద్యమాన
త్వాత్ ఏవం చ తాదృశసిద్ధినివాఙ్మూర్ఖక హేతుమత్తాజ్ఞానసంపాద
నార్థం వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనమితీత్యా కారణత్వంబోధ్యం । ప్ర
తిపాదనం । ప్రతిపత్తి జనకశబ్దప్రయోగః తదేకదేశప్రతిపత్తౌ వ్యాప్తిగ్రహో
పాయవిషయితా కాభేదాన్వయః । కారణీభూతాంత్రవైయర్థ్యమాశంకతే ॥
॥ యద్యపీతి ॥ తస్య ॥ వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనస్య ॥ అవతారణి ॥
సర్వమిదమిత్యాదిగ్రంథః । ఏవం చ తద్గ్రంథనోపాయప్రతిపాదన సమా
రంభానుమానప్రామాణ్యపరీక్షాకారణత్వసూచనసంభవే పునఃకారణీభూ
తాంతాభిధానం పునరుక్తిగ్రస్తమితిభావః ॥ తల్లాభాత్ ॥ వ్యాప్తిగ్రహో
పాయప్రతిపాదనస్యావశ్యక తాలాభాత్ ॥ కారణీభూతాంతోపాదానపవో
పాయప్రతిపాదన ఉక్తరీత్యా లబ్ధస్యాపి ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనజనకత్వస్యథ
ర్నిపారతంత్యేణ తజ్జనక వ్యాప్తి స్వరూపనిరూపణే లాభాభవతినాన్యథేతి సా
మగ్ర్యంత రేణ కథమపి తదసంభవజ్ఞాపనాయ పునఃకారణీ భూతాంతోక్తిర్న
మిత్యాశయేన సమాధత్తే ॥ తథాపీతి ॥ నచ తత్తల్లాభాకిమధాత్మతీవాచ్యం ।
ఉపాయప్రతిపాదనస్య జనకే వ్యాప్తి స్వరూపనిరూపణే పరీక్షాజనకత్వస్యా
పిలాభేన అత్యంతావశ్యకత్వలాభాత్ ॥ ఏవమపీతి ॥ తత్ ॥ ప్రామాణ్య
వ్యవస్థాపనం ॥ నచ స్వరూపనిరూపణం వినా ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనం న
సంభవతీతి స్వరూపనిరూపణే ఏవ ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వముచ్యతామితి
వాచ్యం । వ్యాప్తి స్వరూపనిరూపణే ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనసాక్షాతకారణ

దేవోచితమిత్యతర్హుచనాయతదభిసితం || నిదానమితి || వ్యాప్తిఘటకీ
భూతావ్యభిచారాంశభానై బాధాభావముద్రయావ్యభిచారజ్ఞానాభావో
హేతుః సాధ్యసమానాధికరణవృత్తిహేతుతావచ్ఛేదకాంశగ్రహేవిశేషణ
జ్ఞానముద్రయాసహచారగ్రహో హేతురితి క్రమేణ వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్ర
తిపాదనస్య వ్యాప్తి స్వరూపమప్రతిపాద్యాశక్యత్వా దితిభావః :

తాబాధాత్ ఇతి సంప్రదాయః । వస్తుతావైయామికహేతౌస్వరూపాసిద్ధి
వారణాయోపాయానిరుపణంసాధనా ప్రసిద్ధివారణాయవ్యాప్తి స్వరూ
పనిరుపణమితిసాక్షాత్కారణతాపిబోధ్యామద్వాసర్వమిదంసతీత్యనతా
రణగ్రంథేనవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనేపామూణ్యవ్యవస్థాపనకారణత్వ
లాభసమ్భవేపివ్యాప్తిస్వరూపనిరుపణస్యకేవలవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతి
పాదననిదానత్వలాభేపినకథమపివ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణే పామూణ్యస్య
వస్థాపకత్వ విశిష్టవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానత్వస్యలాభసంభవతి
ఏవంచపామూణ్యవ్యవస్థాపకత్వవిశిష్టోపాయప్రతిపాదననిదానీభూతావ్యా
ప్తిస్వరూపాదన్యవైవనిరుపణమకృత్వా కేవలవ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్ర
తిపాదననిదానీభూతవ్యాప్తిస్వరూపనిరుపణారంభోద్ధాంతర గ్రస్త్యత్యా
శంకాయాంతాదృశనిదానత్వమపివ్యాప్తిస్వరూపనిరుపణవేతివక్తవ్యం
తత్ప్రకారణీభూతాంతవిశేషణాల్లభ్యతేఇతి కారణీభూతాంతవిశేషణ సాధక
క్యమిత్యాశయేనాహ || తథాపీతి || తదితి || పామూణ్యవ్యవస్థాపకత్వవిశి
ష్టవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనమిత్యర్థః || వ్యాప్తీతి || ధూమవ్యాపకవహ్ని
సమానాధికరణ ధూమత్వాదికంవ్యాప్తిః వ్యాపకత్వగ్రహంప్రత్యభిచారాగ్ర
హోహేతుఃసహచారవిశిష్టధూమత్వాదిగ్రహేసహచారగ్రహోహేతురిత్యా
కారకోపాయనిరూపణే సిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తి స్వరూపనిరూపణస్యస్వతంత్రా
న్వయవ్యతిరేకసత్త్వాత్ అజ్ఞాతవ్యాప్తి స్వరూపకశిష్యంప్రత్యుపాయనిరూపణ
స్యదుపగరత్వాదితిభావః । ఏతల్లాభార్థమేవ వ్యాప్తిఘటకీభూతేత్యు
క్తం నతునిరూపణస్యాపి ఘటకతావిషయకత్వలాభార్థం ప్రయోజనా
భావాత్ । నన్వత్రవ్యాప్తి స్వరూపనిరూపణమారభతేఇతికథనమయుక్తం
తాదృశవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానంవ్యాప్తి స్వరూపంనిరూపయ
తీత్యవైవనిరూప్యాత్వాత్ నిదానమితి కాభేదసంబంధేననిరూపణక్రియావిశే

ప్రభుమతః పూర్వపక్షస్యైవలభిధానననిరూపయతీత్యసంగతం అతరభతత్త
త్యుక్తం నిరూపణస్యపరమతనిగాకరణపూర్వకసిద్ధాంతకథనయావతయాపూ
ర్వపక్షాభిధాన తస్థండనయోరపి తదారంభణిరూపతేతిధ్యేయం । మూలె

షణ్మిశ్చతతహ ॥ ప్రభుమతత్తతి ॥ ధాత్వర్థానిరూపణంకెవలజ్ఞానానుకూల
వ్యాపారఃశబ్దప్రయోగలక్షణః । ద్వితీయాంధ్యావిషయత్వంతడకడెజ్ఞానె
న్వేతి । ఆఖ్యాతార్థఃకృతిస్తస్యాంధాత్వధాన్వయః । ఆఖ్యాతార్థఃవతః
మానత్వస్యకృతావన్వయః । నన్విత్యాది నెతిత్యతీయార్థోఽభేదఃధాన్వయధన
వానితివత్ । తథాచనిరుక్తపరీక్షాకారణీభూతవ్యాప్తిగ్రహోపాయవృత్తి
పాదననిదానాభిన్నం నన్వనుమితిహేతువ్యాప్తిజ్ఞానశ్చత్యాదిగ్రంథాభిన్నం
యద్వాప్తిస్త్రూపనిరూపణంతదనుకూలదానీంతన కృతిమాన్వణికారణి
బోధః । తథాచెదానీం నన్విత్యాదినాపూర్వపక్షస్యైవలభిధానాదిదానీంత
నకృతేః నన్విత్యాదిగ్రంథాభిన్ననిరూపణానుకూలతయాఽత్రోచ్యతేవృత్తి
యోగ్యసమానాధికరణే త్యాదివ్యాప్తిస్త్రూపనిరూపణయకనిరూపణాననుకూల
తయా వ్యాప్తిస్త్రూపనిరూపణానుకూలవతఃమానకృతిమత్త్వస్య మణికా
రెబాధాదసంగతిరీత్యథః ॥ అరభతత్తత్యుక్తమితి ॥ ద్వితీయార్థోవిషయత్వంఆ
జ్ఞాపకకరణధాతౌరాద్యకృతిరధఃపాగ్న్యత్ సపిషయకధాతుయోగా
దాశ్రయత్వమాఖ్యాతార్థః । శేషంపాగ్న్యత్ । ఏవంచ తాదృశనిదా
నాభిన్నం యత్రాదృశగ్రంథాభిన్నం వ్యాప్తిస్త్రూపనిరూపణం తద్విషయ
కాద్యకృత్యాశ్రయోమణికారణి బోధః ॥ నన్వేవమపీదానీంతనాద్యకృతేః
సిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తిస్త్రూపనిరూపణాననుకూలతయాఽసంగతిరుక్తార్థై
వేత్యతతహ ॥ నిరూపణస్యైతి ॥ తదారంభణిరూపతేతి ॥ తద్విష
యకాద్యకృతివిషయతేత్యధః । తథాచనిరూపణస్యపరమతేత్యాదిరుచ
త్వోపగమనన్విత్యాదిగ్రంథస్యాపినిరూపణపదార్థతయాతద్విషయకాద్య
కృతేః నిరూపణవిషయకత్వ ముత్తతమేవేతి అరభతత్తత్యుక్తిసంగతిః । నచై
వనిరూపయతీత్యాద్యుక్తిపక్షేపి ధాత్వర్థనిరూపణస్యపరమతనిరాకరణపూ
ర్వకస్వమతవ్యవస్థితరూపత్వ స్వీకారెబాధకాభావాదుక్తరీత్యానన్విత్యాది
గ్రంథానుకూలదానీంతనకృతేః నిరూపణవిషయకత్వమనపవాదమితివా

నతావదవ్యభిచరితత్వమితి || వ్యాప్తిరితి ప్రశ్నస్థమనుషజ్యతే , తథాచా
వ్యభిచారపదార్థోనానుమితి జనకజ్ఞానవిషయ ఇత్యర్థః । * * * * *

చ్యుతి । ఆరభతఇత్యుక్తా ఆద్యకృతేస్సర్వవిషయకత్వస్వీకారేణ నిరూపణ
పదస్య యథాశుతార్థపరత్వేష్యనుపపత్త్యభావాత్ । నచ నిరూపయతిత్వ
క్తిపక్షాచ్ఛాఖ్యాతేన కృతిత్వేన ఆద్యకృతేరేవ బోధనస్వీకారాదారభతఇతి
వ్యర్థమేవేతి వాచ్యం । నిరూపయతిత్వేన నియమతేఆద్యకృతిబోధనే మా
నాభావాత్ ఆరభతఇత్యుక్త్యమానే ఆజూర్వకరభదాతునాఆద్యకృతేరే
వబోధనాదనుపపత్త్యభావాత్ నచైవమాద్యకృతేస్సర్వవిషయకత్వస్వీకార
స్యావశ్యకతయా నిరూపణపదస్య పరమతేత్యాద్యర్థకథనం వ్యర్థమితివాచ్యం
నిరూపణపదస్యప్రియోగ్యసమానాధికగణిత్యాది నిరూపణమాత్రేపరత్వేత
స్యనన్విత్వాదినేతి తృతీయాధాభేదస్య వక్తవ్యతయా తదనంగతిస్సాన్విద
తస్తత్పదస్య పూర్వపక్షతప్తంజనవరత్వోక్తిరితి । నను నతావదితి ప్రీతియోగి
వదానత్వాదనకకమిత్యతఃపా || వ్యాప్తిరితి || అత్రేకేవలాన్వయిన్యభా
వాదితి మణికారొక్త హేతునా వ్యాప్తీఅవ్యభిచరితత్వశబ్దప్రితిపాద్య సా
ధ్యాభావపదవృత్తిత్వాదినన్య తస్మాద్వ్యక్తిత్వాద్యవచ్చిన్న భేదకూటసాధనీ
యః । నచైవంసంభవతి । కేవలాన్వయిహేతునిరుపితవృత్తిత్వాభావరూప
హేతుస్సిద్ధాంతసిద్ధివ్యాప్తావసత్వాదతః అవ్యభిచరితత్వంపక్షఃవ్యాప్తిభేద
సాన్విధ్యిత్యాహ || తథాచేతి || ఉక్తభేదకూటసాధనసతావదితి నశుతీ-
తేననువ్యధికమిత్యపి దూషణం బోధ్యం । అవ్యభిచరితత్వస్యైవపక్షత్వేవం
చానుగతం పక్షతావచ్ఛేదకం నిర్వక్తుమశక్యమిత్యతః సామాన్యతః అవ్య
భిచారపదార్థత్వేన అవ్యభిచారపదజన్యప్రతీతి విషయత్వాత్తేన పక్షత్వం
దర్శితం || నచానుగతంపక్షతావచ్ఛేదకం కేమధేం ప్రత్యేకమపి పక్షత్వసంభ
వాదితివాచ్యం । తథాసతినానాప్రతిజ్ఞాకరణాపత్తేయస్యనపక్షత్వం తస్యవ్యా
ప్తిత్వశంకాసంభవాత్ । వ్యాప్తేఃపృష్టతయావ్యాప్తిరవ్యభిచారపదార్థోనేత్యు
క్త్యసంభవాత్తథానొక్తం । ఏతేన వ్యాప్తావవ్యభిచారపదార్థభేదసాధనే వి
శేషభేదకూటస్య హేతుత్వం పరంతు తత్ర కేవలాన్వయిన్యభావాదితినహే
తుః ఇత్యాశంక్యవిశేషేషు కేవలాన్వయిన్యభావరూపహేతునాప్రధమతా
వ్యాప్తిభేదపక్షసాధ్యతతస్సనిష్ఠ భేదప్రియోగిత్వసంబంధేనవిశేషనత్వాత్

అనుమితిజనకత్వం నావ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్న హేతువిషయతా ఘటితధర్మావచ్ఛిన్న మితిపర్యవసితం । * * * * *
 వ్యాప్తావిశేషభేదకూటశ్చిత్త్యానాదేయం । గౌరవాత్ । అగ్నిమరీత్యానిర్ధభదసాధనై బాధాశ్చ । నన్వత్రానుమితిజనకజ్ఞానవిషయస్యసిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తైర్భేదసాధనై సిద్ధసాధనం తాదృశస్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాది రూపవ్యాప్తైర్భేదసాధనై బాధః పక్షః స్వవ్యాపకసాధ్యసమానాధికరణహేతుమాకా హేతుశ్చ సాధ్యావ్యభిచారీతి సమాహంబనస్యానుమితి జనకత్వాత్ । ఏవం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిరూపతత్తదవ్యభిచారపదార్థాభావా హేతుసాన్నితత్ర ప్రత్యేకం హేతుత్వే భాగాసిద్ధిః కూటస్య హేతుత్వేస్వరూపాసిద్ధిః । అనుమితిజనకతాయాం అవ్యభిచారవిషయకజ్ఞానావృత్తిత్వసాధనై అనుమితిజనకజ్ఞానత్వావచ్ఛేదన అవ్యభిచారావిషయకత్వసాధనైవా బాధః । సామానాధికరణ్యైన తత్సాధనైసిద్ధసాధనమిత్యతఃపా ॥ అనుమితిజనకత్వమితి॥ పక్షః యైవతల్లాభోబోధ్యః । అత్ర సాక్ష్యే హేతువా హేతునివేశితవ్యభిచారపదార్థవిషయతా ఘటితధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావసాధనై మహ్యభావవదవృత్తి పర్యతోవహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదౌ వహ్నివ్యాప్యగూమవాన్వహ్యభావవదవృత్తి పర్యతత్ర త్యాకారకపరామర్శనిష్ఠానుమితిజనకతాయాం ధమిక తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావిధయా అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్న విషయతావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వైనబాధః కూటరూపహేతు స్వరూపాసిద్ధిశ్చైతి హేతునివేశః । ఏవంచ తాదృశజనకతాయాం అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్నవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేపితాపృశపదార్థావచ్ఛిన్న హేతువిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వాభావసత్త్వాన్నబాధాదిః । నచతథాపివహ్నిభావవదవృత్తిగూమవత్సహనసదృశః పర్యతోవహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదిస్థలీయపరామర్శజనకతాయాం బాధాదిదుర్వారపవేతివాచ్యం । అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్న హేతువిషయతానిరూపిత పక్ష తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతా ఘటితధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావస్యావసాధ్యత్వాదివివక్షణేనాదోషాత్ । నచతథాపి పర్యతోవహ్నిమాన్వహ్యభావవదవృత్తైరిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకపర్యంతస్య వ్యాప్తిత్వమతే హేతువ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణవృత్తి మహ్యభావవదవృత్తిత్వరూపహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వా పర్యతత్ర త్యాకారకనిర్ధర్మా

వచ్చెదకకపరామర్శజనకతాయాం బాధాదిమూర్ఖారః తస్యాం తాదృశ
 హేతుతావచ్చెదకకూపావ్యభిచారపదార్థావచ్చిన్న హేతువిషయతాని
 కూపితపక్షతావచ్చెదకావచ్చిన్నవిషయతావచ్చిన్నత్వసత్వాదితావ్యం ప
 ర్యాప్తిం నివేశ్య అవ్యభిచారపదార్థావచ్చిన్నవిషయతానికూపితహేతు వి
 షయతానికూపితప్రకృతపక్షవిషయతానుతితథమాకనవచ్చిన్నత్వవిషయతా
 త్ సహజస్థలపవ హేతువ్యాపకవహ్నినమానాధికరణవృత్తివహ్నిభావవన
 స్పృత్తిత్వవదవృత్తిభావవదవృత్తిమాన్వర్వతత్వశ్చంతరానధమితావచ్చెదకక
 పరామర్శజనకతాయాం వ్యాప్తిధమితావచ్చెదకకూపావ్యభిచారపదార్థ
 మాత్రపర్యావధమితావచ్చెదకతాత్మకవిషయతానికూపితహేతువిషయ
 తానికూపితప్రకృతపక్షవిషయతానుతితథమాకవచ్చిన్నత్వసత్వ సత్వాత్
 బాధాదిమూర్ఖారప వితివాచ్యం । అవ్యభిచారపదార్థానిష్ఠవిషయతాయాం
 ధమితావచ్చెదకతాభిన్నత్వరూపవిశేషణదానాత్ సచైవం హేతుపదమన
 గ్ధకం ఏహ్యభావవదవృత్తిపర్వతపక్షకపరామశేనహ్యభావవదవృత్తిత్వ
 విషయతాయా ధమితావచ్చెదకత్వరూపత్వేనాదోషాదితి వాచ్యం । పర్వ
 తావహ్నిమాన్వహ్యభావవదవృత్తితైరిత్యాదోషహ్యభావవదవృత్తివ్యాపకసా
 ద్యసమానాధికరణహేతుమాన్వర్వతత్వపరామర్శజనకతాయాంవహ్యభా
 వవదవృత్తివ్యాపకశ్చంతరాదాయ బాధాదివారణాయ హేతుతావచ్చెద
 కావచ్చిన్నవిషయతాలాభార్థాం హేతుపదం । వహ్యభావవదవృత్తిమతస్తా
 దాత్మేనహేతుతాన్ధలపి హేతుపదప్రయోజనం బాధ్యం । అత్రానుమితి జ
 నకజ్ఞానశిష్యనువృత్తం తత్రోసప్రమ్యభోనిష్ఠత్వం తథాచతాదృశజ్ఞాననిష్ఠ
 జనకతాలాభశ్చితి కేచిత్ । ఏవమపి నిష్ఠాలాభాత్ । అవ్యభిచారవిశిష్ట
 విషయత్వంతు సనివేశితం । అవ్యభిచరితత్వేన ధూళీపటలాదిభ్రమవ్యా
 వృత్తత్వాదిత్యవ్యభిచారపదార్థాహేతువిషయతావచ్చెదకత్వేనవిశేషితః ।
 వ్యాపకసామానాధికరణ్యత్వేనావ్యభిచారపదార్థావచ్చిన్నహేతువిషయ
 తామాదాయ బాధవారణాయనిరూప్యనిరూపక భావాపన్నవిలక్షణావచ్చె
 దకతాయాః ప్రమీయావచ్చెదకతాయావానివేశః శిథిత్వనుపాదేయం । ప
 ర్యాప్తిసత్వాదేవాదోషాత్ । సచైతత్సాధనమధికం తత్తదవ్యభిచారపదా
 ర్థావచ్చిన్నైత్యాదిక్రిమేణచసాధనాదేవేష్టసిద్ధిరితి వాచ్యం । అవ్యభిచా

అత్రోహతు మాహా ॥ తద్ధనసాధ్యభావవదవృత్తిత్వమిత్యాది ॥ హీ ॥ య
 నః ॥ సాధ్యభావవదవృత్తిత్వాదితిహాసం తత్ అవ్యభిచరితత్వం ॥ * * *
 రిపదాధావచ్చిన్నైత్యాది క్రమేణలసాపాధికత్వపదాధావచ్చిన్నైత్యా
 ది క్రమేణ సాధనాదిక మేవ పూర్వపక్షశరీరమిత్యాశయేన తథోక్తైరితి ॥ న
 న్యత్రావ్యభిచారపదాధోనుమితి జనకతావచ్ఛేదక హేతువిషయతానవచ్ఛే
 దక ఇత్యేవాస్తు ॥ నచవహ్నిభావవదవృత్తిపర్వతానహ్నిమాన్ధామాదిత్యా
 దా అవ్యభిచారే పరామర్శ నిష్ఠజనకతావచ్ఛేదకేభూతపక్షవిషయతామా
 దాయ బాధస్య హేతుపదనివేశేన వారణేపి వహ్నిభావవదవృత్తిధూమవ
 స్తహాసనసథమ పర్వతపక్షకోక్తస్తతే పరామర్శ నిష్ఠజనకతావచ్ఛేదక హే
 తువిషయ తావచ్ఛేదకత్వసత్వేన బాధితీ వాచ్యం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావ
 చ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితత్వేన హేతువిషయతాయావిశేషణీయత్వాత్ ॥ న
 చైవమపివహ్నిమాన్ధహ్నిభావవదవృత్తైరిత్యాదా హేతుతావచ్ఛేదకపర్వం
 తవ్యాప్తిత్వకల్పే హేతువ్యాపక సాధ్యసమానాధికరణవృత్తివహ్నిభావవదవృ
 త్తిత్వవత్త్వానితినిర్దమితావచ్ఛేదకకపరామర్శమాదాయ బాధసవేతివా
 చ్యం ॥ తాదృశ హేతువిషయతావచ్ఛేదక తాపర్యాప్త్యభావస్యవాచ్యత్వా
 త్ ॥ నచ తత్రైవ హేతువ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణవహ్నిభావవదవృత్తి
 త్వవద్వహ్నిభావవదవృత్తి నానిత్యంతరాధర్మితావచ్ఛేదక కపరామర్శీయ
 హేతువిషయతావచ్ఛేదక తాపర్యాప్తిసత్వేన బాధాదుర్వారకేపనం హేతు
 పదానుపాదానెపర్వతానహ్నిమాన్ధహ్నిభావవదవృత్తివత ఇత్యాదా తా
 దాత్యైవ హేతుత్వస్తతే హేతువ్యాపక సాధ్యసమానాధికరణవృత్తివహ్నిభా
 వవదవృత్తిమత్త్వాన్పర్వత ఇత్యాది జ్ఞానీయజనకతాయాం హేతుసమానాధి
 కరణేత్యంశమాదాయ బాధః తాదృశ హేతుతావచ్ఛేదకవిషయతాయాః
 పరంపరయా ప్రకృతపక్షవిషయతానిరూపితత్వాదితి వాచ్యం ॥ తాదృశ
 హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిషయతానిరూపిత ధమితావచ్ఛేదక
 తానాశ్చ కవచ్ఛేదక తాపర్యాప్త్యభావస్య విషయతాయాద్వదితిచేత్ మైవం
 తథా సతిసాధ్యహేత్వాభివృద్ధివప్రసంగాత్ ॥ తద్ధినైతి ॥ తదవ్యభిచరితత్వం
 సాధ్యభావవదవృత్తిత్వాదిభిన్నిమితి నాథః ॥ అపార్యకత్వాపత్తైరితస్త
 త్పిదం సాధ్యభావవదవృత్తిత్వాది శబ్దైరయోజితం ॥ నైత్యాకారకప్రకీర్ణ

న వ్యాప్తిరిత్యనుషంగైశాన్వయః । తథాచ సాధ్యాభావవదన్మత్తిత్వాది
 రూపాయైవ్యభిచారపదార్థాస్తదవచ్ఛిన్నహేతు విషయతాఘటిత ధ
 మావచ్ఛిన్నత్వాభావకూటవత్త్వాదితినిరుక్తపర్యవసిత సామాన్యాభావసా
 ధకః ఫలితోహేతుః । నచా ప్రయోజకత్వం । విశేషాభావకూటస్యసామా
 న్యాభావవ్యాప్యతాయా మవివాదాత్ ॥ * * * * *

భావాదాహ ॥ వ్యాప్తిరితి ॥ నచావ్యభిచారపదార్థేవ్యాప్తి భేదసాధనైక
 వలాన్వయిన్యభావాదిత్యేవ హేతుః తత్ర సాధ్యాభావవదన్మత్తిత్వాద్యన్య
 తమరూపత్వమితి వాచ్యం । ఉక్తరీత్యాభాధాత్ । తద్ధి నైతినశోవైయధ్యా
 చ్చ । నచ యథారూపం నద్రీప్యం రసోనద్రీప్యమితి రీత్యా విశేషశుద్రీ
 ప్యభేదసిద్ధౌ తత్సామాన్యే గుణై తస్మిద్ధిః తథాప్రత్యేకం సాధ్యాభావవద
 న్మత్తిత్వాదోవ్యాప్తిభేదసిద్ధౌ సామాన్యతోవ్యభిచారపదార్థేపి తత్తద్భే
 దసిద్ధిరితి వాచ్యం । అవ్యభిచారపదార్థాభివశేషశు వ్యాప్తి భేదబాధేనస్వ
 విశేషనిష్ఠవ్యాప్తి భేదకత్వరూపసాధనాప్రసిద్ధైర్దుర్వారత్వాత్ । ననువ్యా
 ప్తిత్వాభావః వ్యాప్తిపదానుషంగలభ్యతత్తదవ్యభిచారావిషయకత్వం తదవ
 చ్ఛిన్నోవిషయకత్వంవానహేతుః విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకత్వే వ్యభిచారా
 త్ తత్తదవ్యభిచారవిషయకత్వానవచ్ఛిన్నత్వోక్తౌపమ్యభావవదన్మత్తిపర్య
 తాది పక్షకపరామశేజనకతాయాం స్వరూపాసిద్ధిశ్చైత్యతతహా ॥ తథాచై
 తి ॥ దేశః సాధ్యాభావవదన్మత్తిధూమవత్పర్వతవానితి విశిష్టవైశిష్ట్యబోధీయ
 జనకతాయాం ప్రతియోగిప్రసిద్ధిః । ఘటితపదం పర్యాప్త్యనివేశస్ఫూరకం
 తన్నివేశస్య నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ । తేనవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారక
 గుణత్వేన హేతుతామతేపి నతదప్రసిద్ధిః । అవ్యభిచారపదార్థాభితి సా
 మాన్యవిశేషభావలాభాయ । నతు హేతుఘటకం । వైయధ్యాత్ ॥ అ
 వివాదాదితి ॥ అవ్యాప్యన్మత్తి తత్తత్సంయోగాభావకూటస్య సంయోగసామా
 న్యాభావవ్యభిచారిత్వస్య వివాదపి తదతిరిక్తవిశేషాభావకూటస్య సామా
 న్యాభావవ్యభిచారిత్వస్య కేనాప్యనభ్యుపగమాదిత్యధః । తథాచ విశేషా
 భావకూటవాన్యదిసామాన్యాభావవా న్న స్యాత్తదాసామాన్యాభావ
 విరోధిమాన్యదిత్యేవానుకూలతకః । సచపక్షతావచ్ఛేదకసామాన్యాధిక
 రణ్యేనాపాదకవత్తాజ్ఞానజన్యతయాతదవచ్ఛేదేనసామాన్యాభావవత్తా నిశ్చ

తత్రసాధ్యభావవదవృత్తిత్వాది రూపాయేపంచలవ్యభిచారపదార్థాఃతద
వచ్చిన్నవిషయతాఘటితధర్మావచ్చిన్నత్వాభావస్యప్రత్యేకసాధకం హే
తుంవత్సతి॥ కేవలాన్వయన్యభావాదితి॥ సాధ్యేత్యన్తాభావాప్రతియోగి శ్వా
న్యన్యభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వరూప కేవలాన్వయత్వగ్రహదశా
యాంల్యన్తాన్యన్యభావయోగసాధ్యతద్వత్త్వవచ్చిన్నప్రతియోగితాకత్వ
భానాసంభవేన ప్రతియోగితయాసాధ్యతదాశ్రయవిశేషితాత్వన్తాన్యన్య
భావవదవృత్తిత్వవచ్చిన్నవిషయతా యాస్తాన్యశవిశేషదశ్యమమితి జన
కజ్ఞానైలభావాదిత్యర్థః । ఏవంచతాదృశ విషయతాశూన్యవృత్తిత్వ
మేవలనుమితిజనకతాయాం దశైతసాద్యసాధకౌహేతుః అభిమత్యతినాసి
ద్ధ్యాదిః । ఈదృశవిశాగ్రిమహేతవోపపత్తిమగ్రణీయాః । * * *

యేషపయుజ్యతే । కేవలాన్వయసాధ్యకానుమితిజనకపరా మర్కావృత్తిత్వ
స్యహేతుత్వేస్వరూపాసిద్ధిరతతహ ॥ సాధ్యేతి ॥ కేవలాన్వయత్వజ్ఞాన
కాలీనతాదృశానుమితి జనకజ్ఞానై అన్యభిచారపదార్థావచ్చిన్నహేతువి
షయకత్వాభావాదిత్యర్థః॥ తద్విరహకాలీనజ్ఞానై హేతుస్సిద్ధివారణాయకా
లీనాంతం । వృత్తిరేకీణ్యపేకేవలాన్వయత్వజ్ఞానదశాయామన్యభిచారాభానం
ద్రష్టవ్యం । అత్రాభావప్రతియోగితాసంబంధేన వాచ్యత్వజ్ఞానం ప్రతిత
ద్విశేష్యకతత్సంబంధావచ్చిన్నవాచ్యత్వాభావజ్ఞానంప్రతిబంధకమిత్యాదిక
మూహ్యం॥ సాధ్యవచ్ఛేదాఘటితలక్షణానురూపేనద్వితీయకేవలాన్వయత్వో
పాదానం॥ నన్వత్రానుమితిజనకజ్ఞానైతాదృశవిషయతాకత్వాభావోనహే
తుః । స్వరూపాసిద్ధేః । తాదృశజ్ఞానస్యాపక్షత్వాచ్చ । నాపితాదృశవిషయ
తాశూన్యానుమితిజనకత్వం । తద్విశిష్టజ్ఞానత్వంవా । స్వరూపాసిద్ధేః । అత
ఃసనతాదృశవిషయతాశాలిజ్ఞానావృత్తిత్వం । అన్యభిచరితత్వ హేతువ్యా
పకసామానాధికరణ్యభయజ్ఞానమాదాయోక్తిదోషాత్ । నచాభావస్తా
దృశ విషయతాశూన్యత్వం నాసత్తతివాచ్యం । విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకత్వే
వ్యభిచారాదిత్యతతహ ॥ ఏవంచైతి ॥ తాదృశవిషయతా ॥ తత్తదన్యభిచారి
త్వవిషయతా ॥ దర్శితసాధ్యం ॥ కూటఘటికీఘాతప్రత్యేకాభావరూపం ।
నాసిద్ధ్యాదిరిత్యాదినానభోద్వయవైయక్తికపరిగ్రహః ॥ అగ్రిమేతి ॥ నా
పీత్యాదిగ్రంథదూషణిరూపాః కేవలాన్వయన్యభావాదయః ॥ పరిష్కరణీ

దీధితౌ॥ అవ్యాప్యేతి॥ కపిసంయోగ్యతద్వృత్త త్వాది త్యాదౌపిత్యధః॥ *

యాః॥ సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికిరణేత్యాదిక్రమేణ । తాదృశ
ప్రతియోగ్యధికిరణతా సామాన్యకత్వావచ్ఛిన్న హేతువిషయతాఘటితధ
ర్మానవచ్ఛిన్నత్వాదిసాధకాః తాదృశహేత్వవిషయకజ్ఞానవృత్తిత్వాదయ ఇ
త్యధః । యద్యపీశ్వరీశ్యాఽవ్యాప్తిప్రదర్శనస్వేతరభేదానుమితౌష్యభిచా
రవారకతయాఽతివ్యాప్తిప్రదశఃనన్యచసాధకకృప్యసంభవప్రదశఃనవైయ
ధ్యం । తథాపివిరుద్ధత్వగ్రహేణేతర భేదానుమిత్యనుపపత్తిస్సాన్నిధితితత్ప్ర
దశఃనం॥ యద్వాఽవ్యాప్తా సామానాధికిరణ్యేనలక్షణగ్రహోదవచ్ఛేదకావ
చ్ఛేదనైతరత్వసంశయనివృత్తిసంభవేపి సామానాధికిరణ్యేన తత్సంశయోఽ
నుపరతైతనింభవేతుత్పన్నయమపీతివిశేషవృత్త్యాదనాయ పృథక్తదుభయో
పాదానం । ఏవంచసామానాధికిరణ్యేనైతరత్వసంశయవారణాయవచ్ఛే
దకావచ్ఛేదనలక్షణగ్రహోఽవ్యాప్తినిరాసఫలమితి॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యక
తి దీధితౌలవచ్ఛేదకావచ్ఛేదనాన్వయస్యోత్పత్తికితయాలవ్యాప్యవృత్తిసాధ్య
కసద్ధేతుత్వావచ్ఛేదనలక్షణసత్త్వమితియమోఽభిప్రేతః । నచావ్యాప్యవృ
త్తిసాధ్యంయన్యః అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకః తాదృశశ్చసాసద్ధేతుశ్చైతిశ్చ
త్వత్యాకపిసంయోగీగగనాదిత్యాదౌష్యభిచార ఇతివాచ్యం । సత్ప్రదన్యవృత్తి
మదధఃకత్వాత్॥ నన్వేషమపికపిసంయోగాభావవాన్లుణిత్యాదిత్యాదౌ
ష్యభిచారః । నచావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యంయత్రతదవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకంతత్రస
న్మరమానోయోహేతురితివృత్తత్రైసాధ్యనిష్ఠావ్యాప్యవృత్తితానిరూపకాధి
కరణవృత్తిసద్ధేతుత్వావచ్ఛేదనాలవ్యాప్తిరితినిమగ్నమేనదోషఇతివాచ్యం ।
తథాసతినత్ప్రదవైయర్థ్యపాతాత్ । సత్ప్రదబలాదేవతాదృశార్థలాభఇ
త్యుక్తౌచ కపిసంయోగీనత్వాదిత్యాదౌనిరుక్తోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవిధయోభ
యూక్త్రాంతహేతౌలవ్యాప్తైఃపరలక్షణేనదుర్వారత్వాదసంగతిః । హే
తుపదన్యవ్యాప్తిమదధఃకత్వేపి కపిసంయోగాభావవాన్ప్రవృత్త్యాదిత్యాదౌ
నిరూపయమవిషయస్య సాధ్యవచ్ఛేదప్రసిద్ధాపరలక్షణేనాసంగ్రహోదసంగతి
రితిచేన్న॥ నచావ్యాప్యవృత్తిరవ్యాప్యవృత్తిరితివుత్తత్యానిరవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్య
త్వమవ్యాప్యవృత్తిత్వమిత్యదోషాత్ । గగనవాన్లుణైరిత్యాదౌసాధ్యనిరు
క్తావ్యాప్యవృత్తిత్వసత్వేపి తదధికరణప్రసిద్ధేనోత్తరలక్షణాసత్వేపిక్షతిః ।

హేతుత్వస్య తాదాభావత్ । నచయత్కించజన్యజ్ఞానవిషయ తావాగవాచ్య
త్వాదిత్యాదౌ తథాత్వేపిఉత్తరలక్షణేనతదవ్యాప్తేరవారణ మితివాచ్యం । దే
శసింహావచ్ఛేదకత్వానిరూపకవృత్తిత్వస్యప్రకృతేవ్యాప్యవృత్తితాత్పర్యే । ఇ
స్తుతస్తుకేవలాన్వయినీ వృత్తద్వోపస్య కీతగీయతయాకేవలాన్వయిభిన్నా
వ్యాప్య వృత్తిసాధ్యకవృత్తిమధ్యేతుసామాన్యేతవ్యాప్తిరీత్యేవనియమః । కేవ
లాన్వయిభిన్నత్వమన్యోన్యభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమితిసంపదో
పః । అవ్యాప్యవృత్తిత్వం స్వాభావసామానాధికరణ్యం నతునిరవచ్ఛిన్నవృ
త్తికాన్యత్వం సంయోగీద్రీవ్యత్వాదిత్యాదౌనియమభంగావత్రైప్రాచాంమ
తేద్రీవ్యేసంయోగ సామాన్యభావానత్వేనోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతే త
త్రావ్యాప్త్యభావత్ ॥ కేచిత్తు స్వప్రతియోగిత్యన్వసమానాధికరణత్వస్య
సమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వై తత్ప్రతియనంబంధేనయ
త్కించితభావవిశిష్టత్వంఅవ్యాప్యవృత్తిత్వం । తృతీయసంబంధనివేశాత్కాపి
సంయోగాభావవాన్యతాత్వాదేనాసంగ్రహః । ప్రథమసంబంధని
వేశాదాకాశాభావ మాదాయ ద్వితీయసంబంధనివేశాద్ద్రీవ్యత్వాభావమా
దాయచ ద్రీవ్యత్వ స్వావ్యాప్యవృత్తిత్వేపిద్రీవ్యత్వసాధ్యకవృద్ధివీత్వాదేనా
సంగ్రహః । కపిసంయోగీపతత్త్వాదిత్యాదౌసాధ్యస్య ద్రీవ్యాంతర్భావేనక
పిసంయోగాభావసామానాధికరణ్యస్య గుణాంతర్భావేన తత్సమానాధికర
ణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతియోగిత్యన్వస వత్సేవాక్రత్రిత
యసంబంధేన కపిసంయోగాభావభూషయత్కించితభావ విశిష్టత్వాత్సంగ్ర
హః । ఏతేనసర్వంప్రమేయమతి యత్కించజ్ఞానవ్యక్తైర్విషయతాసంబం
ధేన సాధ్యతాయాం ఘటత్వాదిహేతోనికరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వయావవ్యా
ప్యవృత్తిత్వకల్పే ౭ వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకసద్ధేతుత్వేన సంగ్రహేదుత్తరలక్ష
ణస్యానంత్రాత్తద్దోషతాదవస్థ్యం విషయతాసంబంధేన తాదృశ జ్ఞానస్థి
త్వై కేవలాన్వయిత్యాదితి దూషణమనవకాశమిత్యావయః ॥ అత్రీభేదా
వ్యాప్యవృత్తిత్వ మతే కపిసంయోగాభావసాధ్యకగుణత్వాదేస్సంగ్రహావార
ణాయసంబంధఘటక భేదప్రతియోగితాయాం కేవలాన్వయిభర్తానవచ్ఛిన్న
త్వం స్వాధికరణేనిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం వాభేదేనివేశ్యం పూర్వమతేతుభే
దేనిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వమితి । ఏతేనానవచ్ఛిన్న వృత్తికాన్యభావసాధ్యక

వృత్తి మత్సరైతే సామాన్యైత్యప్రితి కపిసంయోగాభావ సాధ్యకవారకని
 యమోష్యసాస్త్రః । తథాపి జన్యజ్ఞానాదిసాధ్యక ఉక్తదోషాత్ । ప
 రేతు స్వసమానాధికరణాభావప్రతియోగిసాధ్యకసద్ధతావిత్యర్థః
 స్వం హేతుః అభావోభావశిన్నస్వసామానాధికరణ్యైవకాలావవచ్చిన్నత్వం
 దేయం యద్వానిరవచ్చిన్నవృత్తికాన్యసాధ్యసమానాధికరణసద్ధతావిత్యర్థః
 తేన గగనాదిసాధ్యకే నదోషః జన్యజ్ఞానసాధ్యకవారణంప్రొగ్నదిత్యా
 హుః । తన్న రూపనాన్యధివీత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తైరకథననన్యూనతాపా
 తేనగ్నింధన్వకాలపదవిరోధాత్ । అత్యేఘటత్వ తద్వ్యధికరణసంయోగా
 ద్యోరన్యతరత్వేన సాధ్యతాయాంతద్వ్యక్తిత్వాదావవ్యాప్తివిరోహణసప్త
 మీతత్పురుషపక్షమెవబహువీర్యచయంతే । అతపవగుణవాన్జలపరమాణు
 రూపాదిత్యాదావవ్యాప్త్యసత్వేపి నక్షతిరితిదిక్ ॥ దీధితౌల్యప్తిమితి ॥
 ననుగురుధర్మావచ్చిన్నసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్చిన్నాభావాప్ర
 సిద్ధ్యాఅవ్యాప్తివారణాయసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్చిన్నాభావ
 స్సాధ్యభావపదేన వివక్షణీయః వ్యాపకత్వంచ ప్రతియోగివైయధికర
 ణ్యామటితమితి నకపిసంయోగత్వావచ్చిన్నాభావసంగ్రహః కింతుద్రీవ్య
 త్వత్వాద్యవచ్చిన్నాభావ ఏవతేనావ్యాప్తిరితిచేన్న । గురొరపిప్రతియోగి
 తావచ్ఛేదకత్వోపగమేనైతాదృశవివక్షాయానిష్ప్రయోజనకత్వేనా వ్యా
 ప్తినంగతేః । గురొఃప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతేనైతద్వివక్షణమావశ్య
 కం । గురుధర్మావచ్చిన్నసాధ్యక హేతుః కేవలాన్వయిసాధ్యకత్వాక్రాంత
 తతయాత్రావ్యాప్తైర్వత్సమాణతయాతద్వారణానపెక్షణాత్ । నచగురు
 ధర్మాశ్రయస్యకథంకేవలాన్వయిత్వమితివాచ్యం । హేతుతావచ్ఛేదకసం
 బంధానుయోగినిష్టాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్యగురుధర్మసాధార
 ãణ్యత్ । అన్యవాగురొఃప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతమవలంబ్యసాధ్యభా
 వపదేనోక్తాభావవివక్షా । తథాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనైవపాధ్య
 వ్యాపకతావివక్షణకపిసంయోగాద్యవ్యాప్తవృత్తిసాధ్యకేలవ్యాప్తిపరిహా
 రేపి ప్రతియోగివైయధికరణ్య ప్రవేశాసత్వేన సంయోగేన ద్రీవ్యావ్యాప్య
 వత్తితావత్సంయోగేనసాధ్యతాస్తలేతేనసంబంధేనవ్యాపకత్వాప్రసిద్ధిః ।
 తద్వారణాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్య ఘటితవ్యాపకతానివేతేచ కపి

అవ్యాప్తిమితి || తత్ర హేత్వధికరణేపరద్వయదా అన్యదేశకాలావచ్ఛేదనక
పిసంయోగాద్యభావసత్త్వైతిభావః | సాధ్యవద్భిన్నాయస్సాధ్యాభావవాని
తికమకధారయతిభేదసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నీయం యత్సాధ్యాభావాది
కరణంతదవృత్తిత్వమథః స్యాత్ తథాసతి తద్వటకీభూతస్య అభేదసంబం
ధేనసాధ్యవద్భిన్నీయం యత్తదవృత్తిత్వవైయవలక్షణత్వసంభవాత్సాధ్యాభా
వసత్త్వైశస్వవైయధ్యాయపత్తిరతస్సాధ్యాభావపదేనసాధ్యవద్భిన్నపదస్యన

సంయోగాది సాధ్యకావ్యాప్తిః | తాదృశ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూ
పావద్భిన్నయతిచిత్సాధ్యాభావనివేశేతు కపిసంయోగీద్రవ్యత్వాదిత్యా
దా తాదృశ ద్రవ్యమాత్రసమవేతాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరిత్యాశయేనదీ
ధితికృతావ్యాప్తికథనంయుక్తమేవ | నచైకసంబంధావద్భిన్నత్వస్య విశేష
ణతావిశేషావద్భిన్నత్వస్యనావ్యాపకతారూపావద్భిన్నప్రతియోగితయో
దానాన్నావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకైకావ్యాప్తిరితి వాచ్యం | సకలదోషా
ద్ధారానావశ్యకత్వస్యావేదనీయత్వాత్ | అత్ర సాధ్యాభావనిష్ఠ వ్యాప్యవృత్తి
తానిరూపకత్వనివేశేన కపిసంయోగాది సాధ్యకావ్యాప్తినిరాసేపి సంయో
గిభిన్నగుణత్వాదిత్యాదా సాధ్యాభావే సంయోగే అతిరిక్తేవావ్యాప్యవృ
త్తిత్వాసత్త్వేనఅవ్యాప్తిక్రష్టవ్యాసన్వేతల్లక్షణవంశకస్యభిన్నపురుషకర్మ
కత్వాదపతారణదానం దీధితికృతామశుద్ధం పకతత్వకత్వసవతదపెక్షా
దితిచేత్సత్యం | దీధితికృతావతారణంనదత్తం కింతుమణికృతాసాధ్యవదన్యా
వృత్తిత్వమిత్యారభ్య కింనకృతమిత్యాశంకాస్యాత్తామపనినీషుమకథు రేణన
మాపయేదితి న్యాయమనుసృత్య మధురత్వం పంచమలక్షణస్య ప్రదేశకాయ
తుచ లక్షణచతుష్టయస్యదోషగ్రస్తత్వం దశాతమితి || కాశేతి|| నహిమా
ధూమాదిత్యాదౌ ఉత్పత్తికాలావచ్ఛేదన వహ్యభావస్య హేత్వధికరణప
ర్వతాదా సత్త్వాదిత్యపి బోధ్యం || కమకధారయతి || తత్పురుషమపే
క్ష్య లాఘవం అధికరణభేదనాభావభేదమతానాశ్రయణంచైత్యాశయః |
అభేదేతి || పతచ్ఛగురుధమన్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమంగీకృత్య | తే
నసాధ్యవద్భిన్నవృత్తితాత్వవైయవలక్షణుత్వేపి నక్షతిః || వైయధ్యాపత్తిరితి||
ప్రకృతలక్షణఘటకస్యేతి న్యాయాత్ | మతుష్పదస్థానై సంబంధిపదం యో
జ్యం తేనప్రకృత్యసమభివ్యాహారేపి నక్షతిః | నచ సాధ్యాభావాంశనివే

ప్రమీతత్వరుదం వ్యాచ్యైః॥ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిః॥ తథాచసాధ్యవద్భిన్నవృత్తి
 ర్యస్సాధ్యాభావఃతద్వదవృత్తిత్వమథః॥ తత్రపూర్వపదభేదేనసాధ్యవద్భి
 న్నపదాథావిశేషిత ధమ్యోవృత్తిత్వాదేనఘటకతావృత్త్యాది విశేషణత
 యోవసాధ్యవద్భిన్నవృత్తినివేశాదితనసాధ్యాభావాంశవైయ్యధ్యోమితిభావః॥
 అభావేసాధ్యయత్వానివేశేనాదాదివృత్తిగగనాగ్యభావపరిపర్వతాదౌధూ
 మాదర్పతైరసంభవశ్చితదవారణాయసాధ్యపడంనచలధికరణభేదేనాథా
 వభేదమతపవైతల్లక్షణకరణాత్పర్వతాదర్పనాదాది వృత్త్యభావనత్వమి
 తివాచ్యం॥అవ్యాప్యవృత్తిప్రతియోగికాభావస్యవ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తి
 త్వయాపవిరుద్ధధర్మాధ్యాయసేనభేదస్యలక్షణకర్తుఃసస్మతత్వాదాకాశాభావా
 దేభేదకాభావేనత్వస్యోక్త్యాత్అతపవోక్తధర్మాణాంభేదకత్వం ఏతానిచన
 భేదకానీత్యనేనదీధిక్పన్నిరాకరివ్యతి॥ * * * * *

శేనయధాసన్నివేశోస్త్వితివాచ్యం॥ పాశ్చాంచురీవలవ్యావతేకస్య
 సర్వమతే స్వభావతపవానవచ్ఛేదకత్వాత్॥ యోగతస్సాధ్యాభావాఘటిత
 వ్యవస్థాభివరితత్వశబ్దబాధ్యత్వసంభవాత్తద్భుతితస్య సతదృశ్యతేతితేది
 త్॥ వ్యాచ్యైః॥వివృణోతి॥ తత్రమానాధికవాక్యయావవివరణైకదేశే
 థాత్వఘటకజ్ఞానెజన్యత్వయావద్వితీయాధాన్వయః॥ సాధ్యవదితి॥ ఉప
 లక్షణస్యాప్యవచ్ఛేదకత్వాత్ సాధ్యవద్భిన్నీయవృత్తిత్వనిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేద
 కతానిరూపకసాధ్యాభావనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకధర్మిణిష్ఠావచ్ఛేదకతా
 ఘటితావచ్ఛేదకతాకాభావస్యలక్షణత్వంతత్రసాధ్యవద్భిన్నత్వేనావిశేష
 తేధర్మిణివేశాత్సాధ్యవద్భిన్నీయత్వవిశేష్టసంబంధినిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతా
 ఘటితప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావాదైవలక్షణ్యమితి॥ మతపవేతి॥
 అన్యథావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తితాదవస్థేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వవై
 యధ్యాత్॥ అవ్యాప్యవృత్తితి॥ విరుద్ధధర్మాధ్యాయసేనభేదాభిమానస్తు
 అవ్యాప్యవృత్తిప్రతియోగికానామేవప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాదేరెవ
 భేదకత్వాత్తేనద్రవ్యత్వాదెరపికధంబిద్విరుద్ధధర్మాధ్యాయసమ్ముఖేపినభేదః
 విరుద్ధధర్మాధ్యాయసవిరుద్ధధర్మద్వయప్రతీత్యోఃప్రమాత్వానురూపేనవ్యా
 ప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తిత్వయోర్విరోధేలగ్రేవక్తవ్యంతన్నిరాసంసంపదతి॥
 అతపవేతి॥ వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తిత్వాదీనామేవభేదకత్వస్యలక్షణక

అథవాసాధ్యాభావపదం అనుయోగితావిశేషసంబంధనసాధ్యీయపరం అభావీ
యవిలక్షణానుయోగితాలాభావైవా భావపదంనతుఅభావత్వమపినివేశ్యం
ప్రయోజనాభావాత్ ఇత్థంచతాదృశవిలక్షణసంబంధేనయఃసాధ్యీయఃతద్విద
వృత్తిత్వమిత్యేవాధ్యఃతత్రచసాధ్యస్యయత్నదాధాకవిశేషణత్వేప్రదాదిన్న
త్తిప్రమేయత్వాదిమతిపర్వతాదాహేతాఃవృత్తైరసంభవఃసాధ్యదితన్నివేశః।

శ్చానన్యతత్వాదేవేత్యధఃఅగ్నిమగ్రంధవశాద్వృద్ధిదకత్వేనప్రసక్తంతస్య
గగనాభావాదావసత్త్వాన్నభేదఇతిభావః॥ ననుప్రదత్వసామానాధికరణ్యత
ద్వైయధికరణ్యాదీనామవ్యభావభేదకత్వంవిలక్షణకత్వసమ్మతం। అతపవాగ్రేడి
ధితో అభావపద నసిద్ధ్యేదితి వత్స్యతే । అన్యథాఽవ్యాప్యవృత్త్యభావపదేతి
బ్రూయాదితి భావభిన్నమాత్రప్రయోగాధికరణభేదాద్భేదమనుస్మత్యసాధ్యవ
దవైయధ్యముద్ధరతి ॥ అథ వితి ॥ సాధ్యాభావపదం । సాధ్యాభావేత్యత్ర
సాధ్యపదం॥ అనుయోగితేతి ॥ సంబంధసాధారణానుయోగితాప్రవేశేసా
ధ్యవద్భిన్నవృత్తివహ్నిప్రతియోగికనిమవాయవతి ధూమస్యవృత్తైరవ్యాప్తి
రతావిశేషపదం । భావభిన్నత్వరూపానుయోగితానివేశే ఘటత్వాభావా
దిసాధ్యకావ్యాప్తేఃవిలక్షణేతి । భావాభావసాధారణాభావత్వరూపసంబంధ
వ్యావృత్తేత్యధః । తాదృశవిలక్షణసంబంధేనాన్యత్ర సాధ్యీయత్వాభావా
దేవ నాప్రసంగః । ఏతేన భావాభావసాధారణాభావత్వప్రవేశే అవ్యావ
తకతా సప్తమపదార్థమాత్రవృత్తితత్ప్రవేశేఅభావసాధ్యకావ్యాప్తిరితి
నిరస్తం ॥ ప్రమేయత్వాదితి ॥ నచాత్రసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం నసంబంధ
సామాన్యేనయతిగ్రంచిత్యంబంధేనవారిధానతి కపిసంయోగీపతత్త్వాదిత్యా
దా కపిసంయోగాభావస్య కాలికాదిసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నగుణాది వృత్తి
తయా అవ్యాప్తిః నాపి విశేషణతావిశేషసంబంధేన అభావసాధ్యకా
వ్యాప్తేః । అపితుసాధ్యవత్తాగ్రిహవిరోధితానియామకసంబంధేన । తథా
చప్రమేయత్వాదికమాదాయకధమవ్యాప్తిః ఏతత్కల్పేఅభావమాత్రీభేదా
చ్చగగనాభావమాదాయాపి నసేతివాచ్యం । జలత్వప్రకారకప్రమావిశే
ష్యత్వాభావవాన్ధూమాదిత్యాదౌఅవ్యాప్తేః । కేచిత్తు ఉక్తలాఘవాదినాసా
ధ్యవద్భిన్నశ్చాసాసాధ్యాభావశ్చైతికమధారయసంబంధః । సాధ్యవత్త్వం
చస్యప్రతియోగికత్వస్వసామానాధికరణ్యాభయసంబంధేన । ఏసంభవప్రతి

యోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకథమావచ్ఛిన్నత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదక
 సంబధావచ్ఛిన్నత్వంచనదేయమితిలాఘవం ఏవంచసాధ్యవచ్ఛిన్నసాధ్యాభా
 వాప్రసిద్ధ్యైవకేవలాన్వయన్యభావాదితిమూలసంగతిఃనతు సాధ్యతావచ్ఛే
 దకీభూత కథాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావాప్రసిద్ధ్యేతి । ఘ
 టాద్యభావవారణాయ సాధ్యవదోపాదానం । నచైవంసాధ్యవదసాధ్యకార్య
 యస్య ప్రతియోగికత్వప్రవేశప్రక్షాలనాద్ధీతన్యాయగ్రాసః । సామానా
 ధికరణ్యస్య విశిష్టప్రతిత్యనియామకతయాతద్విశిష్టానుయోగితా విశేషస్యైవ
 సంబంధతయాస్యప్రతియోగికత్వప్రవేశాత్ । తావత్తాత్రైకైవ సాధ్యవచ్ఛి
 న్నసాధ్యాభావాప్రసిద్ధిరతస్సామానాధికరణ్యముపాత్తం । నస్తుతస్తుస్వసమా
 నాధికరణ్యత్వమాత్రం సంబంధఃనతు స్వప్రతియోగికత్వమపివైయధ్యాత్ సా
 ధ్యవదోపాదానంచ తత్సంబంధలాభాభామేవేతి । స్వవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛే
 దకావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యంతదర్శన విశిష్టసత్తవాన్వాతేరిత్యాదౌ
 నాతివ్యాప్తిః । సాధ్యాదివారణాయఅభావపదం । ఏవంచఅత్రీఅభావభే
 దమతాదరణంనిరర్థకమేవ । నచావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే ఉక్తిసంబంధే
 నసాధ్యవతోద్రవ్యవృత్తిసంయోగాద్యభావాదన్యఏవ సాధ్యాభావః ఏవం
 కాలిక సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావమానాత్మత్వాది
 త్యాదౌతాదృశాన్నిత్యవృత్తైరాకాశాభావాదన్యఏవానిత్యవృత్తిసాధ్యాభా
 వత్ఫలీలక్షణసమన్వయానురోధాత్తద్భేదోదుర్వారఃఏవంచకాలికసంబంధావ
 చ్ఛిన్నతద్వత్తాయాఃసాధ్యాభావత్వోపగమోప్యనావశ్యకశ్చితివాచ్యం । త
 దనాదరేపి ప్రధమగుణసమవేతాభావద్వితీయేజన్యావృత్త్యాభావంచాదా
 యలక్షణసమన్వయసంభవాత్ । యత్తుసర్వత్రగగనఘటితోభయాభావంన్య
 ధికరణసంబంధేనసాధ్యాభావంచ విపక్షమాత్రీవృత్తిమాదాయనావ్యాప్య
 తివ్యాప్తీ అధికరణభేదేనాభావభేదాదితికథనం । తత్త్రిమర్థకమితివృ
 చ్ఛామః । అభావభేదమతేనర్వత్త్రైవసాధ్యసామాన్యాభావమాదాయ ల
 క్షణసమన్వయసంభవాత్ । కాలిక సంబంధవారణాయసాధ్యాభావాధిక
 రణ్యత్వంసాధ్యసామానాధికరణ్యఘటకవృత్తిత్వంచాభావీయవిశేషణతాసం
 బంధేననివేశ్యం । ఏతదర్థకమేవచాభావపదం । తద్ఘటకసాధ్యవత్త్వంచసా
 ధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధేన । అభావసాధ్యకేచవిపక్షౌ వృత్త్యాభావః సాధ్య

వత్సప్రకారకప్రమాద్యభావపవనాలక్షణముటకః । సాధ్యవత్సాగ్రహవిరూపి
తానియామకసంబంధేనతస్మిన్వేశేతుతాదృశాకాశాభావాభావసాధ్యకే అ
వ్యాప్తిః సాధ్యవతితాదృశ సంబంధేనవృత్తైరప్రసిద్ధైః । ఏవంచఘటత్వ
ఘటాకాశసంయోగాన్యతరాభావసాధ్యకే ఘటాకాశసంయోగాత్తక సా
ధ్యాభావమాదాయావ్యాప్తినశంక్యా । ఘటత్వాదియావసాధ్యాభావ
స్యనిరుక్తసంబంధేన సాధ్యవచ్ఛిన్నస్యవిశేషణితయాధికరణాప్రసిద్ధావపిఘ
టావృత్త్యభావమాదాయైవలక్షణసంగతేరిత్యాహుః ॥ అన్యేతుస్వప్రతి
యోగికత్వ స్వసామానాధికరణోభయసంబంధేనసాధ్యవచ్ఛిన్నత్వం నయ
త్తలసామానాధికరణ్యైయదివృత్తిత్వంయెనకేనచిత్సంబంధేనతదావచ్ఛిన్నా
వస్యకాలికాదినంబంధేనసాధ్యవద్వృత్తితయాఅవ్యాప్తిః । యదిస్వప్రతియోగి
త్రాగ్రహవిరూపితానియామకసంబంధేనతదాకాలికసంబంధానచ్ఛిన్నాకాశాభా
వాభావసాధ్యకేతగావిధకాలికసంబంధేనసాధ్యవద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధైరవ్యాప్తిః
। యదివిశేషణతావిశేషసంబంధేన దర్శితాకాశాభావాభావసాధ్యకేకాశా
భావస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్యవతిదైశికవిశేషణితయావృత్తిత్వేపి
సాధ్యప్రతియోగికం నిత్యవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయలక్షణసంగతిః
దాదృశ్యత్వాదికమాదాయ అవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యవదావశ్యకతయాస్వ
ప్రతియోగికత్వవైయర్థ్యాపాతాత్ । నచస్వప్రతియోగికత్వంత్యాజ్యమేవేతివా
చ్యం । తథాపిపర్వతావృత్త్యభావంలాఘవేనపర్వతత్వాత్కంసాధ్యప్రతియో
గికమాదాయప్రసిద్ధానుమానావ్యాప్తైః । ఏతాదృశరీత్యాదరేగౌరవాచ్చ ॥
వస్తుతస్తుమహానసీయవహ్మ్యభావస్య కథంవ్యావృత్తిః । యాదృశసాధ్యప్రతి
యోగికత్వం నతాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వం యాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వంన
తాదృశసాధ్యప్రతియోగికత్వమిత్యుభయసంబంధేన సాధ్యవదన్యత్వాత్ ।
యదిచసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశేషాన్యత్వంతత్రనివేశ్యంవైశిష్ట్యంచస్వాశ్రయప్ర
తియోగికత్వస్వాశ్రయవద్వృత్తిత్వాభయసంబంధేనతదాసాధ్యతావచ్ఛేదక
వచ్ఛేదఘటితస్యసాధ్యవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావపదవృత్తిత్వరూపమూలాక్త లక్ష
ణపరిమార్గత్వాసంభవాద్దీధితికృతాతదనాదృతమిత్యాహుః ॥ పరేయాక్త
యక్తిభ్యాంసాధ్యవచ్ఛిన్నశ్చసౌసాధ్యాభావవాంశ్యైత్యేవకమధారయః
సాధ్యవచ్ఛిన్నత్వంచస్వప్రతియోగిమద్భిన్నత్వం । నచఘటత్వకపిసంయోగాన్య

అ ర్చీ చ సా ధ్య భా వః సా ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్ర తి యో గి
 తాకాబోధ్యః । అన్యథా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదోమ్రదాదిబిక్రమహా
 నసీయవహ్ని త్వవచ్ఛిన్నప్రతియోగి తాకవహ్నిభావస్యధూమవతినత్వేన
 వృథివీత్వాభావద్రీవ్యత్వాభావాన్యతరవాకజలత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యవచ్ఛిన్న
 వృథివ్యాదినికద్రీవ్యత్వాద్యాత్మకసాధ్యప్రతియోగి కాభావస్యజలాదౌ సత్వేన
 తావ్యాప్త్యాపత్తేః । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న త్వేనాపిప్రతియో
 గితావిశేషణీయా । అన్యథా మ్రదాదివృత్తి సమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్న
 ప్రతియోగి తాకవహ్నిద్యభావస్య ధూమాదిమత్సపివృత్తైరసంభవస్యకాలిక
 సంబంధేనద్రీవ్యత్వాభావాదౌ సాధ్యేకాలత్వాది హేతౌ సాధ్యవచ్ఛిన్న పర
 మాణుగగనాదివృత్తి దైశికవిశేషణీయా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తాకసా
 ధ్యభావాత్మకద్రీవ్యత్వా ద్వైత్వేత్వధికరణవృత్తి త్వేనలవాప్త్యాప్త్యాప్తసక్లాత్
 తరాభావవానాత్మత్వాదిత్యాదౌకపిసంయోగరూపసాధ్యభావస్యలధికరణ
 ఆత్మనిగుణసామాన్యభావత్వరూపప్రతియోగి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికర
 ణత్వసత్త్వాదవ్యాప్తి రితివాచ్యం । యాద్యశ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా
 నధికరణం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న తాదృశప్రతియోగి తాకాభావాధికర
 ణం ఇతి వివక్షితత్వాత్ । తానాకతాణో భయాభావాదివారణాయ సా
 ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశః । సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియో
 గితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగి తావచ్ఛేదక తాక భేదవాన్ దలద్వయా
 ఖః । తథాచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తావచ్ఛేదక తాక భే
 దఘటితపంచమావతా రెతితిలాఘవమిత్యాహుః ॥ మహానసీయేతి ॥ మహా
 నసీయత్వ విశిష్టం యద్వహ్నిత్వం తదవచ్ఛిన్నాభావస్తు నాప్త్యేవైత్యవ
 చ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యుపాదా నేపికథంతానవకాశః । ద్వితీయలక్షణానురంభే
 నమ్రదాదినిమైతి । ఏవమగ్రేపి । సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తవైశిష్ట్యవ్యాసజ్ఞ
 వృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తానివేశేలభావమాత్ర భేదమతేవాఅహ
 వృథివీ త్వేతి । అన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యవృథివీత్వరూపత్వాదతిరిక్తత్వా
 ద్వ్యానావ్యాప్తిః । అభావభేదమతేవ్యాహ ॥ కాలికేతి ॥ నను సమవాయావ
 చ్ఛిన్నప్రతియోగి తాక కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగి తాకవాద్రీవ్య
 త్వభావ సాధ్యేకధమవ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్త్వా

గ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేనసాధ్యభావవత్స్వస్యాగ్రవాచ్యతయా
సాధ్యతావచ్చెదకీభూతకాలికసంబంధేనసాధ్యవత్తాబుద్ధిప్రతితత్సంబంధా
వచ్చిన్నసాధ్యభావస్యస్వరూపసంబంధేన వైశిష్ట్యజ్ఞానవైవవిరోధితయా
ద్రవ్యత్వస్యతేన సంబంధేన వైశిష్ట్యస్యఅసమ్భావితతయా సాధ్యతావచ్చెద
కసంబంధావచ్చిన్నసాధ్యభావవత్స్వస్య లక్షణఘటకత్వాత్ । ద్వితీయలక్ష
ణేచ సుతరాం తత్రసాధ్యతావచ్చెదకసంబంధేనసాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితా
నియామకసంబంధేన సాధ్యవచ్చిన్నవృత్తిత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ । నచ ప్ర
తియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేన తదుభయం నివేశ్యోవ్యా
ప్తిః సంగమనీయా । తథాసతికపిసంయోగాభావస్య యఃకాలిక సంబంధా
వచ్చిన్నాభావస్తస్యాపి ప్రతియోగితయాప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితా
నియామకకాలికసంబంధమాదాయావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తేః । ప్రతి
యోగితావచ్చెదకసంబంధేన సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబం
ధేన తదుభయనివేశపత్నే తత్సంగతిరిత్యపి న । తథాసతి స్వప్రతియోగితా
వచ్చెదకసంబంధేన సాధ్యవత్స్వఘటితసాధ్యవచ్చిన్నవృత్తిత్వస్య ధూమవా
న్ధూమకాలీనవహేరిత్యాదౌసంబంధసామాన్యేన సాధ్యవచ్చిన్నై హేతుశూ
న్యే ధూమాకాలీనే సాధ్యభావసత్త్వాదతివ్యాప్తివారణాయావశ్యనివేశ్య
తయా సాధ్యవచ్చిన్నోయస్సాధ్యభావవానితి కమఃధారయోపేక్షాయా
నిబీజత్వా పాతాత్ । ప్రతియోగితావచ్చెదకీభూతసమవాయేన వహ్ని
మద్వృత్తేసమవాయశంబంధావచ్చిన్నవహ్నిభావస్య వారణాయ సాధ్య
తావచ్చెదకసంబంధావచ్చిన్నసాధ్యభావసాధక్యసంభవాదితిచెన్నద్ర
వ్యత్వాభావశబ్దేన ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాభావస్యవివక్షిత
త్వాత్ । ఏవంచసాధ్యవచ్చిన్నవృత్తిత్వఘటకసాధ్యవత్త్వమపిసాధ్యతావచ్చెద
కసంబంధేనైవ నివేశ్యమితి నకమఃధారయోపేక్షానిర్భజేతి । నను కపిసం
యోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యవృత్తికపిసంయోగాభావస్య సాధ్యవచ్చిన్నై
కాలికాదినంబంధేన వృత్తిత్వాదవ్యాప్తిః । దైశికవిశేషణతయా తద్వృత్తి
త్వనివేశేచఘటత్వాభావాదౌకాలికసంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితాకాత్మ
త్వాభావాదౌచ సాధ్యైతత్త్వాదౌచ వ్యాప్తిః ప్రతియోగిమత్తాగ్రహవి
రోధితానియామకసంబంధేన తన్నివేశేచ కపిసంయోగాదిసాధ్యకేకాలికసం

అత్ర సాధ్యభావవత్తాయాం సంబంధవి శేషావచ్ఛిన్నత్వానివేశే వహ్ని
మాః ధూమాదిత్యాదౌహృదాదివృత్తివహ్నిద్యభావస్య కాలికసంబంధేన
వర్వతాదౌవృత్తైరవ్యాప్తిః । దైశికవిశేషణితా శేషావచ్ఛిన్నత్వనివేశేకాలి
కసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగి తా కాకాశాభావాభావాదౌద్వైశికవిశేషణ
తయా సాధ్యే ఆత్మత్వాది హేతౌ సాధ్యవచ్ఛిన్నకాలాదివృత్తైరాకాశాభావా
త్తక సాధ్యభావస్య ఆత్మాదిషువృత్తైః ఘటత్వాభావాది సాధ్యక సద్ధేతౌ సా
ధ్యభావస్య ఘటత్వాదైశికవిశేషణతా సంబంధేన అధికరణితాయా
న్మూనాభావేన చావ్యాప్తిః । అతః సా ధ్యతా వచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తా
జ్ఞానం ప్రతియాద్యశ సంబంధేన స్వప్రకారకనిశ్చయః ప్రతిబంధకః తేన సంబంధే
నాభావవత్త్వం నివేశ్యం ॥ * * * * *

బద్ధే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగి తాకవృత్తవృత్తికపిసంయోగాభావా
భావరూపప్రతియోగి మత్తాగ్రహవిరోధితానియామకత్వసత్త్వాదవ్యాప్తిరితి
చెన్న । సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేన తన్నివేశాత్ । నను
సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వనివేశకత్వే సాధ్యభావపదసాధ్యక్యాభావమభావత్వం
విలక్షణానుయోగితాలాభౌధికమిత్యక్తం తదపేక్ష్య సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వ
స్య ప్రతియోగ్యసాధికరణవృత్తిత్వరూపవ్యాఖ్యానమేవోచితం వస్తుతస్తుప్రతి
యోగ్యసాధికరణం యత్సాధ్యభావాధికరణంతదేవోచితనివేశనమితిచేత్యై
వం । విరుద్ధగ్రంథే కంఠతపవ భట్టాచార్యైస్స నూనాథాస్య మానత్వాత్ ।
గగనాభావస్యాధికరణభేదేన భిన్నత్వపక్షే తదైశికపక్షే ఆత్మాదీనాం సాధ్య
భావత్వవిశిష్టానాధికరణత్వేవాతహః ఘటత్వాభావేతి సాధ్యతేత్వాది సా
ధ్యతా ఘటకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతా ఘటితధర్మావచ్ఛిన్నప్రతి
బధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీధూతస్వనిష్ఠప్రకారతావచ్ఛేదకసం
బంధే నైత్యధః । కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాభావసమవాయసంబం
ధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాభావాన్యతరవాన్వటత్వాదిత్యాదౌ విశేషణ తయా కా
లికసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాభావగ్రహం ప్రతికాలికసంబంధేన ముత్య గ్ర
హస్యప్రతిబంధకతయా తేన సంబంధేన సాధ్యభావవతిపటత్వాదీనత్త్వాదవ్యా
ప్తిః । నచ ఘటత్వస్య సస్వపదేన ధర్మం శక్య తా సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధా
వచ్ఛిన్నాభావత్వాభావాదితివాచ్యం । తథాపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతి

యోగితాకాత్మత్వాభావసాధ్యక సమవాయేవాత్మత్వగ్రహస్య సమవా
యావచ్ఛిన్నాత్మత్వాభావత్వేన సాధ్యగ్రహప్రతిబద్ధకతయా వ్యాప్తిర
తస్మాద్యతావచ్ఛేదకధర్మనివేశః । సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యను
త్వా యిత్యంబిత్యంబంధేనసాధ్యవత్తా గ్రహంప్రతిత్వక్తో కాలికసంబంధా
సచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వాభావే కాలికసంబంధేన సాధ్యే అవ్యాప్తికస్వరూపసం
బంధేనసాధ్యవత్తా గ్రహంప్రతిత్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కిసాధ్యాభావస్యప్రతిత్వరూపతయా కాలికసంబంధేన తద్వత్తాజ్ఞానసాధ్య
పి ప్రతిబద్ధకతయా కాలికసంబంధస్యాపి తేథాత్వావచ్ఛేదకాలసైవ తత్స
వ్యుపదేన సాధ్యాభావాధికరణత్వాదిత్యతః సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనే
త్యక్తం । నచ సంయోగ్యతత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావస్యై
వ కాలికసంబంధేన సాధ్యవచ్ఛిన్నగుణాది వృత్తితయా అవ్యాప్తిరతః సా
ధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్యవత్తా గ్రహవి
రోధితానియామకసంబంధేన వాచ్యం ఏనంచ సాధ్యవత్తా గ్రహవిరోధితా
నియామకీమాత్రయాద్యశసంబంధేన అభావస్య సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం తా
ద్యశసంబంధేన సాధ్యాభావవత్త్వమిత్యసంబంధైకవివక్షణాదుక్తస్థలె సా
ధ్యాభావవదధికరణతావచ్ఛేదకీభూతికాలికసంబంధస్య సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తి
తావచ్ఛేదకసంబంధేకాన్త్యసంభవాత్సర్వరూపసంబంధస్య తాత్పర్యతీతేన సం
బంధేన సాధ్యాభావాధికరణమాత్మేతి నావ్యాప్తిరితి సాధ్యతావచ్ఛేదకసం
బంధేనేతి వ్యర్థమితి వాచ్యం । తేథాపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాక శాభా
వాభావావౌసాధ్యేత్వత్వాదావవ్యాప్తైకకాలికసంబంధేనోక్తసాధ్యవత్తా గ్ర
హంప్రతి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకిసాధ్యభావస్వరూ
పసంబంధేన వైశిష్ట్యగ్రహస్య ప్రతిబద్ధకతయా స్వరూపసంబంధస్యాపి
తేథాత్వాపాతేనతత్సంబంధేనాకాశాభావరూపసాధ్యాభావవత్త్వసామ్యస్య
పి సత్త్వాదితి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యస్యావశ్యకత్వాత్ । నచసా
ధ్యవచ్ఛిన్నై జన్యై వత్తమానాత్ గగనాభావాదన్యథున ఆత్మాదివృత్తిర్
గనాభావశ్చితి సావ్యాప్తిరితి వాచ్యం । తేథాపి మహాకాతాసంయోగికకాలిక
సంబంధేన తాళికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకప్రమేయసామాన్య
భావే సాధ్యే మహాకాలత్వాదావవ్యాప్తిః । స్వరూపసంబంధేన సాధ్యస

త్రాగ్రహంప్రతి కాలికసంబంధన స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగి
 తాకపాథ్యాభావగ్రహస్య విరూధితయా కాలికసంబంధస్య సాధ్యతావచ్ఛే
 దకీర్ణాతమహాకాథానుయోగిక కాలికసంబంధన సాధ్యవచ్ఛిన్నఖండకాలవృ
 త్తితావచ్ఛేదకసంబంధైక్యసంభవాత్తేన సంబంధనసాధ్యాభావాధికరణత్వ
 స్యకాలభవసత్త్వాదితదావశ్యకత్వాత్ । యదిచస్వప్రకారకనిశ్చయఇతి
 స్వపదస్య సాధ్యాభావపరత్వాత్త్రాపిసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న
 సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేనస్వప్రకారకఇత్యుచ్యతే
 తదావశ్యమేనసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధైకేత్యవధేయం । ఘటత్వాభావవా
 న్ఘటత్వాభిత్వాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావసమవాయసంబ
 ధావచ్ఛేదఘటత్వాభావాభయవత్త్రాగ్రహంప్రతి కాలికసంబంధైక్యఘట
 త్త్వగ్రహస్య సమవాయావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావగ్రహంప్రతికాలికసంబ
 ధైక సమవాయేనచ ఘటత్వసమూహాలంబనస్యచ ప్రతిబంధకత్వాదవ్యా
 ప్తిరతః ప్రతిబంధకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వయోర్నివేశః ఘటభిన్నం
 ఘటత్వాభావాదిత్యాదౌ తాదృశతాదాత్మ్యసంబంధైక్యఘటత్వరూపసాధ్యా
 భావవతిఘటత్వే హేతుసత్త్వాదవ్యాప్తిరతస్స నిశ్చయనివేశః ॥ అక్షైవమపి
 కాలికసంబంధైక్యసహజ్యభావవాన్వహ్యభావవాః ఆయశ్చనహ్యభావవా
 వితి కాలికసంబంధైక్యస్వప్రకారకగ్రహస్య ప్రతిబంధకతయా కాలికసంబంధ
 సంగ్రహాః కుత్వాంకః । నచ నిశ్చయోపాదానస్వరసాత్త్వప్రకారకనిశ్చ
 యత్వం ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణమితి వివక్షయా న
 దోషః । ధర్మితావచ్ఛేదకవిషయతాంతర్భావైవైవ పర్యాప్తైః । నచ కించి
 దవచ్ఛిన్నధర్మికస్వప్రకారకనిశ్చయత్వనివేశేపి నిస్తారః । హ్రదోవహ్య
 భావవాన్ఘటావహ్యభావవానితి నిశ్చయానాం వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్ర
 కారతానిరూపితాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలిమ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్న
 విశేషకనిశ్చయత్వైవైవ ప్రతిబంధకతయా తాదృశస్వప్రకారకనిశ్చయ
 త్వేపర్యాప్త్యభావాత్ ॥ మైసం । సధర్మితావచ్ఛేదకకనిశ్చయవృత్తిస్వప్ర
 కారతాయామనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమవచ్ఛేదకత్వం నివేశ్యం । నిశ్చయ
 త్వమనుపాదాయవా స్వప్రకారతాయాం జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నప్రతిబం
 ధకతాయా స్వరూపసంబంధరూపమవచ్ఛేదకత్వం నివేశనీయం । ప్రతి

సంయోగనవహక్ష్విదౌ సాధ్యతాదృశసంబంధదైశికవిశేషణతా కాలిక
సంబంధేనఆకాశాభావాభావేదైశిక విశేషణతయాసాధ్యకాలికసంబంధపప
తగా సమవాయాదినా ముత్యాదెరభావే దైశికవిశేషణతయాసాధ్య స
మవాయాదిశేవేతి నవోపః । నచైవం వృత్తనిష్ఠాయాకపిసంయోగాభావి
యమూలావచ్ఛిన్న విశేషణతా తాదృశ సంబంధసమృత్తాదౌ తాదృశాభా
వవత్తాజ్ఞానాపి కపిసంయోగవత్తాజ్ఞానోత్పత్తేః తాదృశసంబంధో నలక్షణ
ఘటకత్వతి సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వవిశేషణం వ్యధిమితి వాచ్యం । సం
యోగతదభావయోరవిరుద్ధత్వజ్ఞానాభావదశాయాం వృక్షః కపిసంయోగా
భావవానిజ్ఞానస్యాపి వృత్తేకపిసంయోగవత్తాజ్ఞానవిరోధితయావృత్తనిష్ఠ
తదభావీయవిశేషణతాయా ఆపి సాధ్యవత్తాజ్ఞాన ప్రతిబంధకతావచ్ఛేద
కీర్ణాతసంసర్గతాశ్రయత్వాత్ । కేచిత్తు । సాధ్యాత్మకాభావ నిరూ
పితప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధేన సాధ్యాభావవత్త్వ వివక్షితం సచ

బంధక తావిశేషలాభాధానం చ నిశ్చయత్వోత్పత్తి-తేనమితి । వస్తుతస్తు స్వని
రూపితప్రతిబంధకతావ్యాప్యసాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవ
త్తా నిశ్చయత్వాశ్రయగ్రహప్రతిబంధకత్వం నిశ్చయపదోపసందానల
భ్యం ఏవం చసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధాద్యపాదానసంగతిః సమానధర్మిక
కత్వాద్యపలక్షణమేతదితి ॥ అవ్యాప్తిమాశంక్యేత్యాదిదీధితేరవ్యాప్తిసంశ
యోత్తరకాలీనకథనకృతరథః తత్రావ్యాప్తైరాహేత్యనుక్తాఅవ్యాప్తిమా
శంక్యే త్యుక్తం త త్ర సా ధ్య తా వచ్ఛే ద క స ం బ ధే న స ం యో
గవత్తాజ్ఞానం ప్రతినిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతాసంబంధేన సంయోగాభావవత్తా
జ్ఞానంప్రతిబంధకమితిమాతే వావ్యాప్తిఃగుణాదేరేవతేనసంబంధేనసాధ్యాభా
వవత్త్వాత్ ఆపిత్వవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానస్యాలైజకతామతేస్వరూపసంబంధేన
సంయోగాభావజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతయాతన్మతపవావ్యాప్తిరిత్యాశంకాభీ
జఘాతంకొటిద్వయంకృమిణశకాసమాధానాభ్యాంధశయతి ॥ నచేతి॥
తథాచ నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతేవశాదృశీత్యభిప్రాయః। అత్రనిరవచ్ఛిన్నవిశే
షణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యైవసాధ్యాత్మకత్వపక్షేనావ్యాప్తిః కింతు
శుద్ధవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యతథాత్వపక్షే శాదృశయేనాశంక్యే
త్యుక్తమితిమతందశయతి॥ కేచిత్త్వతిసాధ్యాత్మకాభావనిరూపితేతి॥ సాధ్య

సంబంధోయత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్వాభావసాధ్యత్వకస్య
 ఇతినోక్తానుపపత్తిః । అధసమవాయేన ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకద్రీ
 స్యత్వ ప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాదిహేతుకస్థల కాలికసంబంధస్వాపితత్వం
 బంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకఘటాభావరూపప్రమేయ నిరూపితప్రతి
 యోగితావచ్ఛేదకత్వాత్తేన సంబంధేన సాధ్యభావపత్తికాలేహేతోన్యత్రై
 రవ్యాప్తిః । నచ సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధనివే
 శాన్తాయం దోషః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాభావాదిరూపప్రమేయస్యకా
 లికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః ఘటాదావేవసత్త్వాత్కాలికీ సం
 బంధస్య సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాత్కస్వనిష్ఠప్రతియోగి
 తావచ్ఛేదకసంబంధత్వవిరహోదితివాచ్యం । తాదృశప్రమేయాభావస్యకా
 లికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాయోభావతస్వాపితప్రమేయత్వేనసా
 ధ్యతయాతన్నిరూపిత తాదృశప్రమేయాభావరూపస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛే
 దకత్వస్యకాలికసంబంధే అత్యంతతయా అవ్యాప్తైర్దుర్వారత్వాత్ । నచ
 యావత్సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితానివేశనీయా తథాచోపదేశితాభావా
 ద్భక్తి యత్కాలిచిత్ప్రమేయనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలికసం
 బంధమాదాయ నదోషఇతివాచ్యం । అసమవేతప్రమేయస్యసమవాయ
 సంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయా భావోఽత్రినాస్తి తిప్రత్యయావిషయతయాతా
 దృశప్రమేయాభావాభావత్వేనానాభావాత్ తాదృశప్రమేయాభావనిష్ఠ
 యావచ్ఛప్రమేయ నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం అవ్యాప్తి
 తావచ్ఛేదకత్వం । నచ సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధేన వృత్తిమద్యావత్సాధ్యని
 రూపితప్రతియోగితాయాః నివేశనీయతయానోక్తాప్రసిద్ధిరితివాచ్యం । సర్వ

నిరూపితేత్యర్థః । అభావపదమసంభావనావారణాయ॥ నోక్తానుపపత్తిః ॥
 నఘటత్వాభావాదిసాధ్యకావ్యాప్తిః । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛి
 న్నవృత్తిత్వాప్రసిద్ధిభయేననృన్యత్వోపేక్షా । సద్ధేతుత్వాథంప్రమే
 తి ॥ ఘటాభావరూపేతి ॥ సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభా
 వస్య యోవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యప్రమేయమాత్రస్వరూ
 పత్వేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాభావాదిరూపత్వమిత్యాశయోనేదం॥
 యావత్సాధ్యనిరూపితేతి ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యావకామయోగితానిరూపి

త్రసమవాయినైకయాసత్తయైవ తాదృశప్రమేయాభావాభావనత్వాప్రతితి
ని గాహనార్వసమవాయ్యసంగ్రహకగుణాదీనాం తాదృశప్ర
మేయాభావాభావత్వేమానాభావేన దశితాప్రసిద్ధిదుర్వారత్వాదితిచ
న్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనవృత్తిమద్యత్పిఁఖత్సాధ్యనిరూపితస్సనిష్ఠప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకసంబంధనివేశేనావపత్తైః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగితాకస్య దశితసాధ్యాభావాభావస్యసాధ్యత్వేపితస్ససాధ్యతావచ్ఛే
దకసమవాయసంబంధేనావృత్తిత్వాత్ । ననైవమపికాకసంబంధేన ప్రమే
యసాధ్యకాలత్వాది హేతూలవ్యాప్తిః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగ
గితాకప్రమేయాభావస్యయః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకా
భావః తస్యసాధ్యాభావాత్కస్యప్రమేయత్వేన సాధ్యస్యప్రతియోగితావచ్ఛేద
కీభూతకాలిక సంబంధేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రమేయాభావాధికరణ
హేతూర్వత్వైతివాచ్యం । తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకయస్సంబంధేన
సాధ్యవచ్ఛిన్నప్రతిత్వమభావస్యతస్సంబంధేనతద్వత్త్వస్యవిషమణీయత్వాత్
ఉక్తస్తలవ సాధ్యాభావస్యకాలికసంబంధేనసాధ్యవచ్ఛిన్నైతివృత్తైః । * *

తేత్యధః తేననైకవృత్తిసాధ్యకయావత్త్వాప్రసిద్ధిః । సర్వేతి॥ ఏకైకసమ
వేతయావత్వే । సకలసమేతయావత్వేతుమహాగౌరవం । యత్కించిత్త్వం
యావత్త్వానివేశస్ఫురకం॥ ఏహ్నిమాన్ధామాచిత్యాదౌస్వనిష్ఠప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకకాలికసంబంధవారణాయసాధ్యనిరూపితత్వనివేశః । కాలికసంబంధా
వచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్య దైశికవిశేషణతాసంబంధేనాభావోపి ప్రమే
యత్వేనసాధ్యతాతాదృశేననైకవిశేషణతాసంబంధేనసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తైః
సాధ్యాభావస్యతాదృశేన కాలికసంబంధేనాధికరణమాదాయలవ్యాప్తిరిత్య
తాయత్పదం ॥ సనుతధాపిమహాకాలానుయోగిక విశేషణతావిశేషసంబంధే
నప్రమేయస్యసాధ్యత్వేమహాకాలత్వాదావవ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకసం
బంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్యయఃశుద్ధకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావ
స్తస్యప్రమేయత్వేనసాధ్యతయామహాకాలానుయోగికకాలికసంబంధేనస్ప
త్తితయాచ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతకాలికసంబంధేన సాధ్యవచ్ఛి
న్నవృత్తైః సాధ్యాభావస్య తస్సంబంధేన మహాకాలే సత్త్వాత్ ఏవంమ
హాకాలానుయోగిక కాలికసంబంధేన ప్రవృత్త్యైత్వ విశిష్టాభావస్య సాధ్య

తాయాముక్త హేతావన్యాప్తిః నిరుక్త సాధ్యస్యయః శుద్ధకాలికసంబంధావ
 చ్చిన్నాభావస్తస్యాపిద్రవ్యవృత్తి త్వేనసాధ్యతయామహాకాలానుయోగిక
 కాలికసంబంధేన వృత్తితయాచ తన్నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకీధూత
 శుద్ధకాలికసంబంధస్య సాధ్యవచ్ఛిన్నఖండకాలనిరూపితవృత్తితావచ్ఛేదకత్వా
 త్ ననైతన్త తేవిశేషరూపేణసంబంధస్వమన్యధాఽగ్రస్యపదార్థస్యద్విధా
 నివేశానుఫలప్తిఃపహ్నిరూపసాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవిశేషణ
 తావిశేషేణాకాశాభావాదఃపర్వతాదాపవృత్త్యాపహ్నిమాన్ధామాదిత్వా
 దావన్యాప్త్యభావేనసాధ్యాభావపదవైయర్థస్యభూతివత్వాదితివాద్యం । తథా
 పిస్వరూపసంబంధేనద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టాభావేసాధ్యద్రవ్యత్వాదానన్యాప్తేః
 సాధ్యతావచ్ఛేదక ధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యయఃకాలికసంబంధా
 వచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి నిత్యద్రవ్యవృత్తిత్వేన ద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టాభావ
 త్వాక్రాంతతయా సాధ్యరూపత్వేన తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీధూతకాలి
 కసంబంధేన సాధ్యవచ్ఛిన్నస్పందాదివృత్తిసాధ్యాభావవతిజన్యద్రవ్యేహేతా
 స్సత్త్వాత్ । ఏవంభిషయితాసంబంధేనప్రమేయస్యసాధ్యత్వేజ్ఞానత్వాదానన్యా
 ప్తిఃభిషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్యయఃకాలికసంబంధావచ్ఛి
 న్నాభావః తస్యప్రమేయత్వేన సాధ్యతయాతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకా
 లికసంబంధేనసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య సాధ్యాభావే తద్వత్త్వస్యజన్యజ్ఞా
 నేనతత్త్వాత్ । సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకానుయోగితా
 నిరూపితప్రతియోగితానివేశ్యతద్వారాసంభవేపి భట్టాచార్యేజైన సమ
 వాయేనప్రమేయసామాన్యసాధ్యకసాధ్యాభావాభావస్యలాఘవేనసత్తాదూ
 పత్వముపగమ్యతథావిధానుయోగితా ప్రసిద్ధ్యావేదనాత్ । నచసాధ్యని
 రూపితత్వంసాధ్యవద్యావద్వ్యక్తివృత్తివృత్త్యనుయోగితాకత్వం తచ్చసాధ్య
 తావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదకీ
 భూతానుయోగితానిరూపితత్వం తేన ఏతద్దూహిదిసాధ్యకేన దోషః
 తథాచ నచద్రవ్యవృత్తిసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్యనిత్యద్రవ్యమాత్రవృ
 త్త్యభావవిస్తానుయోగితాయాఘనత్వాన్నాన్యాప్తిః । ఏవంభిషయితాసంబం
 ధేన ప్రమేయసాధ్యకేష్యవ్యాప్తివారణమూహ్యం అతఏవ సత్తాతిరిక్త
 ప్రమేయస్యసమవాయేనసాధ్యత్వేసాధ్యాభావాభావస్య సత్తాదూపతే

పి సత్తానిష్ఠానుయోగితాయాపవ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకతయాతన్ని
 రూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతః స్వరూపసంబంధపవేతినావ్యాప్తిః అ
 న్యధా ప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వశాలభ్యప్రసంగాదితివాద్యం
 కాలిక సంబంధావద్భిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావనానాత్మత్వాది
 త్యాదౌ స్వరూపసంబంధావద్భిన్నప్రతియోగితాక కాలవృత్తిత్వ విశిష్టగగ
 నాభావాభావస్య సాధ్యసమనియతతయాసాధ్యరూపత్వమేవేతి కాలవృత్తి
 త్వ విశిష్టగగనాభావనిష్ఠాయాఃసాధ్య నిరూపితప్రతియోగితాయా విశేష్య
 మాత్రనిష్ఠత్వేనగగనాభావనిష్ఠత్వమితి తదవచ్ఛేదకస్వరూపసంబంధేనగగ
 నాభావరూపసాధ్యాభావసాధ్యత్వనివృత్తైరవ్యాప్తైః। నచోక్తస్తతస్వరూప సం
 బంధస్యలక్షణఘటకత్వే వ్యధికరణభేదేన గగనాభావరూపసాధ్యాభావ భే
 దోపగమాత్ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావవత్త్వమాత్మనినాన్యైవేతికథమ
 వ్యాప్తిదీప్యతేతివాద్యం। గగనాభావభేదోపగమేస్వనిష్ఠప్రతియోగితేత్య
 త్రోస్వనిష్ఠత్వవైఫల్యతైః కాలిక సంబంధావద్భిన్నప్రతియోగితాకాకాశా
 భావాభావసాధ్యకాత్వత్వమేతావాకాశాభావసాధ్యధికరణభేదేన భేదాదే
 వావ్యాప్త్యనవకాశాత్। ఏవంఘటభిన్నత్వాదిసాధ్యకకాలిక సంబంధావద్భి
 న్నప్రతియోగితాకస్యఘటత్వవిశిష్టగగనాభావాభావస్య సాధ్యసమనియతత
 యాతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలిక సంబంధేనసాధ్యాభావవతి వటత్వాది
 హేతుసత్త్వేనావ్యాప్తేస్వనిష్ఠత్వస్యావశ్యకతయా అథేత్యాదిగ్రంథస్యానుద్ధి
 తిః। కింవాస్వనిష్ఠత్వోపాదానపి తాదృశస్యఘటత్వవిశిష్టఘటత్వాభావస్య త
 ధాత్వేనకాలిక సంబంధసంగ్రహప్రసంగేనతత్రైవావ్యాప్తేర్దుర్వారతేతిచే
 న్ను॥ సాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వస్యవాచ్యత్వాత్। నచ తాదృశప్రతియో
 గితావచ్ఛేదకీభూతయద్యత్సంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం తత్తత్సంబం
 ధేన సాధ్యాభావవత్స్వంవాచ్యమితిసర్వదోషవారణాత్ మాత్రప్రదంవ్యర్థ
 మితి వాచ్యం। నివయితాసంబంధేనప్రమేయసాధ్యకగగనజ్ఞానాన్యతరత్వా
 దాతివాప్తైః తత్రీకాలిక సంబంధస్వరూపసంబంధ యోరపి సక్లగ్రహసం
 భవాత్సాధ్యాసాధ్యాభావాధికరణజ్ఞానభిన్నజన్యేహేతోరసత్త్వాత్। అధి
 మాత్రాంతర్భావాపేక్షయా లాఘవాద్యేనసంబంధేనలక్షణసమన్వయో
 జాయతే సవిన యన్మదేనాపాదయః అత్తాకాలాన్యనిత్యత్వాదిత్యాదౌ

కాలికసంబంధైన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తైరాత్మత్వాభావస్య తత్సంబంధేనాధికరణే
 హేతారప్పత్తైరతివ్యాప్తిరతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాంతమితి చెన్న । ప్ర
 మేయవాన్గనజాత్యన్యతరత్వాదిత్యాదౌఊర్జిత్యైవదైశికవిశేషణతాంసమ
 వాయేన ప్రమేయాభావస్య యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి
 ప్రమేయత్వేన సాధ్యతయా తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలికసంబంధము
 పాదాయాతివ్యాప్తిప్రసంగాత్ । సత్తాన్యప్రమేయసాధ్యకేతుపూర్వవదితి
 వస్తుతస్తుసత్తాన్యప్రమేయాభావాభావఃద్యోత్య గుణత్వకమత్వాన్యత
 మరూపః తస్య సత్తాన్యత్వాత్ అన్యధానమవేతప్రమేయస్వరూపత్వే
 మానాభావాదితి గ్రంథవైయధ్యాత్ ఏవంచ రూపాన్యప్రమేయాభావా
 భావాదః రూపాన్యసమవేతాదిరూపతామభిప్రేత్య సమవేతరూపతా
 మభిధాయ శుద్ధప్రమేయాభావాభావసూత్రస్య సత్తారూపత్వాభిధానసం
 గతిః । సత్తాన్యప్రమేయాభావాభావస్య సత్తారూపత్వే సాధ్యతావచ్ఛేదక
 సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావాభావనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకేత్యా
 ది క్రమేణవానివేశః సాధ్యాభావాభావశ్చ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితాని
 యామకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాః తేన నపూర్వోక్తదోషః సా
 ధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వంతు యథాశ్రితమేవ ॥ పరేతు ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకన
 మానాధికరణానుయోగితా తాదృశసాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
 కానుయోగితాన్యతరనిరూపితప్రతియోగితేత్యాది క్రమేణనివేశః ప్రథమా
 నుయోగితాయాంసాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితా నియామకసంబంధావచ్ఛిన్నప్ర
 తియోగితాకత్వనివేశాన్నపూర్వోక్తదోషః ఘటత్వాభావసాధ్యకేఘటత్వ
 రూప సాధ్యాభావస్య కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయకాలిక సం
 బంధమాదాయావ్యాప్తిరతస్సాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాం
 దైశికవిశేషణసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంనివేశ్యం కథాచ తత్రైవఘటత్వరూ
 పసాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్వరూపసంబంధైన వైశిష్ట్యస్యప్రతి
 సిద్ధతస్సమవాయసంబంధసంగ్రహేయసాధ్యోపాదానం కాలికసంబంధా
 వచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకే ఆకాశాభావఘటాభయత్వావచ్ఛిన్న
 ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్వరూప సంబంధమాదాయావ్యాప్తిరతస్సాధ్యాభా
 వత్వావచ్ఛిన్నత్వనివేశః । అక్షైవమాకాశాభావనిష్ఠసాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న

స్వ స్వరూపసంబంధేన కేవలాన్వయత్వాత్ అన్యతరఘటకతదభావాప్రస
 థిః । గగనాత్మకసాధ్యభావోపగమేన స్వరూపసంబంధసంగ్రహస్య సా
 ధ్యభావాభావే వృత్తిమత్త్వవిశేషణేన వారణేపి తదప్రసీద్ధిఃసాధ్యభావ
 త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం సంయోగస్వరూపాన్యతరసంబంధావచ్ఛి
 న్నత్వదాతే తాదృశాకాశాభావస్య స్వరూపసంబంధేన వృత్తేనప్రసీద్ధిః
 నచ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాన్యతరవ
 త్త్వం తద్విశేషణమితి సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావస్య త
 ఘటకస్య ప్రసీద్ధిః గగనాభావాభావానుపగమాచ్చ నస్వరూపసంబంధమా
 దాయ దోషశ్చితి వాచ్యం । తథాసతి సమవాయాద్యవచ్ఛిన్నఘటాభావసా
 ధ్యకే సంయోగసంగ్రహోపశ్చయైవైవైః ॥ మైవం సంయోగవిషయితో
 భయావచ్ఛిన్నస్వ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాన్యతరవత్త్వేన ప్రతియో
 గితావిశేషణాత్ ఉభయత్వావచ్ఛిన్నసంబంధస్యవృత్త్యవియామకతయా
 తమాదాయ దోషాభావాత్ । నచసత్తాన్యప్రమేయసాధ్యకే గురుతయాస
 త్తాన్యప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నాభావాప్రసీద్ధిః । గురొరవ్యవచ్ఛేదకత్వాత్ । స
 త్తాన్యపైవనవా సమవాయేన సాధ్యత్వం తదభావాభావస్యలాఘవేన సత్తా
 రూపత్వాత్ । ఏవంచఘటభేదఘటత్వాభావయోగ్యేదేఘటభేదాభావత్వా
 వచ్ఛిన్నస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వనిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్యకేవ
 లాప్యయినో ఘటత్వాభావాదన్యతయాసమవాయసంగ్రహోనుపపత్తిరతస్త
 గభేదానుధావనమావశ్యకం నతు సాధ్యవ్యాపకనిరూపితేతి కల్పే వహ్నే
 త్వహ్నివ్యాపకత్వస్య నిర్వాహాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్య నివేశ్యత
 యాసమవాయావచ్ఛిన్నఘటాభావసాధ్యకే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘట
 త్వాభావస్యవ్యాపకతయాకాలికసంబంధసంగ్రహేణావ్యాప్తేచైతిప్రాప్తే
 షుం తే॥అత్యేకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాత్వత్వప్రకారకప్ర
 మావిశేష్యత్వాభావమానాత్మత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతి
 యోగితాకసాధ్యభావస్యవిశేషణతయాయోభావః తస్మాదపిసాధ్యరూప
 తయాతన్నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతవిశేషణతాసంబంధేన తా
 దృశప్రమావిశేష్యత్వరూపసాధ్యభావవత్సత్త్వనిహేతోస్సత్వాత్సత్వాప్తిః
 ఏవంఘటభిన్నంఘటత్వత్వాదిత్వాదౌ సాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేద

కీభూతతాదాత్మ్యసంబంధేన ఘటత్వ రూపసాధ్యాభావవతిహేతుసత్త్వాద
 వ్యాప్తిస్తద్వారణాయస్వనిష్ఠత్వం నివేశ్యం తథాపతి ఘటభేదస్య ఘటభే
 దాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావతయా ఘటత్వేపి తస్మిన్
 యోగితాస్వీకార్యా । అన్యధాసాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యనిరూపితప్రతియో
 గితాతదవచ్ఛేదకత్వాన్యతరావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాభావసత్త్వంనివే
 శ్యం । నిస్థాంతంచ అన్యతరవిశేషణం । నచైతత్కల్పేఘటభేదసాధ్యకేఅన్య
 తరాంతరతతాదాత్మ్యమాదాయఅవ్యాప్తితాదవస్థ్యం । సాధ్యీయప్రతి
 యోగితాయామత్యంతాభావత్వనిరూపితత్వనివేశాత్ । ఘటభేదనిరూపితఘ
 టప్రతియోగితస్వస్థాన్యంతాభావత్వా నిరూపితత్వాత్ తదవచ్ఛేదకత్వదలే
 చఅత్యంతాభావత్వనిరూపితత్వం ననివేశనీయం । అన్యధాసాధ్యీయఘటనిష్ఠ
 తాదృశప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యాతత్రైవావ్యాప్తేః । నచ్చోక్తకల్పయోస్తా
 దాత్మ్యేనఘటసాధ్యకేఽవ్యాప్తిః ఘటభేదాభావస్యఘటత్వరూపతయాఘ
 టభేదాత్మకం యత్స్వంతనిష్ఠప్రతియోగితాయా అసాధ్యీయత్వాదితివా
 చ్యం । ఘటత్వస్యఘటస్యాపిఘటభేదాభావత్వోపగమాత్ । నన్వేషకల్ప
 ద్వయేపిఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః ఘటత్వరూపసాధ్యాభా
 వాదోఘటభేదప్రతియోగితస్వస్థతదవచ్ఛేదకత్వస్యవాసత్వైనతదవచ్ఛేదకసమ
 వాయనఘటాత్మకసాధ్యాభావవతికపాలేహేతోర్వృత్తేః । అత్రకేచిత్ । సా
 ధ్యాభావవదవృత్తిత్వఘటకసాధ్యాభావే సాధ్యనిష్ఠాన్యంతాభావత్వనిరూపిత
 ప్రతియోగితాశ్రీయత్వం విశేషణం దేయం । ఘటభేదఘటత్వాత్మతాభా
 వయోరశ్చైవ తన్నిష్ఠాన్యంతాభావత్వనిరూపితప్రతియోగితాశ్రయో న
 ఘటః కింతు ఘటత్వమేవేతినావ్యాప్తిః ॥ యద్యపి ద్వితీయకల్పేఘటత్వస్యఘ
 టభేదప్రతియోగితాశూన్యత్వాన్నైదంనివేశయితుంశక్యతే । నచ తత్కల్పే
 సాధ్యసమవ్యాపకనిష్ఠాన్యంతాభావత్వ నిరూపితప్రతియోగితాశ్రయత్వం
 సాధ్యాభావే నివేశ్యం । తథాపతి ఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదా మ
 ట్కాత్మకసాధ్యాభావస్య ఘటానుయోగికకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియో
 గితాకఘటసామాన్యాభావస్య సాధ్యసమనియతత్వైనతన్నిష్ఠాన్యంతాభావత్వ
 నిరూపితప్రతియోగితాశ్రయతయాసాధ్యీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా
 వచ్ఛేదకసమవాయనతద్వత్తాయాఃకపాలేనత్త్వాదవ్యాప్తేః ॥ తథాపిసాధ్యా

అక్షేపః తాదృశప్రతియోగితాయాంస్వనిర్వృత్తనివేశోవిఫలః తదనివేశేఘట
భిన్నంఘటత్వాభావాదిత్యాదౌ ఘటభేదాత్సకసాధ్యనిరూపితప్రతియోగి
భావే సాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావనిష్ఠాత్యన్తాభావత్వని
రూపితప్రతియోగితాశ్రయత్వదానాన్నదోషః । నచ స్వవృత్తిప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాభావవత్త్వవివక్షితం అతో నదోషశ్చితివా
చ్యం । తథాసత్యశ్చైత్యాభావత్వనిరూపితప్రతియోగిత్వనివేశవ్యావృత్తివృత్త్యసం
గతేఽప్రాగుక్తాత్వత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాభావాదిసాధ్యకే స్వనిష్ఠ
త్వఘటకసంబంధవ్యావృత్తివృత్త్యసంగతేశ్చ । అథ సాధ్యాభావే తాదాత్మ్యస
వృత్త్యాభావచ్ఛిన్నసాధ్యీయప్రతియోగితానాశ్రీయత్వదానాన్నఘటభిన్నం
కపాలత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిః । వహ్నిమాధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిమ
ద్భిన్నభేదస్య వహ్నిస్వరూపతయావహ్నిమచ్ఛిన్నైవ సాధ్యీయప్రతియో
గితాశ్రీయత్వప్రసిద్ధిరితిచెత్ తహి=వహ్నిభావస్యవహ్నిమచ్ఛిన్నతయా
సాధ్యీయతాదృశప్రతియోగితాశ్రీయత్వేన అవ్యాప్తైః । నచ తాదాత్మ్యస
వృత్త్యాభావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాశ్రీయత్వం సాధ్యాభావే దేయం అథ
వాత్యన్తాభావత్వనిరూపితప్రతియోగితాశ్రీయత్వమితి నదోషశ్చితివాచ్యం ।
తథాసతి ద్వితీయకల్పే ఘటత్వే ఘటభేదప్రతియోగిత్వవిరహేణావ్యాప్తైః
యదిచ తాదాత్మ్యసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వతాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాన్యతరాశ్రీయత్వంత్రదీయతేతదాపిఘట
భిన్నంకపాలత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరేవ మతేపిఘటభేదాభావత్వావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితాయావత్త్యన్తాభావత్వనిరూపితత్వాత్తాదాత్మ్యసంబంధా
నవచ్ఛిన్నత్వావృత్తిచెత్ గుణాన్యత్యవిశిష్టసత్తాభావవాన్ముత్వాదిత్వాదా
వవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యాభావత్వ విశిష్టాధికరణత్వనివేశనమావశ్యకంత
థాచకపాలేఘటభేదోనాస్తీతిప్రతీతిభయేనఘటభేదాభావత్వవిశిష్టాధికరణ
త్వానఘ్యపగమాన్నఘటభిన్నంకపాలత్వాదిత్యాదౌ దోషః ఘటత్వం ఘట
భేదాభావశ్చితిప్రతీతిబలెనఘటత్వేపి ఘటభేదాభావత్వావచ్ఛిన్నసంబంధ
త్వం స్వీకార్యమితి నాత్యన్తాభావత్వనిరూపకత్వవిశేషణవ్యావృత్తివృత్త్యసంగతేః
పరంతుఘటత్వాదౌ ఘటభేదాదిప్రతియోగితాంగీకరణాం ప్రధమకల్ప
స్యైవసమ్యక్త్వమితిమనసికృత్యన్యనిర్వృత్తనివేశవైయర్థ్యంశంకతే ॥ అథేతి ॥

తావచ్చేదకతాదాత్మ్యసంబంధై న ఘటత్వాత్తకసాధ్యాభావవతిఘటత్వైఘట
 టత్వాభావరూపహేతోర్వృత్తైరవ్యాప్తిప్రసక్తావపి తాదృశావ్యాప్తేరదృ
 శవివక్ష్యయైవవారణసంభవాత్ ఘటత్వరూపసాధ్యాభావస్య సాధ్యనిరూ
 పితప్రతియోగితావచ్చేదకతాదాత్మ్యసంబంధై న సాధ్యవద్భిన్నై మటైన్య
 తైః । నచైవంతాదృశసాధ్యస్య తాదృశసంబంధై న సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిరభా
 వపవాప్రసిద్ధఇతి కథిమవ్యాప్తిపరిహారిఇతివాచ్యం । ఘటభేదస్యఘట
 త్వాభావసమనియతత్వై నతదభిన్నతయాఘటత్వైపి సమవాయసంబంధావ
 చ్చిన్నాయస్తాదృశప్రతియోగితాయాస్సత్వైవ తాదృశప్రతియోగితావ
 చ్చేదకసమవాయై న సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిఘటత్వరూపసాధ్యాభావస్య ప్రసి
 ద్ధిసంభవాత్ తాదృశాభావయోర్యేదస్సనిష్కత్వస్య ప్రతియోగితావిశేషణ
 త్వైపి ఘటత్వరూపసాధ్యాభావసిద్ధసాధ్య నిరూపితప్రతియోగితా ప్రసి
 ద్ధ్యాతద్దోషతాదవస్థ్యాత్ । సంయోగిభేదస్యవ్యాప్యవ్యాప్యవృత్తిత్వ
 రూపవైధిమ్యైకానసంయోగాభావాభేదాసంభవేపి సంయోగవత్ప్రమా
 విషయత్వాభావాభేదబాధకాభావాత్స్వరూపసంబంధస్యాపి సాధ్యనిరూప
 తప్రతియోగితావచ్చేదకసంబంధతయాలేనసంబంధై
 న సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిస్తాదృశప్రమావిషయత్వరూపసాధ్యాభావస్య
 ప్రసిద్ధ్యాసంయోగిభిన్నం గుణత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తైరనవకాశాత్ ఇతి
 చేన్న । ప్రతియోగితాయాంస్వనిష్కత్వానివేశికాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్ర
 సంయోగవత్త్వైతి ॥ ప్రథమలక్షణమనురుధ్య సంయోగిభేదస్యవ్యాప్యవృత్తి
 సంయోగాభావాభేదసంభవేనతదభావమాదాయద్వితీయలక్షణసంగతైః ।
 నవసంయోగాభావాభావస్య సంయోగరూపత్వైపి ద్రవ్యావృత్తిసంయోగా
 భావనిష్కతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావోనసంయోగఃమానాభావాదితివాచ్యం
 సంయోగిభేదాభావస్య సంయోగరూపత్వాత్ । వస్తుతస్తు సమనియతా
 భావానామైక్యమిత్యస్య యయోరనుయోగితయోస్సమనియతతావచ్చేదక
 త్వంతయోరైకాభావేనమావేశః లాఘవాదిత్యర్థఇతినేహాభావైక్యంద్రీవ్య
 త్వాభావాభేదసంభవేపి కపిసంయోగిభేదాదేసాధ్యత్వైకపిసంయోగవ
 త్ప్రప్రకారకప్రమావిషయత్వాభావస్యైవాభేదఇతి సర్వత్రాపతధావిధా
 భదోచిత్యాత్తదభిధానం । కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశత్వాభావా

తియోగితాక ఆకాశాభావాభావాదా సాధ్యతత్వత్వాదిహేతావన్యాప్తై
 ముక్తార్పితత్వాత్ తాదృశసాధ్యస్యయఃకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావో
 దైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నతదభావస్యతాదృశసాధ్యస్వరూపతయా
 దైశికవిశేషణతాసంబంధస్యసాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధ
 త్వాత్తేనసంబంధేనఆకాశాభావరూపసాధ్యాభావస్యసాధ్యవచ్ఛిన్నకాలేహే
 తుమతిచవృత్తైఃప్రతియోగితాయాంస్వనిశ్చత్వనివేశేదైశికవిశేషణతాయాః
 ఆకాశాభావనిశ్చసాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధత్వవిరహేణా
 న్యాప్తైరనవకాశాత్ । * * * * *

భావసాధ్యకేసాధ్యవచ్ఛిన్నత్వాప్రసిద్ధేరామా ॥ ఆకాశేతి ॥ స్వం
 సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః । సాధ్యతావచ్ఛేదక
 సంబంధేన దశికతాకాశాభావాభావాకాశాభావోభయాభావస్య యో
 దైశికవిశేషణతయాభావస్తస్యాభయరూపత్వేన సాధ్యతయాతత్ప్రతి
 యోగితావచ్ఛేదకీహత దైశికవిశేషణతాసంబంధేన సాధ్యాభావపరిహే
 తుసత్త్వాదవ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మనివేశః । అధవత్సయాణరీ
 త్యాసాధ్యాభావత్వవిశిష్టాధికరణతానివేశావశ్యమ్భావాదుక్తరీత్యాదైశికవి
 శేషణతాసంగ్రహేపి హేతుమతితేనసంబంధేనఆకాశాభావత్వవిశిష్టస్యై
 నవ్యత్తిర్నతుసాధ్యాభావత్వవిశిష్టస్య ఏవం తాదృశాకాశత్వాభావాభావ
 సాధ్యకేపీతి స్వనిశ్చత్వం వ్యర్థం । అత్రైదం సమాధానం । ఏతన్మతేవిశిష్ట
 సత్తాదృశావసాధ్యకే సాధ్యాభావవిశిష్టసత్తాదృశాధికరణత్వేన కాలికసంబం
 ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకాదౌ త్వాకాశాభావాదిః తథాచ
 నవిస్తాధికరణతానివేశితైః । అత్ర సాధ్యవచ్ఛిన్నమాత్రవృత్తిత్వనివేశావ
 శ్యకీతయాఉక్తత్వాత్స్వనిశ్చత్వవైయధ్యమితిపూర్వపక్షస్త్వాదరణీయః
 తథాపితస్యసాధ్యవదవృత్తిత్వరూపత్వేవిశిష్టసత్తాదృశావసాధ్యకేసాధ్యాభా
 వస్యసత్తారూపతామతేతస్యసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావేనావ్యాప్తిరతః సాధ్య
 వదవృత్తిధికరణ తాకత్వస్యావశ్యతయా కాలవృత్తిత్వ విశిష్టగనాభా
 వాభావస్యసాధ్యసమనియతత్వేనసాధ్యాత్మకతయా కాలవృత్తిత్వవిశిష్టగ
 నాభావస్య తదభావాత్తనః సాధ్యవదవృత్తిధికరణతాకస్యాధికరణే హే
 తుసత్త్వేనావ్యాప్తైస్తన్నివేశః । నచతథాషి సాధ్యనిరూపితస్వనిశ్చప్రతియో

గితావచ్ఛేదకత్వం దైశికవిశేషణతాయామవ్యాహతమితి వాచ్యం । సాధ్య
భావత్వరూపసాక్షీయప్రతియోగితాయాః ప్రతియోగితాంతాథత్వాత్
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాపి సాధ్యభావత్వరూపాను
యోగితారూపత్వాత్ । నచ తథాప్యేతత్కర్తృ విశిష్టసత్తాభావాభావః స
త్తైవేశ్యవ్యాప్తివారణాయసాధ్యభావత్వే తాదృశాధికరణతానిరూపక
తావచ్ఛేదకత్వస్య వివక్షితత్వాత్ ద్విశిష్టాధికరణతానివేశ్యవశ్యకతయాస్వ
స్యత్వం వ్యర్థం ఇతి వాచ్యం । ఏవం తహి అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యా
ప్తేః తాదృశాధికరణతాకత్వమాత్రస్య నివేశ్యశయావిశిష్టాభావవలసర్తా
యాస్యత్వేన తదభావవిశిష్టబుద్ధివారణాయతదభావత్వేన తత్ర సృష్టిర్నక
ల్పవ్యతే అత్తని కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావో వాప్తీతి ప్ర
త్యయోతి ప్రసంగస్య గగనాభావీయకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతాని
రహితేన వారిణసంభవాత్ తత్ర సాధ్యభావత్వేన వృత్త్యంతరేనూనా
భావఇతి మతమవలంబ్య స్వనిశ్చత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ । ఏవం ధర్మః నివే
శప్రకారఉహ్యః । నచ సాధ్యభావాధికరణతాముక్తేన నివేశ్యతత్ర సా
ధ్యవదవృత్తిత్వం నివేశ్యమితి వాచ్యం । తథాసత్యధికరణభేదేనాధికరణతా
నాం భేదాదవసంయోగసాధ్యకైవ్యాప్తిపరిహారే పయోగాభావభేదమ
తానుధాసనస్య నిర్బీజత్వాపాతాత్ ॥ ఇదంతుబాధ్యం । సాధ్యవచ్ఛిన్నమా
త్రవృత్తిత్వస్య సాగావశ్యకత్వముక్తం । తత్ర సాధ్యవచ్ఛిన్నమాత్రవృ
త్తిత్వం నసాధ్యవదవృత్తిత్వం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసా
ధ్యకే కాలికసంబంధేన సాధ్యవదవృత్తిత్వాప్రసిద్ధ్యాఅవ్యాప్తేః । కిన్తు స్వ
వ్యాపకసాధ్యవచ్ఛిన్నత్వకత్వం । ఏవంచమహాకాలమాత్రవృత్తివిశేషణతా
సంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవచ్ఛేద
స్య కాలికసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్య
భావసమానాధికరణత్వేపి తదవ్యాపకత్వాత్ దైశికవిశేషణతాసంబంధేన
తద్వ్యాపకత్వాచ్చ ఉక్తసంబంధేన స్వరూపసంబంధేన వాద్రవ్యవృత్తిత్వవి
శిష్టాభావసాధ్యకే సాధ్యవచ్ఛేదస్యాక్తసంబంధేన తాదృశసాధ్యభావవ
దవృత్తిత్వేపి తదవ్యాపకత్వాద్విశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చ
విషయితాసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే సాధ్యవచ్ఛేదస్య కాలికసంబంధేన

సాధ్యభావవద్వృత్తి త్వేపితదవ్యాపకత్వాద్విశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగగనాభావాభావసాధ్యకే సాధ్యవచ్ఛేదస్య విశేషణతాసంబంధేన సాధ్యభావవద్వృత్తి త్వేపి తదవ్యాపకత్వాత్కాలికవిశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చనపూర్వపక్షావకశః ఏవం చ స్వనిష్ఠత్వనివేశప్రయోజనం చింత్యమేవ ॥ ఇదంతంచింత్యం సాధ్యవచ్ఛిన్నమాత్రవృత్తిత్వ వివక్షణమసంగతంతథాసతిలభావేసాధ్యయత్వవైయాధ్యాత్ గగనాద్యభావస్యప్రమేయత్వాదేచ్ఛతథాత్వాదితి ॥ ఇదన్త్యవధేయం ॥ పాధ్యవచ్ఛిన్నత్వవ్యాపకాధికరణతాకత్వం సమ్యక్ సాధ్యయత్వస్యసఫలత్వసంగవాత్ క్షాంతపూర్వపక్షవృద్ధాసాచ్ఛవంచస్వనిష్ఠత్వమావశ్యకమేవేతి ॥ పరేతు సమవాయేన సత్తాన్యప్రమేయసాధ్యకరణ్యత్వప్రకారకప్రమాదిషయత్వహేతుకప్రభృతిస్థలసంగ్రహేయ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్నానుయోగితాకస్వనిష్ఠప్రతియోగితేతివిక్షింతుం । నచైవం స్వనిష్ఠత్వంవ్యభేదం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యభావాభావత్వస్యసాధ్యవ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం । అవచ్ఛిన్నత్వం వ్యాపకత్వం తథాచతాదృశసాధ్యభావాభావనిష్ఠానుయోగితాయాసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపవ్యాపకత్వేనతత్సాధ్యక్యాత్ అన్యధాతిరిక్తవృత్తిధర్మసాధ్యవచ్ఛేదకత్వాంగీకారేద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టాభావసాధ్యకే యథోక్తసాధ్యభావస్యయఃకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావనిత్యద్రవ్యమాత్రీవృత్తిస్తన్నిష్ఠతథావిధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితా మాదాయావ్యాప్తేరితి ఏవంచనిత్యవృత్తిత్వవిశిష్టాభావవాన్నిత్యత్వాదిత్యాదౌసాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యయఃకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తన్నిష్ఠానుయోగితాయాసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపవ్యాపకత్వాత్తన్నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలికసంబంధేనసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిసాధ్యభావవతిమహాకాలేహేతుసత్వేపినావ్యాప్తిరిత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తువిశిష్టసత్తాభావాభావాద్రవ్యమేవకాలివృత్తిత్వవిశిష్టాకాశాభావాభావఃకాలత్వాభావఃఏవంచగగనాభావెకాకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నైవప్రతియోగితానతుదైశికవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాపికాలత్వాభావీయప్రతియోగితాయాఃగగనాభావేనంగీ

నచ సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితానివేశేసాధ్యభావపదోపాదానవై
యధ్యంబభావాంతరనిష్ఠప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వవిరహజ్ఞేవ
తవ్యవృత్తైరితివాచ్యం ॥ * * * * *

కారాదితిస్వనిష్ఠత్వనివేశనమావశ్యకం ధర్మనివేశప్రకారఃపాగ్నికుక్తుఃసా
ధ్యనిరూపితత్వంతుసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకానుయోగితాకత్వమితిసాధ్యవ
చ్ఛిన్నమాత్రీవృత్తిత్వాదినివేశితతి॥సాధ్యభావపదేతి॥సాధ్యాంశనివేశేత్య
ధఃఏవంసతిగగనాద్యభావస్యసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వానుయోగితయాగ్రహ
ణాపత్తిశంకాంవారయతి॥ అభావాంతరేతి॥సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబం
ధావచ్ఛిన్నాభావభిన్నాభావేత్యధః॥ యధ్యపికాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకా
శాభావాభావసాధ్యకకాలికసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యభావాంతరనిష్ఠప్రతి
యోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వమస్త్యైవ । నచస్వపదేనసాధ్యతావచ్ఛేదకధ
ర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావోక్తైతాద్యకాలికవిశేషణతాసంబంధేనకాల
ఏవతాద్యశాభావాన్తరసత్త్వాన్నావ్యాప్తిరితివాచ్యం । ఏవంసత్యభావాన్తర
నిష్ఠప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వాభిధానవైయధ్యాత్ । తథాపి
సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావత్వ విశిష్టనిరూపితత్వస్యై
వోక్తత్వాత్తద్యావృత్తిరిత్యభిమానః ॥ వస్తుతః సమభివ్యాహృతశబ్దా
న్తరప్రతిపాద్యవైస్వపదేనపరామశాత్ సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకయత్సంబంధేన సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమభావస్యైత్యుక్తో
ఽక్తస్థలస్వపదాభావపదాభ్యాంకాలికసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యభావస్యా
పాదానై తస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వే తథావిధదైశికవిశేషణతా సంబంధేన
సాధ్యవచ్ఛిన్నకాలవృత్తిత్వాత్ అవ్యాప్యవృత్తిత్వేచ అధికరణభేన తద్భే
దాత్ హేతుమతస్సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తితద్వత్త్వాభావాచ్చనదోషః । ఏవంచ
సాధ్యప్రతియోగితాభావస్యాభావాన్తరపదాధఃత్వాన్నాసంగతిః ॥ సా
ధ్యవచ్ఛిన్ననిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్సంబంధేన సాధ్యవచ్ఛి
న్నవృత్తిత్వంసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావస్యైత్యుక్తో సాధ్యనిరూపిత
సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్సంబంధే
నసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వంస్వస్యేతి వోక్తౌసమవాయాద్యవచ్ఛిన్నపహ్ని
భావమాదాయావ్యాప్తిః తస్యపహ్నివయవేకాలికావ్యాప్యవృత్తిత్వేపిప్ర

స్వపదార్థస్యద్విధానివేశనసాధ్యభావనిష్ఠసాక్ష్యేయప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధనసాధ్యభావపత్త్వనివేశధౌమ్యేణతత్పదవైయధ్యాయకావకాశాత్

దపర్వతయోగస్సాధ్యవద్భిన్నహేతుమతః తదన్యత్రైవతస్యవ్యాప్త్యవృత్తైరేకత్వేన సత్త్వాత్ ఏవంతత్రసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావం ప్రవేశ్యోక్తమహానసీయవహ్మ్యభావమాదాయావ్యాప్తిః స్వపదేనతస్యైవలాభాదితసాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావపవసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వానుయోగితయా, ప్రవేశ్యః తథాచసంబంధస్థులకతయాస్వపదేనతస్యైవనివేశ్యతినమాధత్తే ॥ స్వపదార్థస్యైతి ॥ ఏకత్రనిగుక్తసాధ్యభావత్వనివేశితవశ్యకేచునస్తస్యస్యగదాతాయాంసప్రయోజనమనీషాభవతియత్తత్పదయోరివైకత్రనిమాననై అపరత్రనిమాననస్యఏకత్రనివేశేపరిత్రనివేశస్యచసిద్ధిరితినవైయధ్యక్షంకావకాశ్యత్యధః, ఏతేనసాధ్యవచ్ఛిన్నమాత్రవృత్తిత్వనివేశకేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రత్యయోగితాకత్వంవ్యధికంపుధిపత్వాభావప్రకృత్యాభావాన్యతరస్య కాలికసంబంధేనద్రవ్యత్వాభావాదేశచసాధ్యత్వేద్రవ్యత్వాత్మకసాధ్యభావస్యసాధ్యవద్వృత్తిత్వేనలక్షణానులకతయా అదోహాచితనమాహీతిం సంబంధస్థులకతయాయథోక్తసాధ్యభావాదన్యత్రసాధ్యవచ్ఛిన్నమాత్రవృత్తిత్వాసత్త్వాత్ ॥ కేచిత్త సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నప్రత్యయోగితాకత్వానుపాదానసాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేనశ్వాదికృమేణనివేశే స్వపదేన విశిష్టైకాభావనివేశాన్నమహానసీయవహ్మ్యభావమాదాయావ్యాప్తిః కింతు ధూమవాన్వహేరిత్యాదౌ సంయోగావచ్ఛిన్నద్రవ్యసామాన్యభావమాదాయాతివ్యాప్తిః తదభావస్యధూమాదిరూపత్వాత్ ॥ యదీచసాధ్యనిరూపితయద్యన్నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన యస్యయస్యసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం తత్తదధికరణవృత్తిత్వాభావమాటావివక్షితః అథవా స్వాశ్రీయనిష్ఠసాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకాయః స్వాశ్రీయనిష్ఠసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తితాయా అవచ్ఛేదకః సంబంధః తేనసంబంధేన సాధ్యభావత్వాశ్రీయాధికరణవృత్తిత్వాభావః సాధ్యభావత్వం ధూమాభావసాధారణమిశ్చుచ్యతే, తదా వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయవహ్మ్యభావమాదాయావ్యాప్తిః తమ

తాదృశ సంబంధేన సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమాత్రనివేశేన సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తి
భావాంతరవతీ హేతూర్వ్యత్యాఅనుపపత్తైరిత్యాహుః ॥ అత్రైవంబోధ్యం
సాధ్యవత్త్వగ్రహవిరోధగ్రహవిషయసంబంధత్వేన సాధ్యనిరూపితప్రతియో
గితావచ్ఛిన్నసంబంధత్వేన వానానుమిత్యాపయిక్ వ్యాప్తి శరీరే అభావసంబం
ధనివేశసంభవః । సాధ్యాదిభద్రేన వ్యాప్తైర్భేదాత్ । లాఘవేన తత్తత్సాన్యైః
స్థితత్తత్తాన్యధ్యాభావవతిదైశిక కాలికి విశేషణ తాసమవాయాది సంసకా
ణామేవ విషయాభావసంబంధతయా నివేశౌచిల్యాదుక్తరూపేణ విశేషణ
తావిశేషాదీనాం సంబంధతాయా అత్యంతమప్రామాణికతయా తదూహ
వచ్ఛిన్నస్య సమ్బంధయా వ్యాప్తిఘటకత్వాద్యోగాచ్చ । పరంశుయా
శసాధ్యకీర్ణతయాద్భుతసంబంధౌభావసంబంధతయా వ్యాప్తిఘటకీర్ణత
రినయామైవదశోక్తాయః । * * * * *

వాదానమితవదంతి ॥ సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వనియోగితావచ్ఛిన్నకత్వేన
సాధ్యస్య నివేశః కింతు స్వపదస్థానై నిరుక్తసాధ్యాభావపదం యోజయి
త్వా సంబంధఘటకతయైవ సాధ్యాభావనివేశ ఇత్యత్రాహ ॥ సాధ్యేతి ॥ అ
ధనా లక్షణే సాధ్యాభావస్య స్వపరూపత్వేన నివేశః కింతు సాధ్యాభావ
పదార్థత్వేనైత్యభిప్రేత్య సమాధత్తై ॥ స్వపదార్థస్యేతి ॥ లక్షణం నిరూప
యతి ॥ సాధ్యాభావనిర్మేతి ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ తాదృశసంబంధేనేతి ॥ అ
భావాంతరం ॥ గగనాభావసమవాయావచ్ఛిన్నవహ్నిభావమహానసీయవ
హ్నిభావాదిః ॥ అనుపపత్తై శ్చేతి చకరః ప్రాసాదికః ॥ యద్వా తాదృ
శసంబంధౌ వహ్నిభావీయస్వరూపసంబంధస్థపవేత్యా
శంకాశయః విశేషణ తాసామాన్యమిత్యుక్త రాశయః ॥
అత్రైదమరుచిబీజమవసేయం ॥ విశేషరూపేణ సంబంధత్వోపకామేపినిరవచ్ఛి
న్నవిశేషణ తాసంబంధావచ్ఛిన్న కపిసంయోగాభావాభావః కపిసంయోగ
రూపానాపకమ్యతే ప్రయోజనాభావాదితీతశంకైత్యసాన్యంగతిః । నచ
సిద్ధాంతేయత్ర సాధ్యవత్తాభిమాదేరప్రసిద్ధిః తత్ర నసంబంధనివేశసం
భవితీవాచ్యం । భావాభావసాధారణవిశేషణ తానంగీకర్తాణాం తాదృ
శస్త్రై మానాభావాత్ । అన్యాద్భుతప్రతిబంధకత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ ।
కమితావచ్ఛిన్నక తాసంబంధేన ప్రబంధకతావత్తేదోషాచ్ఛేతి ॥

తదాచయాయుశసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యవతితద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావోనవ
తతే తాదృశసంబంధేనతద్వత్త్వంనివేశ్యమిత్యక్త్యైవ తత్పరిచయసంభ
వాదలంబాగ్జాలనః । * * * * *

॥యాదృశసంబంధేనైత్యాది॥ ఇదంతచింత్యం॥సాధ్యవత్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావ
సాధ్యవన్నిరూపితయాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావవానితినాధః
సత్తాభావదర్శితాకాశాభావాభావసాధ్యకే సమవాయకాలికసంబంధాద్య
సంగ్రహోపత్తేఃసాధ్యవతితేనసంబంధేనవృత్తిత్వాప్రసిద్ధేః । సాధ్యాభావస్య
సాధ్యవద్వృత్తిత్వంయత్సంబంధానవచ్ఛేద్యమిత్యపినాధః । ఆత్మత్వాదిసా
ధ్యకే సాధ్యాభావేసాధ్యవద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధేః । నచయత్సంబంధావచ్ఛిన్న
తాదృశసాధ్యాభావనిష్ఠాధేయత్వం సాధ్యవదనిరూపితమిత్యర్థః । విశిష్టసత్తా
భావసాధ్యకేసమవాయసంగ్రహోత్ । నాపియత్సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావః
సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవ్యాపకఇత్యర్థః । సాధ్యసామానాధికర
ణ్యోక్తేసత్తాదిసాధ్యకే కాలికాదిసంబంధసంగ్రహోపాతాత్ కపిసంయో
గాభావాభావస్య వ్యాపకత్వాధః । వ్యాపకతాయాం ప్రతియోగివైయ
ధికరణ్యమితి యుక్తం । కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నసహృద్యాభావాభావస్య కేవ
లాన్వయితయా కాలికసంబంధసంగ్రహప్రసంగాత్ । ఇతోపిలఘోర్భృత్స
మృంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావసాధ్యమితి కేచిత్తుక్తానైరేవోక్తత్వాచ్చ । ఘటభే
దఘటత్వాభావయోర్భేదమనురుధ్యస్వయం సాధ్యవత్తైత్యాదిప్రకారాద
రణాత్ సత్తాన్యప్రమేయసాధ్యకస్థలానురూపేన సాధ్యవ్యాపకవిగూపిత
ప్రతియోగితే త్యాద్యభిప్రాయాచ్చ ॥ అథ సాధ్యవద్భి
న్నవృత్తిసాధ్యాభావస్య యత్సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతాసామాన్యం
సాధ్యవతినాస్తి నిషకరణః । తేన సత్తాభావాదిసాధ్యకే నదోషః । సా
దనిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతావారణాయ సామాన్యపదం విశిష్ట
సత్తాభావసాధ్యకస్థలే సమవాయసంగ్రహోయ సాధ్యాభావత్వవిశిష్టనిరూ
పితత్వం డేయమితిచేత్ । ఆత్మాజ్ఞానాదిత్యాదౌ కాలికవిషయతాదిసంబంధస
క్రమోపత్తిః తద్వతీతస్యచసాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధిగ్రహవిషయసంబంధేన
సాధ్యాభావవత్త్వఘటితవ్యభిచారావిరోధినోఽవ్యభిచారపదార్థత్వానా
చిత్యాత్ ఆత్మాజ్ఞానశబ్దాన్యతరస్థాదిత్యాదౌదైశికవిశేషణతాఘటితాన్య

సాధ్యాభావవత్పదేనసాధ్యాభావత్వవిశిష్టాధికరణంవివక్షణీయం॥ తేనగుణా
 న్యత్వవిశిష్టసత్తాభావవాన్ముఖత్వాదిత్యాదౌవిశిష్టస్యానతిరిక్తతయాసత్తారూ
 పసాధ్యాభావస్యగుణాదౌసత్వేపి నక్షతిః గుణేగుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తాభావో
 నాస్తీత్యప్రత్యయాత్ తత్రితాదృశాభావత్వవిశిష్టాధికరణత్వానభ్యుపగమా
 త్॥ అదైతత్సత్తాభావత్వపుటాకాశసంయోగాన్యతగాభావవాత్ ఆకాశ
 త్యాదిత్యాదౌవాచ్యపిః॥ ఘటత్వస్యవ్యాప్యవృత్తితయాత్సత్తాన్యతరాధా
 వసద్భిన్నైఃపుటే వత్తమానస్యఘటాకాశసంయోగాత్సత్త సాధ్యాభావస్య
 హేత్వధికరణగగనేపివృత్తిః నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవత్తానివశేషసాధ్యస
 ద్భిన్నవృత్తిత్వవివేకస్యవైయధ్యాదితిశాస్త్రం ॥ ఏతల్లక్షణకత్తానతేస్వ
 ప్రతియోగిసామానాధికరణస్వప్రకారేయోగివైయధికరణ్యరూపవిరుద్ధసమా
 ధ్యాసాధావభేదకల్పత్యేతాదృశయుక్త్యాగ్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావగుణ
 వృత్తిసంయోగాభావయోగ్యైరసిద్ధిరిత్యవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకస్తలైవాప్రేక్ష్య
 మానేయతే తథాచఘటాకాశసంయోగస్యాత్తాన్యతరాభావప్రతియోగిశ్చ

భిన్నానిత్యానత్వేపికాలికాదిఘటితదతివ్యాప్తైర్మురార్వాత్వచ్చ ॥ గో
 మాన్సాత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగవాభావస్య కాలికైశ్చ
 కివశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాః సాధ్యవద్వృత్తిశ్చైవ వి
 షయతాసంబంధసంగ్రహేణాతివ్యాప్తైశ్చ క్రియాప్రళయయోగైః కాల
 త్యాత్ జన్యమాత్రస్యతథాత్వేతుతత్సాధ్యకసద్ధేతావవాప్తిరితి॥ విశిష్టైతి॥
 ఏశేష్టాధికరణతాయాం సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావనిరూపితత్వ
 నివేశాన్నావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తిః॥ నన్వస్తు సాధ్యవద్భిన్నశ్చసౌ సా
 ధ్యాభావవాంశ్చేతికర్మధారయే సామానాధికరణ్యసంబంధేనసాధ్యసత్త్వ
 నివేశాత్ సాధ్యసమానాధికరణాన్యసాధ్యాభావాధికరణతేత్యధః॥ త
 త్రసత్తాధికరణతాయాః సాధ్యసమానాధికరణతయా విశిష్టాధికరణతాయా
 ఏవతదన్యత్వాన్నావ్యాప్తిరితికిం విశిష్టాధికరణత్వవివక్షణేనతి చెన్న॥ తథా
 సతి సాధ్యాభావప్రవేశవైయధ్యాత్ ॥ ఘటత్వేతి ॥ ఘటత్వపుటాకా
 శసంయోగోభయాభావసాధ్యకేతు సాధ్యవద్భిన్నప్రసిద్ధిః సాధ్యస్యకేవ
 ఎలాన్వయిత్వాదితిశాస్త్రం ॥ నిరవచ్ఛిన్నైతి॥ సంయోగిభిన్నగుణత్వాది
 త్యాదౌఅతిరిక్తస్యసంయోగవత్ప్రకారకప్రమావిషయత్వాపస్యవా

పిసితదభావరూపతాతధానతితాద్యశవిరుద్ధధర్మయోస్సమావేశాపత్తైఃతయో
ర్విరోధాభావేనంయోగాభావస్యాప్యధికరణభేదేనభేదాసిద్ధేఃఅవ్యాప్యవృత్తి
సాధ్యకేనర్వత్త్రైవావ్యాప్తైః ఏతదభిప్రాయేణలక్షణాంతరస్యావతారణీయ
త్వాదితిగగనెతితిరిక్తప్రవతదభావస్సీకరణీయః సచనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిరితి
నదోషః ॥ సాధ్యవద్భిన్నైవతతత్తత్త్యనెననిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వరూపవర్త
నసీతాధేతాత్పర్యాత్ ఘటాకాశసంయోగాశ్చకాభావమాదాయనదో
షః ఇతితునశ్రీధైయమ్ ॥ తధానతి సుషుప్త్యాచికాలావచ్ఛేదేన అస్తదా
ద్యాశ్చవృత్తాస్వాశ్రీయాశ్రీయత్వసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక జ్ఞాన
త్వాద్యభావేసాధ్యేసుఖాదావవాప్తిః తత్రీసాధ్యవద్భిన్నైశుశ్వరేతాద్యశ
సంబంధేననిరవచ్ఛిన్నవృత్తికస్యజ్ఞానత్వాదిరూపాభావస్యతేనసంబంధేనసు
ఖాన్యధికరణేఅస్తదాద్యాత్వస్యవివృత్తైః । ఉచ్ఛ్రితకాలావచ్ఛిన్నఘటాదిన్వ
త్తి తాద్యశసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసత్తాభావాదిసాధ్యకఘటత్వా
దిహేతావవాప్తిశ్చ ॥ సంయోగాభావనిష్ఠయోః వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృ
త్తిత్వయోఃప్రతియోగిసామానాధికరణ్యప్రతియోగివైయధికరణ్యయోః వక్య
మాణరీత్యానవిరోధత్వభిప్రాయేణావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకస్థలే అవ్యాప్త్యైల

సాధ్యాభావస్యప్రవేశాన్నావ్యాప్తిః ॥ ౪౫నఇతి ॥ అయంచ ౪౫నఘటసం
యోగావచ్ఛేదకదిగాద్యవచ్ఛేదేన బాధ్యః ॥ సాధ్యవద్భిన్నఇతి ॥ నచ నిర
వచ్ఛిన్నవృత్తికసాధ్యాభావనివేశేవైవావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తిచార
ణాత్ సాధ్యవద్భిన్నీయత్వం వృధామితివాచ్యం । తత్పరిత్యాగస్సేష్టత్వా
త్ । అధస్వానాశ్రయనిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వానుయోగితావిశేషాభయసంబం
ధేన సాధ్యవత్త్వం అభావేనివేశ్యమితివైయధ్యమితిచెన్న । సంబంధాంతరస
హితానుయోగితాయాఃసంబంధత్వస్యఅదృష్టచరత్వాత్ । నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిక
త్వానుయోగితావిశేషాభయమాత్రస్య సంసర్గాత్వేనాపపత్తేశ్చ । అన్య
థా స్వానాశ్రీయత్వస్వాభావాశ్రీయత్వాభయసంబంధేన సాధ్యవత్త్వస్వా
ధికరణే నివేశేన సాధక్యసంభవాత్కమధారయనిరాకరణానుపపత్తిరితి
॥తధాసతీతి ॥ స్వమతేచ తత్రసాధ్యాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యా
ద్యధ్యాసేన జ్ఞానత్వాదిభిన్నతయా అధికరణభేదేన భిన్నత్వాన్నావ్యాప్తిః
ఈశ్వరే నిత్యసుఖాంగీకర్యమతేవ్యభిచారశ్చత్యతః సుఖాదావిత్కాదిపదం ।

క్షణాంతరమవతారయతి || కర్మాదావితి || ఇదంత్యవధేయం || ద్రవ్య
వృత్తిసంయోగాభావనగుణాదాస్వీక్రియతేఅపితక్షస్తతద్వృత్తిసంయోగ
వత్స్వప్రకారకప్రమావిషయశ్వాద్యభావపవనంయోగాభావత్వంకల్ప్యతేఅ
నంతగుణాద్యధికరణేసంయోగాభావకల్పనామపెక్ష్యతథావిధైకాభావేసం
యోగాద్యభావత్వకల్పనె లాఘవాత్ | నచసంయోగవత్స్వప్రకారకప్ర
మావిషయత్వాద్యభావేద్రవ్యత్వాభావద్రవ్యభేదసంయోగిభేదాదోవా సు
యోగాభావత్వంకల్ప్యతఇత్యత్ర వినిగమకాభావఇతివాచ్యం | తాదృశా
భావానాంసమనియతశయాఅభేగాత్ | ఏవంచద్రవ్యవృత్తిసంయోగా
భావగుణవృత్తిసంయోగాభావయోభేదస్సప్రమాణపవ|అదైవంద్రవ్యత్వా
భావాదీనామప్రాయనంత్యవత్తిః కర్మాదోగుణవృత్తిద్రవ్యత్వాభావోన
కల్ప్యతేఅపితక్షస్తతద్వృత్తిద్రవ్యగుణాన్యతరత్వాభావ ఏవతదభావత్వమి
త్యాచితరగవేషణయాకర్మాదివృత్తిద్రవ్యత్వాభావస్యగుణాదిన్వృత్తితద
భావతోభేదసిద్ధిరితిచేత్ ఇష్టమైవైతదిధికరణభేదనాభావోదవాదినాం |
నచైవంసంయోగాభావత్వకల్పనాయాంధమిణామప్రాయనంత్యమక్త వినిగ
మకాభావసమ్భవఇతివాచ్యం| వినిగమనావిరహేణాపిద్రవ్యత్వాభావాదో
సంయోగాద్యభావత్వకల్పనాయానిష్ప్రయోహత్వాదితి || * * * *

ఆదినాదుఃఖాదివరిగ్రహః | దీధితికారోక్తం మానాభావం ఖండయతి || ఇ
దంత్యతి || ధర్మిణాం|అధికరణభేదేనభిన్నద్రవ్యత్వాభావాదీనాం|| వినీతి||
వినిగమనావిరహేణసంయోగాభావరూపధర్మిణోప్యనంతాధికరణవృత్తిత
యా అతిరిక్తత్వమావశ్యకం వినిగమనావిరహేణ సిద్ధంచేదుభయమేవ సి
ద్ధ్యతీతి న్యాయాత్ || తథాచ మానాభావనిరాకరణమాత్రమిదం నతు అ
వ్యాప్తిరప్రధృతుంశక్యా ద్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావాదనన్యస్యతస్యగుణా
దో వినిగమనావిరహేణ సిద్ధత్వాదితి | ఏతచ్ఛబిన్నత్వఏవ మానాభావఇత్య
ధమనాలోచ్యోక్తం || సాధ్యవత్ప్రతియోగికేతి మూలం || అధోపక్రాంత
వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే సాధ్యవద్ధటాదిభేదమాదాయావ్యాప్యవారణాదసం
గతిః| నచ యతిగ్రంభితాధ్యవద్వ్యక్తికభేదనివేశాత్తత్రలక్షణసమన్వయఇ
తివాచ్యం| తథాపతి వ్యాసజ్య వృత్తిధర్మాననబ్ధిన్నత్వరూపప్రతియోగి
తావిశేషణవైయథ్యేత్ తర్క-లఙ్కా-తాణాం గగనాదిపర్యన్తానుభావ

హేతూరితి॥నానాధికరణకార్యత్యాగిః॥అవ్యాప్తేరితి॥ఏతద్రూపవానెతద్రీసా
దిత్యాదౌ ఏతద్రీసాగృధికరణేఏతద్రూపాధికరణస్యద్విత్వాదినాభేదసత్త్వేపి
వ్యాసభ్య వృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వేన సాధ్యనన్నివృత్తియోగిత్యై ప్రతియో
గ్యవృత్తి త్వేనవాభేద విశేషితే లక్షణగమనసంభవాన్నాసంభవోదశితః
నస్య నిర్భజత్వాత్ ఏవం తన్నతే ప్రతియోగితాపశేషణానభిధానాత్ గగ
నాదిభిన్నై కుత్రాపినలక్షణసమన్వయఇతి తాదృశవృత్తిమధ్యేతుత్వావచ్ఛేద
నావ్యాప్తిర్నవార్యతే । నచ తన్నతే ఏతల్లక్షణేణభయాభావోనాపగమ్యతే
తదుపగమేనావ్యాప్త్యభిధానంచ తదుపగమేపి క్వచిల్లక్షణముపపాదయితుం
శక్యతేఇతి భావేనెతివాచ్యం । అభావభేదేనానాభావముపగమ్యయధాపరల
క్షణమువతారితంతథోభయాభావముపగమ్యపరావతారణాసత్త్వాదితి॥మైవం
ఏతత్కాపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదౌ లక్షణసత్త్వాదేవ తాదృశవృత్తిమ
ధ్యేతుత్వావచ్ఛేదేనఅవ్యాప్తీనియమభంగాత్ । తర్కాలఙ్కారమత్యేవ్యా
స్యవృత్తిసాధ్యకే లక్షణసమన్వయం విస్తృతైర్నివ ఇదం లక్షణం కృతమితి న
క్తవ్యం । సచైవం దీధితికృతాం పక్షపదోపాదానాసంగతిః । తెహంతస్యాపల
క్షణత్వాత్ । అథవా సాధ్యవత్పక్షభేదపవ లక్షణఘటకః తథాచకపిసంయో
గీఏతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిర్వార్యతే।ఏతేననానాధికరణకహేతూరితి పూర
ణేన కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యకధనాన్నూనతేత్యపాస్తం
ఏవమపి తర్కాలఙ్కారాణాంతద్విస్తరణమేవ శరణిం ప్రతియోగితాపశే
షణాసత్త్వాత్ । వహ్నిమాన తద్ధామాదిత్యాదౌ పక్షభేదమాదాయావ్యా
ప్త్యభావావాహ॥ నానేతి ॥ పూర్వక్షణావచ్ఛిన్నైతద్రూపవచ్ఛేదవారణా
య ప్రతియోగీతి । స్వనిరూపితత్వస్వసామానాధికరణ్యాభయసంబంధేన
ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యత్వమథః । నచవహ్నిమచ్ఛేదస్య స్వాభావరూపప్ర
తియోగివృత్తిత్వం । తాదాత్మ్యవచ్ఛేద్యప్రతియోగితోపాదానాత్ । దీధి
తా ॥ సాధ్యేతి ॥ నను మహానసీయసహ్నిరపి వహ్నింతరమాదా
య సాకల్యవత్త్వాత్తదభావమాదాయావ్యాప్తిః సావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కత్వసంబంధేన సాకల్యస్య సాధ్యాభావగామిత్యేతు యావత్త్వావచ్ఛిన్నా
భావమాదాయావ్యాప్తిః । నచసాకల్యాపాదానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యా
పకతావచ్ఛేదకస్వప్రతియోగితాకత్వమథః । యేన ప్రతియోగితాయాస్వ

॥ సాకల్యమితి ॥ బౌద్ధమిత్యన్యవిశేషణమిత్యాదిః ॥ అత్రసాధ్యాభావ
వతిసాకల్యవిశేషణసత్త్వపవసాధ్యతద్విశేషణస్యవ్యావృత్తిస్సంగచ్ఛతే అ
న్యథాసాధ్యాభావవత్తాయాః హేతుమత్సాధారణ్యేపి సాధ్యాభావవద్య
తి-ంచిద్వ్యక్తివిస్తాభావప్రతియోగిత్యమాదాయనానావ్యక్తిసాధ్యకసద్ధతౌ
లక్షణసేమన్వయసంభవాత్ అతః సాధ్యతదభావవతిచెత్యనుక్త్వాసాధ్యా
భావవతి సాకల్యవిశేషణప్రథమతోదశితం ॥ నచ సాధ్యాభావవతిసా
కల్యవిశేషణసత్త్వేపివహీమాపర్యతాన్యత్వాదిత్యాదౌఅతివ్యాప్తివార
ణమేవసాధ్యేసాకల్యప్రయోజనమస్తిఉభయత్రసాకల్యవిశేషణాదానెయ
తి-ంచిత్సాధ్యాభావవతివర్వతేహేత్వభావసత్త్వాదివ్యాప్తిః సాధ్యేసాక
ల్యవిశేషణసత్త్వేతుప్రగాదరెవసకలసాధ్యాభావవత్తయతత్ర హేతుస
త్త్వేనఅతివ్యాప్త్యధారాదితినోక్తాభిప్రాయవణానంసమ్యగితివాచ్యం । సా
ధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణసత్త్వేసాధ్యే సాకల్యవిశేషణస్యాక్రూతివ్యాప్తి
వారణప్రయోజనకత్వసమ్యవేపి వత్సమాణప్రయోజనప్రేవవాస్తవతయా
తన్యసాధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణసత్త్వపవ సంగతేరాదౌ తత్ప్రగశఃస
స్యాచితత్వాత్ ॥ * * * * *

రూపసంబంధత్వేపి నవహ్యేద్యభావాసంగ్రహాంతివాచ్యం । తథానత్వేక
వ్యక్తికం సాధ్యం ఇత్యాదిసాధ్యేసాకల్యప్రసిద్ధ్యభిధానాసంగతేరితిచె
న్న । కృత్యైకసాధ్యపర్యవృత్తయవత్త్వస్యపర్యవృత్తిసంబంధేనవిశేషణత్వాత్
యద్వా సాధ్యతావచ్ఛేదకసమానాధికరణ యావద్ధమేనమానాధికరణా
నెకవృత్తిప్రతియోగితాకాభావస్సకతసాధ్యాభావశబ్దార్థఃఅనెకవృత్తిత్వం
చస్వానుయోగిసాధ్యవృత్తిత్వస్వానాశ్రయస్వప్రతియోగిసాధ్యవృత్తిత్వోభ
యసంబంధేనభేదవత్త్వం । స్వానాశ్రయత్వనివేశాత్ ద్రివ్యత్వాదేద్రివ్యత్వ
సుటత్వోభయభేదవత్త్వేపినక్షతిః జాత్యభావవారణాయసాధ్యప । ఏవంచ
సాధ్యవైకత్వేపిసాధ్యతావచ్ఛేదకీయతత్త్వణావచ్ఛిన్నానుయోగితానాం
సానాత్వేవనెకత్వాభావాత్తదప్రసిద్ధ్యభిధానసంగతిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేద
కవ్యాపకానెకవృత్తిప్రతియోగితాకఇత్యపికశ్చిత్ ॥ విధేయావిమర్శాదా
హ । గాదాధర్యాం॥ విశేషణమితి॥ యతి-ంచిద్విపక్షవ్యావృత్తకమిత్యర్థః॥
వాస్తవత్వం॥అవశ్యకవిశేషణాంతరాసంపాద్యత్వం । ఏవంచగగనావృత్తిధర్మ

వాక్ ద్ర్యత్వాదిత్యాదౌ ఘటత్వాదిలక్షణతత్త్వాధ్యాభావవస్తుకాదినీ
 స్థాభావప్రతియోగిత్యేపి తత్ప్రయోజనస్యావాస్తవతయా వాస్తవస్యావ్యా
 ప్తివారణమావసరస్యసాధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణంవినానుపవత్తిరిత్యా
 శయః || నను సాధ్యేసాకల్యస్యముఖ్యప్రయోజనమాయాస్యత్యేవ ఏతద్ద్రా
 వగగనాభయవానతద్యోక్తిత్వాదిత్యాదౌ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛి
 న్నాధికరణాప్రసిద్ధ్యాపతద్రావగగనాభయాభావస్య లక్షణాఘటకతయా
 ఏతద్ద్రావభావమాదాయాతివ్యాప్తైః విపత్నే సాకల్యదాననాశక్యవార
 ణాయాః సాధ్యేసాకల్యవిశేషణేనైవ వారణాత్ తస్య సకలసాధ్యాప్రతి
 యోగికత్వాత్ ఏతద్ద్రావగగనాభయాభావస్య ప్రతియోగివైయధికర
 ణవిరహాత్ | నచ ప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటకప్రతియోగితావచ్ఛేదక
 వైశిష్ట్యస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేన నివేశనీయతయా ప
 గ్యాప్తిసంబంధేనైతద్ద్రావత్వవిశిష్టాసంభవాదేతద్ద్రావభావస్య లక్షణా
 ఘటకతయా సాధ్యే సాకల్యవిశేషణాసత్త్వేపి నక్షతిరితివాచ్యం | తదా
 ప్యేతద్ద్రావరసాభయాభావమాదాయాతివ్యాప్తైరుర్వాత్ | ననైవ
 మప్యేతద్ద్రావగగనాస్యతరాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరుర్వారైవేతి వా
 చ్యం | అన్యతరత్వస్య స్రుత్యేకధర్మత్వేనతదవచ్ఛిన్నాభావస్యసకలసాధ్య
 నిష్ప్రతియోగితాకత్వాభావాత్ | తస్మైతద్ద్రావభావసమనియతతయా
 లాఘవేనఏతద్ద్రావత్వపై ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోపగమాచ్చ | నచ
 సాధ్యే సాకల్యమపాదానేపి తత్త్రైతద్ద్రావవత్త్వత్వావచ్ఛిన్నాపాపం
 త్ఖటావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావంవాతదాయాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం | ఏత
 ద్ద్రావప్రతియోగికత్వవిశిష్టసమవాయసంబంధేనఏతద్ద్రావగగనాభయసా
 ధ్యైకే ఏతద్ద్రావభావస్యైవ తాదృశసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణ
 తయా తమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయతదాపిశ్యకత్వాత్ | విశేషరూపే
 ణసంసర్గత్వానుపగమేపి సత్తాగగనాభయవాన్లుటత్వాదిత్యాదౌ ఘ
 ఠ్తసమవాయేన సాధ్యతాయాం హేతావతివ్యాప్తివారకత్వేన వినాపి సా
 ధ్యాభావవతిసాకల్యం తద్విశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకతా
 ఘటకసంబంధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యోక్తావపి సత్తాతదన్యసమ
 వేతాభయాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరస్యైవ నహిగూఢాభయాభావవ

దేతదభావస్య సర్వసమృతత్వాత్ ఏవం ద్రవ్యత్వగగనాభయవాష్టతూదిత్యా
దౌ సమవాయేనైవసాధ్యత్వే సాధనత్వేచ ద్రవ్యత్వకపాలత్వభయాభావ
మాదాయాతివ్యాప్తిద్రవ్యత్వాత్ । ఏవం ఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్య
త్వయస్వరూపసంబంధేన ఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వ ఘటా
సృష్టిధమైతదుభయసాధ్యకఘటత్వాదావతివాద్యప్తివారణమపి సా
ధ్యే సాకల్యస్య ముఖ్యప్రయోజనం । తథాసతి తత్రైతత్వతూవృత్తిత్వావ
చ్ఛిన్నాభావాదే లక్షణాఘటకతయా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావ
స్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాభావేననాతివ్యాప్తిరిత్యచేత్ ॥ సాధ్యే సాకల్య
దానేపి గగనఘటితోక్తాభయాదిసాధ్యకేపతద్రూపపదన్యావృత్తిత్వావచ్ఛి
న్నాభావస్య తత్వతూవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావాదేశ్య ఘటత్వప్రకారకప్ర
మావిశేష్యత్వఘటావృత్తిధమైతదుభయసాధ్యకేసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబం
ధేనప్రమేయసామాన్యాభావస్యైవసకలసాధ్యనిష్ప్రతియోగితాకతయా
తాదృశాభావమాదాయాతివ్యాప్తిర్గుర్వారైవేతి అవ్యాప్తివారణస్యైవనా
స్తవప్రయోజనత్వాత్ । సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేనప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకవైశిష్ట్యప్రవేశేతు తాదృశావృత్తిత్వవిశిష్టాభయత్వావచ్ఛిన్నాభావా
బోధ్యః గురుధర్మసాధ్యవ్యవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ కేచిత్తు గగనఘటితోభయసా
ధ్యకేసాధ్యతావచ్ఛేదకవర్తమాప్త్యధికరణనిష్ప్రతియోగితాకాభావస్యైవ
సాధ్యాభావపదేన వివక్షితతయా తథావిధోభయాభావమాదాయైవనాతి
వ్యాప్తిః । సచ తత్ర మాణప్రతియోగివైయధికరణ్యాసంభవేన తథావిదో
భయాభావస్యోపాదానస్యైవాసంభవభివాచ్యం । అతివ్యాప్తివారకతయాసా
ధ్యే సాకల్యం సృష్టికర్మతాంయోతివ్యాప్తివారణమాగస్తస్యైవాస్తాభిర
వలంబితత్వాత్ వస్తుతస్తువివక్షేసాకల్యాసత్వేసాధ్యాభావేప్రతియోగివైయ
ధికరణ్యంవ్యర్థమితితథావిధోభయాభావస్య సాధ్యాభావత్వేనతమాదాయ
నాతివ్యాప్తిరితిసాధ్యేసాకల్యస్యనాతివ్యాప్తివారకత్వేనావశ్యకతాతస్మాద్విప
క్షేసాకి ద్యుదలైషశ్చవ్యాప్తివారకత్వేనైవసాధ్యేసాకల్యవిశేషణదానస్యా
చిత్త్యం । అవ్యాప్తివారకత్వేనసప్రయోజనకత్వసంభవేఅతివ్యాప్తివారకత్వేనత
త్వప్రదర్శనస్యాకించితగతత్వాత్ । ఉక్తస్థలైచవివక్షేసాకల్యదానాత్తరమతి
వ్యాప్తిసంభావనాయాంప్రతియోగివైయధికరణ్యప్రవేశాత్తథావిధసాధ్యా

వస్తుతస్తు || సాధ్యేసాకల్యవిశేషణంపరిత్యజ్య సాధ్యాభావేసాధ్యతా
 వచ్చెదకావచ్చిన్న ప్రతియోగితాకత్వనివేశనధావకల్పంతర్కస్యావలంబ
 నీయతయాచరమమెవతత్ప్రదేశకన ముచితం । సాధ్యేతదభావవతిచబో
 ధ్యమిత్వత్వాసాధ్యతావచ్చెదకావచ్చిన్న ప్రతియోగితాకావాఅభావో
 గ్రాహ్యత్యక్తౌ సాధ్యాభావవతిసాకల్యంనివేశ్యతే సాధ్యాభావవాష
 తాద్యశోనివేశ్యతేత్యతాద్యశచిక్కుఃప్రతీయేత సచలవివక్షితః ఇతి సా
 రం || అవ్యాప్తి వారణాయసాధ్యాభావేసాకల్యవిశేషణేధూమవాణవహ్ని
 రిత్వాదోసాధ్యతావచ్చెదకీధూతసంయోగసంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితా
 కసకలసాధ్యాభావాధికరణంగుణాదిరెవస్యాత్ అయోగోశకాదహ్నిగా
 సంయుక్తత్వావచ్చిన్నాభావానధికరణత్వాచిత్వతివ్యాప్తిః । వహ్నిమ
 త్వప్రకారకప్రమానివయోధూమాదిత్యాదోసాధ్యతావచ్చెదకీధూతస్వ
 రూపసంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితాకతత్త్వద్విపక్షౌవృత్తిత్వావచ్చిన్నాభా
 వస్యతత్త్వద్విపక్షమాత్రవృత్తితయాసకలసాధ్యాభావాధికరణప్రసిద్ధ్యాఅ
 వ్యాప్తిశ్చేతితదుపేక్ష్యసాధ్యేసాకల్యవిశేషణంనివేశితం || ననుసాధ్యేసాక
 భావాప్రసిద్ధ్యైవనాతివ్యాప్తిరితివిపక్షుపవప్రాక్ సాకల్యనివేశోదశిత ఇ
 త్యాహుః || అత్రసాధ్యేసాకల్యవికల్పితసాధ్యతావచ్చెదకావచ్చిన్నాభావ
 దానకల్పవగగనఘటితోభయాభావసాధ్యకేవ్యాప్తివారకఇతి తత్కల్ప
 యోరెవనైరంతర్యేణనివేశణచితఇత్యాశయేనాహ||వస్తుతస్త్వితి||అవివక్షితఇ
 తిపితత్త్వక్షేపహ్నిమాన్వరతాన్యత్వాదిత్యాదోదోషవారణాయసాధ్యేసాక
 ల్యసోక్తౌవపి సాధ్యతావచ్చెదకావచ్చిన్నాభావప్రవేశపక్షేవిపక్షేసాక
 ల్యాసత్త్వదిత్యైవైర్వాగత్వాదితిభావః । జగదీశేనతుసాధ్యవిపక్ష
 యోసాకల్యాసత్త్వేపిసాధ్యాభావేసాకల్యాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యుక్తం । త
 త్సాధ్యతావచ్చెదకసంబంధావచ్చిన్నాభావప్రవేశేనసంగచ్ఛతేత్యతౌ
 తివ్యాప్తిరిత్యుక్తం||అవ్యాప్తిశ్చేతి|| అత్రతత్త్వద్విపక్షౌవృత్తిత్వాదినానాపే
 ణసాధ్యాభావమాదాయాసంభవఃగగనభిన్నంఘటత్వాదిత్యాదావపి తత్త
 త్సపక్షౌవృత్తిత్వావచ్చిన్నాభావమాదాయేవావ్యాప్తిఃసంభవాదితినసాధు|సా
 ధ్యతావచ్చెదకసంబంధావచ్చిన్నసాధ్యాభావనివేశాదితినూచితం । నచభ
 వన్తతేప్రతియోగితాయాంసాధ్యతావచ్చెదకసంబంధానివేశలాఘవాత్స

ల్య విశేషణదావేపివహ్నిమాధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తితాదవస్థ్యం పర్వ
 తాదావపివర్వతీయవహ్నిర్ద్విత్వాదివాఅభావపత్వేన సకలసాధ్యాభావస
 త్వాత్ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేన అభావవిశే
 షణేచ వహ్నిధూమోభయవాక్ వహ్నిరిత్యాదావతివ్యాప్తిః వహ్నిమ
 తస్తథావిధసకలసాధ్యాభావానధికరణత్వాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తా
 యోవ్యాసజ్య వృత్తిధర్మః తదనవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వని వేశనెచ
 ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనప్రతియోగితైయధికరణ్యప్యైవ ప్రవేశేస్వరూపసం
 బంధనతత్తద్గుణాద్యవృత్తీనాంస్వరూపసంబంధేన అభావఘటితకూటాధికర
 ణాప్రసిద్ధజ్జగదీశీయోతివ్యాప్తిస్త్వధారఃమధురానాథీయోపంభవశ్చ సంగచ్ఛ
 తపివేతి వాచ్యం । కల్పద్వయమధికృత్యావ్యాప్తైరేవాస్తాభిరభిధానాత్ ॥
 ద్విత్వాదివేతి ॥ పూర్వజ్జ్ఞానాద్యవచ్ఛిన్నవహ్నిద్యభావస్య సకలసాధ్యా
 ప్రతియోగికత్వాత్పరిత్యాగఃతథావిధేతి ॥ అయఃపిండాన్యత్వశిష్టవహ్నిధూ
 మాన్యతరాభావస్తునసకలసాధ్యాభావః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తత్యతి ॥
 ఏతత్కల్పైకాలికసంబంధేనవహ్నిత్వవిశిష్టసాధ్యాభావపరామశాత్ సమవా
 యేనవహ్నిత్వవిశిష్టసాధ్యసమితివారణాయప్రతియోగితాంశేయత్సంబంధావ
 చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వంగృహ్యతేసాధ్యేతేన సంబంధేనసాధ్యతావచ్ఛేద
 కభావనియమృతిబోధ్యం । సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతి
 యోగితాకాభావనివేశేతిరిక్తానాంబహునాంధర్మాణాం ప్రవేశాపత్తి
 రత్యావ్యాసజ్యవృత్తీత్యుక్తం యదిచతాద్యశాతిరిక్తధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వ
 సామాన్యాభావనివేశేనైవానంతధర్మాప్రవేశాత్తద్వైయధిధర్మమిత్యు
 చ్యతే తదాప్రమేయవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌగురుధర్మస్యప్రతియోగి
 తానవచ్ఛేదకత్వేనకేవలవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావసంగ్రహీయ తమపాదా
 నమావశ్యకం!సంయోగాదినాప్రమేయవత్సాధ్యకస్థలానురౌదేనస్వానవచ్ఛి
 న్నప్రకారతావచ్ఛేదకత్వరూపం స్వాపర్యాప్తవిషయతాశ్రయత్వరూపం
 వా సాధ్యతావచ్ఛేదకాన్యత్వంవాచ్యం । నన్వేవంప్రమేయవహ్నిధూమో
 భయవాన్ధూమాదిత్యాదావగతిరేవ వహ్నిధూమోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావ
 స్సృజతాఘటకత్వాదితీచేన్నతత్ర కేవలవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ ల
 ఘటకతాత్వత్ । నచకాలికసంబంధేనవహ్నిత్వవిశిష్టస్యసాధ్యత్వేనైవాలా

లాఘవాత్సాద్యతావచ్చేదకావచ్చిన్నప్రతియోగితాకర్తవ్యైవాభావే ని
 వేశనముచితంకింసాధ్యసాకల్యవిశేషణనైశ్చిభిప్రత్యతక్షేవాహ ॥ సాధ్యతా
 వచ్చేదకేతి ॥ సాధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణప్రయోజనమాహ ॥ విపక్షేతి ॥ వై
 కల్పికయోః సాధ్యతదభావయోః సాకల్యసాధ్యతావచ్చేదకావచ్చిన్నప్రతి
 యోగితాకర్తవ్యవిశేషణయోర్వాన్యవృత్తిమాహ ॥ నవేతి ॥ ఏకవ్యక్తిసాధ్యకేపత
 ద్రూపవానెతద్రూపాదిత్యాదౌహేత్వధికరణే పూర్వక్షణవృత్తిత్వనిశ్చిన్నసా
 ధ్యాభావోన్మతతయోగితావచ్చేదకావచ్చిన్నప్రతియోగివ్యధికరణః పూర్వక్ష
 ణవృత్తిత్వనిశ్చిన్నైవేతద్రూపాదె రెతద్రూపాధికరణేవృత్తిః ఏతద్రూపా
 భయత్వావచ్చిన్నాభావోపినతదాప్రతియోగితావచ్చేదకావచ్చిన్నాధికర
 విరూపహేతౌసమవాయనవహిత్యవిశిష్టాభావమాదాయావ్యాప్తివారణా
 యసాధ్యసాకల్యమావశ్యకమితికథముక్తాభావోల్పక్షణఘటకఇతివాచ్యం
 యత్రవహిత్యమోభయత్వం శుద్ధస్వరూపసంబద్ధేన సాధ్యతావచ్చేదకంప
 హ్యద్విద్వైతః తత్రవర్త్యప్రసంబద్ధేనవహిత్యమోభయత్వావచ్చిన్నాభా
 వవారణాయప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్చేదకతాఘటకసంబద్ధావచ్చి
 న్నావచ్చేదకతానిరూపకత్వాన్యవశ్యకతయాతతపవసమవాయనవహిత్య
 విశిష్టాభావవారణసంభవాత్ సాధ్యసాకల్యస్యవృద్ధత్వాత్ ॥ నవమహానసం
 యోగఘటితమహానసీయవహిత్యభావవారణాయతత్రసాకల్యరూపశ్యకమి
 తివాచ్యం ॥ సాధ్యతావచ్చేదకతదితరవృత్త్యవచ్చేదకతాకర్తవ్యభావస్యాపివిశే
 షణత్వాత్ ॥ వహిత్యమయోస్సంఖ్యాన్యోభయత్వస్యసాధ్యతావచ్చేదకత్వే
 తువహిత్యప్రకారకప్రమీయవిశేష్యత్వవదభావః తాదృశప్రమావిశేష్య
 తాత్వస్యగురుత్వేపి సులభః ప్రమీయత్వాంశస్య పరిచాయకత్వాత్ విశే
 ష్యతాయా నానాత్వేతుతావద్వహిత్యవృత్త్యన్యతమత్వరూపాఖండభేదవద
 భావః భేదస్య స్వరూపతౌనవచ్చేదకత్వేతు అగతిరేవ ॥ లాఘవాదితి ॥
 అథ గురుధర్మేణ సాధ్యతాస్థలానురూధేన ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకతావ
 చ్చేదరూపావచ్చిన్నాభావస్యవాచ్యతయా కథంలాఘవమితిచెన్న ॥ వ్యాస
 జ్యవృత్తిత్వం విహాయ సాధ్యతావచ్చేదకాపర్యాప్తావచ్చేదకతాకర్తవ్యసా
 మాన్యాభావవత్ప్రతియోగితాకర్తవ్యమేవ నివేశ్య ॥ సాధ్యతావచ్చేదకాప
 ర్యాప్తవిషయతాశ్రయవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్చిన్నత్వసామాన్యాభావ

ణాప్రసిద్ధైఃతత్ర భక్షణసంగతేరిత్యతా నానావ్యక్తికేత్యుక్తం । అతస్మా
వ్యాప్తిరేవోక్తానాసంభవః ॥ అత్రచనానావ్యక్తీసాధ్యకత్వంవ్యధికరణద్వ
యవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకకత్వం * * * * *

ఏత్పత్రియోగితాకత్వనివేశేతదపర్యాప్తవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మనిష్ఠావచ్ఛేద
కతాఘటితవిశేషణనివేశేచమహాగౌరవాత్ । పృథక్పృథక్సాధ్యతాఘటకసంబంధా
వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వవిశేషణావశ్యకతాపత్యై గౌరవాచ్చ । ఏవంచగు
రుధర్మైసాధ్యతాస్థలానురూధేనలత్రాపి పారిభాషికంసాధ్యతావచ్ఛేదకమే
వనివేశ్యం । ప్రమేయవహ్నిధూమోభయసాధ్యకేచవహ్నిధూమోభయాభా
వపవలక్షణఘటకః । ఏవంచకాలికసంబద్ధేనవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే సమ
వాయేనవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావవారణాయసాధ్యేసాకల్యమప్యావశ్యకం ।
చచసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకతాప్రతియోగితాకవచ్ఛేదకతయోరేకసంబద్ధా
వచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నకాలికపంబద్ధేనవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకేసమవాయే
నవహ్నిత్వవిశిష్టాభావసంగ్రహప్రసంగఇతివాచ్యం । సిద్ధమన్నమితిన్యామే
నసాధ్యేసాకల్యవైవాఖిధానాత్ । ఏవంచలాఘవోక్తిసక్తిః । ఏతేనవ్యాసజ్య
వృత్తిత్వనివేశేప్రమేయవహ్నిధూమోభయసాధ్యకేలగతిరేవకించవ్యాసజ్య
వృత్తిత్వంగురుధర్మస్యావచ్ఛేదకత్వమతేలామవస్తుతస్యావచ్ఛేదకత్వమతే
తిసద్గర్భవిరోధఇత్యపాకృతమితివిభావనీయం । యద్వావ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశ
కల్పేసాధ్యతావచ్ఛేదకంపారిభాషికంనగురుధర్మశ్చవచ్ఛేదకః । వ్యాసజ్యవృ
త్తిత్వంచాఖండాభావఘటకంసాకల్యనివేశాధఃప్రమేవలన్యధాతద్వహ్నిభా
వవారణాత్తద్వైయర్థ్యం । ఏవంచపాకల్యవ్యాసజ్యవృత్తిత్వనర్జ్వల్యనివేశమ
పెత్త్యలాఘవోక్తిః ॥ అతస్మాప్రతియోగితవైయధికరణ్యవిశిష్టసాధ్యభావఘట
కతక్షణస్యతత్రావ్యాప్త్యభావాదేవ । నానాలనెకావ్యక్తిరాశ్రయోన్యస్యైతి
చ్యుత్పత్యై నానాధికరణకత్వలాభేపద్రవ్యత్వసాధ్యకేనద్ధేతావవ్యాప్త్యభా
వాత్ సాధ్యపవనానాత్వదానెశబ్దవాన్యగనత్వాదిత్యాదౌఘటభయత్రాపితద్దా
నెసత్తాద్రవ్యత్వవృధివీత్వాన్యతమవాన్మృధివీత్వాదిత్యాదౌతదభావాచ్చలస
చ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయవ్యాఘాతస్సాన్యధిత్వతలహః ॥ వ్యధికరణద్వయేతి ॥ య
త్కించితౌసాధ్యసాధికరణవృత్తిత్వంసాధ్యసాధికరణభూతయత్కించితౌవృత్తి
వృత్తిత్వంవాయదినానావ్యక్తిత్వంతదాశ్చబ్దవాన్యగనత్వాదిత్యాదౌనావ్యాప్తి

అతఃపవతద్వృత్తియావద్దమవానతత్త్వాదిత్యాదౌనానావ్యక్తిసాధ్యకై అ
 వ్యాప్తివిరహేపినక్షతిః॥అన్యవ్యవృత్తితికపిసంయోగీషతద్వృత్తత్వాదిత్యా
 దౌవ్యాప్తిః॥అన్యపైర్వారణాయేత్యన్వయః॥వృథాచారిణిచేతి॥పతద్వృత్తత్వ
 వాచ్యుపసంయోగాదిత్యాదాదిత్యర్థః॥అభావద్వయే॥సాధ్యభావేహేత్వభా
 వేచ॥తథాచఅన్యవ్యవృత్తిసాధ్యకవ్యవృత్తిసద్ధితా వన్యప్తివారణాయ
 సాధ్యభావేవృథాచారిణిచాన్యవ్యవృత్తావతివ్యాప్తైర్వారణాయహేత్వభా
 వేప్రతియోగివైయధికరణ్యమిత్యర్థః॥యద్యపిహేత్వభావేప్రతియోగివైయ
 ధికరణ్యవిశేషణస్యావశ్యకతయాకపిసంయోగీ కపివిభాగాదిత్యాద్యవ్యాప్య
 వృత్తిహేతుకైఅన్యప్తివారణప్రయోజనకత్వంసాధ్యభావేతద్విశేషణస్య
 రతః॥పతద్వృత్తి॥ననువ్యధికరణద్వయవృత్తిత్వంయతి॥చిత్సాధ్యాన
 మానాధికరణవృత్తిత్వంతథాచాత్మాన్యతమసాధ్యకపృథివీజలాన్యతరత్వాదిహే
 తుకపవద్దేశ్యతావచ్చేదకతూన్యవిధేయసత్త్వాన్మునతేతిచేత్తర్హిదృశ
 ితి॥పరిత్యజ్యహేత్వధికరణయతి॥జ్ఞేద్వ్యక్తవృత్తిత్వరూపం సాధ్యపనా
 నాత్వంనివేశ్యతా॥వస్తుతస్తు యతి॥చిత్సాధ్యానధికరణహేత్వధికరణస్య
 ద్విసాధ్యవృత్తిత్వమర్థాత్తతినకొపిదోషః॥పతేనవ్యధికరణద్వయవృత్తిత్వంచేత్
 యతి॥చిత్సాధ్యానధికరణవృత్తివృత్తిత్వం తదాద్రీవ్యత్వపృథివీత్వసత్త్వా
 న్యతమసాధ్యకపృథివీత్వాదెసంగ్రహీపత్తిః పరస్పరానధికరణవృత్తివృత్తి
 త్వంపరస్పరానధికరణవృత్తిపరస్పరవృత్తిత్వంచేత్ తదాద్రీవ్యత్వపృథివీత్వా
 న్యతరవాద్రీవ్యత్వాదిత్యాదావన్యప్తిసంభవేన తదకథనెనన్యూనతేతిప్ర
 త్యుక్తం । అత్రేదంబోధ్యం । నానాధికరణకసాధ్యకైత్యైవజ్ఞానః ॥
 నచైవం సత్తాద్రీవ్యత్వపృథివీత్వాన్యతమవాద్రీవ్యత్వాదిత్యాదావన్యప్తి
 సత్త్వేనఅసంగతిరితివాచ్యం । తదధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యభావమాదా
 యాన్యాప్తేః । పతేనపరస్పరవ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నత్వం సాధ్యవిశే
 షణమపిప్రత్యుక్తం॥సూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌకసాన్యలపిదూపవ్యక్తేర్గా
 నాధికరణకత్వాభావేపి నానాధికరణవృత్తితావచ్చేదకసాధ్యతావచ్చేదక
 స్థలెకత్వధాన్వాన్యాప్తిః । ద్రీవ్యంపృథివీత్వాదిత్యాదౌచవిశిష్టాభానాదిక
 మాదాయాన్యాప్తిసంభవాన్నావచ్చేదకావచ్చేదేనాన్వయవ్యాపూతకై॥ప
 తద్వృత్తవానితి॥పతత్త్వప్రయోజనంచిత్యం॥వృత్తవృత్తైతత్త్వంవాసాద్యః ।

సంభవతీతివ్యాప్యవృత్తిశ్శక్తిం నిత్యం తథాపి హేత్వభావేతద్విశేషణప్రతీ
సంధానంవిదైవవ్యాప్యవృత్తి హేతుకస్థలెలవ్యాప్తినిర్ణయోభవతీత్యభిసంధా
యైతదుక్తం॥ప్రతియోగివైయధికరణ్యంచనప్రతియోగ్యధికరణావృత్తిత్వంత
వ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేతధావిధహేతుకేచతాదృశసాధ్యాభావహేత్వభావా
ప్రసిద్ధ్యాలవ్యాప్తైః । అపితుప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వంతథాచప్రతియో
గ్యనధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యాభావాధికరణేషు యావత్సుప్రతియోగ్యనధి
కరణవృత్తిత్వవిశిష్టస్థావతకతయోభావతత్ప్రతియోగిత్వమిత్యధః । తేన
కపిసంయోగీతద్వృత్తత్వాదిత్యాదౌ కపిసంయోగాద్యనధికరణగుణాదివృ
త్తిత్వోపలక్షితకపిసంయోగాద్యభావస్యహేత్వధికరణేనత్రైవినావ్యాప్తిః । న
వాపతద్వృత్తత్వవాకకపిసంయోగాదిత్యాదౌతథావిధకపిసంయోగాద్యభా
వస్యసకలసాధ్యాభావాధికరణేనత్రైవప్రతివ్యాప్తిః । ప్రతియోగ్యనధికర
ణేభూతసాధ్యాభావాధికరణ యావన్నిష్కస్వప్రతియోగ్యనధికరణతాకాభా
వప్రతియోగిత్వమితిఫలితాథః ॥ ప్రథమేసాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధేన
చరమేహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనప్రతియోగ్యనధికరణత్వంబోధ్యం ॥ తె
న అయమాత్మాఆత్మమహాకాలాన్యతరత్వాదిత్యాదౌవ్యభిచారనిరూపకాధి
కరణస్యకాలస్య కాలికసంబంధేన సాధ్యాధికరణత్వేపి నాతివ్యాప్తైః ।

అత్రవిశిష్టాదికరణతానివేశెకారవంపవంవిశిష్టాధేయతాయాఅనతిరిక్తత్వే
నలవ్యాప్యవృత్తివ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిచైత్యతలహా । ప్రతియోగితి ॥
నను స్వప్రతియోగిత్వేనసాధ్యాపాదానంవ్యధఃసాధ్యానధికరణత్వనివేశే
తుసాధ్యాభావాధికరణత్వంవ్యధఃమితిచెన్న । ఇదానీంమూలానురోధేన
సాధ్యాభావాధికరణతాయాంస్వనిరూపకాభావీయత్వస్వావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నసామానాధికరణ్యభయసంబంధేనప్రతియోగితావిశిష్టాన్యత్వస్య య
థాశ్రుతప్రైవవాభిప్రేతత్వేనఘటాద్యభావాదివారణాయసాధ్యాభావనివే
శసాన్యవశ్యకత్వాత్ పశ్యాత్తుప్రకృతసాధ్యానధికరణత్వం స్వయమభిధానీ
యమితి ॥ వస్తుతస్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నానధికరణేతిలభావాధికరణాంతాథః సాధ్యాభావనిష్కప్రతియో
గ్యనధికరణవృత్తితానిరూపకంయద్యావత్ తన్నిష్కస్వప్రతియోగ్యనధికరణవృ
త్తితానిరూపకతాకాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకారవమెవద్రీష్టవ్యం॥ ఆత్మైతి॥

నవాసహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదౌసాధ్యాభావాధికరణయావదంతగత కా
 లజ్ఞానాదిషుకాలికవిషయత్వాదిసంబంధేన హేత్వభావప్రతియోగ్యధికరణ
 తాసత్త్వేష్యసంభవోఽవ్యాప్తిర్వా । ఇథంచప్రతియోగిత్యేసంబంధవిశే
 షావచ్ఛిన్నత్వేననివేశనీయే సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక
 యోఃసాధ్యాభావహేత్వభావయోః ఉక్తసంబంధేనప్రతియోగిసమానాధి
 కరణతయాఅసంభవాతివ్యాప్త్యైరనవకాశాత్ ॥ హేత్వభావాపీతి ॥ అపి
 శబ్దసాధ్యాభావేపిప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యం నివే
 నచ సాధ్యేసాకల్యాప్రసీధిః । జ్ఞానవైవసాధ్యత్వాత్ । నవైవసంస్వస్యా
 పివిషయతాసంబంధేనజ్ఞానవత్త్వాదదోషః । జన్యజ్ఞానవిశేషవైవసాధ్య
 త్వాత్ । ఏవంచజన్యజ్ఞానరూపప్రతియోగ్యనధికరణే
 వహేప్రలయకాలాత్తాన్యతరత్వరూపహేతోస్సత్త్వేనాతిప్రసంగోనాస్తి
 తిమహేతి ॥ ఏతేనాత్మత్వేసాధ్యే సంబంధసామాన్యేనప్రతియోగ్యనధికర
 ణం గగనాదీకమేవసాన్యన్నతు మహాప్రళయః తత్రాపి కాలికసంబంధేనా
 త్మత్వసత్త్వాత్ తత్రచ హేత్వభావస్య సత్త్వేనాతివ్యాప్తిసంగతేః మహా
 త్పగం వ్యధమిత్వపాస్తం ॥ అసంభవశ్చితి ॥ ఆత్మభిన్నం ఆత్మావృత్తిధమే
 వాన్వామనస్తాదత్యాదావప్యేకకాలీనత్వైకజ్ఞానవిషయత్వయోస్సంసగ
 ల్వాపగమే సాధ్యాభావవత్త్వాత్తని తేనసంబంధేన హేత్వభావప్రతియో
 గ్యధికరణతాసత్త్వాదవ్యాప్తేః । తయోస్సంసర్గత్వానుపగమేతునత్రావ్యా
 ప్తిః ఆత్మనఃకాలికసంబంధేన మనస్తానధికరణత్వాదిత్యవ్యాప్తిద్వైతుక్తం
 అత్ర ప్రసిద్ధానుమానేపి సమవాయావచ్ఛిన్నసహృద్యాభావాదికమాదాయా
 సంభవః ఏవం వహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదౌసమవాయేన హేతా సంయో
 గావచ్ఛిన్నహేత్వభావమాదాయాతివ్యాప్తిః నితు ధూమవాన్స్వహ్నిత్యా
 దౌ సమవాయావచ్ఛిన్నహేత్వభావస్య సాధ్యాభావవత్సకలనిష్ఠత్వాభావా
 త్ ఆత్మభిన్నం ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌసాధ్యాభావవత్త్వాత్కాలికసంబంధా
 వచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వాభావాదికమాదాయచాతివ్యాప్తిరతస్సాధ్యతాహేతుతా
 ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాం అవైవ్యసేవేశితం తస్య
 ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వనివేశకత్వేఅవశ్య
 కత్వేపి గౌరవాదేతత్కల్పే తత్పరిత్యాగం దశయతి ॥ ఇథంచెతి ॥

శసీయమితిసూచ్యతే । తేనవిశిష్టసత్రావాణజాతేరిత్యాదౌహేత్వధికరణ
గుణాదిషుసాధ్యాభావప్రతియోగినస్సత్త్వాదెస్సత్వైవినాతివ్యాప్తిః ॥ అ
ప్ర సాధ్యాభావోపీత్యుక్తౌఅగ్రమతత్ప్రదన హేత్వభావపరామశాసంభ
వః తత్ర హేత్వభావపదోపాదానెచాక్షరాధిక్యమితితన్నోక్తం ॥ తత్ప్ర
తియోగిత్వం ॥ సాధ్యాభావపన్నిస్తాభావప్రతియోగిత్వం ॥ హేతుతా
వచ్ఛేదకరూపేణ ॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నమిత్యధః । హేత్వభా
వనిష్టప్రతియోగివైయధికరణ్య శరీరేప్రతియోగి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వని
వేశస్యప్రయోజనమాహ ॥ ద్రవ్యత్వాదావితి ॥ విశిష్టసత్వైతి ॥ గుణకమాన్యత్వ
విశిష్టసత్వైత్యధః ॥ ప్రతియోగి తాయాం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
త్వనివేశనస్యఫలమాహ ॥ నవేతి ॥ అత్రాపి ద్రవ్యత్వాదౌసాధ్యేత్యను
వజ్యతే । విశిష్టసత్తాత్వాదినా ॥ గుణకమాన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వాదినా ॥
తృతీయాధాశ్చఅవచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తాకత్వంతస్యచాభావేన్వయః ।
ప్రతియోగిపదార్థైకదేశప్రతియోగి తాన్వితమవచ్ఛిన్నత్వంవాతదధః ।
తాదృశాభావేతి । సకలసాధ్యాభావపన్నిస్తాభావైత్యధః । నచహేత్వ
భావే ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యస్థలేహేతుతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యమెవనివేశ్యతాంతతోపి తత్ప్రయోజననిర్వాహాత్
తథాచద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదౌవిశిష్టసత్తాభావస్యహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నసమానాధికరణతయైవ అతిన్యాప్తివారణసంభవాత్ప్రతియోగి తాయాం
హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశనమఫలమితివాచ్యం । హేతుతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యనివేశే సకలసాధ్యాభావపన్నిస్తా యాహేతు
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపితాధికరణతాతన్నియా
పకాభావప్రతియోగిత్వమదఃస్ఫూర్త తదపేక్షయాసకలసాధ్యాబావప
ద్రవ్యత్వాదావితి ॥ గుణవత్త్వంక్షరీవ్యేతరావృత్తిమత్వంవాద్రవ్యత్వం తేననసా
క్ష్యే సాకల్యాప్రసిద్ధిః ॥ అవచ్ఛిన్నైతి ॥ అస్య ప్రకారతయాభానాత్ ఎహి
త్వేన నాస్తీతి నప్రీత్యయః । ద్వైధాప్రతియోగిత్వభానాసహిష్టురాహ ॥
ప్రతియోగితి ॥ సకలైతి ॥ సకల తన్నిస్యహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా
నధికరణతాకాభావప్రతియోగిత్వంతు బహువీహ్యధాసంబంధాసంభవా
న్నోక్తః ॥ సకలైతి ॥ యద్యపేతాదృశపరిమాణై నిధూమత్వవ్యా

న్నిష్ఠాయా హేతు తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయాద్యశప్రతియోగితావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నానధికరణతాతద్వత్త్వరూపాస్తదీయఫలితాధాన్యగురుత్వాత్ ।
నచమసూపి సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠయధ్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం త
ద్ధర్మవత్త్వమిత్యధః సచాతిలఘురితివాచ్యం । ఏతాదృశాధాన్యకరణేమూ
లాక్తప్రతియోగితాయాఃవ్యాప్తిత్వంవ్యాహస్యేతేతిమూలానుసారేణ ఓ
ధితికృతాగుర్వధాన్యసరణాత్ ఉక్తివిశేష్యవిశేషణభావేన విశేష్యధా
న్యవిశేషణతానవకాశాత్ । ఏతల్లక్షణంధూషయిత్వా ఉత్తరలక్షణమవతార
యతి ॥ యత్రైకవ్యక్తికమితి । యత్రైకవ్యక్తికంసాధ్యంతత్రావ్యాప్తిరిత్య
న్వయః । ఏతద్భావనానెతద్రీసాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరిత్యధః ।

వ్యవహిర్వహిత్యాదిత్యాదావవ్యాప్తిదానానంగిరితి సకల సాధ్యాభా
వవన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధి
కరణవృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపితస్వనిరూపితాధికరణతాకాభావప్రతియోగిత్యమి
త్యపొవాచ్యః సహక్రథాన్యైత్యయాఽతిగురురేవ । తథాపిలవ్యాప్త్య
నురూపేన తాదృశాన్యైలాఘవగౌరవవిచారేనప్రదళయితుం శక్యతే అ
వ్యాప్తైదళితయథాశ్రుతాభిప్రాయకత్వసంభవాత్ నిష్కషేణ లాఘ
వాదేన పంచమావతారసంభవాత్ ॥ సహ్యభావవచ్ఛేదస్య వహిస్త్వరూ
పత్వమతేనైదమిత్యపి కేచిత్ ॥ విశేష్యేతి ॥ నచ హేతుతావచ్ఛేదకాన
చ్ఛిన్నయత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణశబ్దాద్భేదేయాద్యశ
విషయితాయధ్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణశబ్దాద్భేదే తద్విలక్షణవిషయితాన
త్వేపి యధర్మైవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన ధూమత్వావచ్ఛిన్నా
నధికరణత్వరూపతాత్పర్యార్థబోధే ధూమత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వభానా
ద్వైయధ్యం దుర్వారవే వెతివాచ్యం । గోమాసాస్మాదిమతః వహిమ
త్వా ధూమవతత్తత్యాదౌహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయాద్యశప్రతియో
గితావచ్ఛేదకత్వేనైవ సాస్మాత్వాద్యవిశేషితసాస్మాదిః హేతుతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నయాద్యశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణశబ్దజన్యబో
ధే తాత్పర్యబోధే చవిషయః యధ్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణశబ్దజన్యబోధే
చ యధ్ధర్మశబ్దేన విశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకత్వతే తస్యైవోపాదేయతయా
సాస్మాత్వాదినాన విషయత్వత్యాశయేన విశిష్టావిశిష్టహేతుకత్వతే విశేష్యవి

అనెకాశేషత్వరూపసాకల్యస్యసాధ్యేనసత్త్వాదితిభాసః॥ సాధ్యసాకల్యవిశే
షణంపరిత్యజ్యకల్పాంతరానుసరణాన్నతత్రైతద్దోషావకాశఃకత్యతః॥ విష
యోవైతి॥ విషయఃసాధ్యాభావవాఽఅత్రాపేక్షకవ్యక్తికత్యత్యస్యవిపరిణతస్యా
నుషంగఃతథాచతద్భుటభిన్నంపటత్వాదిత్యాదౌసాధ్యాభావవతితద్భుటాదౌ
సాకల్యాప్యసిద్ధ్యాఅవ్యాప్తిరిత్యధః॥ సకలశబ్దస్యాశేషమాత్రపరత్వేదో
షాంతరమాహ॥ నిర్దూమత్వవ్యాప్యత్యతి॥ తత్త్వేన॥ నిర్దూమత్వవ్యాప్యత్యే
న॥ తథాచధూమత్వావచ్ఛిన్నాభావవ్యాప్యవాఽవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభా
వాదిత్యాదౌవిత్యధః॥ నిర్దూమత్వత్వావచ్ఛిన్నేసాధ్యేషకవ్యక్తికతయా
పూర్వదోషాత్రాంతత్వేనతద్వాప్యస్యసాధ్యకానుసరణం॥ నిర్దూమత్వవ్యా
ప్యస్యపూర్వత్యాదేస్తాద్యౌప్యేణసాధ్యతాయాంసద్భేదత్వానుషపత్తిఃఅత
స్తత్త్వేనైత్యుక్తం॥ హేత్వభావస్యైతి॥ అధవహ్నిత్వకహేత్వభావస్యప్ర
త్యేకంసకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వాసంభవేపిసకలతన్నిష్ఠవహ్నిభావాది
భేదప్రతియోగితామాగాయైవలక్షణంసంగమనీయంహేతుతావచ్ఛేదక
సంబంధేనప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశాదేవవ్యభిచారిణిసంబంధాంతరా
వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకహేత్వభావమూదాయాతిప్రసంగానవకాశేనహే
త్వభావప్రతియోగితాయాంహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివే
శాత్॥ యత్తువహ్నిమద్భేదహేతుతాభిప్రాయకాయంగ్రింథఃతత్ర
హేతుభేదమూదాయాపిలక్షణగమనాసంభవఃభేదభేదస్యానవస్థాభయేనఅ
ధికరణస్వరూపతయాతస్యచప్రత్యేకంవిశ్వాంతతయాయావద్విపక్షవృత్తి
త్వాసంభవాదితి॥ తన్నఆకాశాభావాద్యధికరణకభేదభేదస్యాకాశాద్య
భావస్వరూపతయాతస్యచయావద్విపక్షవృత్తిత్వేనతమాదాయైవల
క్షణగమనసంభవాత్॥ నచేద్యశరీత్యాకాశాభావమూదాయభేదహేతు
కవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిప్రసక్త్యాహేత్వభావత్వేనసకలసాధ్యాభావాదికగ
శేషభావభేదోక్తిసంగతే॥ అనేకాశేషత్వంస్వసమానాధికరణయావద్ధ
ర్మసమానాధికరణానెకసాధ్యవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వం॥ నిర్దూమత్వ
వ్యాప్యత్వం॥ ధూమవదవృత్తిత్వంస్వరూపసంబంధసాధ్యతావచ్ఛేదకఃఅ
న్యధావ్యభిచారిత్వాపత్తిః॥ వ్యభిచారిణి॥ ఆత్మభిన్నంద్రీయత్వాదిత్యా
దౌ॥ భేదహేతుకైతి॥ గుణవాన్ముటభేదాదిత్యాదౌ

ణవృత్తిత్వం వివక్షణీయంతథానత్యధికరణస్వరూపాభావస్య స్వస్తిన్నైవ
తదభావత్వేనవృత్తిరితినాతివ్యాప్త్యనకాశః ఏవంచాకాశాభావమాదాయ
నొక్తావ్యాప్తిపరిహారసంభవశ్చతివాచ్యం యథాస్థితౌ ఆకాశాభావస్య హేతుతా
వచ్ఛేదకసంబంధేనప్రతియోగివైయధికరణ్యవిరహాదేవాతివ్యాప్తివారణసం
భవేన తాదృశవివక్షణీయానిష్ప్రయోజనకత్వాత్ వహ్నిమచ్ఛేదహేతుకస్థ
లెచసాధ్యాభావాధికరణస్య హేతురూపప్రతియోగ్యనధికరణత్వేన ఆకాశా
భావరూపహేతుభేదస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వేన అవ్యాప్తివారణసంభవా
దితిచెత్ . అత్రకెచిత్ . యత్రవహ్నిభావాన్యత్వవిశిష్టనిరూపమత్వవ్యా
ప్యంసాక్ష్యంవహ్నిభావాన్యత్వవిశిష్టవహ్నిభావోహేతుః తత్రవహ్నిభా
వస్యాపిసకలసాధ్యాభావవదంతగతతయా తత్రవహ్నిభావభేదానత్వేన
తమాదాయలక్షణగమనాసంభవాత్ . నచతాదృశవిశిష్టహేతుకస్థలహేతు
భేదస్యసకలసాధ్యాభావవన్నిత్యత్వసంభవేపి అఖండస్యశిష్టాత్వంతాభావ
స్యతథాత్వమాదాయైవ లక్షణం సంగమనీయమితివాచ్యం . ప్రాచీనమతే
విశిష్టాభావస్యవిశేష్యాభావవిశేషణాభావాభ్యామనఃకీర్తిత్యేన తాదృశవిశి
ష్టాభావస్య వహ్నిభావత్వవహ్నిభవయరూపత్వేనసకలసాధ్యాభావవన్ని
త్యత్వాసంభవాత్ . అదైవమపివిషయితాదిసంబంధావద్భిన్నప్రతియో
గితాకస్యవహ్నిభావాత్వంతాభావస్యాఖండతయా సకలభూవవన్నిత్యత
యాతమాదాయైవలక్షణంసంగమనీయమితిచెన్నన్యత్యైనియానుకతయావిష

॥స్వస్తిన్నైవెతి॥ ఘటభేదాదిరూపహేతుభేదత్వేనగగనాభావపవనగగనాభావ
స్యవృత్తిత్వమిత్యర్థః॥ యదిచహేతుభేదత్వేనగగనాభావస్యకేసలాన్వయిత్వం
తదాఘటభేదరూపహేతోగగనాభావరూపహేతుభేదనత్వేనఘటభేదోనఘ
టభేదశ్చప్రయోగాపత్తిరితిభావః॥ తాదృశేతి॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నయాదృశప్రతియోగితాకాభావత్వేనవృత్తిత్వేత్యర్థః॥ ఉచితకారోక్తస్థలె
వ్యాప్త్యధారేప్యాదిపదగ్రహ్యస్థలెఅవ్యాప్తిరస్యైవేతీపదతాం మతం దూష
యితుముపన్యస్యతి॥ అత్రకచిదితి॥ అక్షేవమపీత్యాది॥ వహ్నిభావాత్వంతాభావ
స్యైతి॥ వహ్నిభావాన్యత్వవిశిష్టవహ్నిభావాన్యత్వంతాభావస్యైత్యర్థః॥ అఖండత
యా॥ అతిరిక్తతయా . నహ్యయం విశిష్టాభావః వైశిష్ట్యఘటకసంబంధా
నవద్భిన్నప్రతియోగితాకత్వాత్ ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ఏతేనైయంశచానదిధి

యితాదిపంబంధావావత్సం తాఖావప్రతియోగితానవచ్చేదకత్వాత్ । సం
యోగాదిరూపవ్యధికరణసంబంధావచ్చిన్న ప్రతియోగితాకవహ్యభావా
ద్యభావప్ర్యాఖండస్యసకలధూమవన్నిష్ఠ త్వేపితదభావప్రతియోగితానహేతు
తావచ్చేదకీభూతవహ్యభావత్వావచ్చిన్నాశ్ర లాఘవేనాభావత్వస్యైవ
నావచ్చేదకత్వాదితనతమాదాయాపిలక్షణసంగతిః । నచగురుధర్మావ
చ్చిన్న హేతుకిస్తలే లక్షణసంగమనాయపారిభాషికమేవావచ్చేదకత్వం

తేకారోక్తిస్థలపరా తత్ర నిహ్యభావభేదమాదాయేవ లక్షణసమస్య
యోక్తేః వివయితాద్యనుధావనవైయధ్యాకట్యపాస్తం ॥ పారిభాషికమేవ
తి ॥ యద్యపి ప్రతియోగితావచ్చేదకానతిరిక్తవృత్తిర్న సతత్ । ద్రవ్యంస
త్వాదిత్యాదౌసత్తాత్వస్యవిశిష్టసత్తాభావప్రతియోగితావచ్చేదకానతిరిక్తవృ
త్తిత్వాదతివ్యాప్తైఃపతేనహేతుతావచ్చేదకసమారాధికరణభేదప్రతియో
గితావచ్చేదకసమావచ్చిన్నత్వం పరాస్తం । నాపితదవచ్చిన్నాభావసదస
వృద్ధస్యవిశిష్టసామాన్యకత్వం । ప్రకృతే అభావశ్చిరూపతదవచ్చిన్నాభావా
వసేదైః । విపక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగితాఘటకసంబంధేన తదవచ్చిన్నాభా
వానినివేశయితుం శక్యః । సంయోగసంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితాకస్య
తస్య కేవలాన్వయిత్యాత్ నిహ్యభావత్వేతద్దౌలభ్యాత్ ॥ తథాపి స్వ
విశిష్టసంబద్ధనిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్చేదకతత్త్వమేవ తదవచ్చేదక
త్వం బోధ్యం । నచైవపహ్నిమాన్దూమాదిత్యాదౌసంయోగావచ్చిన్న హే
తుభావప్రతియోగితావచ్చేదకధూమత్వాదేస్సమివాయావచ్చిన్న తాదృశా
భావ ప్రతియోగితావచ్చేదకత్వాదవ్యాప్తిః ప్రతియోగితయోరేకసంబం
ధావచ్చిన్నత్వంచ సహ్యభావత్వే తద్దౌలభ్యగ్రస్తమితి వాచ్యం । స్వ
విశిష్టాధికరణస్య హేతుతాఘటకసంబంధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వేనపితే
షణ్యత్వాదితి దిక్ । నన్వేవమపి హేత్వభావే ప్రతియోగితవైయధికరణ్య
స్య హేతుతాఘటకసంబంధేన నివేశాన్మోక్షస్తలే అవ్యాప్తివారణం అభా
వత్వరూపప్రతియోగితావచ్చేదకావచ్చిన్నానధికరణత్వాప్రసిద్ధిరితచెన్న ।
యాదృశప్రతియోగితా యద్ధర్మవిశిష్టసంబద్ధనిష్ఠాభావప్రతియోగితానవ
చ్చేదకావచ్చిన్నాతద్ధర్మావచ్చిన్నానధికరణత్వరూపప్రతియోగితవైయధికర
ణ్యస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ అత్ర చ లాఘవేనయద్ధర్మవిశిష్టనిష్ఠభేదప్రతియో

హేతుతావచ్ఛేదకనివేశ్యంతథావహ్మ్యభావత్వాదెరపితాదృశావచ్ఛేదక
త్వమత్యంతమెతివాచ్యం । పతల్లక్షణస్యపరిత్యాజ్యతయానిఖలదోషాద్ధారా
నావశ్యకత్వేనపారిభాషికావచ్ఛేదకత్వంననిష్ఠమిత్యభిప్రాయైవ తద్దోష
దానాదితివదంతి ॥ తదనన్త ॥ తథాసత్యపిసకలసాధ్యాభావపన్నితకా
లికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్మ్యభావాభావమాదాయలక్షణస
మన్వయసంభవాత్ । నచజన్యమాత్రస్యకాలాపాధితానయే సాధ్యాభా
వపతివర్సతాదౌకాలికసంబంధేనవహ్మ్యభావపత్వాత్ తత్రతత్సంబంధేన
తదభావోనవతఃతపవేతివాచ్యం । కాలికసంబంధేనతత్రవహ్మ్యభావస
త్వేషిప్రతియోగ్యనధికరణీభూతవహ్మ్యదైశావచ్ఛేదేన తత్రతత్సంబద్ధావ
చ్ఛిన్నప్రతియోగితాకతదభావస్యాపిపత్వాత్ * * * * *

గితానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం సహ్యక్ । నచ కర్మాన్యత్పవిశిష్టసత్తాత్వా
దేస్సత్తాత్వచ్యాపకత్వేపి తదవచ్ఛిన్నాభావమాదాయ కర్మభిన్నం సత్త్వా
దిత్యాదావతివ్యాప్తిస్సంభవతి । సాధ్యాభావపతితర్థమావచ్ఛిన్నానధికర
ణత్వాభావాత్ । సాధ్యాభావవత్సకలనిష్ఠత్వస్యసంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నస్య
నివేశాన్న తత్ర సత్తాసామాన్యాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరితి ॥ అత్ర తా
దృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకమితి వివత్తా
సంభవాత్ పారిభాషికమేవేత్యేవకారే ననిర్భరణి బాధ్యం ॥ తథాసత్య
పితి ॥ క్రియాప్రళయయోరేవ కాలోపాధితాపత్నే ॥ సత్త్వాదితి ॥ నను కాలిక
సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్మ్యభావాన్యత్పవిశిష్టవహ్మ్యభావా
భావకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్మ్యభావాభావయోస్సమ
నియతత్వేనవిక్యాత్ కేవలవహ్మ్యభావత్వప్యేవతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వంనతువిశిష్టవహ్మ్యభావత్వస్యేతిప్రతియోగితాయా హేతుతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నత్వాభావేనావ్యాప్తిస్తదవత్స్థైర్యవేతిచెన్నతత్ర తేన సంబంధేనహే
త్వభావస్య వహ్మ్యభావోప్యవచ్ఛేదకః తేన సంబంధేనవహ్మ్యభావాభా
వస్యతువహ్మ్యదైశపవేతి అవచ్ఛేదకభేదేన తయోద్భేదాత్తానన్యథా
కపిసంయోగాభావపిపీలికాసంయోగాభావయోరప్రైక్యక్యా
వత్తైః అప్రైక్యమపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్మ్యభావ
భేదవిశిష్టవహ్మ్యభావాభావస్య లాఘవేన వహ్మ్యభావత్వమేవ ప్రతియో

ఏవంవిశిష్టాభావస్యవిశేష్యాభావవిశేషణాభావాభ్యామనతరిక్తత్వైద్రన్యః
 గితావచ్ఛేదకమస్తు. నచ తత్ప్రతియోగితానిరూపకీభూతాభావవిరోధితా
 వచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశాభావాధికరణనిరూపితప్రతియోగితాఘటక సంబం
 ధావచ్ఛిన్ననిరవచ్ఛిన్నాధేయతానవచ్ఛేదకత్వరూపస్య ప్రతియోగితాసమ
 వైయత్యఘటకతయా విశిష్టసత్తాత్వవత్ విశిష్టవహ్న్యభావత్వస్య ప్రతియో
 గితావచ్ఛేదకత్వమక్షతమితి వాచ్యంతత్ర సత్తాత్వస్య తాదృశాధేయతాన
 వచ్ఛేదకతయాతదపేక్షయా నగురుత్వంవిశిష్టసత్తాత్వస్య ఇహతు వహ్న్య
 భావత్వస్యాపి తాదృశనిరవచ్ఛిన్నాధేయతానవచ్ఛేదకతయా విశిష్టవహ్న్య
 భావత్వస్య తతోగురుత్వానపాయాదతి. మైవం తత్ప్రతియోగితాశ్రయవృ
 త్తిస్థవిశిష్టానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాయా నిరుక్తసంబంధావచ్ఛిన్నాయాస్త
 త్ప్రతియోగితాకాభావవన్నిరూపితాధేయతాయా అనవచ్ఛేదకత్వస్య వా
 చ్యత్వాత్. స్వం గురుధర్మకః ఏహ్మ్యభావభేదవిశిష్టసహ్మ్యభావత్వం
 తచ్చ వహ్న్యభావావచ్ఛేదేన వహ్నిమదనయవావచ్ఛేదేనచాధేయతాన
 వచ్ఛేదకం వహ్న్యభావస్యమహాకాలేపి తద్విశిష్టసత్తానవచ్ఛేదకత్వాత్ క
 లపహ్మ్యభావత్వంతు వహ్న్యభావావచ్ఛేదేన తథావిధమహాకాలవృ
 త్తితావచ్ఛేదకమేవేతి విశేషాత్. నను, తత్ర వహ్న్యభావభేదాసత్వేనైతి
 పూర్వగ్రంథే వహ్న్యభావభేదవిశిష్టవహ్న్యభావభేదాసత్వేనైతి వ్యాఖ్యా
 నం నయుజ్యతే. గురుతయా తాదృశవహ్న్యభావత్వస్యభేదప్రతియోగితా
 నవచ్ఛేదకత్వాత్. తస్మాద్ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాభావస్య విశే
 ష్యవిశేషణాభావరూపతామతే సకలసాధ్యాభావవన్నితత్వాభావేనాతివ్యా
 ప్తినిరహాద్ధేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావిశేషణం నాపాదే
 యం ఏతదభిప్రాయేణైవ వహ్న్యభావభేదతదభావోత్కీర్తనమస్తివృత్తిచె
 న్ను. తత్ప్రతియోగితానహేతుతావచ్ఛేదకీభూతవహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నై
 తి గ్రంథవిరోధాత్ తస్మాద్వహ్నిమాన్ద్రవ్యాదిత్యాదౌసాధ్యాభావవత్సక
 లనిష్ఠధూమాభావమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకధ
 మానచ్ఛిన్నత్వమావశ్యకంవాచ్యమ్ వహ్న్యభావభేదాసత్వేనైతి గ్రంథ
 స్తుగురుధర్మకస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతే వహ్న్యభావావచ్ఛేదవిశే
 ష్యవహ్న్యభావభేదాప్రసిద్ధ్యత్యర్థకః, ఏవంవిశిష్టాభావస్యవిశేష్యాభావవిశే

విష్టసత్త్వాదిత్యాదావేవాన్యాప్తినంభవేతదుపేతాయాఃనిర్భజత్వాచ్చః ప
తేనవిశేషణతావిశేషసంబంధైరస్మత్తినుతితసామానాధికరణ్యసంబంధావచ్ఛి
న్నప్రతియోగితాకథామాభావవ్యాప్యవా తాదృశసామానాధికరణ్యసం
బంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్నిభావాదిత్యైతత్సరం తస్మాత్సామా
మానాధికరణ్యరూపస్య సకల సాధ్యాభావసాధ్యాధికరణం హేతురప తస్యథా
మాధికరణైసత్త్వైస్తత్ర చ హేతుభేదమాదాయాపసలక్షణసమన్వయసంభ
వోఽస్యం తాభావమాదాయతదసంభవో దిశో తరీత్యానసేయః । ఇద్దంపవిత్ర
మైవావస్యవిశేష్యాభావవిశేషణాభావాభ్యానుసరిక్తి త్వేప నదోషాసంకరం
ఘనరాస్తం । తత్రాపికాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ దోషవార
ణసంభవాత్ తస్మాత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధైవప్రతియోగితైయ
ధికరణ్యనివిష్టంప్రతియోగితాచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న త్వే
న నివిష్టైశ్శబ్దప్రాయైవైవైతద్దోషదానం । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధైవ
ప్రతియోగితైయధికరణ్యప్రవేశేత్సగ్రిమలక్షణాపేక్షయాగౌరవమైతల్లక్ష
ణపరిత్యాగేబీజంబోధ్యం॥ పతేనసకలశబ్దస్యవ్యాపకత్వాధికతయాసాధ్యా
భావవ్యాప్యకీఘాతాభావప్రతియోగిత్యమేవైతల్లక్షణనిష్కృష్టాధికః॥ ధూను
వావహేరిత్యాదౌప్రమేయత్వానావహ్నిభావస్య సాధ్యాభావవ్యాప
కత్వేపిసత్తుతిః యగూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వం సాధ్యాభావ

మణాభావాభ్యానుసరిక్తి త్వే ద్రవ్యంఽశిష్టసత్త్వాదిత్యాదావేవాన్యాప్తినం
భవత్తదుపేతాయానిబీజత్వాదితపక్షీస్తుకుండలితా । నచసత్తాయాంవి
శిష్టసత్తాభేదాసత్త్వైరసకలతమాదాయలక్షణసమన్వయఇతివాచ్యం సకలాన్త
గతేసాధ్యాభావమతనిత్యైసహజతః జన్యతప్రతియోగ్యనధికరణావచ్ఛేద
నకాలికసంబంధావచ్ఛిన్న హేత్వభావసత్త్వైరసలవ్యాప్త్యైర్ధారసంభవాత్ ।
హేతోస్సాధ్యాభావపత్తాసంపత్తయేవిశేషణతావిశేషణేతి॥ ధూవస్యేతి॥ త
త్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాభావస్తత్సంబంధరూపఇత్యాయో
నైదం॥ తస్య॥ సామానాధికరణ్యసంబంధేనవహ్నిభావరూపహేతోః॥ సకలతే
తి ॥ హేత్వభావస్యసామానాధికరణ్యేనవహ్నిరూపస్యతత్సామానాధికరణ్య
రూపస్యవానానాత్వాత్ ॥ కాలికేతి॥ పవంపర్వతస్మత్తిరూపధ్వంసాదౌకాతి
కిసంబంధేన హేతోస్సత్త్వేపితదసధికరణ్యఘటాత్వం తాభావాద్యసచ్ఛేదేనత

వ్యాపకతావచ్ఛేదకంశదూగిపవత్స్వప్రైవలక్షణత్వాత్ । ఏవంచ హేత్వ
భావప్రతియోగివైయధికరణ్యంననివేశ్యతేవ్యాపకతాలక్షణప్రతియోగివైయ
ధికరణ్యానివేశనాన్యావృత్తిహేతుకవ్యభిచారిణిహేత్వభావస్య సాధ్యా
భావనిష్ఠహేతురూపాభావప్రతియోగితయావ్యాపకత్వాభావే నాతివ్యా
ప్తివిగమోత్ వ్యాపకతాశరీరేచహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్యాభావ
వినిష్ఠత్వముభావనివేశ్యం । తేనవన్న్యధృభావవతికాలికాదిసంబంధేన
కానూద్యాన్యకాభావస్యవృత్తావసిధూమాభావాదేనసాధ్యాభావవ్యాప
కతాత్మకః । సత్తావాజాతేరిత్యాదౌసాధ్యాభావవతిహేతుతావచ్ఛేద
కసంబంధేనవృత్తైరప్రసిద్ధాన్తలవ్యాప్తిస్తులక్షణమంచకేవల
ప్రభావోపబోధ్యః నను. సాకల్యంసమభివ్యాసృతపదార్థతావచ్ఛేదకనిష్ఠ
వ్యాప్తినిరూపకత్వంసమభివ్యాసృతపదార్థాన్వయి సకలశబ్దాత్తైరనిష్ఠశి
బ్దావసందానాత్ సాధ్యాభావాధికరణ్యవృత్తిస్వాభావికత్వంనిర్ణయితార్థః త
త్ప్రచమన్నాభావవతికాలికసంబంధేనధూమసత్త్వదవ్యాప్తిః హేత్వభావ
ప్రతియోగితాఘబకసంబంధేనహేతుతాఘబకసంబంధేనవావృత్తినివేశేన
త్తావాజాతేరిత్యాదౌతదప్రసిద్ధిః ద్రివ్యభిన్నంవిశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌహే
త్వభావాభావేసత్తాదౌతాప్రశద్రిస్యవృత్తిత్వంచ ఏవంప్రభావాధికరణా
వృత్తిసాధ్యాభావకత్వక్తౌచ సత్తాభావవాజాత్యభావాధిత్వాదౌచ సా
భావాధికరణేసాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసమవాయేనవృత్తప్రసి
ద్ధాదికంవేశ్యతాహ ॥ వ్యాపకతేతి ॥ ఏవంచేతి ॥ ననుసత్తావాజాతమద్వ
త్తిత్వవిశిష్టాభావాదిత్యాదౌహేత్వభావస్యయ్యుక్తాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభా
వస్తస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేనప్రతియోగివ్యధికరణస్యసాధ్యాభా
వవతిహేతుతావచ్ఛేదకీభూతదైశికవిశేషణతాసంబంధేనసత్త్వదవ్యాప్తి ర
తోవ్యాపకతాయాంప్రతియోగివైయధికరణ్యంనివేశనీయమితహేత్వభావేత
దావశ్యకమిత్యేన్నల్రాఘవేనహేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబం
ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితానివక్షణాత్. అన్యథా హేతుమత్తాగ్రహవిరో
ధితానియామకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యావశ్యకతయా గౌర
వాత్ ఏవం ద్రివ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌహేత్వభావాభావస్య సత్తాత్వ
నః సాధ్యాభావనిష్ఠత్వేతి సాధ్యాభావనిష్ఠత్వేతి తావచ్ఛేదకానుయో

దోషః । * * * * *

గితానివేశాన్నదోషః ॥ దోషశ్చితి ॥ ఏతేనైతద్దోషస్యానుద్భావనీయత్వము
క్తం । కెవలాన్వయస్యభావాదితి మూలే కెవలాన్వయత్వం హేతుతావచ్ఛే
కిసంబంధేన యత్ర-చిత్తదాధానికరణవృత్త్యభావాప్రతియోగి
సాధ్యకత్వమభిప్రేతమతానన్యూనతేతి భావః ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ సాధ్యాభా
వప్రాయశః తావచ్ఛేదకత్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాచేయతా
వదభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసంబంధేనసాధ్యాభావావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకాభావవత్త్వం । ఉక్తస్థలచసామాన్యాదా తాదృశవృత్తైరప్ర
సిద్ధావపి ద్రవ్యత్వాదేః ప్రసిద్ధేన నిరుక్తసంబంధేన వృధికరణేన సత్రాభా
వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య జాత్యభావత్వే సత్త్వాన్నావ్యాప్తి
త్యాహుః । తన్న తాదృశపరంపరాయాఃప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధ
త్వే మానాభావాత్ । పరేతు । యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభా
వత్వం స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావదవృత్తి సాధ్యాభావాధికరణ
తాకంత్రాసవత్త్వం వ్యాప్తిరితినిష్క-వః । ఉక్తస్థలచసాధ్యాభావాధిక
రణతాయా జాత్యభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవత్వవృత్తైర్నా
వ్యాప్తిరిత్యాహుః । తత్తుచ్ఛం । యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభా
వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాధికరణవృత్తి త్యాభావీయప్రతియో
గితాయాం తాదృశ వృత్తిత్వత్వస్య హేత్వధికరణవృత్తిత్వత్వాపేక్షయా
గౌరవేణానవచ్ఛేదకతయా తథానిర్వచనాసంభవాత్ । నచ వృత్తిత్వత్వస్య
గౌరవేణానవచ్ఛేదకత్వేపి స్వనిరూపకతావచ్ఛేదకత్వావలక్షితధర్మావచ్ఛి
న్నాధికరణవృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవత్సాధ్యాభావాధిక
రణతాకత్వం సాధ్యాభావప్రాయశః తావచ్ఛేదకత్వం అథవా స్వావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకాభావాధికరణనిరూపితాయా యావృత్తి తాతత్త్వద్వ్యక్తిత్వావ
చ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావమూటవత్సాధ్యాభావాధికరణతాకత్వం తత్
తేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకొటాపుపలక్షణవిధియా భావానుపగమేపి న
క్షతిరితివాచ్యం । ఏతద్ధర్మస్యస్వాధికరణవృత్తిసాధ్యాభావకత్వపర్యవసా
యితయాతత్త్వేపి కిం నరొచయేరిత్యనుయోగస్య దుష్పరిహరత్వాత్ । యత్తు
సాధ్యాభావసామాన్యాధికరణ్యం హేతుతావచ్ఛేదకస్వరూపాన్యతరసంబం

ధేన వాచ్యం తేన సత్రావాణా జాతేరిత్యాదౌ నదోషఇతితఃసత్ । అన్య
తరత్వేన సంసగఃత్వానుపగమాత్ ఉపగమేపివా షర్వతోపహ్నిమాన్సర్వ
తానుయోగికత్వవిశిష్టకాలికసంబంధేనషర్వతత్వాభావాదిత్యాదౌ హేతుతా
వచ్ఛేదకస్వరూపసంబంధాన్యతరాత్తకస్వరూపసంబంధేనషర్వతత్వాభావా
త్తకాభావస్యసాధ్యాభావవద్ధ్రాదివృత్తిత్వాద్వాప్యపకత్వానుపపత్తైః విశే
షయా పెణసంసగఃత్వానుపగమేపిమహాకాలాన్యత్వవిశిష్టనిత్యత్వాభావవా
న్కాలికసంబంధేనఆకాశాభావాదిత్యాదౌ హేతుభావాభావస్యఆకాశాభా
వాత్తనః సాధ్యాభావవతినిత్యే స్వరూపసంబంధేనసత్వాదవ్యాప్తేఃసాధ్యా
భావవద్వృత్తితావచ్ఛేదకప్రతియోగితానివేశేనకొపిదోషఇతితుబోధ్యం । య
స్తు ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్టసాధ్యాభావవద్వృత్తిచిద్వృత్తితాన వ
చ్ఛేదకాన్యత్వమేవసాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వంధూమవాన్యహేతి
త్యాదావతివ్యాప్తివారణాయ యత్కించదితికపిసంయోగాదిసాధ్యకసంగ్ర
హాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్యం వృత్తిత్వంచ స్వరూపసంబంధేనతి । త
త్తుచ్ఛం । సత్రాభావవాన్జాత్యభావాదిత్యాదౌ జాతీనాం స్వరూపసంబంధ
నాసత్వేన హేతుభావత్వస్య తాదృశవృత్తితానవచ్ఛేదకత్వేనావ్యాప్తేః
యత్తు వహ్నిమాన్వైవాలాదిత్యాదౌ వృథిచారితైవాలాభావత్వస్య ప్రతి
యోగివైయధికరణ్యవిశిష్టవహ్నిభావాధికరణయత్కించద్వృత్త్యాన్యకభా
వతివృత్తితావచ్ఛేదకతయా తాదృశవృత్తితానవచ్ఛేదకగగనత్వాద్యన్యత్వా
దతివ్యాప్తిరితి తదశుద్ధమేవ । తథావిధ శైవాలాధికరణవృత్తితానవచ్ఛేద
కత్వసత్త్వాత్ మహాకాలాన్యత్వవిశిష్టనిత్యత్వేసాధ్యేకాలికసంబంధావచ్ఛి
న్నిఘటత్వాభావస్తువృథిచారీతి నదోషలెశోపీతి । నను సాధ్యాభావవద్వృత్తి
త్వాచిలత్తడేషు సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వాదికం నసంబంధసామాన్యేన ప్ర
సిద్ధానుమానపవ గతత్వాత్ । నాపి యత్కించత్సంబంధేన । నిధూమససువె
తత్వాభావమాదాయాతివ్యాప్తేః । నాపి స్వరూపహేతుతావచ్ఛేదకాన్యతర
సంబంధేన అన్యతరత్వేనసంసగఃత్వానుపగమాత్ తదుపగమేపాన్యత్వభి
న్నిఘటాభావాదిత్యాదౌకాలికసంబంధేనహేతోసాధ్యాభావవతి స్వరూ
పసంబంధేనహేతోస్సత్వాగవ్యాప్తేః । యత్తు తాదృశవృత్తిత్వాభావపవహే
తు తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాదికరణ తానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధా

వచ్చిన్నవృత్తిత్వీయస్వరూపసంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితాకత్వం విశేషణంనతువృత్తిత్వేపిసంబంధనివేశితాతత్విశేషయాపేణ సంసర్గతాసంగీకర్మభిర్భట్టాచార్యైర్ద్వర్వచమేవ తస్మాద్దేతుతావచ్ఛేదకసంబధాన్యహేతుప్రతియోగికసంబంధాన్యసంబంధావచ్చిన్నత్వం తాదృశహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్చిన్నత్వంవావృత్తిత్వేవిశేషణం తథాచ సజ్జావాణ్ జాతేరిత్యాదౌ తథావిధస్వరూపసంబంధావచ్చిన్నావృత్తిత్వసత్త్వాన్నావ్యాప్తిః అధాత్రఆత్మభిన్నం ప్రమేయాదిత్యాదౌకాలికేనహేతుతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకాయః కాలికసంబంధఃతదన్యప్రమేయప్రతియోగికసంబంధాయస్తద్భిన్నఃకాలికసంబంధపవేతితదవచ్చిన్నసాధ్యాభావాధికరణీభూతాస్తవృత్తిత్వాప్రసిద్ధ్యాఅవ్యాప్తిః ఏవంసత్తావాన్ప్రమేయాదిత్యాదౌ సమవాయనపిషయతయాచహేతావపిసమవాయాదేరేవతాదృశసంబంధశ్వాత్ హేతుప్రతియోగికత్వముటకహేతౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనసంబంధత్వంనిరర్థకంఉక్త హేతుష్వవాప్త్యనుద్ధారాత్ అధసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదేయధర్మమావచ్చిన్నానుయోగితాకత్వంతద్ధర్మావచ్చిన్నప్రతియోగితాకత్వం హేతుప్రతియోగికేత్యసాధ్యధః దశైతన్యలెచ ఆత్మవృత్తిత్వసత్తాత్వాదిరేవతథావిధాధర్మః ధూమవాన్వహేరిత్యాదౌచాదేంధసప్రభవసహిత్యాదేస్తాదృశధర్మత్వేపినక్షతిరితిచెన్న అత్తావృత్తిత్వావచ్చిన్నప్రతియోగితాకాన్యత్వస్యకథంచిత్స్వరూపసంబంధే సత్తైప్యవ్యాప్త్యనుద్ధారాదితిచెన్నయథాసమవాయసంబధావచ్చిన్నప్రమేయాభావాభావత్వం సత్తాయామేనాపేయతేపవంకాలికసంబంధావచ్చిన్నప్రమేయాభావాభావత్వంకాలమాత్రవృత్తిధర్మపవ విషయితాసంబంధావచ్చిన్నప్రమేయాభావాభావత్వంపవిషయితాయామేవతథాచహేతుప్రతియోగికత్వం హేత్వభావాభావత్వావచ్చిన్నప్రతియోగితాకత్వమేవేతిసకోపదామః ఏవమాత్మభిన్నం సమవాయతద్భిన్నోభయసంబంధేనకాలవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయాదిత్యాదౌహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యసంబంధాప్రసిద్ధిరప్యపాస్తా । నచైవమపుక్తస్థలెచావ్యాప్తితాదవస్థ్యమేవధూమవాన్వహేరిత్యాదావతివ్యాప్తివారణాధః హేతుతావచ్ఛేదకావచ్చిన్నానుయోగితాకత్వస్యసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వే ఆవశ్యకతయాతథావిధ సమవాయసంబంధావ

అస్తువాహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమత్తాజ్ఞానంప్రతియాదృశసంబంధేన హేత్వభావవత్తాగ్రహంప్రతిబద్ధకః తాదృశసంబంధేనస్వావచ్ఛిన్నానీకరణభిన్నసాధ్యాభావాధికరణకలయద్యత్స్వంతత్తద్భిన్నత్వమేవసాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం ఇత్థంచనత్తావాజ్ఞాతేరిత్యాదావేతాదృశఽన్వంజాతీత్యాభావత్వాదీకమేన తద్భిన్నంచజాత్యభావత్వమితీలక్షణసమన్వయః।

చిన్నవృత్తిత్వాభావస్యతాదృశానుయోగితాకిత్యాభావాదితివాచ్యం। హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకిత్వస్య తదవచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకిత్వరూపత్వాత్ ॥ అథవాకేవలాన్వయిత్వమన్యోన్యబావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వత్వంతాభావాప్రతియోగిసాగ్యకత్వాన్యకరవత్త్వమితీదృశస్తలే ఆవ్యాప్తిమూలబద్ధేవేతి తథాచసాకల్యలక్షణేష్యభావేహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్ఛిన్నంసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వంనివేశయితుంశక్యం నచైవంవహ్నిమానంయోగేన రూపాదిత్యాదావతివాప్తిః। హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనతన్నివేశేపితసాధ్యాభావాత్ ఏవంచహేత్వభావాదాప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశేపితత్తావాదీన్యత్యాదిత్యాదానదోషః ఇత్యాలాచ్యుతతీతదృశసంబంధనివేశేఆయాసాద్ధేత్వభావేప్రతియోగివైయధికరణ్యంప్రసజ్యనిరాకృత్యవ్యాపకతాఘటకాభావేప్రతియోగివైయధికరణ్యంస్వావచ్ఛిన్నానీకరణత్వరూపసాధ్యాభావవతీనిచేశ్యతద్వృత్త్యభావప్రతియోగిత్వంవైయధ్యాత్మరిత్యజ్యనిపరమహా ॥అస్తువేతి॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనహేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేనసాధ్యాభావవ్యాపకతాయాఅవచ్ఛేదకంయద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాధికరణతాత్వంతద్దత్తవత్త్వమిత్యుక్తాయద్యపుక్తదోషాభావః తథాప్రస్తువేత్యాదినాగుర్వద్దానుసరణంపరప్రతిపత్త్యధికమేవేతిబోధ్యం॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనత్యస్యానుపాదానెతత్స్పందభిన్నంకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకద్రీవ్యత్వాభావాదిత్యాదాకాలికసంబంధేనస్యభిచారిణ్యతివాప్తిః కాలికసంబంధస్యస్వరూపసంబంధేనహేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకతయాకాలికసంబంధేనస్వావచ్ఛిన్నానీకరణస్వస్యభిచారనిరూపకాధికరణీభూతతత్త్వందాసమానకాలీనపదార్థమదామైవోపపాదనీయత్వాత్। అథవా

ఇట్లం దవతద్విత్యత్వవాక్ కపిసంయోగాదిత్యాదౌ కపిసంయోగాభావత్వా
 సచ్చిన్నానధికరణత్వాప్రసిద్ధ్యాకపిసంయోగాభావత్వం వైతాద్యశంస్వ
 మితికపిసంయోగాభావత్వస్యసాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాదతి వ్యా
 ఆయమాత్మాకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావాది
 త్యాదౌ స్వరూపసంబంధేనవ్యభిచారిణీస్వరూప సంబంధస్యాపి యత్కించి
 త్సంబంధేన హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకతయా తేనస్వరూపసంబ
 ధేన స్యావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం గగనాభావత్వమాదాయనసంభవతీతి గగన
 త్యాభావత్వాదికంస్వపదేనాపాదాయతదవచ్ఛిన్నానధికరణసాధ్యాభావా
 ధికరణకభిన్నత్వస్య హేత్వభావత్వేనత్వాదతివ్యాప్తిరతా హేతుతావచ్ఛేద
 కసంబంధేనైత్యుక్తం। అథవా హేతుమత్తాగ్రహవిరోధిత్వం తాదృశగ్రహవిస్త
 ప్రకట్యతానిరూపితప్రతిబద్ధక తాచెత్తదాత్యత్వసాధ్యకొక్తివ్యభిచారిణీతి
 త్తా హేతుమాన్వర్వతశ్చఘటవానితినమూహాంబనరూపం హేతుమత్తాగ్ర
 హమాదాయపర్వతోఘటాభావావానితప్రతిబద్ధకీహూతగ్రహవిషయాఘా
 తస్వరూపసంబంధేనగగన త్యాభావత్వావచ్ఛిన్నానధికరణసాధ్యాభావాధిక
 రణకాన్యత్వస్య హేత్వభావత్వేనత్వాదతివ్యాప్తిః హేతుమత్తాగ్రహత్వావ
 చ్ఛిన్నత్వనివేశేవ్యవచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తినివేశేనసంభవః తదనివేశేయత్కించి
 చ్ఛిన్నంబంధేన హేతుమత్తాగ్రహమాదాయోక్తదోషఃతస్మాదవచ్ఛిన్నత్వం వ్యా
 పకత్వరూపంవాచ్యం ఏవంచ నిఖిలసబద్ధేన హేతుమత్తాగ్రహత్వవ్యాపకాన
 కాపిప్రతిబద్ధతేతిహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనైత్యుక్తం। నచతన్నివేశేపి విభి
 న్నధర్మితావచ్ఛేదకక హేతుమత్తాగ్రహమాదాయ వ్యాపకత్వభక్తవేతివా
 చ్యం తేనసంబంధేనయత్కించిధర్మావచ్ఛిన్నధర్మక హేతుమత్తాగ్రహత్వవ్యాపక
 త్వస్యనివేశనీయత్వాత్। ఆత్మఘటాన్యతరావృత్తిధర్మవాక్కాలికసంబంధావ
 చ్ఛిన్నాత్తత్వాభావసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాత్తత్వాభావో భయస్తా
 దిత్వాదౌవిపక్షస్యాత్తనః హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకీహూతకా
 లికసంబంధేన హేత్వభావానధికరణతయా అవ్యాప్తిస్సాన్యదతా హేతుతావ
 చ్ఛేదకధర్మవైశిష్ట్యం నివేశ్యం । ఘటవాన్ధూమాభావవానయంచ ఘట
 వానితికాలికసంబంధేనఅవచ్ఛేదకధర్మదశనస్యప్రతిబంధకతయా తాదృ
 శక లికసంబంధమాదాయావ్యాప్తిరతా హేత్వభావనివేశః । నచైవమపిధూ

ప్రివారణాయ హేత్వభావప్రతియోగివైయధికరణ్యం దేయమేన వదేయమేన
 వాఽధికరణత్వాభావప్రతివలధికరణభిన్నత్వస్థా నేనివేశనీయత్వాత్ కపి
 సంయోగాభావాదేరివతదధికరణతాయాలప్యవ్యాప్యవృత్తితయా తదభావ
 స్యసాధ్యాభావవతిసత్త్వనాతివ్యాప్త్యనవకాశాత్ అధికరణత్వాభావాది
 శ్చభావప్రతియోగితయాలతిరిక్తవేతి విశేషణతాదిశేషైవతదవృత్త్యం
 సాధ్యాభావవతివిశేషణమితి । ఏవంచ నిధూమత్వవ్యాప్యవాన్నిర్వ
 హ్నత్వాచిత్త్యాదౌ హేత్వభావస్యవహ్నిదేహిత్వైకంయావద్వివక్షావృ
 త్తిత్యైపి హేత్వభావత్వేన తేషాం సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాన్నావ్యాప్తిరితి
 మాభావవాన్ధూమాభావవాసయంచధూమాభావవానితి కాలికసంబంధేన
 వచ్చెడకధర్మకదశానస్య ప్రతిబంధకత్వాత్త్వద్విషయకాలికసంబంధమాదా
 యావ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతివాచ్యం । తత్పదేనజ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్చిన్నప్రతిబంధ
 కతాయాడక్తత్వాత్ । అభావహేతుకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తైర్విశేషణతాను
 బద్ధౌపేక్షా॥ దేయమేవేతి॥ తథాచస్వప్రతియోగ్యనధికరణంయద్యత్వావచ్చి
 న్నాధికరణం తద్భిన్నం యత్సాధ్యాభావాధికరణంయత్కించితాదృశాధి
 కరణకం యత్స్వం తద్భిన్నత్వమిత్యర్థః । నన్వేనమేతద్వృక్షత్వవాన్కపి
 సంయోగాభావాదిత్యాదౌ సంయోగాత్కాభావత్వం స్వపదేనదుధాకరం ।
 స్వప్రతియోగినః కపిసంయోగాభావస్యానధికరణాప్రసిద్ధేః స్వపదేనాభా
 వత్వాంతరమాదాయాతివ్యాప్తైర్వితత్ప్రత్యనిరభాకరమాహ॥ నదేయమితి॥
 యదిచ ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్టయధ్ధర్మకవచ్చిన్నాభావత్వమేవస్వా
 వచ్చిన్నాధికరణభిన్నసాధ్యాభావాధికరణకాన్యత్వానుయోగితయా నివేశ్య
 తే తదా ఏతద్వృక్షత్వవాన్కపిసంయోగాభావాదిత్యాదౌ అతివ్యాప్త్య
 భావేపి లాఘవాదేవ నదేయమితిగ్రంథావతారో బోధ్యః । నను తహ్యేక
 తద్వృక్షత్వవాన్కపిసంయోగాదిత్యాదౌ హేత్వభావత్వావచ్చిన్నాధిక
 రణాప్రసిద్ధ్యా అతివ్యాప్తిరిత్యతాహ ॥ అధికరణత్వాభావప్రతివేతి ॥ నను
 హేత్వభావాధికరణత్వాభావో హేతురూపపవ లాఘవాత్ తథాచ వ
 హ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిభావవతః కాలికసంబంధేన తద్వత్త్వా
 దవ్యాప్తిరతౌ హేతుతావచ్చెడకసంబంధేన స్వావచ్చిన్నాధికరణత్వాభా
 వవత్త్వం నివేశ్యం తథాచ సాధ్యాభావవతిసామాన్యాదౌ తేన సంబంధేన

పూర్వపక్షాన్యకేఽచిత్కరః | యత్రోయావతాంసాధ్యాభావవతాంసంభవస్త
త్రాప్రాప్తిస్వకరూపేణతత్తదధికరణవృత్తిత్వమేవ హేత్వభావవిశేషణతయా
లక్షణఘటకం నతుసాధ్యాభావవ్యాపకత్వమిత్యభిప్రాయేజ్ఞేవ ఏతద్దోషదా
నాత్ ప్రకారాంతరానుసరణేనపరిహారే సకలలక్షణానామేవపరిహార
సంభవాత్ ఇతికృతంవల్లవితేన || సాధ్యవద్వ్యక్తివిశేషభేదమూదాయా
వ్యాప్తింపరిహరతి || అత్రేతి || సాధ్యవత్త్వవచ్చిన్నప్రతియోగితాకత్వమితి ||
సాధ్యతావచ్చేదకవిశేష్టసాధ్యవత్త్వపర్యాప్త ప్రతియోగితావచ్చేదకతాక
త్వమిత్యర్థః | తేనవహ్నిమాణాధూమాదిత్యాదౌతత్తద్వహ్నిన్నత్యావచ్చి

తద్వత్త్వప్రసిద్ధ్యాసత్తావాన్జాతరిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరతఃసాధ్యవిధికరణత్వా
భావాదిశ్చేతి || యత్రేతి || సాధ్యాభావవన్నిర్గుణకలతత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్చిన్నవృ
త్తిహేత్వభావేశ్యర్థః | ఏకవిపక్షకేతుసాకల్యంనదేయమేవేత్యాశయః | నను
సాధ్యాభావవత్తాయానిరవచ్చిన్నత్వంనదాతుంశక్యతేనయోగిభిన్నం గు
ణత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః | అతపవసాధ్యాభావేనిరవచ్చిన్నవృత్తికత్వమవచ్చి
న్నవృత్తికాన్యత్వంపాఠిపిసంయోగసాధ్యకావ్యాప్తేశ్చతత్రాద్యైకధంచిద్విశి
ష్టసాధ్యాభావవత్తానివేశేనాదౌపేషి ద్వితీయతథావిధసాధ్యాభావాప్రసి
ద్దేః | అతస్సాధ్యాభావప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశేషణంయజ్యతే హేత్వభా
వేతుగురుకరప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశేషణం హేయమేవ కిన్తులాఘవా
త్ సాధ్యాభావవతినక తేనిరవచ్చిన్నవృత్తిత్వమేవదీయతాం | నచైవమాత్మ
భిన్నం కాలికసంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితాకద్రవ్యత్వాభావాదిత్యా
దౌకాలికసంబంధావచ్చిన్నహేత్వభావమూదాయఅతివ్యాప్తిచుఃస్వరూపైవే
లివాన్యం | పూర్వమతేప్రతియోగితాయాం హేతుతావచ్చేదకసంబంధావ
చ్చిన్నత్వాసత్త్వేవ్యతన్మతేతన్నివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ఇతిచెన్నద్రవ్యభిన్నం
సంయోగిభేదాదిత్యాదావవ్యాప్తేః | ప్రతియోగివైయధికరణ్యవైయవశ్యక
త్వాత్ | ఆధవాసంయోగిభేదాభావస్యద్రవ్యత్వాదిరూపత్వోపగమేపిసాధ్యా
భావవత్తాయాం హేత్వభావవత్తాయాంవాననిరవచ్చిన్నత్వముచితంతథాసతి
సాధ్యాచిముత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధావచ్చిన్నత్వస్యాపి నివేశ
నీయత్వావత్తేః | అన్నన్మతేలఖండప్రతియోగ్యనధికరణత్వనివేశేలాఘవా
దిత్యభిప్రాయః || సాధ్యతావచ్చేదకేతి || విషయితయావహ్నిత్వవిశిష్టవద్వ్య

న్నప్రతియోగి తాక భేదమాజాయనదోషః తాదృశ భేదప్రతియోగి తావచ్ఛే
 దక తాయాః తత్త్వవిశిష్టవహ్నిమత్త్వపవపర్యాప్త త్వాత్ ॥ పుష్పత్తిబలల
 భ్యం ॥ అన్యోదిపదసమభివ్యాహారభ్యం । నన్వోపదసమభివ్యాహారజ్ఞాన
 స్సోప తాదృశపదసమభివ్యాహారజ్ఞానస్యాప్యన్వయితావచ్ఛేదక ధర్మవచ్చి
 న్నప్రతియోగి తా కాభావశబ్దబుద్ధిత్వావచ్చిన్నంప్ర శ్లోవజనక త్వాదితిభా
 వః । పుష్పత్తిబలలభ్యమిత్యనెనయధాశ్రుతలక్షణవాక్యార్థపవాయ మి
 తిసూచితం । తాదృశసమభివ్యాహారస్థితత్త్వ ప్రతియోగి కాభావమాత్ర
 బోధేతిప్రసంగంసూచయతి । సహిభవతీతి ॥ ప్రామాణికవ్యవహారశ్చ
 తిశేషః । తథాచఅన్వయి ప్రతియోగి కాభావమాత్రబోధే నీలఘటేపిప
 తఘటాదిభేదసత్త్వేన తాదృశవ్యవహారోపిస్యాదితిభావః । ఏవంద్రీవ్యంనఘ
 టశ్చ త్యాద్యప్రయోగాదనుయోగితా వచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ అన్యోన్యభా
 వాదిరన్యోదిపదేనప్రత్యాప్యతే * * * * *

దవారణాయసాధ్యతావచ్ఛేదక నిష్ఠావచ్ఛేదక తాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదక
 తాఘటకసంబంధావచ్చిన్నత్వం నివేశ్యం । నను విషయతయా వహ్నిమద్భే
 దవారణాయప్రతియోగితా వచ్ఛేదక తాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదక తాఘటక
 సంబంధావచ్చిన్నత్వమావశ్యకంతథాచతేనైవోక్త భేదవారణేతద్విశేషణవై
 యర్థ్యం । నచరూపవాన్మృధివీత్వాదిత్యాదౌవిషయితయా రూపత్వవిశిష్టవద్భే
 దవారణార్థమేవతద్విశేషణంప్రతియోగితావచ్ఛేదక తాయాంసాధ్యనిష్ఠ
 త్వనివేశేపి గుణవాన్మృధివీత్వాదిత్యాదౌ విషయితయా గుణత్వవిశిష్టవద్భే
 దోదుర్వారపవేతివాచ్యం । సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వస్యప్రతియోగితా
 వచ్ఛేదక తాయాం నివేశనీయత్వాదితి ॥ మైవం । వ్యాపకతాశరీరే సాధ్య
 తావచ్ఛేదక తాఘటకసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వస్యావశ్యకతయా
 ప్రత్యుత్తరవ్యాపకతానివేశపవగౌరవాదితివహ్నిమటాభయవద్భేదవారణాయ
 పర్యాప్తేతి । అనుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవేతి ఏవకారః ప్రకాశకృ
 త్పదంచ తత్సామానాధికరణ్యపరనన్వయోగోనాస్తీతి ప్రదక్షనాయ
 తేనజలం నద్రీవ్యం గంధవదితి వాక్యస్య నన్వోపస్యాద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వే
 న జనభిన్నంద్రీవ్యమిత్యర్థ నిరాకరణపరావయవగ్రింధావిరోధఃఅన్యథాఅ
 నుయోగితావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యేనాభానాదేవ తాదృశార్థాప్రస

అనుయోగితావచ్ఛేదః శ్చ ప్రతియోగ్యవృత్తి రేవధమకృతిప్ర కాశకృదం
గీకృతపువృత్తి విరూఢాన్వటాఘటాదన్యతతి ప్రయోగవారణసంభవాత్
నీలగతి । ఘటాదన్యతత్యాదౌపాగీనమతేపంచమ్యాఃప్రతియోగిత్యమ
ధః తత్రచప్రకృష్టధకస్యఘటత్వాపివిశిష్టస్యఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వవిశి
ష్టాఢ్యేతాసంబంధేనాన్వయః । అధవాకెవలనూఢ్యేత్వమేషఘటస్య
సంబంధఃధమికపారతంత్ర్యేణఘటత్వాదెరద్యవచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన త
త్రాన్వయోపగమాత్ ఏకత్రవిశేషణత్వేనాపస్థితస్యాప్యన్యత్రపారతంత్ర్యే
కాన్వయస్యవృత్తిసిద్ధిత్వాత్ ప్రతియోగిత్యస్యచపువృత్తిఃవైచిత్ర్యేణా
న్యపదాదైకదేశభేదనిరూపకతాసంబంధేనాన్వయః । ఘటాన్యతత్యా
దౌనిరూపకతాసంబంధేన ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావిశిష్టలక్షణ

స్తదసంగతేరితి ॥ అనుయోగితేతి ॥ అవ్యావృత్తిద్విత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య
తదనవచ్ఛేదకపవానుయోగితావచ్ఛేదః ఇదానీంద్విత్వాదివిశిష్టప్రతియోగి
బోధక పదాసమభివ్యాహృతనఖః ద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావాబోధకత్వనియమ
స్వీకార్యః తేనద్విత్వాన్వయప్రతియోగితేభేదస్యఘటత్వావచ్ఛేదేనసత్త్వా
ద్ఘటాఘటాన్యతతిప్రయోగస్యనదుర్వారతాప్రసంగః పశ్యాత్తు ప్రయోజ
నాభావేనైవ ఏతత్పరిత్యాగకృత్యపి దృష్ట్యం ॥ విరూఢాపితి ॥ శారణేత్యన
నాన్వితమ్ అనురూఢాదిత్యపి పాతః । నను నీలఘటత్వస్య కథం ప్ర
తియోగ్యవృత్తిత్వమితిచేత్ విశిష్టసత్తావాన్లుకాన్యతతి వ్యవహారస్యప్రామా
ణ్యాద్యధర్మత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వం ప్రతియోగ్యవృత్తియర్థమేవాప్రతియోగివృ
త్తితానవచ్ఛేదకః తద్ధమావచ్ఛిన్నమేవ భేదానుయోగితావచ్ఛేదకమితి న
కొపి దోషః । నీలఘటత్వత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వంచ ఘటావృత్తితి దీధితికారో
క్తపువృత్తిరప్యావశ్యకీతి బోధ్యం ॥ సాధ్యవదన్యేతి సమాసే సాధ్యవ
త్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకన్యైవ లభ్యవృత్తాత్తదుత్తరభావప్రత్యయలిఖ
నం దీధితికృతామనుచితమితిత్యాశంకాపరిహారాయ సాధ్యవతోన్యేతి వ్యా
సశ్చ సమాసస్థలే సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వలాభంకథయతుః
దృష్టాంతేవైయ్యాసికసామాసీకార్థౌ దశయతి ॥ ఘటాదన్యతతి । విశేష
కూపేణసంబంధత్వానుపగమాత్ అవచ్ఛిన్నత్వవిశేషితప్రతియోగితాయాః
అలాభాచ్ఛాహ ॥ అథవేతి ॥ ఘటాదన్యోనపటాదిత్యాదౌ పంచమ్యాః

నీలోఁగుటఃకంబుగ్రీవాదిమదన్యైత్యాద్యవాక్యన్యాప్రామాణ్యత్ పటభిరే
 మ్బుగ్రీవాదిమదన్యైత్యాద్యవాక్యన్యైత్యాప్రామాణ్యత్ అన్వయితావచ్ఛేదక
 నిరూపితపారిభాషికమవచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాంభానతేత్యత్యై
 యం। అతఃసాధ్యపదన్యైత్యాదౌ మతబంధప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదకస్యసాధ్య
 సంబంధస్య సాధ్యపక్షయాగురుతయాఅసవచ్ఛేదకత్వేపి నోక్తలక్షణవా
 క్యాధాన్వయసిద్ధిః । పారిభాషికంతదవచ్ఛిన్నత్వం చక్షుశేష్టసంబంధిస్తాభా
 వీయాయాయాప్రతియోగితాతదవచ్ఛేదకత్వాదావసాదవదవచ్ఛిన్నత్వం ।

॥ నీలైతి ॥ కంబుగ్రీవాది మత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకథేదాభావన
 తి నీలఁగుట తాదృశభేదబాధకతయా తద్వాక్యన్యాప్రామాణ్యం నసంభవ
 తి తాదృశభేదాప్రసిద్ధిరేతథావః । కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నత్వశూన్య
 ప్రతియోగితాయాం తాదృశావచ్ఛిన్నత్వావగాహితయా సంసగఃకౌటే
 భ్రమి త్వావగామేతు తుల్యన్యాదేన దోషమాహ ॥ పటభి ॥ యద్వా కం
 బుగ్రీవాదిమత్ప్రతియోగికభేదభానోపగమే పటభి త్యాదివాక్యన్యైత్యాప్రామా
 ణ్యనిర్వాహేపి నీలైత్యాదివాక్యాప్రామాణ్యంననిర్వహతి కంబుగ్రీవాది
 మత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకథేదాభానోపగమేతు నీలైత్యాదేరప్రామా
 ణ్యనిర్వాహేపి పటభి త్యాదేః ప్రామాణ్యం ననిర్వహతి బోధ్యం । తాదృ
 శావచ్ఛేదకత్వసామాన్యభావనివేశకంబుగ్రీవాదిమత్త్వవిశిష్టసంబంధిస్తాభా
 భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వాపక్షయాఘటత్వవిశిష్టసంబంధిస్తాభావ
 ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వాదర్శముతయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా
 సామాన్యభావాప్రసిద్ధిరతః కూటనివేశః । నన్వేషం వహ్నిర్నవహ్నిరితి
 ప్రతితివ్యవహారయోరావత్తిః తాదృశేంధనత్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాత్ । న
 చ తత్ర తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటభానోపగమాన్నదోషభివాచ్యం । ఇంధ
 నం నవహ్నిరితి ప్రయోగానుపపత్తిః । నచ పారిభాషికావచ్ఛేదకే అన్వయ
 తావచ్ఛేదకధర్మసామానాధికరణ్యనివేశాన్నదోషభివాచ్యం । కాలికాది
 సంబంధేన ఇంధనత్వవహ్నిత్వయోస్సమానాధికరణత్వాత్ । సంబంధవిశేష
 వివక్షాయామపి వహ్నినఃవహ్నింధనాన్యతరభి ప్రయోగావత్తిః తాదృ
 శేంధనత్వావచ్ఛిన్నభేదసంభవాదితి । కించేఘటానప్రమేయగగనమితిప్రయో
 గానుపపత్తిఃగగనత్వాపక్షయా ప్రమేయగగనత్వస్య గురుతయా తదవచ్ఛి

న్నభేదాప్రసిద్ధైః అతః తన్నిజాపితపారిభాషికావచ్చిన్నత్వం ప్రతియోగితా
యాం భాసత ఇతి వక్తవ్యం తచ్చేదవచ్చిన్నత్వం యదిస్వవిశిష్టసంబంధీత్యా
దిరూపం తదాసంయోగేనగగనత్వవిశిష్టసంబంధినోప్రసిద్ధిరితిచేత్ । అత్రైకేచ
త్ అన్వయితావచ్ఛేదకవ్యాపకధర్మానవచ్చిన్నత్వేతాత్పర్యం ఏవంచ ప్ర
మేయగగనత్వరూపం యదన్వయితావచ్ఛేదకం తద్వ్యాపకం యన్గగనత్వం
తదవచ్చిన్నత్వమేవపారిభాషికతదవచ్చిన్నత్వమిత్యదోషః । స్వవిశిష్టసంబం
ధీత్యత్రసంబంధిపదంసంపాతాయాతం స్వాత్మకంయచ్చివిశిష్టం ఇతివాచి
సిక్షితం అభావపదంచభేదాద౯కమితితల్లాభః । నన్వేనంవహ్నిర్నవహ్ని
రిత్యాదిప్రయోగావత్త్రిమూర్త్యైర్నవహ్నిత్వరూపాన్వయితావచ్ఛేదక
వ్యాపకీభూతాయో వహ్నిఘటాభయత్వరూపాధర్మః తదవచ్చిన్నభేద
స్యాబాధితత్వాత్ । సచ వ్యాపకతాయాంప్రతియోగివైయధికరణ్యం నదే
యం తథాచ వహ్నిఘటాభయవృత్తిద్విత్యం వహ్నిత్వసమానాధికరణభేద
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనవహ్నిత్వావ్యాపకమేనేహివాచ్యం । వహ్నినా
ఘటపటాభయమితిప్రయోగానుపపత్తేః భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత
ఘటపటాభయత్వస్యఅన్వయితావచ్ఛేదకీభూతద్విత్యసమానాధికరణభేదప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వేనతద్వ్యాపకత్వాసంభవాత్ । ఏకొనద్వావిత్యాదిప్ర
యోగానుపపత్తిచ్చిదించవ్యాపకతాయాం ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యావ
శ్యకతయా వహ్నినావహ్నిరితివ్యవహారౌదుర్వారపవేతిచేన్న । అన్వయ
తావచ్ఛేదకధర్మసమనియతధర్మానవచ్చిన్నత్వమేవ తద్ధర్మనిరూపితపారి
భాషికమవచ్చిన్నత్వం ఘటపహ్నిభయత్వంచనవహ్నిత్వసమనియతమి
త్యదోషః । నన్వేనమపికేవలాన్వయినంవహ్నిత్వసమనియతతాత్కాలా
ర్థదహనాభయత్వావచ్చిన్నభేదమాదాయ వహ్నినావహ్నిరితిప్రయోగాప
త్తిరితివాచ్యం । అన్వయితావచ్ఛేదకసమనియతధర్మస్యాన్వయితావచ్ఛేదక
సజాతీయత్వేనవిశేషణీయత్వాత్ । వస్తుతస్తు ఇహాన్వయితావచ్ఛేదకవ్యా
పకత్వమన్వయితావచ్ఛేదకావచ్చిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితానవ
చ్ఛేదకత్వరూపమేవనివేశ్యమితిసకశ్చిద్దోషః । ఏకొనద్వావితిప్రత్యయస్యప్రతి
యోగివైయధికరణ్యమనివేశ్యాపినిర్వాహసంభవాత్ వహ్నిఘటాభయభేద
మాదాయవహ్నినావహ్నిరితిప్రయోగాపత్తైస్సమవైయ్యత్యనివేశంవినిపి

ఏ తాదృశావచ్ఛిన్నత్వస్యసంబంధతయాప్రాతిస్వికరూపేణతత్ప్రతియోగి
తాస్యక్తీనాందుజ్ఞేయత్వేపినక్షతిఃసంబంధజ్ఞానస్యవిశిష్టబుద్ధావనపేక్షితత్వా
త్ । అనుమితిఃప్రతిపాద్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావగాహిజ్ఞానమేవకారణం
కల్ప్యతేలామవాత్ సతుసాధ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వావగాహి
జ్ఞానమిన్ద్రనుమిత్యోవయికవ్యాప్తి శరీరేతావ్యశ్యేవప్రతియోగితానివేశ్యతే
కంబుగ్రీవాదిమత్త్వాన్లుటాదిత్యాదౌవిశేషదర్శినామనుమితేప్రామాణికత్వే
వారణసంభవాచ్చ । ఏతేనవ్యాసజ్యవృత్తిత్వావ్యాసజ్యవృత్తిత్వాన్యతరదా
పేణసాజాత్యనివేశనెషమానద్వావితిప్రత్యయప్రసంగః అన్వయిలానన్వ
దకసమనియతత్ప్రతిత్వవద్భేదనత్వాదితి పరాస్తం ఇత్యాహుః ॥ తదనన్త
ధాసతి సత్తాయాంవిశిష్టసత్తాభేదాభావేనసత్తానసత్తేతి ప్రయోగవారణప
రశే ససత్తేతిప్రయోగావత్తిఃవిశిష్టసత్తాత్వస్యసత్తాత్వసమనియతత్వాప
తత్ప్రతివిశిష్టసత్తాభావనత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తుస్వవిశిష్టసంబంధినిస్థాభావఃప్రతియోగివ్య
ధికరణాబోధ్యః తేన ఘటానవహ్నిరిత్యాదౌవహ్నిత్వాదెర్వహ్నిమన్నిస్తే
భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపినక్షతిః । సంబంధిత్వంప్రతియోగితైయదికి
న్యంజైకసంబంధేనతేనఘటానప్రమేయగగనమిత్యాదౌగగనాధికరణాప్రసి
ద్ధావపితాదాత్మైన్దివిషయతయావాసంబంధినఃప్రసిద్ధేనదోషః తన్నిష్కగ
నాభావస్యతేనసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాభావాత్ । ప్రతియోగిత
యోరేకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం బోధ్యం ॥ అత్రలక్షణవాక్యాత్సన్యతత్త్వ
విశిష్టసంబంధినిస్థాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావకూటవచనవచ్ఛిన్న
త్వసంబంధేనసాధ్యవత్త్వవిశేషితాయాప్రతియోగితాతాదృశప్రతియోగితా
కభేదవదధికరణావృత్తిత్వలాభేపి తావదంగోనవ్యాప్తిస్వరూపం । సాధ్య
వత్త్వం విహాయసాధ్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదంలక్షణేనివేశ్య తాన
దంశన్యైవానుమిత్యోవయికత్వాదిత్యాశయవానాహ ॥ అనుమితిం
ప్రతితి ॥ ఏవంచ లక్షణవాక్యస్యసాధ్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదవదవృ
త్తిత్వరూపాథే తాత్పర్యమిత్యాహ ॥ తాదృశ్యేవేతి ॥ సాధ్యవచ్ఛి
న్నైత్యర్థః । నను సాధ్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదన్యైవ లక్షణఘ
టకత్వేపికంబుగ్రీవాదిమత్త్వవిశిష్టం ఘటాద్యపేక్షయాగురుయత్సాధ్యం
తత్రసాధ్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావ్యప్రసిద్ధివేత్తతతహ ॥ కం బిష్టితి ॥

నిరుక్తపారిభాషికావచ్చిన్నత్వమేవ అనుమిత్యైవయికవాప్తి ఘటకం ।
తాదృశగురుధమావచ్చిన్న సాధ్యకానుమానస్య కేవలాన్వయిసాధ్యకస
మశీలతావాదినస్తు స్వరూపసంబంధరూపావచ్చిన్నత్వమేవవాప్తి శతీరేనివే
శయంతీతినమాసః॥ * * * * *

—* ఇతి గదాధరీయవచ్చులక్షణీ *—

సాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వలక్షణయంతిదధికరణావృద్ధి
త్వరూపాసామానాధికరణ్యంనివేశ్యతేతదాద్రీవ్యంసత్త్వాదిత్వాదావతివ్యా

నిరుక్తతి ॥ సాధ్యవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్చేదకంయద్యత్
తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్చిన్న భేదహూటవధమావచ్చిన్నప్రతియోగితాక భేద
ఘటితంసర్వప్రలక్షణంకార్యమిశ్యరః । పారిభాషికావచ్చిన్నత్వంననివే
శనీయం కింతుస్వరూపసంబంధరూపావచ్చిన్నత్వమితి మతాంతరమాహ
॥తాదృశేతి॥ ఉభయసాధారణకేవలాన్వయిత్వంచిత్యంతాభావప్రతియో
గితావచ్చేదకధమవత్సాన్యకత్వం । తథాచ కంబుగ్రీవాదిమత్సాన్య
కావాప్తిరపిమూలకారాభిమతైవేతిభావః ॥ కేవలాన్వయిభిన్నేద్రీవ్యంపృ
థవీత్వాదిత్యాద్రీవ్యస్వత్వవిశిష్టస్యకేవలద్రీవ్యత్వాద్దారవేణ తద్వచ్ఛదా
ప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తిరధికత్యన్వరసః ॥ * * * * *

—* ఇతి కృష్ణభట్టియవచ్చులక్షణీవివరణమ్ *—

తదధికరణేతి॥యద్యపిసమానమధికరణంయస్యేతినశధాఅధికరణతావద్వ్య
త్త్యధికరణతానిరూపకమితియావత్ తస్యభావస్సామానాధికరణ్యం సాధ్య
స్య సామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానాధికర
ణ్యన్యాభావఃసాధ్యాసామానాధికరణ్యమిత్యవ్యయిభావః తథాచ సాధ్యా
ధికరణావృత్తిత్వలాభః తత్రసంబంధికాధాబోధకొత్తరపదఘటితసముదా
యేన సమం నన్యమాసత్తినన్యధ్యనివేశోపపత్తిః నతునసామానాధికరణ్య
మసామానాధికరణ్యమిత్యవ్యయిభావోత్తరం సాధ్యపదవక్ష్టీతత్పురుషోభ
ట్టాచాగ్యసప్తతఃయేన సమాసాప్రవిష్టపదాధాన్వయస్యాప్యత్వన్నతయా

ప్రిః సత్తాయాః ద్రవ్యత్వాధికరణవృత్తితయా తాదృశాసామానాధికరణాన్య
 నధికరణత్వాత్ తదనధికరణవృత్తిత్వస్యాసామానాధికరణ్యవదాధః త్వేత్రనం
 తర వక్త్రమాణలక్షణాభేదః ఇత్యతావ్యాచక్షే || సాధ్యమితి || అసమానాధి
 కరణం యస్యైత్యత్ర అసమానాధికరణపదస్యస్వానధికరణాధికరణాథకత్వే
 ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః ద్రవ్యత్వాదేన సత్త్వాద్యనధికరణాధికరణ
 కత్వవిరహేణ యత్పదేన సత్త్వాదే రుపాదానాసంభవాత్ సత్త్వావాద్రవ్య
 త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిశ్చ సత్త్వాదే ద్రవ్యత్వాద్యనధికరణాధికరణకత్వాత్
 అవ్యయీభావసమానఘటక సమానపదాధః అధికరణే సాధ్యపదాధః
 సన్వయప్రసంగభయేన సమానపదస్యసాధ్యాధికరణే లక్షణాయాః సాధ్యపదస్య
 తత్త్వాప్యర్థగ్రాహకతాయాశ్చ స్వీకారేణ అసమానాధికరణ్యశ్చైదేవసా
 ధ్యాధికరణావృత్తిత్వలాభోభవేత్ తథావకథంతదధికరణావృత్తిత్వరూపా
 సామానాధికరణ్య మిత్యభిధానమితి । తథాపి తదన్నితాధికరణే త్యధః వివక్ష
 ణాన్నదోషః స్వరీతాసంబంధికాథకత్వప్రకాశనాయైవ తథోక్తి మితి బోధ్యః ।
 సమానమేవ సామానం సాధ్యస్య సామానం సాధ్యాసామ్యం నంతత్ అధికరణం
 యస్య సః సాధ్యాసామానాధికరణః తస్య భావస్సాధ్యాసామానాధికరణ్యం
 సాధ్యానధికరణవృత్తిత్వమితి యానత్ । అప్రిన్వక్షే హేనుక్త్యందశేయ
 తి || తదనధీతి || సాధ్యమసమానాధికరణం యస్యైతి విగ్రహవాక్యం అసమా
 నాధికరణమిత్యాకారకబహువ్రీహిరూపాత్తరపదగ్రభః మితి ప్రధమతాసమా
 నాధికరణమితి బహువ్రీహిర్విగ్రహః ప్రదశః నీయః । సచ ససమానం
 అధికరణం యస్యైత్యేవం రూపః తత్రయదిన ఇథః భేదే సమానపదాథకస్య
 శైవాలాద్యధికరణాదేః ప్రతియోగితయాన్వయస్తదాసాధ్యాధికరణనిష్ఠభే
 దప్రతియోగి సమానపదాధికభూతశైవాలాద్యధికరణం ప్రత్యాయ్యైతతధాస
 తి సాధ్యమసమానాధికరణం యస్యైతి ద్వివ్రీహి బహువ్రీహి విగ్రహవాక్యాన్
 యదధికరణత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగ్యాధికరణకం సాధ్యం ప్ర
 తీయేతతచ్చ అతివ్యాప్త్యాద్యవిగ్రహ మిత్యాహ || అసమానాధికరణం యస్యైత్యా
 తినా || ఏవం చ ప్రధమబహువ్రీహి విగ్రహవాక్యజన్యబోధే యద్యతాథోక్తి

అతః తదధికరణానధికరణపతతయా తత్పదం వ్యావృత్తే || యదధికరణేతి ||
 యదధికరణానధికరణంసాధ్యం తత్త్వానధికరణత్వస్య వ్యాప్తిత్యైవ్యాప్తైర్విశి
 ష్టైకాథకరూపతానుపపత్త్యా విశిష్టపరామర్శస్యానుమితి హేతుత్వా
 నివాహః || యత్త్వతత్త్వాననుగమేనతత్త్వాధికరణత్వాభావకూటస్యనివేశ
 నీయతయాశౌరసంజేత్యాశయేనయత్త్వతత్త్వాఘటితంసాధ్యం సామానాధి
 కరణ్యపదాథకమాహ || సాధ్యనిష్ఠేతి || సాధ్యనిష్ఠంయదసామానాధికర
 ణ్యంసాధ్యధికరణీభూతయత్కించద్యక్తివృత్తిత్వాభావః తత్ప్రతియోగిత్వంచ
 తత్ప్రతియోగికోటినిష్ఠాధికరణవృత్తిత్వం | * * * * *

విషయఃతాదృశాథకపరతామాహ || తదధికరణానధికరణపతతయేతి || స
 చాథకఃయదధికరణత్వావచ్ఛిన్నానుయోగికభేదప్రతియోగ్యధికరణకం సా
 ధ్యమిత్యేవంసూచః || యత్ప్రజగదీశేన సాధ్యంఅసమానాధికరణంయస్యై
 త్యస్య సాధ్యంయదధికరణావృత్తీత్యథః తత్త్వానధికరణత్వంచలక్షణంతత్ప్ర
 చ పహ్నిమాన్థామాదిత్యాదౌపహ్నిమాత్రస్యతత్త్వామాధికరణావృత్తి
 త్వాదవ్యాప్తిరితిద్వితీయకల్పాఽవతాః | తత్రేదృశాథకవణనెకింపీ
 జం | నతావత్ ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాహావతివ్యాప్తివారణం ద్రవ్యత్వస్యన
 త్తాధికరణవృత్తిత్యేనాతివ్యాప్తే | అపతార్థకలైన తదుద్ధారస్యాత్ప్ర
 నుపయోగాత్ | యదితు సాధ్యంయదధికరణసామాన్యవృత్తిభిన్నమితి నా
 ణః కింతుయదధికరణయత్కించద్యక్తివృత్తిభిన్నమితి తదాతదతివ్యాప్త్య
 ధారేపి తృతీయకల్పా భేదసవేత్యభిప్రేత్యస్వయంద్వితీయకల్పన్యథావతా
 రితః || సాధ్యధికరణానధికరణకసాధ్యకత్వానధికరణత్వోక్తౌత్వాహ || య
 త్వేతి || అన్యథావ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తే || పదాథకమితి || సాధ్యసామానాధి
 కరణ్యశబ్దేసాధ్యే అసామానాధికరణ్యంయస్యైతిపుష్కత్యైతరాంగీకారేణ
 భావ ప్రధాననిరైకశాత్సాధ్యనిష్ఠాసామానాధికరణ్యప్రతియోగిత్వలాభః |
 ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదౌర్వారణాయయత్కించదితి | ననుప్రతియోగిత్వశబ్దేన
 సామానాధికరణ్యనిరూపకత్వగ్రహణతత్ప్రభావీయత్వభాదః అభావప్రతి
 యోగిత్వస్యసామానాధికరణ్యమాత్రనిశ్చయతయాఅతివ్యాప్తైర్నహేతుమశక్య
 త్వాదతతహ | తత్ప్రతియోగిత్వంచేతి || ప్రతియోగిఘటకత్యేనాధికర
 ణోపాదానై శిరొవెట్టనెనసాసానుశ్చరీతిభయేన తత్ప్రతియోగాభ్యుదయ

సాధ్యనిష్ఠాభావీయాధేయత్వనిష్ఠప్రతియోగితాయాంనిరూపితత్వసంబంధేన
యదవచ్ఛేదకం తద్వృత్తిత్వమితియావత్ । వహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదౌ
సాధ్యనిష్ఠాభావోహృదాధేయత్వాభావః । తదీయప్రతియోగితాయాము
క్తసంబంధేనఅవచ్ఛేదకహృదాదిః తద్వృత్తిత్వానధికరణత్వంధూమాదా
వితిలక్షణసహస్వయః । అత్రీసాధ్యనిష్ఠాభావప్రతియోగ్యాదేయత్వంసా
ధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నంగ్రహ్యం । అన్యభావహ్నిమాన్ధా
మాదిత్యాదౌపర్వతాదినమవేతత్వాద్యభావమాదాయానుపపత్తైః । తథాచ
సత్తావాన్యమవాయిత్యాదిత్యాదౌసాధ్యనిష్ఠాభావీయసమవేతత్వనిష్ఠప్రతియో
గితావచ్ఛేదకీభూతాధికరణాప్రసిద్ధ్యాతివాప్తిః । వహ్నిమాన్ధామాదిత్యా
దావపిధూమాదైరయోగోఽఖ్యేయవహ్నిదనిష్ఠపర్వతాదినృత్తిత్వాభావప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకపర్వతాదినృత్తిత్వాదవాప్తిశ్చ । * * * * *

తానిరూపకత్వేనతదుపాదేయం । స్వాధికరణీభూతయత్కించిద్యత్వీవృ
త్తిత్వప్రతియోగితత్వరూపాభావనిశేషణం హేయం వైయధ్యాత్ । న
నుసంయుక్తత్వాసంయుక్తత్వోభయాభావప్రతియోగ్యాధేయతానిరూప
కతాయాఃపర్వతాదౌసత్త్వాదవాప్తిరిత్యతొవచ్ఛేదకత్వం వివక్షయతి॥ సా
ధ్యేతి । తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యఅయోగోలకవృత్తిత్వత్వేన
ర్యాప్తత్వాదతివాప్తిః హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతద్వృత్తిత్వనిష్ఠ
శేదఅసంభవత్యతొనిరూపితత్వసమ్బంధేనైత్యుక్తం । సమవాయిత్యం సమవా
యానుయోగిత్వం స్వరూపసంబంధేన హేతుః । ఉత్తరకత్వేపి హేతుతా
వచ్ఛేదకసంబంధేన సృత్యప్రసిద్ధేః సమవాయనహేతుపేక్షా సమవేత
త్వాసమవేతత్వోభయాభావమాదాయతాదృశప్రతియోగితాప్రసిద్ధిరధి
కరణాప్రసిద్ధ్యనుధావనం । తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా
ఆధేయతాత్వాదౌసత్వైవ్యధికరణేతదసత్త్వాదితి । ననుసాధ్యనిష్ఠాభావప్ర
తియోగ్యధికరణమేవవివక్షణీయం తత్రీసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛి
న్నోదేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేనప్రతియోగితానివేశాన్నదోషః తాన్య
శేవవ్యధికరణేనసత్తాయాంసామాన్యద్యభావసంభవాదిత్యతలహ ॥ వహ్ని
మానితి ॥ అయోగోలకేతి ॥ అధమహానసీయవహ్నిదౌపర్వతవృత్తిత్వా
భావసత్వేనైవావాప్తేనృత్త్వాదయఃపిండియవహ్నినుధావనంవ్యధికం ।

సాధ్యతావచ్చేదకవ్యాపకీభూతాభావనివేశచగౌరవమిత్యాశయన ఫలితా
 నచ యద్యూపావచ్చిన్నసామానాధికరణ్యాభావసాధ్యనిష్ఠః తదన్యహేతు
 తావచ్చేదకవత్త్వంతిదర్థితితత్సాధకకర్మమితివాచ్యం । ద్రవ్యసత్త్వాదిత్యా
 దావతివ్యాప్తున్వజ్జనావత్తైః । యద్యూపావచ్చిన్నయత్కించిద్యవ్యక్తివృత్తి
 త్వాభావవివక్షణలయఃపిండియవహ్నస్సధావనవైయధ్యతాదవస్యః । ఘై
 వం । యదిహృదాదివృత్తిత్వాభావమాదాయాతీన్యాప్తైవాకరణాయ యద్య
 ద్యవ్యక్తివృత్తిత్వాభావమాటవత్సాధ్యం తత్తద్యవ్యక్తివృత్తిత్వానధికరణత్వం
 వినశ్యతేతదావహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదౌయావంతిహేతుమంతి తత్తద్యవ
 క్తివృత్తిత్వాభావమాటసాధ్యపిసంభవమావికర్మం అయఃపిండియవహ్నస్స
 ధావనాత్ । సంఖ్యావాన్పరిమాణాదిత్యాదౌ యత్కించిద్గుటాద్యైకతరవృత్తి
 త్వాభావఘటితమాటమాదాయావ్యాప్తైస్సత్వైపినక్షణిః । విషమవ్యాప్తైశ్చ
 వచతాంతకాలంకారణమేవతత్త్వైః ॥ వస్తుత్వసాధ్యనిష్ఠోయద్యూపా
 వచ్చిన్నసామానాధికరణ్యాభావశ్చత్యైవ సాధ్యనిష్ఠాసామానాధికరణ్య ప్రితి
 యోగిత్వమితీదిత్యధికతత్రసాధ్యాసామానాధికరణ్యత్యాదిలక్షణేప్రధమ
 తపవయాద్రవ్యసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిశృంకితాతస్మాత్పరమనికర్మై
 శ్చైవవారణంమథ్యాధాశ్చైవ్యాప్తివారకాపవేతియథాశ్చుతసందర్భః ।
 తమనురుంధానానామయఃపిండియవహ్నరస్సధావనసంగచ్ఛతపవ । ఏసి
 శవ్యధికరణపదబహువ్రీహీ రూప సాధ్యాసామానాధికరణ్యశద్ధాకాన్య
 ద్రవ్యసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాపకతయా అతిజఘన్యత్వ మూల్యాచ్యక్తత
 ద్వారకప్రకారస్యవిషమవ్యాప్తైపర్వతీయాదివశ్చామహానసాదివృత్తిత్వా
 భావమాదాయసమవ్యాప్తైశ్చావ్యాప్తైస్తానకశ్చిద్విరోధః । నచసామానా
 ధికరణ్యసాధ్యావ్యవృత్తిత్వమతమవలంబ్యద్రవ్యం సత్త్వాదిత్వాదావతివ్యా
 ప్తిఃకుతోనవార్యతైతివాచ్యం । సంఖ్యావాన్పరిమాణాదిత్యాదీనమవ్యాపక
 క్రియాద్యవచ్చేదెనసాధ్యేసామానాధికరణ్యాన్యభావ మాదాయావ్యాప్తేః
 సాధ్యాధికరణావచ్చేద్యత్వదిశేషణదానెచ ద్రవ్యసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యా
 ప్తేః హేత్వధికరణావచ్చేద్యత్వైకైద్రవ్యంగనసఘటత్వాన్యతరత్వాదిత్యా
 దాఘటత్వాదే సాధ్యాసంబంధిత్యేనానవచ్చేదకత్వేనాతివ్యాప్తేః । తప
 వ్యావృత్తిత్వస్యానభిమతత్వాచ్చ ॥ సాధ్యతావచ్చేదకవ్యాపకతీ ॥

స్వత్ర సత్తావాన్సమవాయిత్యాదిత్యాదావవ్యాప్తిర్నిర్ధృతైవ ఆధేయతా
సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణాభావస్య సృష్ట్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకత్వేనాప్రసిద్ధ్యానివేశాసంభవాదితిచేత్ తహిసాధ్యతావ
చ్ఛేదకసంబంధాన్యసాధ్యప్రతియోగికసంబంధాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం
ఆధేయతాయాం నివేశనీయం || నన్వేవం వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ వ
హ్నౌ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నపర్వతవృత్తిత్వసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న
పర్వతవృత్తిత్వాభయాభావస్య స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నపర్వతవృత్తిత్వా
భావస్యచ సత్త్వాదవ్యాప్తిః | నచ తస్మిన్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటావాధేయ
తాన్వేస్యాప్యంతర్భావః అన్యథా వహ్నౌ సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నపర్వ
తవృత్తిత్వసత్త్వైవ తదభావదౌలభ్యాపాతాత్ తదంతర్భావేచ నాధికరణ
మాత్రే శాదృశసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిరిత్యే శాదృశాభావోనలక్ష
ణగుటకత్తితి వాచ్యం | అధికరణమాత్రే నిరూపకతాసంబంధేన అవ
చ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిః సకలమతసిద్ధత్వాత్ అన్యథాజలత్వప్రకారకప్రమావి
శేష్యత్వాదౌ తాదృశాభావదౌలభ్యాపాతాదితి | మైవం | శాదృశాధేయ
తాసామాన్యవృత్తిప్రతియోగితానివేశేనాదోషాత్ | ఏవంచావతారికాయా
మయోగోలకీయవహ్నిర్నిదివృత్తిపర్వతవృత్తిత్వాభావశబ్దేనాప్యేతన్నతే సా
ధ్యతావచ్ఛేదకాన్యసాధ్యప్రతియోగికాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నసకలవృత్తిత్వ
ప్రతియోగికాభావవైఖ్యాపేతత్వాన్నతద్విరోధః | వస్తుతస్తు ప్రమేయ
వాన్లుటాదిత్యాదౌ సమవాయసంబంధేన సాధ్యతాయాం సమవాయాన్య
సాధ్యప్రతియోగికసంబంధాన్యసంబంధస్సమవాయసంబంధపవ తదవచ్ఛిన్న
సామాన్యవృత్తిత్వమప్రసిద్ధమేవేతి నొక్కరీత్యా ఆధేయతావిశేషణంసమ్య
క్ కింతుసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమేవ | తథాచ సత్తావా
న్సమవాయిత్యాదిత్యాదౌఅవ్యాప్తిమనుద్భవ్యైవ వహ్నిమానిత్యాదిమా
షణాంతరపరోగౌరవమిత్యంతగ్రింధత్యైవసమ్యక్ | పూర్వం బహువ్రీహివి
గ్రహజన్యబోధవిషయస్య సాధ్యంయదధికరణానుయోగికభేదప్రతియోగ్య
ధికరణకమిత్యేవంరూపస్య ప్రదేశేనానంతరంసమాసాంతరలక్షణం ప్ర
దేశ్యేపూర్వ బహువ్రీహ్యర్థపవ దీధితికృతాసాధ్యనిష్ఠేత్యాదినాంగీకృ
తః || ఇదింతు బోధ్యం || పూర్వబహువ్రీహ్యర్థకసాధ్యాసామానాధికర

భూమాహ || సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వేతి || అనిరూపకత్వమిహసాధ్యనిష్ఠాధేయ
తాత్పర్యవచ్చేదనవివక్షణీయం । తేన వహ్నిమాధూమాదిత్యాదౌ
హాససాదావర్వతీయవహ్నినిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వేపినావ్యాప్తిః । ఏవం
సాధ్యతావచ్చేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేవాధేయతానివేశనీయా తేనఅయ
మాత్మాభిచ్ఛమహాకాలాన్యతరత్వాగిత్యాదౌ కాలస్యకాలికసంబంధావచ్ఛి
న్నాత్వత్వనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వేపి నాతివ్యాప్తిః । * * * * *

బృశబ్దస్యసాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణసృత్తిత్వమైవాథాః ఆద్యో
విగ్రహార్థాత్పతీయః సమాసాంతరాథాశ్చపరప్రత్యయాధాః నతులక్షణ
ఘటకాంతిబోధ్యం || అనిరూపకత్వం||అనిరూపకత్వప్రతియోగినిరూపకత్వం
ఆధేయతాత్పర్యవచ్చేదన||ఆధేయతాత్వవ్యాపకం । తథాన సాధ్యనిష్ఠా
ధేయతాత్వవ్యాపకనిరూపకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదవన్నిరూపిత స్ప
ష్టిత్వానధికరణత్వమితి నిష్కషణః । నిచాధేయతాత్వంఆధేయతాయామే
వవహ్నిధికరణతారూపనిరూపకత్వంచ పర్యతాదావేవేతివైయఛికరణ్యా
తకధృవాపకత్వమితివాచ్యం । స్వాశ్రీయాధేయతాశ్రీయత్వసంబంధేన
ఆధేయతాత్వంవ్యాప్యం । స్వనిరూపితవృత్తిత్వసంబంధేననిరూపకత్వంవ్యా
పకమితి నహ్నిధిరూపసాధ్యంతథావేణ వ్యాపకత్వోపపత్తేః । నచ సా
ధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వస్యద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాసాధారణస్వనిరుక్తసం
బంధేనజలెనత్వాత్తతోక్తసంబంధేనవహ్నిధికరణత్వరూపనిరూపకత్వాసం
భవః యదీచద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణత్వరూపస్వహృ
దాదిసాధారణనిరూపకత్వస్యతాదృశాధేయతాత్వవ్యాపకతయాగుణాదేరే
వతదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదవత్తేననావ్యాప్తిస్తదాతుల్పయుక్త్యధూమ
వాన్యహ్నోరిత్యాదావతివ్యాప్తిరితివాచ్యం । ఆధేయతాత్వవ్యాప్యత్వస్యాపి
నిరూపకతాయాంనివేశ్యత్వాత్ ఆధేయతాత్వవ్యాప్యత్వంచసాధ్యానుయోగి
కత్వవిశిష్టస్వాశ్రీయాశ్రీయత్వసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాధేయతా
త్వాభావవతిస్వనిరూపితవృత్తిత్వసంబంధేనఅవృత్తిత్వం స్వాశ్రీయనిరూపితా
ధేయతాప్రవేశేవహ్నిసమానాధికరణద్రవ్యాంతరేవ్యాప్యత్వభంగప్రసం
గః । నచైవమపివహ్నిమాధూమాదిత్యాదౌ వ వ్యాప్తిః వహ్నిధి
కరణయా వస్తాశ్రీనిశ్చవహ్నిధికరణతారూపనిరూపకతాయా వహ్నిని

క్షణే వాలాది సాధారణ ద్రవ్య త్వవచ్చి న్నా క్షయ తాత్పర్య వ్యాపకత్వా సంభవాత్ ద్రవ్య త్వవచ్చి న్న నిరూపక తాయాశ్చ తాదృశా ధేయ తాత్పర్య వ్యాప్య తావదితి వాచ్యం । సాధ్యానుయోగిక త్వ విశిష్ట స్వాశ్రయ్యాశ్రయ త్వ సంబంధ న సాధ్య నిష్ఠా ధేయ తాత్పర్యధికరణ నిష్ఠా భావా ప్రతియోగి త్వ రూప తాదృశా ధేయ తాత్పర్య వ్యాపక త్వ నివేశాత్ ॥ అక్షయ మభావ సాధ్య తావచ్ఛేదక వ్యాపక త్వ నివేశే గౌరవాభిధాన మసంగతం స మనైయ త్యప్రవేశ మపెత్వ లాఘవాత్ ॥ అత్ర సంసమాధాన మాకలయామః । వృక్ష వృత్త్యా ధేయ తావిశేష భావస్య సాధ్య తావచ్ఛేదక వ్యాపక త్వాద వ్యాప్తిః । నచ నిరూపక తా సంబంధ న అధికరణ వద భావః ప్రవేశ్య ఇతి వాచ్యం । తథా సతి సంయుక్త త్వ సమవేత త్వ యోః నిరూపక తాయాపక జాతీయ త్వేన ఆ ధేయ తాయాం సాధ్య తావచ్ఛేదక సంబంధావచ్చి న్న త్వ విశేషణ తైయధ్యాత్ । సాధ్య తావచ్ఛేదక తదితర సంబంధావచ్చి న్నా ధేయ తయోర్వ్యభిచార నిరూపకాధికరణ వత్త్వ సత్త్వేన తద భావస్య సాధ్యతా సత్త్వేనాతి వ్యాప్తే శ్చ తత్త్వ నిరూపక తా త్వేన సంసంగ త్వంతు విశేష రూపేణ సంబంధ త్వాపత్తి పరాహతం । నచ సాధ్య తావచ్ఛేదక సంబంధావచ్చి న్నా ధేయ తాత్పర్యవచ్చి న్న త్వం ప్రతియోగి తావిశేషణ మితి వాచ్యం ఏవ మపి పూర్వ క్షణ వృత్తి త్వ విశిష్ట పర్వత సంయుక్త త్వ భావ మాదాయా వ్యాప్తే । నచాభావే వ్యాప్య వృత్తి త్వం నిరవచ్చి న్న విశేషణ తా సంబంధ న వ్యాపక త్వం వానివేశ్య మితి వాచ్యం । ఏవ మపి ఘట పర్వత సంయుక్త త్వోభయాభావా వారణాత్ । నచ ప్రతియోగి వైయధికరణ్యాఘటిత సాధ్య తావచ్ఛేదక వ్యాపక త్వోపాదానాదుక్తా భావ ద్వయ నిరాస ఇతి వాచ్యం । తథాపి విరుద్ధ హృద పర్వత సంయుక్త త్వోభయాభావా వారణాత్ తస్య కేవలాన్వయి త్వేన తద భావా సత్త్వాదితి । నచ తగవారణే సివక్షుతిః పర్యాప్తి సంబంధ న తదవచ్ఛేదక తాయా ఉభయ త్రైవ సత్త్వాత్తదుభయ వృత్తి త్వ స్య ధూమే సంభవేనా వ్యాప్త్య సత్త్వాదితి వాచ్యం । ఉభయ పర్యాప్తేః ప్రత్యేక పర్యాప్తి నియత త్వాత్ । అతః సాధ్య తావచ్ఛేదక సంబంధావచ్చి న్నా ధేయ తా సామాన్య వృత్తి త్వం ప్రతియోగి తావిశేషణ మావశ్యకం తచ్చావచ్ఛేదక తాఘటక నిరూపక త్వ రూప సంబంధ నిరూపక తాదృశ సంబంధావచ్చి న్నా ధేయ తాత్పర్య వ్యాపక త్వ మితి నా సంభవః । స్వప్రతియోగ్య సామానాధికరణ్యం చాభావ విశేషణ

మితిపూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టపర్వతసంయుక్తత్వాద్యభావనిరాసః । తథాచ
సాధ్యనిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపక
త్వమితివ్యాపకతాద్వయనత్వైప్యధికవిశేషణసత్త్వాద్గౌరవాభాససంగతిరన
పవాదైవేతికృతబుద్ధయోవిదాంకుర్వంతు ॥ అత్రేదంబోధ్యం । సమ
నైయత్యనివేశంతత్రపరంపరాభేదానాంసంబంధత్వంచాపేక్ష్యదగ్రివ్యత్వా
వచ్ఛిన్నాధేయతావారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యధర్మాంతరావ
చ్ఛిన్న సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వాంతరనిష్ఠనూన్యనవృత్తితానిరూపకాధేయతా
న్యత్వం సాధ్యనిష్ఠాధేయతావిశేషణం తత్తద్వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాధేయతా
మాదాయావ్యాప్తివారణాయానవచ్ఛిన్నాంతమంతరవిశేషణంఏతద్రూపాది
సాధ్యకేతత్తత్త్వానవచ్ఛిన్నైతదగ్రాపల్వావచ్ఛిన్నాధేయతానామేవప్రసి
ద్ధిః సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేనైత్యస్యాప్యత్రైవతాత్పర్యంసాధ్యనిష్ఠ
తాద్వశాధేయతానిరూపకత్వసామాన్యభావశ్చనివేశ్యః । అథవాసాధ్యతా
వచ్ఛేదకసమనియతాధేయత్వేవనివేశ్యా ఛంగీభేదలాభాయైవేతాలఘుతరే
ప్యాభాసప్రకారేయధాశ్రుతదీధిత్వనుసారణగౌరవాభిధానం । అథవాసాధ్య
నిష్ఠాధేయతాయాసాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నాధేయతాన్యత్వం సాధ్య
నిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేనైత్యేతల్లభ్యం అవచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నైత్యత్రప
ర్యాప్త్యనుపాదానాత్తత్తాత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాయాసాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నతయాక్వచిద్వ్యభిచారిణీతిపక్షి-సంగతిః తదతివ్యాప్తివారణాయప
ర్యాప్త్యనుపాదానైతునర్హద్వయవైయధ్యాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వా
పాదానెనాయందోషశ్చిత్త్యగ్రిమగ్రింధసంగతిః । నచసాధ్యతావచ్ఛేదకా
నవచ్ఛిన్నాధేయతాయాఉపాదానపి పర్యాప్త్యనుపాదానానుపాదానా
భ్యాంపక్షి-గ్రింభౌసంగచ్ఛేతే ఏవేతివాచ్యం । తథాసతి సాధ్యనిష్ఠత్వ
పరిత్యాగేనాదక్షరతాపత్తైః । ఏతత్సర్వమవచ్ఛేదకభేదాదాధేయతాభే
దమభ్యుపేత్య । వస్తుతస్తుసాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకంయద్యత్తత్తచ్చే
దకూటపవనివేశ్యః అన్యథాధికరణభేదేనైవనిరూపకతానాం భేదాద్వ
హ్నిమాఽధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తేః ఏవంచనిరూపకతాభేదేనైవాదేయ
తానాంభేదాత్సాధ్యతరవృత్త్యాధేయతానాంలక్షణాఘటకత్వాదేవ నదో
షః సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేనైత్యస్యాప్యత్రైవతాత్పర్యం । ఏవంచతత్ర

తాదృశాదేయత్వానిరూపకత్యత్రాధికరణత్వమవివక్షితం తదనిరూపక
త్వమాత్రింసివిష్టం । ప్రథమతా ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తైరాశ
జ్ఞితతయావ్యభిచారిసామాన్యపవాతివ్యాప్తిముద్ధరతి ॥ సాధ్యవద్భిన్నస్య
తి ॥ వ్యభిచారినిరూపకాధికరణస్యోత్పత్తయః । అత్రాధికరణవృత్తిత్వం

సమనైయత్వాదివివక్షాంసర్వంవ్యధామేషతనసాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప
కాధావప్రతియోగ్యాధేయతానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వానధికరణత్వేతా
త్పర్యమిత్యపాస్తం । సత్త్వావాన్యమవాయత్వాదిత్యాదావవాప్తితాదవస్థ్యా
చ్చుఅధవాసాధ్యనిరూపితనిరూపకత్వాభావేతాదృశనిరూపకబేదవాతత్తా
త్పర్యం ద్వితీయే సాధ్యన రూపేణాధికరణభేదభితినాభేదభితిశివం ॥ అ
త్రాసమానాధికరణపదే అధికరణపదద్వయమపి ఆధేయతానిరూపకపరం
తిత్రమధ్యేనభిప్రేతే ఆధేయత్వానిరూపకవృత్తిత్వలాభసాన్యత్ నతుఆధే
యత్వానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వలాభః మధ్యమాధికరణలాభకాసత్త్వాత్
నచాధేయతానిరూపకాధికరణం తదధః । తథాప్యనిరూపకాధికరణతా
వదిత్యనభిధాయైవమభిధానై వ క్రతైవేత్యా లూచ్య అధికరణస్య లక్షణా
ఘటకత్వమాహ ॥ లాదృశేతి ॥ యత్తు సాధ్యనిస్తాధేయతానిరూపకత్వవ
దన్యత్వప్రవేశేనసంభవః ఆదేయత్వాధికరణయోరధికరణత్వాంతర్యావే
నైవావశ్యకనిరూప్యనిరూపకభావవ్యవహారోపపత్తాసాధ్యవతసాధ్యనిస్తా
ధేయతానిరూపకత్వాంతరే మానాభావాదిత్యధికరణపదం తథాచ తా
దృశాధేయతానిరూపకాధికరణత్వావద్భిన్నభేదనివేశాన్నదోషభితి । తన్న
అధికరణమాదేయతానిరూపకమితి ముఖ్యవ్యవహారానురూపక
త్వాంతరస్యేకారస్య సర్వాభిమతత్వాత్ । యదపి అధికరణనిష్ఠనిరూపక
త్వాంతరూపకమేషివహ్నిమాన్సర్వతతదధికరణతైవతదన్యతరత్వాదిత్యా
దా హేతుమతసాధ్యనిస్తాధేయతానిరూపకత్వాదిత్యాపైరధికరణపదం
విలక్షణాధికరణనిష్ఠనిరూపకత్వలాభాధికం సచ తాదృశాధేయతానిరూప
కంయదధికరణమితి యోజనయేతి । తత్తుచ్చతరం । అధికరణలాసాధారణా
నిరూపకత్వత్వే మానాభావాత్ విశిష్టాధికరణనిష్ఠనిరూపకత్వవిశేషస్యై
వలబ్ధత్వాత్ అన్యథాఅధికరణపదపూరణాపత్తైః । సచ తాదృశనిరూపక
భేదకూటలాభాధికమధికరణపదమితి యుజ్యతే । తస్మాభిన్యనంత్రాధీన

హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనవాచ్యం అన్యధావహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ
సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకస్వావయవాదౌధూమాదెస్సమవాయేన వృత్తై
రవ్యాప్తౌపత్తేః । ఇథం చ సత్తావాన్స్రీవ్యుత్పాదిత్యాదావవ్యాప్తిః సాధ్యనిష్ఠా
ధేయత్వానిరూపకాధికరణే సామాన్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాత్త
కసమవాయాదినావృత్తైః ప్రసిద్ధేః ఏవంద్రీవ్యం బిశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ విశి
ష్టసత్త్వాదెస్సత్తాద్యనతిరిక్తతయా సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణ గు
ణాదివృత్తిత్వానధికరణత్వాసంభవాత్ అవ్యాప్తిరిత్యతొనిష్కృష్టార్థమా
హ ॥ సాధ్యనిష్ఠైతి ॥ అత్రాపిపూర్వదౌషవారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేద
కసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేనాధేయత్వం విశేషణీయం ఏవమధికరణత్వమప్యవి
వక్షితం తాదృశాధేయత్వానిరూపకత్వవ్యాపకత్రైవాభావేనివేశనీయా తాదృ
శాధేయత్వానిరూపకవృత్తిత్వమాత్రనివేశే ధూమవాణవహ్నిరిత్యాదౌ
వహ్నిధికరణత్వసామాన్యభావస్య ధూమనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకహృదా
దివృత్తిత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యతొవ్యాపకతానివేశః । వ్యాపకత్వం వతద్వన్ని

త్వాత్ । నాపి అధికరణపదార్థతావచ్ఛేదకాధికరణత్వే సాధ్యనిష్ఠాధేయ
త్వానిరూపకత్వాన్వయాధామధికరణపదం । అసంభవాపత్తేః । సాధ్యవ
చ్ఛిన్నస్యోపక్తౌకధనముత్తరలక్షణేతివ్యాప్తినిరాససూచకం ॥ సమవాయే
నైతి ॥ యతిః చిత్తంబంధేన వృత్తిత్వోక్తాచాతివ్యాప్తిద్రోష్టవ్యా । హే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధేన సాధ్యనిష్ఠాధేయ
త్వానిరూపకాధికరణాభావస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యహేతుప్రతి
యోగికసంబంధాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృశవృత్తిర్వాభావస్యవానివేశే
త్వాహ ॥ ఏవమితి ॥ వ్యాపకత్వంచేతి ॥ భేదత్వమఖండోపాధిరితి నప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకసంబంధనివేశః । అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధేన నివే
శ్యం తేన హేత్వాధికరణత్వాభావస్య విషయతాసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వేపి
నావ్యాప్తిః । తదయోగోఽకభేదవాన్తద్విరుద్ధదండాబిత్యాదౌ కాలికాదినం
బద్ధేన హేత్వాధికరణత్వాభావత్వవిశిష్టరూపధ్వంసాదెస్సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వా
నిరూపకత్వవ్యాపకతయాతివ్యాప్తిః అతాహేత్వాధికరణత్వాభావత్వవైశి
ష్ట్యం స్వరూపసంబంధేన నివేశ్యమితి నశంక్యం । తథాపి హేత్వాధికర
ణత్వాభావస్యావ్యాపకత్వాత్ । నను ఏతద్వృత్తత్వవాన్-పిసంయోగాది

స్థాన్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం న తు తద్వన్నిష్ఠాత్వంతాభావా
ప్రతియోగితత్వం సర్వప్రైవతధావిధద్విత్యావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితయా
తదప్రసిద్ధిః సనాతద్వన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకధర్మకత్వంతా
దృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతాభావత్వాదికమాదాయవహ్న్యధిక
రణత్వసామాన్యాభావస్యాపి ధూమానధికరణత్వవ్యాపకతయాఽతివ్యాప్తి
పత్తేః । అనవచ్ఛేదకత్వంచావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనధికరణత్వం । అతః
భయవద్భేదమాదాయనదోషః । అధవాయదధికరణతాసామాన్యాభావ
త్వం సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకవృత్త్యత్వం తాభావప్రతియోగితానవచ్ఛే
దకంతత్వమేవనిముదాయాధః । అతోఽభావత్వాదినావ్యాపకత్వమా
దాయనదోషః । అధికరణతావహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాగ్రా
హ్యే । తెనవహ్నిమాధూమాదిత్యాదౌపహ్న్యనధికరణధూమావయవా
దౌధూమాధికరణత్వసామాన్యాభావాసత్వేపినక్షతిః । ధూమవాన్వహ్నీ
రిత్యాదౌయత్కించద్వహ్న్యధికరణత్వాభావస్యధూమానధికరణత్వవ్యాపక
తయాఽతివ్యాప్తివారణాయ సామాన్యవదం । తథాచ తాదృశాధేయత్వా
నిరూపకత్వవ్యాపకాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యదూహావచ్ఛిన్నాధి
కరణతాత్వం యదూహావచ్ఛిన్నాధికరణతాత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వంవా
త్యాదౌ హేత్వధికరణత్వాభావాదః కెవలాన్వయిత్యాదతివ్యాప్తిరిత్యత
ఆహ ॥ అధవేతి ॥ ఇదంతు బోధ్యం । తత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితా
నిరూపితనిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతాసంబద్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాశూన్యత్వే స
తి నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం వ్యాపకత్వంనిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వోపాదానాజ్ఞానజ్ఞా
నవిషయత్వరూపవ్యభిచారిహేత్వధికరణత్వాభావస్య నిరుక్తవ్యాపకత్వేపి
నక్షతిః । వ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగ్యధికరణతానివేశస్థానై వ్యాపకీ
భూత భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాధికరణతానివేశోవా । తథాచ అత్యంతా
భావఘటితవ్యాపకత్వపరిమూలీనాదేయఇతి ॥ హేత్వధికరణతాత్వవ్యాప
కప్రతియోగితాకత్వం నిరస్యతి ॥ తథాచేతి ॥ తాదృశేతి ॥ వ్యాపకాభావ
ప్రతియోగితాయామధికరణతానిష్ఠాయాం నిరూపకతాసంబంధేనావచ్ఛే
దకతాయా అవచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకత్వస్య వాచ్యతయా సవిశిష్ట
పరామర్శానుపపత్తిః ॥ యదూహేతి ॥ యదూహావచ్ఛిన్నాధికరణతా

తాదృశాధ్యైత్యానిరూపకత్వవ్యాసక తావచ్ఛేదకంబగ్రాసవత్త్వమితిభేద
తాదృశః । తేనధూమానధికరణత్వవ్యాపకీధూలసహస్యధికరణత్వధూమాధిక
రణత్వభేదసామాన్యభావ ప్రతియోగితాయాః । సహస్యధికరణత్వసా
మాన్యనిష్ఠత్వేపినాతివ్యాప్తిః । యగధికరణతామాత్రనివేశేద్రవ్యంవిశిష్టసత్త్వా
దిత్యాదావవ్యాప్తిః । ద్రవ్యత్వాసధికరణగుణాదా హేత్వధికరణతాత్పర్య
చ్చిన్నాభావాసత్త్వాదతయద్రూపావచ్ఛిన్నైః । హేత్వభాసన్యవ్యాపక తా
వేశేవ్యాపకతాశీరెహేతులావచ్ఛేదకసంబంధేనతద్వనిష్ఠస్థింవిశేషంబ
న్యధావహిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యనిష్ఠాధ్యైత్య సరూపకాధికరణే
హృదాదాధూమాత్మకాభాసన్య కాలిక సంబంధేనచ్యుత్తరవ్యాప్త్యాపత్తేః । త
థావసతిసత్త్వాద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః । సాధ్యనిష్ఠాధ్యైత్యాని
రూపకాధికరణేహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనవృత్తైరప్రసిద్ధైః । అతోహే
త్వధికరణత్వాభావన్యవ్యాపక తాఘటితమెవలకంకృతం । తథాచాధికర
ణతాయాఃవిశేషణతావిశేషణవృత్తిమత్తయాసేనసంబంధేన తద్వనిష్ఠత్వం
నివేశ్యమతానదోషః । పూర్వకిల్బపరిత్యాగవిజ్ఞానాహ ॥ తేనైతి ॥

ప్రతియోగికాభావన్య సహస్యధికరణత్వగగనాభయాభావాదిసాధారణత
యా అతివ్యాప్తిః తదవచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధైరతః తథానాక్తం । తాదృశా
నిరూపకాధికరణవృత్త్యభావప్రతియోగితాయాం సావవచ్ఛిన్నప్రతి
యోగితాకత్వసంబంధేన అనవచ్ఛేదకీధూతాధికరణతానిరూపకతా
వచ్ఛేదకం సావవచ్ఛిన్నాధికరణతాత్పర్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబంధే
న అనవచ్ఛేదకంవా యధైతుతావచ్ఛేదకం తద్వత్త్వమధాత్మక నివిశిష్టపరా
మర్శానుపపత్తిః ॥ హేత్వభావస్యైతి ॥ సామిత్యాదివృత్త్యనియామక సంబంధేన
నహేతుతాతత్రధనాదినంబంధస్య వ్యాప్యతయైవోపపత్తేః । వహ్యైరేస్స
ధ్యతాయాం రూపాదేః సంయోగేన హేతుతాయాం వ్యాప్త్యవగమేపి
నక్షతిః । తత్రప్రక్షుధమతావిరహాదేవ పరామర్శస్యాప్రమాత్యసంభవా
దితి భావః । హేత్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యాసత్త్వేన వ్యాపకతాఘ
టకాభావన్య హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితానివేశేప్యాహ ॥ అన్యథేతి ॥ కృతమితి ॥ అధికరణతాచేహనసంబంధి
తాతాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతాయామివతాదాత్మ్యేన సాధనతాయామపి

నదోషశ్చితి ॥ సామాన్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనవృత్తైరప్రసిద్ధా
 వప తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాయాః ద్రవ్యత్వాధికరణతాయాః ద్రవ్యేప్రసిద్ధా
 యాః అభావస్యసాధ్యానధికరణత్వవ్యాపకత్వాదితిభావః । సాధ్యవైయ
 ధికరణ్యస్య నిరుక్తార్థకత్వేపానరుక్తమతస్తద్వ్యాచప్యై ॥ సాధ్యేతి ॥ వ
 నుమూలెతదుభయమపి సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమిత్యనెనొక్తలక్షణద్వ
 యానువాదోసంగతః । అసామాన్యాధికరణ్యవైయధికరణ్యయోరధికరణతా
 ద్వయఘటితత్వేన లాదృశలక్షణయోరధికరణతాత్రియఘటితత్వాదనువా
 దేచాధికరణతాద్వయమాత్రస్యనివేశాదిత్యతోమూలంసంగమయతి ॥ చర
 మాధికరణత్వాంశస్యేతి ॥ అనతప్రయోజనకతయేతి ॥ అనధికరణ్యసాధిక
 రణత్వాభావరూపతయాత్యక్తకాధికరణత్వాంశం పరిత్యజ్యసాధ్యాసామా
 నాధికరణ్యాభావసాధ్యవైయధికరణ్యాభావనివేశేనైవోపపత్తైరితి భావః ।
 అసామాన్యాధికరణ్యాద్యధికరణత్వాభావస్యాఖండస్యాసామాన్యాధికరణ్యా
 ద్యభావాఘటితతయానవైయర్థ్యమిత్యనతిప్రయోజనకతయేత్యుక్తం ॥ తమ
 పహాయ ॥ చరమాధికరణత్వాంశంపరిత్యజ్య ॥ ద్వయం ॥ సాధ్యాసామా
 నాధికరణ్యాభావ సాధ్యవైయధికరణ్యాభావరూపనిష్కృష్టలక్షణార్థక ద్వ
 యం । సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమిత్యనెన సత్రావాద్రవ్యత్వాదిత్యా
 వ్యాప్త్యనంగీకారాత్ ॥ నిరుక్తార్థకత్వశ్చితి ॥ సాధ్యం వ్యధికరణంయస్యే
 తి విగ్రహః వ్యధికరణమితి బహువ్రీహీరూపాత్తరపదఘటితః తత్రవిభిన్నం
 అధికరణభిన్నం ఆధేయతానిరూపకభిన్నం అధికరణం యస్యేతివిగ్రహేత్
 యదా ధేయతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగి తాక భేదవదధికరణం ప్రతీ
 యతే వ్యధికరణమితి సమాసాత్తు అధికరణనిష్ఠ భేదప్రతియోగి తావచ్ఛేదకీ
 ఘాతనిరూపకతాకాధేయతావాన్బుధ్యతశ్చితి శైవమగ్రిమరీత్యా చక్షుస్త్వం
 ॥ సాధ్యేతి ॥ విభిన్నమధికరణం యస్యతత్ వ్యధికరణంతస్య భావస్తత్త్వం
 సాధ్యాదైవ్యధికరణ్యం సాధ్యవైయధికరణ్యం సాధ్యపదస్య సాధ్యాధికర
 ణేలక్షణేతిసాధ్యానధికరణవృత్తిత్వలాభః । దీధితోపకృత్యత్యనెనతదుభయ
 మపితదుభయశబ్దప్రతిపాద్యమపిసాధ్యానధికరణానధికరణ్యశబ్దప్రతిపాద్య
 మిత్యధాత్ అనువాదత్వలాభః । నచానువాదార్థకరూపక్షేపి పురోవాదా
 ధోనిరూప్తపవేతి వాచ్యం । సమనియ తానువాదార్థకముఖస్య పురోవా

దావవ్యాప్తి వారణాయవివక్షితస్యప్రథమలక్షణనిష్కృష్టార్థస్య కథంవిరిపి
 ప్రతిపాదనాసంభవాత్తదనువాదకతానుపపన్నైతి యథాశ్రుతాథాను
 వాదపరతయాసంగమయితమునువదనీయలక్షణార్థద్వయమాహ ॥ సా
 ధ్యత్వాదెరితి ॥ లక్షణద్వయస్యక్రమణైతిశేషః । తత్త్వాబావశ్యత్వంతే
 నప్రథమలక్షణార్థకథనం । ఏవంవ సాధ్యాధికరణానధికరణశబ్దేనసాధ్యం
 యదధికరణానధికరణకంతద్వ్యతే । తమత్తరత్వప్రత్యయేనతత్త్వం సా
 ధ్యపదోత్తరసన్నివిష్టనజాతదభావః ప్రత్యాయ్యతఇతి ప్రథమలక్షణార్థః
 దాధాముఖానన్యత్వాత్ ॥ ప్రథమలక్షణేతి ॥ సాధ్యానధికరణం అనధికర
 ణం యస్యేతిసవిగ్రహః యేనయథా అసాధ్యాని సాధ్యవిరోధీనీతిపూర్వ
 పదార్థతావచ్ఛేదకసాధ్యవిరోధవ్యాపకత్వలాభః తథేహపి తాదృశసా
 ధ్యవద్భేదవ్యాపకత్వలాభాశంక్యత తథాసః అనధికరణమితి ప్రాథమికస
 మాసాసంభవాదిత్యనైన విరోధాత్ । కింతుసాధ్యానధికరమధికరణంయస్యై
 త్యైవ । నచైవమపివశ్యాన్నన్యమాసేవత్యమాణరీత్యానజ్ఞామధ్యనివేశాద్యద
 ధికరణత్వాభావలాభస్సంభవతి । నజ్ఞామధ్యనివేశేపిభావప్రత్యయాన్తబహు
 వ్రీహ్యర్థీభూతతథావిధాధేయత్వేనైవతదన్వయాత్ నత్యధికరణతయానజ్ఞా
 యధర్మావచ్ఛిన్నోపస్థాపకపదసమభివ్యాహారస్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
 కత్వేనాభావబోధకత్వప్రకృత్యైః । తేననర్హితసమాసఏవ ప్రథమాధికరణపద
 స్యాధేయతానిరూపకార్థత్వముపగమ్య సత్తావాన్త్రవ్యత్వాదిత్యాదిస్థలీయా
 వ్యాప్తివారకార్థసంభవాత్ప్రథమేత్యసక్లతమితిసశంక్యం । అధతర్క-అంకార
 మతే అనధికరణమితి ప్రాథమికసమాసః కథంచత్సంభవతీతిచెత్ తదాపురో
 వాదరీత్యైవేదృశస్తతే అనువాదత్వనియమః । తత్రప్రథమే పురోవాదస్య బ
 హువ్రీహిగభావబహువ్రీహితాత్మత్పురుషగభావబహువ్రీహిత్యమనువాద
 స్య నయుజ్యతే బహువ్రీహిగభావబహువ్రీహిత్యైతు నసత్తావాన్త్రాతేరిత్యా
 దావవ్యాప్తి వారకార్థప్రతిపత్తిః । ద్వితీయేచపురోవాదపదస్యతత్పురుషగ
 భావబహువ్రీహితాద్దనువాదత్వం । తత్ర పురోవాదస్య తథావిధనన్య
 మాసాగభావబహువ్రీహిత్యైవ్యనువాదస్య తథావిధనన్యమాసగభావబహు
 వ్రీహిత్యావగమేన సత్తావాన్త్రాతేరిత్యాదావవ్యాప్తివారకార్థలాభఇతి
 ప్రథమేత్యుపాదానం భవతి విశేషకం । వస్తుతస్తు అనువాదపుచ్చస్య పురో

చోధకత్వం సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమిత్యన్య . నచసాధ్యాధికరణా
నధికరణత్వపదేనసన్ముమాసేనత్యేన తదధాభావోనభాప్రత్యాయయి
తుంశక్యతే తథాచసాధ్యపదోత్తరంనభిపాతాసంభవీనమన్యమానపూర్వ
నిపతిత్యైవనభిసాధుత్వాత్ అన్యథాఅచిత్తగురిత్యాదౌచిత్రాదిపదో
త్తరమపినభోనిపాతాపత్తైగితివాచ్యం . ససంబద్ధికాధాబోధకోత్తరపదఘ
టితనముదాయేనసమంసభో సమాసస్తతే నభోమధ్యనివేశస్యాపిసాధుత్వ
సంపాదకత్వాత్ అన్యథా ఘటానధికరణత్వం సాధ్యాభావపదవృత్తిత్వమి
త్యాదౌఘటాధికరణత్వాభావసాధ్యాభావపదవృత్తిత్వాభావప్రత్యయా
నుపపత్తేః . నహితత్రానధికరణత్వాదిపదానాం ఘటాదిపదైస్సమానతా
దృశాధాప్రతీతిరుపపద్యతే అనధికరణత్వపదాదిజన్యప్రతీతివిశేష్యభూతా
భావేనసమమేఘటాదిసంసగభానాత్ సమన్యమానపదప్రతిపాద్యతా
వచ్చేదకకొటినివ్వైనావరపదాధాన్వయే రాజపురుషాదన్యైశ్చైశ్చే

వాదపుచ్చసాజాత్యై పుచ్చదూషణత్వభ్రమసాన్యైత్ దూషణానౌపయికాభి
ధానెచనిగ్రహాశ్చ తదవివక్షా తన్నతే సువచైవ |స్వమతేచ ప్రధమేత్సుపల
క్షణంద్వితీయేపి దృష్టవ్యమితి . సాధ్యమధికరణానధికరణం యస్యైతి వి
గ్రహే అధికరణమధికరణమాధేయతానిరూపకం యస్యైతి సమన్య నభి
మాసరూపముత్తరపదంతత్రోత్తరపదస్య ససంబంధికాధాబోధకతయాన
భోమధ్యనివేశస్యాసాధుత్వమేవేత్యన్యత్రశంకతే ||నచేతి||సాధ్యాధికరణాన
ధికరణత్వస్యాభావఃసాధ్యానధికరణానధికరణత్వమితిసభోవ్యయీభావ స
మాసః || ససంబద్ధికత్వం || నిత్యసాకాంక్షత్వం . విద్యమానానియతః సం
బద్ధీయస్యైత్యధాత్ . సంబద్ధికత్వం . జిజ్ఞాస్యత్వం సంబంధోపస్థితినియ
తోపస్థితికత్వంవా చైత్రీస్యభార్యైత్యాదౌభార్యాత్వాదౌ ఘటానధికరణ
మిత్యాదౌఅధికరణపదాదేకదేశాత్తనః భావప్రత్యయాధాదేశైశ్చైత్రీ
ఘటాద్యన్వయాత్ || మధ్యనివేశః || ససంబద్ధికాధాబోధకపదాత్పూర్వ
స్థానం . జగదీశమతంనిరాకరౌతి || నహేతి || ఘటానధితి || ఘటన్యనా
ధికరణమితి త్రిపదసమాసస్తున అనుశాసనాభావాత్ || తాదృశాధాః ||
ఘటాధికరణత్వాభావః || ఘటాదిసంసగభానాదితి||నత్వధికరణాదిసెతినా
భిమతలాభః || సమస్యైతి || అనధికరణత్వాదిపదప్రతిపాద్యతావచ్చేద

రాజాపురుష ఇత్యాదినమాసావత్తైః । ఏవంనాఞ్చాన్వయితావచ్ఛేదకాపిన్ధి
 న్నాభావస్యైవబోధనాదధికరణసామాన్యభేదవానెవానధికరణపదార్థస్యాన్వ
 త్తతస్యచాప్రసిద్ధ్యానన్యదాధికరణపదయోః ప్రాధమికసమాసాసంభవా
 చ్ఛేతి । సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వాబావరూపః ప్రధ
 ములక్షణస్య నిష్క్రష్టయధాశ్రుతాధోఽపి సాధ్యానధికరణానధికరణత్వ
 శబ్దేన ప్రతిపాద్యతే । తథాహి । ఆధేయతానిరూపకాధికరణమాధికర
 ణపదఘటితేన అధికరణానధికరణపదేననఅధికరణమనధికరణం ఆధేయ
 త్యానిరూపకం యస్యైతి వ్యుత్పత్త్యా అధికరణనిష్ఠభేదప్రియోగితావచ్ఛే
 కంప్రకృతైధికరణత్వాభావత్వాది ॥ రాజాపురుష ఇతి ॥ రాజ్ఞఃఅపురుష
 ఇతివిగ్రహః । ఏతేనాధికరణమనధికరణం ఘటస్యానధికరణంఘటానధికర
 ణం తతాధికరణపదస్యఘటాధికరణేలక్షణా మటపదంతాత్పర్యగ్రాహక
 మిత్యపాస్తం । తథానతి పురుషపదస్యరాజపురుషేలక్షణా రాజపదం తా
 త్పర్యగ్రాహకమిత్యస్యాపినువిచత్వాత్ ॥ అప్రసిద్ధ్యైతి ॥ ఏతేనశబ్దశాస్త్ర
 ప్రణేతాపికటాక్షితిః । నచశశశృంగాదిశబ్దవదయమపసమాసః అత్యంతా
 సత్యపిహ్యధేక్షానంశబ్దకిరొతిహీతిన్యాయాపితివాద్యం । తత్రజ్ఞానశ
 బ్దేనాన్యధాభ్యాతేరుక్తత్వాత్ ఇహ ప్రమాణసమాసస్యాసంభవోక్తైః
 అప్రమాణసమాసగర్భానమాసప్రామాణ్యస్యాదృష్టచరత్వాత్ । అప్రసి
 ద్ధాధోఽవగంస్త్రీనురోధనచాతేషాంసూత్రప్రణయనం । నైతావలాత
 దనువగస్త్రీనురోధనసజ్ఞామగ్ధ్యనిచేశోననుమతః । మూలనలాపతైః తే
 షాంపదపవస్వాతంత్ర్యాత్ । అతపవోక్తంసాధుత్వైత్యాది । ననుసాధ్యానధి
 కరణత్యాద్యనువాదస్యయదధికరణానధికరణంసాధ్యమిత్యాద్యధఃప్రతిపా
 దకత్వముక్తమనంగతంసాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణాప్రసిద్ధ్యైత్య
 గ్రిమహేత్వలగ్నకతావత్తైః తస్యసాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్యాద్య
 ధాః ప్రతిపాదకతయాఅప్రసిద్ధికథనస్యాకించితకరత్వాత్ అతస్తాదృశా
 నువాదస్యతత్ప్రతిపాదకత్వంఅధికరణానధికరణేతివ్యాససమాసభేదేన ప
 దద్వయీయబోధందశయిత్వాసాధ్యాధికరణానధికరణేతితద్భేదేన పద
 ద్వయీయబోధంక్రమేదదర్శయన్నేవదర్శయతి ॥ సాధ్యనిష్ఠైతి ॥ పున్
 త్యుత్త్యైతి ॥ అధికరణంనాధికరణంయస్యైతిప్రపదబహువ్రీహిః అన్యదా

దకనిరూపకలాకాధేయతావత్త్వేనాన్యపదార్థాబోధ్యతే । బహువ్రీహా
 విగ్రహవాక్యాద్యదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నస్యబోధః తద్విపరీతవిశే
 షణవిశేష్యభావాపన్నస్య సమాసేన ప్రత్యయాత్ । చిత్రాకారస్యైతి వి
 గ్రహవాక్యాత్ యత్పదార్థసంబంధిత్యైవ చిత్రీగోః చిత్రీగురిత్యతఃచిత్రీ
 గోనిన్యసంబంధప్రీతి యోగి త్వేన యత్పదార్థస్య బోధాత్ ।
 ప్రకృతస్థలత విగ్రహవాక్యాదన్యపదార్థనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వాన
 చ్చిన్నభేదవత్త్వేనాధికరణప్రీతితః । ఏవంచసాధ్యంయస్యాధికరణానధికర
 ãంయదధికరణనిష్ఠభేదప్రీతియోగితావచ్ఛేదకీభూత నిరూపకలాకాధేయ
 తావదితివృత్తత్యాసాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నభేదవదధికర
 ãవృత్తిత్వం సాధ్యాధికరణానధికరణత్వశ్చైవప్రకాశ్యత్యైతదభావస్యా
 స్థపదోత్తరసంబంధమతితదద్వాక్యేనైతి । ద్వితీయలక్షణార్థమాహ ॥సా
 ధ్యస్యైతి॥ తథాచసాధ్యానధికరణంఅధికరణంఆధేయతానిరూపకంయస్యైతి
 వృత్త త్యాసాధ్యానధికరణాధికరణత్వశ్చైవసాధ్యానధికరణవృత్తిత్వంప్రీ
 త్యాన్యతేతదభావోద్వితీయనశ్శాతిక్తశబ్దస్యఏతదభావనువాదకతేతిభా
 వః । పూరణసంవృతంత్రైతిగ్రంథంవ్యాచక్షే॥ తత్రైత్యాదినా ॥ మూల
 కేవలాన్వయినీ వహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదౌచావ్యాప్తౌహేత్వకథనాన్న్య
 దమలక్షణేకేవలాన్వయిన్యన్యాప్తిహేతుంపూరయతి ॥ సాధ్యత్యాదినా
 అప్రసిద్ధ్యేత్యంతేన । సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకసామాన్యభేదనివేశాభి
 ప్రాయశేయమపనిష్ఠిరభిహితా । యత్కించనిరూపకభేదనివేశేచతా
 దృశభేదవదధికరణేహేతౌర్వత్తైరవ్యాప్తిబోధాన్యవత్ప్రమాణక్రియేణ
 నానావ్యక్తిసాధ్యకహేత్వంతరేష్యవ్యాప్తిసత్త్వాన్ధామమాత్రైతత్కథనం
 మూలకృతాన్యతాసంపాదకమతౌధామత్యత్యసాన్యపలక్షణత్వాభిప్రాయే
 ణపాతమధృత్వైవవ్యాచక్షే ॥ నానావ్యక్తికేతి ॥ * * * * *

అనధికరణపదైప్రసిద్ధ్యాప్రాధమికస్సమాసానస్యాదితినశంక్యమ్ । సాధ్యప
 దాధికరణాధికరణపదయోజనమువ్రీహ్యుత్తరం నన్యమాసేనన్యోమధ్యనివే
 శేన సాధ్యాధికరణానధికరణశబ్దతాత్పర్యాత్ ॥ అన్యపదార్థః ప్రకృతేసా
 ధ్యరూపః ॥ హేత్వకథనాదితి ॥ సాధ్యాధికరణానధికరణే ఇతి శబ్దాభావా
 త్ ॥ వత్ప్రమాణేతి ॥ ఏతచ్ఛయత్కించిత్యాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వ

అత్ర యథాసంభవమువ్యాప్తి బోధ్యాత్మైవైతద్వృత్తియావధమువానైత
త్వాదిత్యాదౌవత్సమాణిత్యాఽవ్యాప్తివిరహేపినక్షతిః । అతపవాగ్ర
నానాధికరణకసవత్తైదివత్సృతి । యద్వా నానావ్యక్తిసాధ్యకృతస్య
మిథావ్యధికరణద్వయవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకకృత్యధః । అత్రావ్యాప్తౌ
హేతుంపూరయతి ॥ ఏకత్యాదినాశ్చతీత్యంతేన ॥ అనయారీత్యాఽవ్యాప్తి
శ్చయతిగించిత్యాధ్యనిష్ఠా ధేయతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నభేద నివేశాభిప్రా
యేణ సాధ్యనిష్ఠా ధేయతానిరూపకసామాన్యభేదనివేశేచకెవలాన్వయిన్వ
వ్యాప్తిరెవదౌషభిధ్యేయం ॥ క్వచిదితి ॥ పృథివ్యన్యత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వ
వత్ ద్రవ్యత్వాఽత్యాదౌ అతివ్యాప్తిరితి ॥ విశిష్టద్రవ్యత్వస్యద్రవ్యత్వాసతిరి
క్తతయాపృథివ్యాదెసాధ్యనిష్ఠా ధేయత్వానిరూపకత్వాసంభవాదితిభావః ।
అధేయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవివక్షణే నైవదౌషః అధిక

మభిప్రేత్య అన్యథా తదసంగతమేర్వారత్వాత్ ॥ యథాసంభవమితి ॥
నానావ్యక్తిసాధ్యకహేతుత్వసామానాధికరణ్యేనైత్యధః । అవచ్ఛేదకావ
చ్ఛేదేనాన్వయే బాధకమాహ ॥ తెనెతి ॥ యద్యపి శబ్దవాగ్రగతత్వాదిత్యా
దౌవపినావ్యాప్తిః తథావ్యగ్రిమిమధఃపదప్రయోజనం నతత్రైతీతత్త్వాగః॥వ
త్సమాణిత్యా ॥ ఏకసాధ్యవ్యక్తినిష్ఠా ధేయత్వేత్యాదిరీత్యా ॥ అతపవ ॥ నానా
వ్యక్తిసాధ్యకృతి గ్రంథస్య సామానాధికరణ్యేనావ్యాప్తిపరత్వాదేవ । స
ర్వత్రైత్యేనైవ ద్వితీయలక్షణపవావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన అవ్యాప్తిం వత్సృతి ।
అన్యథాఅత్రాపిసర్వత్రైతి కింనవదెదితి భావః । ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛేద
న విధేయాన్వయస్యాత్సర్వకస్య రక్షణాయాహ ॥ యద్వైతి ॥ మిథ్యైతి ॥ న
ను యతిగించిత్యాధ్యప్రతియోగికాభావాధికరణం యతిగించిద్యత్సాధ్యవ
ద్యతిగించిత్రత్సాధ్యప్రతియోగికాభావసమానాధికరణంయతిగించిత్రత్సా
ధ్యం తదుభయవృత్తిత్వం వృత్తిత్వాంతాథః తత్రచ సత్తాద్రవ్యత్వపృ
థివీత్వాన్యతమవాగ్ర జలత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్త్యలూభాన్నూనైతేతి చె
న్న । యతిగించిత్యాధ్యప్రతియోగితాకాభావాధికరణీభూతహేత్వధికరణ
వృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వస్య సముదాయార్థత్వాత్ యతిగించిదితి ॥ ని
రూపకత్వేనైవైతి । అత్ర విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నాధేయతాయా అనతిరిక్త
త్వాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశవైయక్త్యమితి మతనిరాకరణా

రణతానిరూపకతావచ్ఛేదకవైయవాధేయతావచ్ఛేదకతయా పృథివీని
స్థాధిఃరణతానిరూపకతానవచ్ఛేదకపృథివ్యన్యత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వత్వాదః పృ
థివీనిరూపితా ధేయతానవచ్ఛేదకత్వాదితి ధ్యేయం । ద్వితీయలక్షణేసాధ్యమ
త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదనివేశేధూమాదౌ నావ్యాప్తిరతస్తతః శ్చ
కేవలాన్వయిసాధ్యకావ్యాప్తిరేవ యతిః-ంచిత్యాధ్యవద్వ్యక్తిభేదనివేశేచ
ఉభయస్థలపవాన్యాప్తిరితిమూలాభిప్రాయంస్ఫుటయతి ॥ ద్వితీయేచత్యాది
నా ॥ సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకౌభగః సాధ్యవైయధికరణ్యేవివ
క్షితః । సాధ్యవైయధికరణ్యమటకతయావివక్షితభృత్యర్థః ॥ కేవలాన్వయి
ని ॥ కేవలాన్వయిన్యేవ ॥ నానాధికరణకేతి ॥ ఏకవ్యక్తిసాధ్యకేపిసత్తావాన్య
వ్యత్వాదిత్యాదౌ ఏకస్యసాధ్యవతో భేదస్యఅన్యస్యైవసాధ్యవతీసత్త్వాదవ్యా
ప్తేః నానావ్యక్తిసాధ్యకేపిపతద్వృత్తియావద్ధమేవానెతత్త్వాదిత్యాదావవ్యా
ప్త్యసంభవాచ్చినానావ్యక్తికేతినోక్తం । తథాచ ద్వితీయలక్షణాభిప్రాయ
ణధూమభృతిమూలం నానాధికరణసాద్యకసామాన్యఫలత్వణమితిభావః ।

ఇతి సింహవ్యామ్రలక్షణే

సాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వమిత్యత్ర సాధ్యాసామా
నాధికరణ్యపదేన సాధ్యాధికరణవృత్తిత్వాభావవివక్షణేపిద్రవ్యంసత్త్వాది
త్యాదావతివ్యాప్తిర్నసంభవతి సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితయాన
త్తాదావపిగుణాద్యవచ్ఛేదేనద్రవ్యత్వాది సామానాధికరణ్యాభావసత్త్వాత్
కేతువహ్నిమాన్దూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిః స్వావయవాద్యవచ్ఛేదేన ధూ
మాదావపివహ్నిదిసామానాధికరణ్యాభావసత్త్వాత్ సాపిహేతుతావచ్ఛే

యాహ ॥ ఆధేయతాయామితే ॥ యతిః-చిత్త్వంవ్యక్తావన్యేతి ॥ తథాచసా
ధ్యవత్త్వద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదభృత్యర్థః తేన నాసంభవః ॥ మూలైతి ॥ య
ద్యపి తత్రైతి శబ్దలభ్యాః కేవలాన్వయిన్యవ్యాప్తిః సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నభేదని
వేశపక్షపవ తథాపి ధూమేచైతి చకారేణ తత్రైత్యస్యాన్యమంగాద్యతిః-చి
త్త్వనివేశకత్వే యతిః-చిత్యాధ్యానధికరణాధికరణే ఇత్యుభయత్రైవహేతు
రితి భావః ॥ అవ్యాప్తైరితి ॥ సంభవేన న్యూనతాపత్తైరితి శేషః ॥ * * *

—*ఇతి కృష్ణభట్టియే సింహవ్యామ్రలక్షణవివరణమ్*—

దకసంబంధేనయద్ధేతుమత్ తదవచ్ఛిన్నత్వేనాభావంవిశేష్యవార్యతులశ్
 కర్తృతత్వభిప్రాయేణతత్పరిణామతాదృశభావసరతయాన్వయతః సార్వభౌ
 మస్యమతముపన్యస్యతి || కేచిత్త్వతి || హేత్వధికరణభిప్రాయాన్వయ
 భావాన్వయ్యవచ్ఛిన్నత్వం | తేనైవసంబంధేనెతిశ్రుతియాధోఽపి స్పష్ట
 వ్వితమవచ్ఛిన్నత్వం వృత్తిపదస్యసంబంధాధికతేనైతులభేదపవశవదః |
 అనధికరణత్వపదస్యఅధికరణల్యాభావఃఅభావమాత్రంవాయద్యధాసాన్వ
 త్తదాలవ్యాప్యవృత్తిధికరణతాయా అవ్యవ్యాప్యవృత్తితయాసత్తాదోద్ర
 వ్యాగ్రవచ్చేదేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణత్వాభావస్య సా
 మానాధికరణ్యుపపత్తయ తదభావస్యచాక్షుత్వాకతవ్యాప్తిస్తదవద్దైవే
 త్యనధికరణపదంఅధికరణభేదపదధాతయావ్యాకరణతి || తదధితి || యద్య
 ప్యధికరణభేదేనా భావబేదాభావాత్సంయోగచినాగూర్వాధికరణప
 ర్వతాద్యవచ్ఛిన్నాయస్సంబంధంతరేణతద్వృత్తిరూపాపనిష్ఠ వహ్నిసంశ్చం
 యుక్తత్వాన్వయభావః తేనైవసాన్వయవాద్యవచ్ఛేదేనసూమాదౌ వశేమా
 నతయా ధూమాదేస్తాదృశభావానధికరణస్వచ్ఛుటం తథాపి తాదృశ
 హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టాభావానధికరణత్వైవైవ వివక్షణీయతయా
 వదోపః | ధూమపర్వతేనవహ్నిసంయోక్తత్వమితిప్రతీతిపద్ధామేవర్వతే
 నవహ్నిమత్సంయోక్తత్వమితిప్రతీత్యనుదయాత్పర్యతావచ్ఛిన్నత్వ విశిష్టనిరూ
 పితాయావహ్నిమత్సంయోక్తత్వాభావీయవిలక్షణాధికరణతాయాః ధూమా
 దౌవహ్నిపరమాత్ అభావాధికరణతాయామేవ నాధికరణవిశేషావచ్ఛి
 న్నత్వం నివేశనీయం తావతాపిధూమరూపయోఃఅభిన్నసాన్వయభావస్య
 హేతుమదితి||యత్కించస్పిదార్థవచిత్యుక్తౌసంయోగేనైవాలాదిమద్ధ
 రావచ్ఛేదేనత్యజాదిమస్త్వవయవావచ్ఛేదేనచధూమేవహ్నిసామానాధిక
 రణ్యాభావసత్త్వాత్ అవ్యాప్తిరతా హేతుపదం|| అభావమాత్రమితి || చ
 రమాధికరణత్వాంశత్వాగమభిప్రేత్య || అధికరణభేదపదతి || భేదస్తునావ్యా
 ప్యవృత్తిరితి భావః|నవిదమయ్యుక్తం విశిష్టాతిగ్నితాపత్నే సాధ్యనుటిత
 మూర్తేర్విజ్ఞప్తశబ్దబోధ్యవస్తునాన్ధికరణత్వస్యసాధ్యనిరూపితవాప్తిత్వా
 సంభవాత్ తచ్ఛబ్దబోధ్యస్యసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావానాత్మకత్వాత్
 హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వసాన్వయధికరణతానిరూపకతావచ్ఛేదకత్వే మానా

పరస్పరానవచ్చేదకావచ్చిన్నాధికరణతా శబ్దన కధితదోషనిరాకరణసంభ
వాత్ । ఉభయశ్రమేతుః సావచ్చేనక సంబంధప్రవేశప్రయోజనంక్రమే
ణదశకయతి ॥ తేనెక ॥ స్వాసయవేసంయోగేనావృత్తాపవీశ్యవ్యయః ।
తథాచస్వావయవాక్యరచ్చేదేనసాధ్యరణ్యంయ్యుక్త్యాసత్త్వేనతదభావస్యా
క్షతతయాప్రథమతోపేణతావచ్చేనక సంబంధానివేశే స్వావయవరూప
స్వాధికరణావచ్చిన్నసాధ్యవస్యంయ్యుక్త్యాభావానధికరణశ్చవిరహేణసం
యోగేనధూమహేతౌఽస్యాపినాన్యభ్యవ్యాపిర్నస్యాదితీభావః । యద్య
పితాద్యశసంబంధనివేశేషి విహీనుస్సంయ్యుక్తర్వాఃకాలికావ్యాప్త్యవృత్తి
తయాధూమాదావృత్తీకాలావచ్చేదేనవిహీనుస్సంయ్యుక్త్యాభావవృ
త్తైః పర్వలాదైవకాలావాధితయాతాదృశభావావచ్చేదకత్వాదవ్యాప్తి
తాదవస్త్వం తథాపీదానీమితప్రతీనియానుకాతాగ్రస్యావచ్చేదకత్వాది
హేతిప్రతీనియానుకదేశనిష్ఠావచ్చేనకతాయావైలక్ష్యం మరవహ్నవం
యదభావాత్పర్వతే ధూమేనవహ్నినుత్సంయ్యుక్తత్వమితి ప్రశ్నయాబావః
హేతుమన్నిష్ఠతాదృశావచ్చేదకతానిరూపకత్వమేదనివేశ్యమతానదోషః ।

భావాద్గౌరవాచ్చేత్యతః ॥ అభావాకీతి ॥ పరిస్పరేత ॥ యథాగూపని
స్థాయాం తదధికరణతాయాం స్వావయవోనావచ్చేదకః తథా ధూమనిస్థా
యాం తదధికరణతాయాం పర్వతో నావచ్చేదకః ఇత్యర్థః ॥ కస్యాపీతి ॥ వ
హ్నినుతీత్యస్యాసంబంధమూచినాయ । ఇదానీంధూమే నవహ్నినుత్సంయ్యు
క్తత్వమితి ప్రతీతిస్తత్రప్రమాణం నతు తత్రపర్వతఇతి దేశత్వేన పర్వ
తాంతర్భావఇత్యాశయేన కాలాపాధివిధయేతి । వైలక్ష్యణ్యానుపగమే బాధ
కమూహ ॥ యదితి ॥ యత్పదం విలక్షణావచ్చేదకతాపరం కాలవిధయా అవ
చ్చేదకతాయాః దేశవిధయాలవచ్చేదకతావైలక్ష్యణ్యానుపగమే పర్వతరూప
కాలస్య ధూమనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావావచ్చేదకతయా పర్వతే
ధూమేనవహ్నినుత్సంయ్యుక్తత్వమితి ప్రతీత్యావత్తి తస్య విలక్షణావచ్చే
దకతావిరహః నైత్యర్థః । తాదృశావచ్చేదకతయోర్భేద కిం ప్రమాణమి
త్యాశంకా నిరాకరణాయ ఇదానీమితి ప్రతీతినియామకేతి ఇహేతిప్రతీతిని
యామకేతిచాక్తం । తేన కాలవిధయా అవచ్చేదకతాత్వాదికంచాఖండో
పాధిః తదవచ్చిన్నం కాలత్వాదిభావనియతభావకమితి లభ్యతే । యత్తు ఇ

నచకాలాపాధేరవచ్చేదకతాయామవచ్చేద్యాధికరణేనావచ్చేదకస్య కాలి
కిసంబంధోనియామకః ఇత్తంచతాదృశసంబంధావచ్చిన్నత్వమేవ దేశస్యావ
చ్చేదకతాయాంవైలక్షణ్యంఅన్యస్యదుర్వచత్వాత్ తథాచన్యభిచారిణికాలి
కానిసంబంధేనహేతావతఃసామానసాన్యనామానాధికరణ్యాభావేన్యభిచార
దానీమితిప్రత్యయనిరూపితకాలనిష్ఠవిషయతానిరూపితవిషయత్వాభావప
వవైలక్షణ్యమితి తత్తుచ్చం । ఇహేదానీమితివిభిన్నప్రత్యయస్యవిషయజేదా
సిద్ధౌ ప్రతినయితవిషయతాతదభావరూపవైలక్షణ్యాసిద్ధేః । విభిన్నప్రత్యయ
రూపప్రమాణస్య తదవిషయత్వతదభావరూపవైలక్షణ్యాసాధకత్వాచ్చ । న
హి ఘటః పటఇత్యాదిప్రత్యయానాంస్వవిషయత్వతదభావాదివిషయకత్వం
అనున్యవసాయస్యైవతథాత్వాదితి । అత్ర ధూమనిష్ఠపాద్యసామానా
ధికరణ్యాభావీయాదేశవిధయాఅవచ్చేదకతాతదీయకాలవిధయాఅవచ్చేదక
తాతావిలక్షణ కాలత్వావిషయకప్రమావిషయధూమనిష్ఠవహ్నిమత్సంయు
క్తత్వాభావావచ్చేదకతాత్వావతిప్రయోగః । తేనవర్వతే ధూమే నవహ్ని
మత్సంయుక్తత్వమితి ప్రత్యయాసిద్ధావపి నక్షణిః । అథవా పర్వతాదౌ దేశ
విధయా అవచ్చేదకత్వస్యాభావాత్ అత్ర తాదృశావచ్చేదకతావిషయకప్ర
త్యయాభావః తాదృశావచ్చేదకతావిషయతానిరూపితవిషయతాసంబంధా
వచ్చిన్నధూమనిష్ఠవహ్నిమదవృత్తిత్వప్రత్యయాభావోవావిశేష్యేతద్వత్స్వ
స్యప్రమాత్వవిశిష్టతద్వల్లాజ్ఞాననియామకత్వాదితిఋజుః పంథాః॥ న్యభిచా
రిణికాలికాదిసంబంధేన హేతావితి ॥ సంయోగేన వహ్నిమాన్కాలికేన
ధూమాదిత్యాది న్యభిచారిణీన్యధః । న్యభిచారచిరూపకహేత్వధికరణీభూ
తప్రదాద్యవచ్చేదేనవహ్నిమన్నిరూపితకాలికసంబంధావచ్చిన్నవృత్తిత్వా
భావస్య హేతానత్తైవపి తస్య హేత్వధికరణీభూతప్రదనిష్ఠకాలికసంబ
ధావచ్చిన్నావచ్చేదకతాకత్వనియమేన నలక్షణఘటక తాకింతు హ్రదావ
చ్చేదేన హ్రదసమవేతరూపాదావేవ తాదృశాభావస్యప్రసిద్ధిరితి తచ్చిన్న
త్వస్య హేతానత్తౌదతివ్యాప్తిః । నచ ధూమావయవావచ్చేదేన కాలిక
సంబంధావచ్చిన్నతదావిధవృత్తిత్వాభావస్యైవ హేత్వధికరణీభూతాయ
స్సాన్వయవశేననిష్ఠసమవాయసంబంధావచ్చిన్నావచ్చేదకతాకత్వాన్నా
తివ్యాప్త్యవకాశఇతివాచ్యం । ఏవమపిసమవాయేన పృథివిత్వవాన్కాలికేనఘ

నిరూపకాదికరణీయావచ్చెదక తాయాంకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వ విరహాదణివ్యాప్తిరితివాచ్యం । కాలికవ్యాప్యవృత్తావపికాలికసంబంధఘటితాత్మత్వాకాశత్వాదిసామానాధికరణ్యేత్యేకే సంబంధేనాత్మత్వాద్యనధికరణకాలస్యదేశవిధయైవావచ్ఛేదక త్వాత్ కాలవిధయాచస్యావచ్చెదక త్వేతాదృశసామానాధికరణ్యస్య కాలికావ్యాప్యవృత్తితావతైః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాదన్యన్యైవవైలక్షణ్యస్యదేశవిధయావచ్ఛేదక తాయాం స్వీకరణీయాత్వాత్ హేత్వధికరణత్వతః హేతుపదంబధికరణభిన్నత్వానుయోగితత్వద్వేటత్వాదిత్యాదౌనిరవయవే వ్యభిచారిణీపక్షీభూతజలసమవేతరూప్యస్యైవతాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతయా హేతుస్తద్భిన్నత్వాదతివ్యాప్తైః । నతతత్రాపి జన్యజ్ఞానావచ్ఛేదేనసాధ్యవచ్ఛృత్తి త్యాభావసత్త్వాన్నితి వ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ । తథాప్యేతత్క్రియాభిన్నంకాలికేనఘటాదిత్యాదావతివ్యాప్తైఃతత్త్రైతత్క్రియాయావవ్యభిచారినిరూపకాధికరణతయాతస్యాకాలికేనైవహేతునిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తి త్యాభావస్యావచ్చెదకతయా హేతునిష్ఠస్తాదృశవృత్తి త్యాభావో నలక్షణఘటకఃకింతు క్రియాత్వపవేత్యతివ్యాప్తిః । ఏవం మహాకాలభిన్నంకాలికేనకాలభేదాత్ స్పందాన్యోఘటర్వాత్ ప్రళయభిన్నంకాలికేనగోత్వాదిత్యత్రాప్యతివ్యాప్తిః మహాకాలాదోహేతొఃకాలికేతరసంబంధాప్రసిద్ధేరిత్యాశయాత్ । కాలభేదవానాగలికేనకాలభేదాదిత్యాదౌవిరుద్ధే సాధ్యవన్నిరూపితకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తి త్యాప్రసిద్ధేరుక్తం । వ్యభిచారిణీతి । కాలికాదీత్యాదినాసంబంధసామాన్యపరిహాః ॥ కాలికవ్యాప్యవృత్తా ॥ కాలావచ్ఛిన్నైః ॥ దైశికసంబంధేనాత్మత్వాద్యనధికరణకాలస్యతిచకాలికసంబంధేనైవ అవచ్ఛేద్యాధికరణసంబంధిత్యం ఎత్తుం । తథాచాత్మత్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకాయఃకాలస్తన్నిస్తావచ్ఛేదక తాయః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేపి తస్యాదేశవిధయైవావచ్ఛేదక తారూపత్వమితి శాస్త్రీయం । ఇహఘటేకకాశత్వే ఆత్మత్వసామానాధికరణ్యమితి ప్రత్యయాదితి ॥ కాలికావ్యాప్యవృత్తి త్యావత్తైరితి ॥ తతాగ్రావచ్ఛిన్నత్వస్య తదన్యకాలావచ్ఛేదేనతద్వద్వృత్త్యాభావప్రతియోగిత్యవ్యాప్యతయా తదుపగమ తాదృశప్రతియోగిత్యావత్తైరిత్యధః । తద్దేశావచ్ఛిన్నత్వంతు నతదన్యదేశావచ్ఛేదేనతద్వద్వృత్త్యాభావప్రతియోగిత్యవ్యాప్యమజ్ఞేయత్వాదోఘటాద్యవచ్ఛిన్నవా

తుపరింతి తామాద్యంతరసంయుక్త స్వావయవావచ్చే దెనఘా మాదె సా
దృశాభావవత్త్వేపినతఃతిః। ఏవంచ వ్యాప్తైః ప్రతిఘామాదికంభిన్న త్వేపి కేనాపి
చూపెణానుగతానాంతాసాంధూమత్వాచికమవచ్చెదకం । యత్తు । హేతు
పదం హేతుశావచ్చెదకావచ్చిన్న సరమేవ హేతుశావచ్చెదకంబంధనైవ స్వా
నుయోగినోయదధికరణంతదనవచ్చిన్నాయాయాలధికరణతాతనన్యత్వేనసా
ధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః విశేషణీయత్వాన్నిక్తదోషః

వ్యుత్పసామావాధికరణ్యై తదన్యదేశావచ్చిన్నతద్వద్వ్యుత్పత్తిభావప్రతియోగి
త్వస్యానత్వాదితినదైశికావ్యాప్యవృత్తి త్వావత్తిః । ననువ్యాప్తైస్తత్వద్వ్యక్తి
త్వరూపత్వే ఘామత్వాదెర్వాప్యతావచ్చెదకత్వం నస్యాత్ వ్యాప్త్యైవగుట
కల్పాత్ ప్రత్యేకంతత్వద్వ్యక్తిత్వరూపవ్యాప్త్యుచిరిక్తవృత్తిత్వాచ్యైత్యతః
హ ॥ ఏవంచేతి ॥ తావత్తద్వ్యక్తిత్వాన్యతమత్వం తావత్తద్వ్య
క్షయకజ్ఞానవృత్తి రేవవావిశేష్యతాసంబంధేన అనుగమకం రూపం । నచైవ
మపి ద్రస్యవాన్సంయోగేన ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వమతిప్రసక్త
మేవేతి వాచ్యం । స్వవిశిష్టవ్యాప్తక తావచ్చెదక తావచ్చెదక తాదృశరూపక
త్వేనైవ తస్యాప్యవచ్చెదకత్వాత్ । వ్యాప్తిఘటకత్వంతు నావచ్చెదక తా
యాం తంత్రమితిఘామత్వాదౌ నతదసిద్ధిః । ఘామవాక్వహేరిత్యాదౌ
సాధ్యసమానాధికరణహేతావ్యాప్తినత్వేపి వహేత్వాదెర్వాతావచ్చె
దకన్యవావచ్చెదకత్వమితిఅవచ్చెదకాంగీకారఫలం ॥ హేతుపదమితి ॥ గ్రం
థకారమతేనానాన్యక్తి హేతుకే హేతున్యక్తిచేదాద్వాప్తి భేదఃనత్వేతన్మ తే
ఇత్యైతావన్నాత్రప్రదేశనాయ హేతుధికరణావచ్చిన్నత్వ విశేషణవైయ
త్యాత్ । అథవా హేతుధికరణావచ్చెదనై వెతిఏవకారఃపూరణీయః హే
తుశావచ్చెదకావచ్చిన్నత్వంచస్వానుయోగిత్వరూపమగ్రేవివక్షణీయమితి
ప్రశమత్యాయధాత్ర తాథాభిధానంఏవజ్ఞాస్వానుయోగీత్యాదిద్వి శేషణీయ
త్వాదీత్యంతస్య హేతుధికరణావచ్చెద నెత్యన్యత్వత్త్రైవ తాత్పర్యాదిత్యర్థః ।
తదనవచ్చిన్నాధికరణతాన్యత్వస్యఏవకారాథాత్వాత్ ॥ అత్రకచిత్ హే
తుపదు హేతుశావచ్చెదకావచ్చిన్న పరమితి । అన్యధాద్రవ్యంవిశిష్టనత్వా
దీత్యాదావవ్యాప్తైఃతత్రీనత్తాయాంగుణేనద్రస్యత్వసామానాధికరణ్యమితి
ప్రతితిపిద్ధాయాస్స త్తానిష్ఠద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయా

స్వానుయోగిసత్తానిరూపితసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతావన్ని
 రూపచ్ఛేదకతాకత్వేనతదభావవిరహోత్పపదేన తమపాదానాసంభవాత్
 తాన్యశస్వాన్యత్వాత్ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వాచ్చ । హేతుతావచ్ఛే
 దకావచ్ఛిన్నత్వోక్తౌచ తస్యాస్తాదృశహేత్వధికరణేభూతప్రవ్యానవచ్ఛేద్య
 త్వేనతథావిధాధికరణతాయాఃద్రవ్యస్థనిస్థాయా ఏవగృహీతుంశక్యత్వేపిత
 స్యాస్వానుయోగ్యధికరణావచ్ఛిన్నత్వేనతద్భిన్నాయాఘటాభావాది ని
 స్థాయాస్తధావిధాభావాధికరణతాయాఃశ్రీయఘటాభావాది భిన్నత్వస్య
 విశిష్టసత్తాయాంసత్వేనలక్షణసమన్వయాత్ । తథావస్వానుయోగినిష్ఠహే
 తుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణతావన్ని
 హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యత్వా
 వచ్ఛిన్నభిన్నాయాయాఃఅధికరణతాతద్భేదమాటవతీయాహేతుతావచ్ఛేద
 కసంబంధావచ్ఛిన్నహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధిక
 రణతావన్నిష్ఠావచ్ఛేదకలానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశాలిసాధ్యవద్వృత్తిత్వా
 భావాధికరణతాతిద్యదన్యత్వంసముదాయాధః । నచ దీధిత్వక్త హేత్వధి
 కరణావచ్ఛిన్నత్వంన్యధఃమితివాచ్యం । స్వానుయోగ్యధికరణావచ్ఛిన్నస్వభి
 న్నానామనంతానాంజైవాలాదినిష్ఠాధికరణతానాంవ్యావృత్తయతమపాదా
 నాత్ । ద్రవ్యంవిశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌవిశిష్టసత్తాయాశ్చుద్ధసత్తానతిరక్తతయా
 సత్తానిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాయాః స్వానుయోగిసత్తాధిక
 రణగుణావచ్ఛేద్యతయాన్వపదేన దుధఃకర్తాత్వాత్ తాదృశస్వాన్యత్వాత్
 అతఃప్రకృతహేతుఘటితతమపాదానమిత్యాహః॥ తదసత్ । విశిష్టాతిరి
 క్తత్వంవిశేషణవిశేష్యసంబంధస్యవావ్యాప్యత్వమితి కల్పయోద్రీవ్యం విశి
 ష్టసత్త్వాదిత్యత్రావ్యాప్త్య సత్త్వాదీధిత్వక్త విశేషణప్రవైయశ్చైవసహే
 తుపదమితిసందర్భాసంగతేర్దుర్వారత్వాత్ । విశిష్టస్యాతిరిక్తత్వాదితిపక్షా
 విశిష్టపదంవిశిష్టాధారతాపరమితిచెదస్తుకథంచిత్రథాతథాపివిశిష్టాతిరిక్తతా
 కల్పప్రవైయత్తుకారాణామభిమతత్వాదదోః । అన్యథాతన్నసాధ్యిత్వగ్రిమ
 దూషణాసంగత్యావత్తైగగననిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్తాయాః
 హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వాత్ భవన్తతేద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదేసం
 గ్రహేయతగావశ్యకత్వాత్ తదనుపాదాయదూషణాభిధానాసంగతేః । స్వా

నుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నస్వస్యపరిచాయకత్వాదనుగతేనతత్తద్భేదకూట
విశిష్టసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణలాత్వేనైవలనంతశైవాలాద్య
ధికరణతానాంనివేశ్యతయావిశిష్టానివేశ్యతయాతద్వాన్వితైవనావశ్యక
త్వంచేతి॥ పరేతుస్వానుయోగినాహేతులావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్వయదధికర
ణమితిరీత్యాస్వానుయోగిత్వవిశేష్యతయా, హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నని
వేశాధకమాహ ॥ హేతుపదమితి ॥ విశిష్టానతిరిక్తతాపక్షేద్రవ్యంవిశిష్టస
త్వాదిత్యాదిసంగ్రహీయ స్వావయవావచ్ఛేద్యశైవాలాదివృత్తిసాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతానామనంతానాం వ్యావృత్తయేచతథాతన్నిపే
శః తథాసతిజన్యగుణాద్యవచ్ఛేదనవిశిష్టసత్తాయాం సాధ్యవద్వృత్తిత్వా
భావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః । హేత్వధికరణావచ్ఛేదేనవేత్యేవకారపూ
రణాత్ ప్రకృతహేతౌస్వానుయోగిత్వవిశేషణదానాచ్చతాదృశాధకలా
భః । పర్వతరూపాదాదితిపక్షిస్వరసాప్యత్రైవ । ఇదంవాచ్యంజ్ఞేయ
త్వాదిత్యాదౌహేతౌస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావా
ప్రసిద్ధిః ఆత్మాద్యవచ్ఛేదనకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవాచ్యత్వవద్వృత్తిత్వా
భావసత్త్వేపి తదధికరణతాస్వానుయోగిజ్ఞేయత్వాధికరణావచ్ఛేద్యైవేతి
కాశాభావాద్యధికరణతైవతాదృశీనిరవచ్ఛిన్నత్వాదితి లక్షణసంగతిరీత్యా
హః ॥ స్వానుయోగినైవస్వపదమన్యత్వప్రతియోగ్యధికరణతాపరంవహ్ని
మాన్ధూమాదిత్యాదౌచస్వం ధూమాదినిష్కసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావా
ధికరణతాతదనుయోగిన్మధూమాదెస్సంయోగేనాధికరణంపర్వతాది తదన
వచ్ఛేద్యాస్వావయవావచ్ఛేద్యానైవ తద్భేదకూటవతీచరూపాచినిష్కసాధ్య
సామానాధికరణ్యాభావాధికరణతైవ ఏవం సత్తావాద్రీవ్యత్వాదిత్యాదౌ
చజన్యగుణావచ్ఛేదనద్రీవ్యత్వే యా సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికర
ణతానైవస్వానుయోగిద్రీవ్యత్వాధికరణా నవచ్ఛేద్యాతద్భిన్నాచాభావాది
నిష్కసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతైవఏవంఇదంవాచ్యంజ్ఞేయత్వా
దిత్యాదౌఘటావచ్ఛేదనఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వే సాధ్యవన్నిరూ
పితస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వసత్త్వేపిఘటాద్యవచ్ఛేదన తదభావ
సత్త్వాత్ స్వశబ్దేనోపాత్తాయాసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాత
దనుయోగినోఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వప్రధికరణఘటయాహేతు

తావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాతన్నిరూపితావచ్ఛేద్యతావచ్ఛి
 న్నావైవ తచ్ఛిన్నాచసంయుక్తసమవేషపదార్థవృత్తిసాధ్యసామానాధికర
 ణ్యాభావాధికరణతేతిహేతోస్తద్వచ్ఛిన్నతావత్తతతత లక్షణవమన్వ
 యిః జన్యగుణస్యపటాదెచ్చకాలికసంబంధేనైవఅవచ్ఛేద్యాధికరణసంబంధిత
 యాతన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాబోధ్యాపవంస్వానుయో
 గ్యధికరణావచ్ఛేద్యం నైవాలసామానాధికరణ్యాభావాధికరణత్వాదికం త
 త్రతత సూక్తమతిభిరూహ్యం । స్వానుయోగినత్యతి స్వపదముదాసీనా
 ధికరణతాసాధారణాధికరణతామాత్రపరం నతు సాధ్యసామానాధికర
 ణ్యాభావీయాధికరణతామాత్రపరం ప్రయోజనాభావాదిత్యనాదేయం । అ
 వ్యావత్తకాధికరణతాభేదనివేశే గౌరవాత్ । నచస్వానుయోగ్యధికరణా
 వచ్ఛిన్నం యత్సం తదన్యాధికరణతాన్యత్వమేవ కుతో నొక్తం తథాసతి
 ధూమరూపయోగధికరణతాయాదుధకరత్వేపిదీక్షుఃపదంజనైవాలాదినిష్ఠాధి
 కరణతామాదాయైవ లక్షణసంగతినంభవాదితి వాచ్యం । జాతిమాన్వత్త్వాది
 త్యాదౌద్వంసావచ్ఛేదన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాయాన్వత్తా
 యాంసత్త్వేపి అధికరణతావచ్ఛేదకతయోహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావ
 చ్ఛిన్నత్వసత్త్వేన సా స్వశబ్దేనదుధకరా కింతు ద్రవ్యవృత్తిత్వాద్యభావా
 ధికరణత్వేనేతి సర్వస్యాపి సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయా
 స్తదన్యత్వేన అవ్యాప్తేః । ధూమాంతరసంయుక్తస్వావయవేత్వాదిరీత్యా
 వ్యాప్తేః స్వానుయోగిత్వనివేశః ॥ కేచిత్తు । స్వానుయోగినోయదధికరణమి
 తి । స్వానుయోగినోయద్వదధికరణమిత్యర్థః । అన్యధాద్రవ్యంసత్త్వాదిత్వా
 దావతివ్యాప్తేః సత్తాయాం గుణేన ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితిప్రతీతిపి
 ధాగుణావచ్ఛేద్యాద్రవ్యవృత్తిత్వాభావాధికరణతాస్వం తదనుయోగినత్తా
 యా అధికరణం కింవిద్రవ్యమేవ తదనవచ్ఛేద్యానైవ తచ్ఛిన్నాచ గుణత్వా
 దినిష్ఠాద్రవ్యవృత్తిత్వాభావాధికరణతేతి హేతో తద్వదన్యత్వస్య సత్త్వాత్ ।
 నన్వేషమేతద్దూనిపవా ఏతద్రీసాదిత్యాదౌ స్వానుయోగ్యధికరణవైకత్వ
 క్తికతయా నానాత్వాభావాదవ్యాప్తిరితిచేన్న । తత్రైకవైకవాధికరణస్య
 స్వానుయోగినిష్ఠా యా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభేదయతా త
 న్నిరూపితాయాఅధికరణతాతదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననిష్ఠావచ్ఛేదకత్వస్యవాని

వేశ్యత్వాత్ । స్వానుయోగ్యధికరణతావ్యాపకావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వం
తాదృశాధికరణతావచ్ఛేదకాయోధమాన్తదవచ్ఛి
న్ననిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వసముదాయాభావవత్త్వంవాద్యవ్యం స
త్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిగ్రస్తమిత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు హేతుతావచ్ఛేదక
సంబంధావచ్ఛిన్నస్వానుయోగ్యధికరణతావదనవచ్ఛేద్యత్వం నహ్యక్ ॥ ౬౨
వ్యంసత్త్వాదిత్యాదోస్వానుయోగినంతాధికరణతావదనవచ్ఛేద్యత్వంసస్వస్య
త్వసతిప్రొగాత్ । అత్రస్వానుయోగినాయద్యదధికరణమితినివేశపక్షేకాల
కసంబంధేన ధూమానుయోగిధ్వంసాదెర్వద్యవథాన్తగతతయా తన్ని
వ్యహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధిః । వస్తుతస్తుక
ల్పవసంబంధాన్తరణవతమాననిష్ఠాధికరణతాయాలపస్వానుయోగ్యధికర
ణానవచ్ఛిన్నత్వమేవ గగనాదెరపివిషయితాసంబంధేనాధికరణసంభవాత్
ఏవంవస్మామాన్సియోగెనరూపాదిత్యాదౌఅతివ్యాప్తిః స్వానుయోగ్యధిక
రణనిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వస్య హే
తునిష్ఠాధికరణతాయాన్సత్త్వాత్ అతస్వానుయోగ్యధికరణతాయాన్ హేతు
తావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశః ॥ ధూమాన్తరసంయుక్తత్యాదిరీత్యా
౭వ్యాప్తివారణంతునతత్పలం । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావ
చ్ఛేదకతానివేశసత్త్వేనావ్యాప్త్యసత్త్వాత్ । ధూమాన్తరసంయుక్తస్వా
వయవావచ్ఛిన్నధూమనిష్ఠతాదృశాధికరణతాయాన్ ధూమాన్తరనిష్ఠతా
దృశాధికరణతాభేదసత్త్వాదుక్తదోషతాదవస్థ్యమితియామేతివీపాన్ । స్వా
వచ్ఛిన్నానుయోగ్యధికరణావచ్ఛేద్యతానవచ్ఛేదకాధికరణతాత్వావచ్ఛిన్నై
కభేదస్తునొక్తః రూపగూఢవైవాదివృత్త్యధికరణతాసాధారణసాధ్య
వద్యవృత్తిత్యాభావాధికరణతాత్వస్యస్వచ్ఛేదనోపాదానెవ తస్మాతిప్రసక్త
త్వేనతాదృశావచ్ఛేద్యతానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నభిన్నసాధ్యవద్యవృత్తి
త్యాభావాధికరణతాయాలప్రసిద్ధిః సంబంధాన్తరణవతమానవృత్త్య
ధికరణతావ్యాప్త్యతస్యస్వావయవాయః పిండరూపావచ్ఛేదకభిన్నాధికరణ
తాద్యయమాత్రీవృత్త్యధికరణతావిశేషత్వాదేఃస్వపదార్థత్వేతస్మాతిప్రసక్త
క్తతయాతాదృశావచ్ఛేద్యతానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నభిన్నాయాస్సం
బంధాన్తరణవర్తమానవృత్త్యధికరణతాయావప్రసిద్ధిగ్ధాతివ్యాప్తైఃతత్తద

నవాననుగమః | ఏవంచకాలాపాధివిధయా హేత్వధికరణస్య దేశస్యావచ్ఛేదకత్వేనోక్తదోషస్య అనవచ్ఛిన్నస్విప్రతియోగికౌటాహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వనివేశేనాపివారణసంభవః | పర్యతరూపాదాహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నపర్యతావినిస్థావచ్ఛేదకతాకసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్ప్రాప్తసిద్ధాపిరూపాదనిష్ఠనిరుక్తాధికరణతాయాం ధూమాదిప్రసిద్ధనిరుక్తాధికరణతానాం భేదస్యాక్షతతియాతద్వదన్యత్వేనధూమాదా

ధికరణతానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛేద్యత్వకూటవిశిష్టాధికరణతాత్వావచ్ఛిన్నభేదస్తునోక్తః | యాయేత్యంతస్య సరిచాయకతయాతతోపియధోక్తకల్పేలాఘవాత్ | స్యాధికరణావచ్ఛేద్యసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతావచ్ఛిన్నత్వనివేశేననుగమాత్ స్యానుయోగిత్యాచరీత్యానివేశిత్యాహ || నవేతి || ఇదానీంధూమే నవహ్నిమత్తంయుక్తత్వమితప్రతినిష్ఠతదధికరణతామాదాయప్రసంజితదోషం దేశవిధయా విలక్షణావచ్ఛేదకత్వానివేశేఘృద్ధరతి | ఏవంచేతి || యద్యప్యేవంసతి స్యానుయోగిత్వంప్యథాం ధూమాంతరసంయుక్తస్వావయననిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావావచ్ఛేదకతాయాహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వాత్ప్రత్యక్షాభావాత్ తథాపి ప్రసిద్ధానుమానాహేతునిస్థానాంసంబంధాంతరణవత్కమానస్తానాంఅవృత్తినిస్థానాంచ సాధ్యవగ్విత్తిత్యాభావాధికరణతానాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకతయా తద్భిన్నతాదృశాధికరణతానామప్రసిద్ధిరతస్త్వనివేశః | నను లాఘవాత్ స్యానుయోగినోహేతోర్వాయదధికరణం తస్మిన్ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వమేవ నివేశ్యం ఏవంచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనాధికరణంనఖద్వయంచ వ్యర్థమిత్యాశంక్యాహ || పర్యతరూపాదావతి || అప్రసిద్ధావపీతి || నచసంబంధాంతరణ నతకమాననిష్ఠతాదృశాధికరణతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధావపి సాధ్యాధికరణతదనధికరణమాత్రవృద్ధిః క్షణికం డాదౌ సాధ్యానధికరణావచ్ఛేదేన సాధ్యాసామానాధికరణ్యప్రసిద్ధిలక్షణసంగతీసంభవః | ప్రయోజనాభావేన నిష్ఠాంతముపాదాయ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వమాత్రోపాదానాదితివాన్యం | ఏవమపి జాతిమాన్యత్వాదిత్యాదౌ తదప్రసి

లక్షణగమనాదితి । తన్నసాధుతథాసతికించెల్వార్యగ్రామదోమసక్షతేః గ
గననిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాపవత్తాధికరణతాభి
న్నాయాఃప్రసిద్ధేఃప్రహీనుతిచెతి, తథాచ తేనైవసంబంధే నెత్తనుక్తాయ
తిరించిత్సంబంధే నెత్తుకౌపర్వతాగ్రవచ్చిన్నహీనుత్సంయుక్తత్వవశ్యపి,
తదవచ్చిన్నహీనుత్సమవేతత్వాభావనత్వాద్ధామస్య ఏహీనాశ్యవ్యత్వం
నాపపద్యత ఇతిభావః । సాధ్యవత్సంబద్ధత్వసామాన్యాభావనివేశేవహీను

ద్ధైమకర్వరత్వాత్ ॥ లక్షణగమనాదితి ॥ నచైవమసంభవః సంబంధాంత
రేణ వత్తమాననిర్వతథావిధాధికరణతీవ్యయహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావ
చ్చిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధిరీతి వాచ్యం । ప్రసిద్ధానుమానాదౌ సాధ్యాధిక
రణతదనధికరణసాధారణదీక్షుడండాదౌ పర్వతాద్యవచ్ఛేదేన శైవాలాది
మద్వ్యుత్తిత్వాభావవత్తాయాం తాదృశసంబంధావచ్చిన్నావచ్ఛేదకతాక
త్వస్య ప్రసిద్ధిః జాతిమానత్వాదిత్యాదౌధ్వంసాద్యవచ్చిన్నసాధ్యవ
ద్వ్యుత్తిత్వాభావానుయోగినత్తాధికరణఘటావచ్ఛేదేన ద్రీవ్యత్వే ద్విత్వా
దౌవా సమవాయావచ్చిన్నావచ్ఛేదకతాకాపటవృత్తిత్వాభావవత్తా గు
ణో రూపత్వాదిత్యాదౌ తన్నీలావచ్ఛేదేన నీలత్వాదౌ క్రియావృత్తిత్వా
భావవత్తా గూపత్వాదౌ రక్తరూపాదీనృత్తిత్వాభావవత్తావేత్వాదిరీత్యా
అవగంతవ్యం ॥ గగననిష్ఠేతి ॥ ఆత్మావచ్ఛేదేన సాధ్యవన్నిరూపితకాలికస
మృంధావచ్చిన్నవృత్తిత్వాభావనత్వాత్తాదృశాభావాధికరణతాస్వపదేన
గ్రాహ్యః । స్వరూపసంబంధేనగగనాదెరపివృత్తిమత్త్వవత్తావలంబనాత్తత్ర
నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వమితి నవాచ్యం । తథాసతి హే
త్వధికరణావచ్ఛేదేనెత్తస్యాసంగతేః ॥ అత్ర విషయితాసంబంధేన సాధ్య
తాయాం హేతుతాయాంచ ఘటత్వే పటావచ్ఛేదేన సాధ్యవన్నిరూపితవి
షయితాసంబంధావచ్చిన్నవృత్తిత్వాభావనత్వాత్ స్వపదేన తదధికరణతో
పాదయేతి గగనే సాధ్యవద్వ్యుత్తిత్వపై ల్లవ సత్వాత్ తద్భిన్నసాధ్యవద్వ్యు
త్తిత్వాభావాధికరణతాయా అప్రసిద్ధిరిత్యవ్యాప్తిరపిభూధ్యా ॥ తదవచ్చిన్నే
తి ॥ యద్యపిదానీమతన్నివేశో నాస్తివైయధ్యాత్ తథాషి తదవచ్చిన్నవ
హీనుత్సమవేతత్వాభావో వత్తా తే నతు తదవచ్చిన్నహీనుత్సంయుక్త
త్వాభావశ్చేద్యధావేదనాయ తదుత్తీ-తానం । ఘటాత్వం తాభావస్తద్వ్య

తనమువేత త్యాభావస్యలక్షణాఘటకత్వేపి హేత్వధికరణవిశేషావచ్చిన్నసాధ్య
వత్సంబంధత్వసామాన్యాభావస్వాప్రసిద్ధ్యా అసంభవోబోధ్యః సాధ్యవదనం
బంధస్య హేతుమతసంబంధాసంభవాత్ అవచ్ఛేద్యాధికరణసంబంధినవవ
అవచ్ఛేదకతయాతన్నిస్థాభావే హేతుమతొననచ్ఛేదకత్వాత్ || నక్షతిరితి||
నావ్యాప్తిర్నాసంభవశ్చైత్యధికః । సాధ్యనత్తాచసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబం
ధేనబోధ్య । తేనసమవాయేన నశ్చాసాధ్యసంయోగేనధూమేహేతౌ
పర్యలాద్యనచ్చిన్నవసోమద్యుత్తత్వసామాన్యాభావానత్వేపినాతివ్యాప్తిః
నవాసద్వేతావపియత్కించినసంబంధేనయస్సాధ్యవాత్ తస్మైత్తత్వాభావ
స్యసాధ్యధికరణావచ్ఛేదేననత్వేపిదోషః । సాధ్యవత్త్వంచాపలక్షణవిధయా
క్తిత్వాదిత్యాదౌ సంయోగాదసంబంధావచ్చిన్నమివపివయ తాప్రతియోగిత్య
యోర్వైత్తత్వనియామకతయాతత్సంబంధావచ్చిన్నంచఘటాభావవృత్తిత్వ
మప్రసిద్ధమితిస్వరూపసంబంధావచ్చిన్నవృత్తిత్వాభావమాదాయలక్షణగమ
నామక్తంధూమస్యేతిఅగ్రేనావ్యాప్తిరితిచ। అసంభవప్రకారస్యస్థూరితత్వా
దాహ||నాసంభవశ్చేతి||తేనెతి||సంబంధసామాన్యేనసాధ్యవత్తానివేశే। అగ్ర
పూర్వోక్తస్థాయేనవహ్మ్యవయవేధూమాంతరసంభవాత్సాధ్యతావచ్ఛేద
కసమవాయసంబంధేనసాధ్యవన్నిరూపితసంయోగసంబంధావచ్చిన్నవృత్తిత్వో
భావస్యధూమాంతరే అనత్వేపి వహ్మ్యవయవేనయధూమసంయోగస్త
త్రితాదృశాభావస్యస్వతావచ్ఛేదేన సౌలభ్యం ; అన్యథావ్యభిచారిత్వాను
పపత్తేరితిబోధ్యం||సాధ్యవత్త్వంచేతి ||సాధ్యనత్తాసమానాధికరణాధికరణతా
కత్వత్వావచ్చిన్నాభావనవేశాన్నసాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావస్యలక్షణాఘటక
తేత్యధికః। అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యపాదానాచ్చసాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావ
వ్యుదాసః తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయః దేశకాలావచ్ఛేద్యత్వవిశిష్ట
పర్యాప్తత్వాత్ సత్తావాన్తాతేరిత్యాదౌనత్తావత్సమవేతత్వాభావపలక్షణ
ఘటకఃఉపలక్షణసాధ్యపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశాత్ । గురుధర్మస్య
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ । నచసాధ్యధికరణాతిక్రమిశేషణావిశేష
తవృత్తిత్వాభావపనివేశ్యః గురుధర్మస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపిన
మవేతత్వాభావమాదాయావపత్తేరితివాచ్యం । తథానతీసాధ్యస్యవ్యాప్త్య
ఘటకత్వాపత్తేః । సాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావస్యలక్షణాఘటకత్వేపిఅవచ్ఛే

అభావప్రకారముగా నావచ్చెదకకొట నివేశనీయం నతువిశేషణవిధయాతే
 సోత్పత్తిక్షణావచ్చిన్నఘటాదౌగంధాద్యసత్త్వాత్తాదృశఘటాగ్రవచ్చెదెనపు
 ధివీత్వాదౌగంధాదివిశిష్టవృత్తి త్వాభావసత్త్వేపిగంధవాక్వధివీత్వాదిత్యా
 దౌమూలావచ్చిన్నవృత్తాదౌకపిసంయోగాద్యసత్త్వాత్తాదృశవృత్తాద్యనచ్చె
 దెనపతద్వృత్తి త్వాదౌకపిసంయోగాదివిశిష్టవృత్తి త్వాభావసత్త్వేపి కపిసం
 యోగీపతద్వృత్తి త్వాదిత్యాదౌనానావ్యాప్తిః । తత్తత్కాలదేశావచ్చిన్న
 తత్తద్దేశికరణావచ్చెదనాపిత్రతత్రహేతౌ తాదృశసాధ్యోపలక్షితధర్మ
 వృత్తిత్వసత్త్వాత్ । నచైవమపి ధూమాదౌపర్వతవృత్తైరనవచ్చెదకొయోదె
 శః కాలావాతదవచ్చిన్నపర్వతాద్యవచ్చెదెనవహ్యేదిమద్వృత్తి త్వాభా
 వస్యధూమాదౌసత్త్వాదవ్యాప్తిమూర్త్యైవైవేతి వాచ్యం । తత్తద్దేశకాలా
 దకతాయానిరవచ్చిన్నత్వనివేశాన్నగంధవాక్వ పృథివీత్వాదిత్యాదౌఅవ్యా
 ప్తిరితిప్రకాశికాకృత్తతంనిరాకర్తుమాహ ॥ నత్వితీ ॥ సాధ్యధికరణతా
 వైశిష్ట్యవచ్చిన్నవృత్తి త్వాభావనివేశేనిరవచ్చిన్నత్వవిశేషణనివేశేన గౌర
 వాదితిభావఃనిరవచ్చిన్నత్వానుక్తౌవిశేషణతయాసాధ్యసత్త్వనివేశేనవ్యా
 ప్తిం ప్రగళ్యేకపలక్షణతయా తన్నివేశాద్వారణమాహ ॥ తేనత్యాది
 నా ॥ ఏవమపి ॥ సాధ్యవత్ససాధ్యపలక్షణత్వేపి దేశః శిఖరాదిః । కాలా
 వహ్నిప్రాగభావాదిః । తథాచధూమాధికరణతాయాఃస్వభావతపీ వని
 తంబాద్యవచ్చిన్నతయతన్నిరూపక త్వాభావసత్త్వాదవ్యాప్తిరతఃనిరవచ్చిన్న
 త్వనూపశ్యకమిత్యభిసంధిః । విశిష్టధర్మకార్యప్రావచ్చెదకతాయావిశిష్ట
 ధర్మకానుయోగికసంబంధనియతత్వమిత్యాశయేన సమాధత్తై ॥ తత్తద్దేశ
 తి । నచదేశకాలాంతరావచ్చెదెనధూమసంబంధిత్వంతత్కాలాలావచ్చెదెన
 సంబంధ్యైవతత్కాలాలావచ్చిన్నావచ్చెదకతానియామక త్వాత్ తథా
 చధూమనిష్ఠాభావస్యహేత్యధికరణావచ్చిన్నత్వంనాస్తీతిభావః । నచైవమ
 విశిఖరాద్యవచ్చిన్నపర్వతస్యకాలికసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తి త్వాభావాను
 యోగిధూమవత్స్వతంత్రంనావచ్చెదకత్వమితివాచ్యం । తదవచ్చెదకతా
 యాదేశవిధయాతద్భిన్నత్వాత్తదవచ్చిన్నతత్సంబంధావచ్చిన్నతదధికరణ
 తాయాపవతన్నిష్ఠధర్మనిరూపితతదవచ్చిన్నతత్సంబంధావచ్చిన్నావచ్చెదక
 తానియామకత్వమిత్యవచ్చిన్నావచ్చెదకతాస్థలీయనియమః ఏతేన రూపవా

సచ్చిన్నపరస్వలాదేర్ధమాద్యసంబుధితయా సూమాదానభావవృత్తావ
 పితానృశస్యానవచ్ఛేదకత్వాత్ । నచైవముత్పత్తిక్షణవిశిష్టపర్వతేధామస్య
 నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమిత్యాదిప్రతీత్యనుపపత్తిః ద్రీవ్యత్వేగుణైవపుధివీ
 త్వసామానాధికరణ్యమిత్యాదిప్రతీతివదుక్తప్రతీతేస్సామానాధికరణ్యాద్యవ
 చ్ఛేదకత్వాభావావలంబనతానసంభవతి విశేష్యస్యావచ్ఛేదకత్వేవిశిష్టస్యా
 నవచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ ఇతివాచ్యం । తాదృశప్రతీతీనాం సామానా
 ధికరణ్యేవిశిష్టపర్వతావచ్ఛేద్యత్వాభావావగాహితయైవోపపత్తేః । ఉత్ప
 త్తిక్షణైవపర్వతేధామస్యనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమిత్యాదౌ పర్వతాసచ్చి
 న్నంయధామస్య వహ్నిమత్సంయుక్తత్వం తస్యాశ్చక్షణోనావచ్ఛే
 దకత్వాదిదిరప్యథాఃసంభవతి । ధూమనిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభా
 వేఉత్పత్తిక్షణపర్వతోభయావచ్చిన్నత్వంతునాథాః । పర్వతస్యప్రతీయోగ్య
 వచ్ఛేదకతయా తదంతర్భావేనద్వయోరభావావచ్ఛేదకత్వస్యాసంభవాత్
 ఘటపటయోఘటత్వాభావాధికరణతావత్ । ఏతేనఉక్తోభయావచ్చిన్న
 సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవ్యావతఃనాయహేత్వధికరణమాత్రావచ్చి
 న్నత్వప్రవేశనం కేషాంచిదనుపాదయమేవ । * * * * *

నిసాదిత్యాదానవ్యాప్తివారణాయైవనిరవచ్చిన్నత్వమిత్యపాస్తం । యతా
 లావచ్ఛేదేనావచ్ఛేద్యాధికరణసంబద్ధతా తతాల్లావచ్ఛేదేనహేతౌసా
 ధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాసత్త్వేనైవావ్యాప్తిభావాత్ । ఇత్యాదిరపీత్యాదినా
 తతోత్పత్తిక్షణానవచ్చిన్నత్వంపర్వతావచ్చిన్నత్వోత్పత్తిక్షణావచ్చిన్నత్వో
 భయాభావోవాగ్రాహ్యః । అపినాఉక్తప్రకారసముచ్చయః ॥ అసంభవా
 దితి ॥ తథాచ నావ్యాప్తిః ॥ హేత్వధికరణ మాత్రేతి ॥ తచ్చ యద్యపి
 హేత్వధికరణభిన్నానవచ్చిన్నత్వేనతిహేత్వధికరణావచ్చిన్నత్వం ఏవంచా
 వచ్ఛేదకతాభేదేనాధికరణతాభేదాత్పర్వతరూపాదేః కాలికసంబంధేనహ్రీ
 దాదాసత్త్వేపి తస్మిన్తావచ్ఛేదకత్వానిరూపకసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధి
 కరణతామాదాయలక్షణగమనెవితథాసతీత్యాదినాదోషాభిధానాసంగతిః త
 థాపి కేవలాన్వయినహేత్వధికరణభిన్నాప్రసిద్ధేరవ్యాప్తేః కేవలాన్వయినీ
 త్యాదిగ్రంథవిరోధః అతోహేత్వధికరణత్వంయస్మిన్సాధ్యవద్వృత్తిత్వా
 భావావచ్ఛేదకతావ్యాపకమిత్యధాన్నాసంగతిః । అక్షేపముపి పర్వతరూ

పాదః కాలిగంబంధేనహృదాదాగ్రాన్తస్త్వన్నిసృజాలిసంబంధావచ్ఛిన్నా
 వచ్ఛేదకతాయాదేశవిసయావచ్ఛేదకతాత్వాద్వాప్తిః । కాలకేతరసం
 బంధావచ్ఛిన్నశనిష్ఠసాధ్య సామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వైవహే తస్మిన్
 తదభావీయకాలిగంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వస్య అతథాత్వం అన్యథా
 స్వనిష్ఠహేతుశావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవత్స్వత్త్వైవభావానవ
 చ్ఛేదకతాద్యశసంబంధావచ్ఛిన్నస్వాధికరణతాసాన్యాసాన్యకన్యమితి లక్ష
 ణే దేశభేదయా అవచ్ఛేదకత్వఘటితే సత్తాసాన్యాసైర్వాదౌభ్యం సాద్యవ
 చ్ఛేదనహేతౌసాద్యవత్స్వత్త్వైర్వాదాపప్రసిద్ధేరనుసయోగిత్యేనఅవ్యాప్తేరి
 తిచెన్న ఏతన్నతే అవచ్ఛేదకతాయాం కాలిగంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన్ద్రై
 వనివేశాత్ । క్రియాభిన్నంకాలికేనఘటాత్వాదాచుక్తరీత్యాదౌపేషిత
 ిః । అలివ్యాప్తిరూపత్వాత్ । యదిచతథా సతీజ్యోదినాలలివ్యాప్త్యభిధాన
 ధూమవచ్ఛిందిపదసత్త్వాత్ సంయోగేనన్యభిచారిశిధామవాన్వహ్నిరిత్య
 త్రైవనతుకాలిగంబంధేనన్యభిచారిణ్యపే తదాపివచ్ఛేదకతాయాం కాలి
 గంబంధావచ్ఛిన్నత్వహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వోభయాభా
 వనివేశోబోధ్యః । ఏవంవవహ్నిమాన్దూమాదిత్యాదౌకాలికేనహేతౌపర
 మాణోద్వర్ణకణుకధూమనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావియసమవాయ
 సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావతః కాలిగంబంధేనహేతుసాన్యత్వేషిత
 ిఃసంయోగేనన్యభిచారిసమత్వాత్ । యదిచైవంసతి ఉత్పత్తిక్షణవర్జిత
 యోధూకామనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావావచ్ఛేదకత్వే పర్వతనిష్ఠా
 వచ్ఛేదకతాయావతాద్యశవిశేషణవత్తయా హేత్వధికరణతాన్వాప్త్యత్వేన
 చావ్యాప్తి తాదవస్థాన్యాత్రైవదంవ్యధేం తదాపిప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకప
 ర్వతే తదభావావచ్ఛేదకత్వం సస్యాత్ పర్వతేతత్కా-తేధూమన్యోసంయో
 గాసత్త్వాత్ అతః కాలిగంబంధపవావచ్ఛేదకతానియామకౌ వాచ్యః త
 ధాచ పర్వతనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయానాభయాభావవత్త్వమితి నావ్యాప్తిః
 యదిచపూర్వముత్పత్తిక్షణవిధయా పర్వతస్యావచ్ఛేదకత్వాభిధానాదిదా
 నీంస్థానాచ తదనంగీకారేహిరీధః తదా పర్వతధూమయోస్సంయో
 గావచ్ఛేదకతానియామకః సిద్ధౌతేషీతియోగ్యవచ్ఛేదకతయా అ
 భావావచ్ఛేదకతానాస్తి ఏతన్నతేకాలిగంబంధావచ్ఛేదకతాసాచివ్యేన సాస్తితి

తదాంతే నహ్ను వినిష్కళామసామాన్యధికరణాభావస్యావ్యయోగోభక
 స్వానియనోభయావచ్ఛిన్నతయా సాతుతావచ్ఛేదకసంబద్ధేన హేతుమన్తా
 త్రానవచ్ఛేద్యతయాతి వ్యాప్తిప్రసంగాచ్చ । కేచిత్తువిశిష్టవర్వతాదేర
 వచ్ఛేదకతామాదాయావ్యాప్తివారణాయావచ్ఛేదకాంతరానవచ్ఛిన్నహే
 త్వధికరణావచ్ఛిన్నస్వచుభావేవేదనీయం ఏవం వవర్వతాదేకాలవిధయా
 ధూమనిష్టవహ్నిసత్సంయంత్రాన్విగ్యభావావచ్ఛేదకత్వస్యాపి వ్యాప్యత్తిః
 వవతాదేహ్యులకాలతయావహ్నిమగ్నంయుక్తత్వాది రూపప్రతియోగినో
 ప్యవచ్ఛేదకత్వాత్ తన్నిష్టాభావావచ్ఛేదకతాయాతివిరోధాయావాంత
 రికాలావచ్ఛిన్నత్వపగమాత్ ఇత్యాహుః ॥ హేతుమదసంబద్ధేసాధ్యసా
 మానాధికరణాభానన్యక్తయుక్త్యాహేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వవిరహాద్ధేతు

విశేషజ్ఞతి మన్యతే తదాకాలికసంబంధానచ్ఛిన్నత్వహేతుతావచ్ఛేదకసం
 బంధానవచ్ఛిన్నత్వోన్వత్తిక్షణతావనవచ్ఛిన్నత్వైన్వత్తిక్షణయాభావపవావ
 ఛేదకతాయాంవివేక్యః తథాసతి పర్వతన్విహవచ్ఛేదకతాయాం కాలికసం
 బంధానవచ్ఛిన్నత్వేన ఉత్పత్తిక్షణనిసావచ్ఛేదకతాయాం ఉత్పత్తిక్షణ త్వవ
 చ్ఛిన్నత్వేన ప్రతియాభావవత్వైపి హేతుశూన్యావ్యత్తిక్షణవత్వేన హేత్వధిక
 రణత్వస్య తదవ్యాపకత్వాన్నావ్యాప్తిః । ఉభయాభావప్రతియాభావావిశే
 షిత తద్విశేషితకల్పయోదోషమాహ ॥ తథాసతితి ॥ యదవ స్వావచ్ఛే
 దకతావ్యాపకహేత్వధికరణతాకసాధ్యనిద్యత్తిత్వాభావాధికరణతాయా
 యాతత్తద్భదమాటవత్వం నిషఁషః తదానైషదోషః స్వావయవాయో
 గొలకయారవచ్ఛేదకతాభేదనాధికరణతాభేదాత్ । యదీదేనమపిపర్వతే
 ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతానవిద్యతే కేతుక్షణనిష్ఠైవసంబద్ధ్యోభి
 త్యుచ్యతే తదాహేత్వధికరణవర్తమావచ్ఛేదకత్వైవమాత్రీపదాధః తద్దృ
 శవర్తమావత్వైవనకొపిదోషశ్చత్యవధేయం ॥ అవచ్ఛేదకాంతరేతి ॥ సప్త
 మీపదనిషేష్యం దేశకాలయోరేవావచ్ఛేదకత్వమిత్యావిషయోతుః । య
 స్తు తద్గంధపాగ్గభావవాతతద్గంధధ్వంసాదిత్యాదోహేతౌసాధ్యవిశిష్టవృ
 త్తిత్వాభావనత్వాదవ్యాప్తిరితి । తన్న తత్రీకాలవిశేషస్యావచ్ఛేదకఘటక
 త్వాత్ తద్గంధధ్వంసఘటవృత్తిత్వస్యానవచ్ఛేదకకాలావచ్ఛిన్నఘటస్యత
 దసంబంధిత్వాచ్చ । ఉక్తరీత్యైవోపపత్తావిశేషాపూరణమన్వరసః । వ్యా

తానవచ్చెదకసంబంధెన హేతుమత్సంబధై హేతుమదవచ్చిన్నతాద్య
శా భావప్రసిద్ధిమాహ॥తాద్యశెతి॥హేతుత వచ్చెదకసంబంధెనసాధ్యవద్వ
త్తిత్వస్యతేనైవసంబంధెనహేతుమదవచ్చిన్నాభావశ్చైత్యధః॥ తత్తైవ ॥
తాద్యశ హేతుమత్యైవ, నచతథావిధరూపాదౌవహ్నిమన్యాయుక్త త్వాభా
వౌవ్యాప్యప్యత్తిరెవతి తల్రాధికరణవిశేషసాధ్యవచ్చెదకత్వం నిర్బుక్తికం ప్ర
తియోగిమత్యభావవృత్తావేనవిరోధభంజనార్థమవచ్చెదకభదాపెక్షణాత్
ధూమవత్కపాలాదిసమవేతవన నహ్నిమన్తహానసాదిసంయుక్తఘటాదౌ
మహాన సాద్యవచ్చెదెనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వవతి హేతుమత్కపాలాద్యవ
చ్చెదెనవహ్నిమత్సంయుక్త త్వాభావసౌలభ్యేపి ఏతద్రూపవానెతద్రీసాది
త్యాదౌ ఏతద్రూపాదిమత్సమవేతత్వవతిహేత్వధికరణావచ్చెదెనప్రతియో
గిసత్త్వాత్ తదవచ్చెదెనసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వాసంభవాత్
ఏతద్రూపాదిమత్సంబంధాంతరమాత్రేణ వశమానె సాధ్యవత్సమవే
తత్త్వాభావస్యవ్యాప్యవృత్తితయా హేత్వధికరణావచ్చిన్నత్వవిరహేణ నిరు
క్తాభావప్రసిద్ధైర్వారూపాత్త్వాదితివాచ్యం । యర్వతేరూపె నవహ్నిమత్సం
యుక్తత్వమితిప్రతితిబలెనవ్యాప్యవృత్తైరపి సామానాధికరణ్యాభావస్యఅధిక
రణవిశేషావచ్చిన్నత్వోపగమాత్ ॥ యత్తు వ్యాప్యవృత్తైరభావసాధికర
ణవిశేషావచ్చిన్నత్వనుపగమేహేతుతావచ్చెదకసంబంధావచ్చిన్నసాధ్య
వద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాసామాన్యే హేత్వనుయోగికత్వహేత్వధిక
రణవిశేషావచ్చిన్నత్వోభయాభావౌవివక్షణీయః తథాచధూమాదినిష్కస్వా
వయవాద్యవచ్చిన్నతదధికరణతాయాం హేతుతావచ్చెదకసంబంధెనహే
తుమదవచ్చిన్నత్వస్యరూపాదినిష్కవహ్నిమత్సంయుక్త త్వాద్యభావాధికరణ
తాయాం ఘటాదినిష్కధూమవత్కపాలాద్యవచ్చిన్నతదధికరణతాయాంచ
హేత్వనుయోగికత్వసాధ్యభావేనక్షణాయాభావసత్త్వలక్షణసమన్వయశ్చితి ॥

ప్రవృత్తైనావచ్చెదకమితివాదినాంనిష్కషణముత్థాపయతి ॥ యత్వీతి ॥ అ
యోగౌలకవృత్తిత్యణాదినిష్కధూమవద్వృత్తిత్వాభావవత్తాయాముఖయాభా
వసత్త్వాదతివాప్తైస్సామాన్యపగు తదధౌవాప్యవకత్వం తథాచతాద్యశాధి
కరణతాత్వవ్యాపకః హేత్వనుయోగికత్వయద్ధమావచ్చిన్నాధికరణ విశే
షావచ్చిన్నత్వోభయాభావః తద్ధమవత్త్వమిత్యర్థః । ధూమాదిరూపాది

తన్ను ॥ వ్యాప్యవృత్తైరనచ్ఛేదకానుపగమేష్యధీరూపాదిత్యాదావతివ్యాప్తైఃపృథివీత్వాదివృత్తిచారిజలీయరూపాదినీలసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావస్య వ్యాప్యవృత్తితయాతగధికరణతాసామాన్యైనిరుక్తోభయాభావస్యాక్షతత్వాత్ । హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వస్థానైలవచ్ఛిన్నత్వహేత్వధికరణానవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావప్రయోగనివేశనీయత్వాన్నయందోషః । జలరూపాదినీలపృథివీసమవేతత్వాభావాధికరణతాయామవచ్ఛిన్నత్వవిరహేణోభయాభావసత్త్వాత్ ఏవంచతావతైవదర్శితాప్రసిద్ధైరపినివారితత్వాత్తాదృశోభయాభావపదధికరణతావదన్యత్వమేవనివేశనీయం సరూప్యాధికరణతాసామాన్యేహేత్వనుయోగికత్వతాదృశోభయాభావత్త్వోభయాభావః ప్రయోజనవిరహాదితిచెత్ । ఏవమపివత్క్యమాణాయాః కాలికసంబంధేన హేతానవ్యాప్తైరసుగతిదుర్వారైవ తత్ర కాలికసంబంధేనావృత్తిగగనాదావేవ దశేతోభయాభావవత్సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః ప్రసిద్ధేః । అవృత్తావేవ సర్వత్రతాదృశాభావప్రసిద్ధ్యాసంబంధాంతరేణవత్కమానుపగమతానుభావనవిరోధశ్చ । తస్మాద్వ్యాప్యవృత్తైరప్యవచ్ఛేదకమేనగ్రంథకారాభిమతమిత్యసంధేయం ॥ ద్రవ్యసత్త్వాదిత్యాదావాశంకితామతిన్యాప్తిముద్ధరతి ॥ వ్యభిచారిణశ్చైతి ॥ తాదృశీతి ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమతీత్యర్థః । అవచ్ఛేదకత్వంసప్తమ్యర్థః ॥ తాదృశాభావవత్త్వం ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవద్యవృత్తిత్వాభావవత్త్వం । అత్రప్రమాణాకంక్షాయామాహ ॥ సత్తాయామితి ॥ తాదృశప్రతీత్యాద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యవత్త్వామపిసత్తాయాం తదనవచ్ఛేదకనిష్ఠేత్యాదితమభయప్రయోజనం । నచ ధూమాద్యంతరసంయుక్తస్వావయవావచ్ఛేదేనత్యాదిరీత్యాద్యప్తిః । దలద్వయేపితద్వ్యక్తిత్వాత్తైకైకధర్మప్రయోగయద్ధర్మపదేనోపాదానాత్ । ఏతన్నతేతాదృశస్వావయవస్యాసత్త్వాచ్చ । ధూమాంతరేణవృత్త్యానియామకఏవసంయోగః హేత్వధికరణతాచలక్షణమటీకేత్యుక్తిసంభవాచ్చ । ధూమవాన్వహ్నోరిత్యాదౌధూమవత్సాధారణవహ్నిసంభవాన్నాతివ్యాప్తిరతఃపృథివీతి । శంకతే ॥ హేత్వధీతి ॥ జలైతి ॥ క్షితిజలోభయవృత్తిదీర్ఘదండక్షితిమాత్రవృత్తిః ఘటవదవృత్తిత్వవత్తాయాం హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వప్రసిద్ధిః ॥ తాదృశేతి ॥ అత్రసత్తాద్రవ్యవృత్తి

గుణాద్యవచ్చెదెనతదభావవత్త్వావగాహనానిరిభావః ॥ ఏవం॥ సత్త్వాయాం
 ద్విష్యత్వసామానాధికరణ్యాభావోపగమే ॥ విశిష్టసత్త్వే ॥ గుణాద్యన్యత్వ
 విశిష్టసత్త్వ త్వాద్యవచ్చెన్నై ॥ అవ్యాప్తిరితి ॥ గుణాద్యవచ్చెదెన సాధ్య సా
 మానాధికరణ్యాభావవత్ కేనాపిరూపేణతదనధికరణత్వాసంభవాదితిభావః
 విశిష్టస్యతి ॥ తథాచ విశిష్టసత్త్వంప్రత్యమాత్రివృత్తితదధికరణత్వంనగు
 ణాదిరితినహేత్వదికరణావచ్చెదెనహేతౌసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవ
 త్త్వమితిభావః ॥ యద్యపి హేతుతానశ్చేదకవిశిష్టహేత్వధికరణావచ్చిన్నత్వం
 నివేశ్యోపాయమవ్యాప్తిశ్చక్రతే వారయితుం తథాపి ప్రకారాంతరణివార
 గాసంభవేలక్షణైరితి నివేశనమనుచిమిశ్రణిప్రత్యవిశిష్టాత్రివిక్తత్వాదిపక్ష
 ఆశ్రితః ॥ నచ హేతుశావశ్చేదకవిశిష్టాధికరణానివేశనమవశ్యకం అన్య
 ధాత్వసంస్పృశవత్ హేతుత్వమూర్త్యభయస్యాదిత్యాదౌసూతత్వే మూ
 ర్తత్వేనహేతౌస్వాధికరణేగగనెమనసేచసాధ్యసామానాధికరణ్యవిరహేణా
 వ్యాప్తిప్రసంగాదీవాన్యం ॥ ఉభయత్వప్రయోగవిశిష్టాపరత్వరూపతామవలం
 బ్యవిశిష్టస్యాతిరిక్తతయాతప్రస్థాపచ్చిన్ననిరూపితాధికరణత్వరూపపరంప
 రాసంబంధేనోభయత్వప్రస హేతుత్వం స్వీకృత్యైవవా తత్రావ్యాప్తేన
 మాధానసంభవాత్ ॥ సనుద్రవ్యంగుణాద్యన్యత్వేనతపత్త్వాదిత్యాదౌవిశి
 ష్టాతిరిక్తత్వపక్షమవలంబ్యావ్యాప్తైర్వారణం నవిచారసహం తథాహిగుణా
 దివృత్తిసత్త్వాదితాగుణాద్యన్యత్వవిశిష్టసత్త్వాదెరిక్తత్వేఅనుగత ధర్మకమా
 త్రోచ్చేదః ఏకవ్యక్తివృత్తిత్వవిశిష్టస్యాపరవ్యక్తివృత్త్యన్యత్వాత్ ॥ నచతత్త్
 వై త్వాభావవత్ ద్విష్యత్వై త్వాభావవిశేష్యకాధేయతాసంబంధావచ్చిన్న
 ప్రమాప్రకారత్వాత్ యోయద్విశేష్యకప్రమాప్రకారః సతద్వానితివ్యా
 ప్తేరితిప్రయోగః ॥ కేనాపితి ॥ విశేష్యవృత్తిస్సృష్టిప్రతియోగితావశ్చేద
 కతాళ భేదానుయోగితాయావిశిష్టైలనంగికారాత్ ॥ ఏదుద్దనిష్ఠభయత్వప్రయోగ
 విశిష్టాపరత్వరూపత్వాసంభవాదుభయత్వమాత్రివృత్తివాతిరిక్తత్వంస్వీకృత్య
 త్వప్రసహేతుత్వంస్వీకార్యమితిసమాద్యంతిరమాహ ॥ తత్రైతి ॥ ననుయ
 ధాపరంపరాసంబంధేనోభయత్వస్య హేతుత్వంతథావిశిష్టానతిరిక్తత్వేపివై
 శిష్ట్యస్యాపిస్థాపచ్చిన్ననిరూపితసమవాయన హేతుత్వంవస్తుంశక్యతత్కలవేది
 చమనానతిరేకేచ్ఛత్వాదినా ఉద్భూత్యంభదావీంపహితమిత్వదోషః ॥ నకేవలం

ద్వివిధస్వరూపస్య తాదాసీనామిదో బోధనః ధర్మార్థాదుకానుగుతం నిరాశా
 ధర్మమేతేనాచ్యుతం శుద్ధసత్తాదౌతత్వం గుర్తిస్తే వృత్తిత్వవైష్ణాభ్యుపగమేభ్యవ
 తాంతరేణ త్వాసంభవాత్ తదనన్యధామ తస్మాత్వృత్తిస్వప్రసంగాత్ ।
 సవంసర్వేపామేవపత్రానాంతర్వృత్తిబద్ధైర్వ్యూహపవిత్రేణ భేదాద్భేదప్ర
 సక్త్యాక్షణభంగాపత్తిః పర్యవసానం మన్వారమేవ । అధప్రత్యభిజ్ఞాద్యనుర
 ధేనపి సత్త్వానానాదేశకాలపుత్తిత్వవైశిష్ట్యం స్వీకీయతే పవతం గుణేద్ర
 వ్యవృత్తిత్వనిశిష్టసత్తానాస్తి ఇదేనా పూర్వకానుత్తిత్వవిశిష్టఘటానా
 స్తి తిప్రత్యనురధాన భిన్నాపిపితృద్విశేషానిశిష్టసత్తానుకూలయః స్వీ
 కీయంతే తదవలంబనతద్రావ తాదృశప్రతీతులపత్తేః ద్రవ్యపుత్తిత్వాది
 వైశిష్ట్యపురస్కారేణానుగతసత్తాదేనాద్రవ్యత్వానుమాపకత్వం స్వీకీయ
 తే అపితులపన్యతాదృశనిశిష్టగుణాద్యన్త్రవస్తునపివేతి తత్ప్రత్యత్వాదివ్యా
 ప్తివిరహేపిసంకుచిరితిశ్చత్ । తాదృశసత్తానాం కేనయాపివ్యాప్త్యవ్యవస్థా స
 ద్రవ్యపుత్తిత్వాదినిశిష్టత్వేన తాదృశకూపస్యావ్యాప్త్యానుగత ధర్మసాధార
 న్యాత్ । నాపితాదృశనిశిష్టతద్వ్యక్తిత్వాదినా తాదృశవిశేషణవైశిష్ట్యం
 శస్యవ్యర్థత్వాత్ । తద్వ్యక్తిత్వాద్యనుపస్థితాననుమానానిగావహేచ్ఛ । ఏ
 వం నిశిష్టసత్తానాస్తిత్వప్రతినిశిష్టసత్తాత్వాద్యవచ్ఛిన్నాభావస్య నవిషయతా
 సంభవః తద్దూపావలీభానుగతసత్తావతి తద్దూపావచ్ఛిన్నాభావాసంభ
 వాత్ । నాపి తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య తద్వ్యక్తేప్రతియోగికొటావ
 నుల్లేఖాత్ । విశేషణావచ్ఛిన్నప్రతియోగికస్సంబంధోవిలక్షణః సవ్యానుగత
 సత్తాయాస్సంబంధః అపిత్వతిరిక్తవిశిష్టసత్తాయాపివేతిప్రతియోగితావచ్ఛేద
 నుగతధర్మమాత్రోచ్ఛేదప్రసంగమాత్రం కింత్వన్యదపి త్యాహ ॥ ఏవమితి ॥
 అనుగత ధర్మమాత్రోచ్ఛేదంకుణభంగాపత్తిః పర్యవసానంచోద్ధృత్య
 విశిష్టశబ్దబోధ్యవస్తునోఽతిరిక్తత్వం వ్యవస్థాపయతి ॥ పరంత్వీతి ॥ నద్రవ్య
 త్వేతి ॥ తస్మాదపనుణాదానత్వేనవ్యభిచారిత్వాత్ ॥ వస్తునపివేతి ॥ కేనయాపి
 తాదృశవస్తునోహేతు తేతిచేదదానీం రూపవివేచనం నాస్యైవేతిబోధ్యం ।
 ధర్మఃసత్తాదః । వైశిష్ట్యంశత్యాగేపాహ ॥ తద్వ్యక్తిత్వాదితి ॥ విశిష్ట
 సత్తానాస్తితిప్రత్యయస్యస్వావచ్ఛిన్నాభావావలంబనతానస్వీకీయతే అపితు
 విశిష్టాభావావలంబనతే త్యాశంకతే ॥ విశేషణేతి ॥ నిహితేతి ॥ గుణాదివ్యా

క ధర్మస్య గుణాదివృత్తిసత్తాసాధారణ్యేపితత్రివిశిష్టాభావోఽక్షతపవ ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసంబంధశూన్యత్వమాశ్రయవిశి
ష్టాభావసత్త్వేఽపేక్షితత్వాదితిచేత్ తసోఽగుణానిసాధారణసత్తాయాప
వతాదృశాతిరిక్తసంబంధోఽగుణాదివ్యావృత్తః స్వీక్రీయతాం కింసంబంధ్యం
తరకల్పనెనెత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అనతిరేకత్వితి ॥ విశేషణవిశేష్యసంబంధ
వ్యైవేతి ॥ సత్తాదిసప్తగుణాద్యన్యత్వవైశిష్ట్యవ్యైవేత్యర్థః ॥ పరంపరయా॥
పరంపరాసంబంధేన స్యావచ్ఛిన్ననిరూపితసమవాయాదిసంబంధేనైతియా
వత్ ॥ వ్యావృత్త్యాదితి ॥ గుణాద్యన్యత్వవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నాధికరణతాయా
గుణాదావసత్త్వాత్ తాదృశసంబంధేనతద్వైశిష్ట్యస్య ద్రివ్యమాత్రీవృత్తి
త్వాదితిభావః । ఏవకారేణసత్తాయావ్యావృత్త్యవ్యవచ్ఛేదః । యత్రవిశే
షణవిశేషావచ్ఛిన్నసత్తాదిహేతుకద్రీవ్యత్వావ్యనుమితరభిమతా తత్రీతత్త
ద్వైశిష్ట్యహేతుకానుమితరేహపేయతే వైశిష్ట్యేపరంపరాసంబంధేనన్యా
ప్రీధీవిరహేచానుమితరసిద్ధే వేతి భావః । యద్యపివిశిష్టనిరూపితసంబంధ
స్యవిలక్షణత్వే తాదృశసంబంధేనసత్తాయాపి వ్యావృత్త్యంనిర్వహాతి
తథాపి విశేషణావచ్ఛిన్ననిరూపితసమవాయత్వాదినానసత్తాదిసంబంధతా
కింతువిశిష్టసత్తావానితిప్రత్యయసత్తాదివిశేషణతాపన్నస్య వైశిష్ట్యవ్యైవో
క్తపరంపరాసంబంధేనధర్మిణీవిశేషణత్వోపగమాన్నాతిప్రసంగ ఇత్యాశ

వృత్తృతి ॥ గుణోవిశిష్టసత్తావానితిప్రతీతినిరాసాయ । సత్తాయాృతి మ
క్ష్మీ సంబంధఘటకతృప్తియోగికత్వమాత్రాధాఽసత్తాసంబంధతాయాఅ
నుపదమెవనిరాకరణాత్ ॥ యద్యపీతి ॥ ఏవంచవిశేషణవిశేష్యసంబంధస్య
వ్యావృత్త్యానుసరణంవ్యర్థమితిభావః ॥ నసత్తాదీతి ॥ అన్యధాకదాచి
త్ గుణస్సత్తావానితి ప్రత్యయస్యభ్రమత్వమపిస్యాత్ । నన్వేనం సమ
వాయమాత్రీస్యసత్తాసంబంధత్వే గుణోవిశిష్టసత్తావానితిప్రమాప్రసంగఇ
త్యతఽహ ॥ కింత్వితి ॥ సత్తాదివిశేషణతేతి ॥ ద్రివ్యంవైశిష్ట్యవదిత్యప్రత్య
యాత్ ॥ నాతిప్రసంగః ॥ నగుణోగుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తావానితిప్రత్య
యస్యప్రమాత్వప్రసంగః । తథాచ విశేష్యస్యశుద్ధసంబంధకృతివైశిష్ట్యస్య
సాధ్యవ్యాప్యత్వమనుస్మృతమితిభావః । యద్యపివిశిష్టస్యనిరూపితసంబంధో
విశిష్టాధారత్వాదిస్సత్తాసంబంధః తేనసంబంధేనసత్తావానితిప్రత్యయః గు

యె నెడను భిక్షునిం । నన్నెనంగి శ్యావప్రధమలక్షణపరిమాణైవక్ష్యమాణకై
 నలాన్వయినాధ్యకావ్యాప్తైరసంగతిః తత్రాపి సంబంధాంతరేణ హేతుమా
 ద్యప్రత్యహేన్వధికరణావధిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావ ప్రసిద్ధ్యావత్తు
 లక్షణమనసంభ వాచిత్యతాపా ॥ కెవలాన్వయినీతి ॥ ద్వితీయలక్షణేతి ॥ నచత
 ఛైశ్యనెనోభయత్వా వచ్చిన్నవైకల్యపరామర్శాత్ ప్రధమలక్షణైవ్యా
 ప్రభావైరసంగతిః=ర్వారైవేహివాచ్యం । కెవలాన్వయినాధ్యకావ్యాప్త
 వ్యాప్తిప్రదశ=రాత్తదుభయత్వేనా ప్రితప్రధమలక్షణైవ్యాప్త్యసంభవేపి
 లక్షణద్వయేపియథామోగంకత్తత్తలైవ్యాప్త్యన్వయేతాత్పర్యాప్తే । య
 ద్యపిధూమాదావపిసాధ్యసామానాధికరణ్యాసామాన్యాభావముతితస్య ప్రర
 మలక్షణాభావస్య నావ్యాప్త్యవకాశః తథాపి యత్కంచిత్యాధ్యసామానాధికర
 దనివేశాభిప్రాయేణ ద్వితీయలక్షణస్యచయత్కంచిత్యాధ్యసామానాధికర
 ణ్యాభావనివేశాభిప్రాయేణైవప్రధమలక్షణస్యాపనానాన్వక్తి సాధ్యకైవ్యా
 ప్తిప్రదశ=నమనిగుర్ధం । మూలైవయత్కంచిత్యాధ్యసాధికరణాధికరణ
 ఇత్యుపలక్షణం యత్కంచిత్యాధ్యసాధికరణాపృత్యవిత్యపిబోధ్యం । తేన
 ప్రధమలక్షణావ్యాప్తిసంపాదకహేత్వికధనాన్నాన్వయత్వస్య నావకాశఇతి
 ధ్యేయం ॥ సామానాధికరణ్యాసాధ్యవ్యాప్త్యవృత్తితాయాన్రమాణసిద్ధాయా
 మేవదశితాతివ్యాప్తిర్వా రయతుశక్యం తత్రైవప్రమాణంక్షక్తప్రతితే

శావిశ్టసత్తావానితిప్రత్యయశ్చప్రకారతావచ్ఛేదకత్వేనవైశిష్ట్యాభావపప
 తత్సంబంధభావమితి నియముపైత్యవారణీయః పంచ తేనసంబంధేనవి
 శిష్టసత్తాయాఅపివ్యాప్త్యుపసంభవతేవైశిష్ట్యవైవత్తేవకారవైయధ్యం
 తథాపి తత్సంబంధాననాన్వభావాభిమతిఇతిప్రదశ=నాన్వయకారః అతప
 వాశయేనైత్యుక్తం । ద్వితీయలక్షణేసాధ్యవ్యాప్త్యామాన్వయేదనివేశే ధూమ
 ఇత్యున్నతప్రపీతం శ్వాత్ అవ్యాప్త్యభావాత్ అతస్తదవ్యాప్తైర్విశేషనివే
 శాభిప్రాయకత్వంవాచ్యం తథాసతితదీత్యాప్రధమలక్షణావ్యాప్తిరపి దు
 ర్వారైవేత్యాశయేనసమాధత్తై ॥ తథాపీతి ॥ యత్కంచిత్యం సాధ్యవతి
 బోధ్యం । విశిష్టానతిరిక్తతామతేసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్చిన్నవివక్షయౌవ వి
 శిష్టసత్తాదిసాధ్యకాతివ్యాప్తి వారణాత్ । తనతిరిక్తతామతేతులక్షణద్వయేపి
 సాధ్యవతన్నివేశేపిసతః । నానాధికరణకైవధికానాత్ తత్రాపిసా

రన్యవిషయకత్వాదిత్యాహ ॥ సత్తాయామితి ॥ ప్రతిస్థితి ॥ అభావం
గుణే అవగాహతశ్చ నేనాన్వయః ॥ అవచ్ఛేదకత్వస్యైతి ॥ నిరూపకత్వస్యైశ్య
ధః ॥ తేన సామానాధికరణ్యస్యవ్యాప్యవృత్తితామతేతదవచ్ఛేదకత్వస్యా
ప్రామాణికత్వేపినతుతిః ॥ ఉక్తాకారప్రతీతావవచ్ఛేదకత్వానుల్లెఖాత్ అ
వచ్ఛేదకత్వాభావావగాహితానసంభవతీత్యాశంక్యాహ ॥ పరంపరేతి ॥
ననూక్తపరంపరాసంబంధోనవృత్తినియామకః ఆకాశంద్రీవ్యత్వసామానా
ధికరణ్యవదిత్యసృజ్యయాత్ ఇత్యుక్త సంబంధావచ్ఛిన్నాభావపవాప్రామా
ణికశ్చితి తాదృశాభావావబంబనతాపి నాక్తప్రతీతేస్సంభవతీత్యాశంకొద్ధా
రాయానురూపందృష్టాంతమాహ ॥ ద్రీవ్యత్వైతి ॥ గుణస్యావచ్ఛేదకతానియా
మకద్రీవ్యత్వసంబంధశూన్యతయా ద్రీవ్యత్వనిష్ఠాభావావచ్ఛేదకత్వంనసంభ
వతీత్యగత్యాగుణనిష్ఠాద్రీవ్యత్వపృథివీత్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వస్యప
రంపరాసంబంధావచ్ఛిన్నస్తాదృశసామానాధికరణ్యస్యేవా అభావపవ తా

ధ్యవత్వేవమాతత్ ॥ ఆకాశమితి ॥ సత్తాయాంగగనాంతర్భావేనద్రీవ్యత్వ
సామానాధికరణ్యాత్ ॥ ఘటోద్రీవ్యత్వసామానాధికరణ్యవానితి సామా
న్యాకారస్యసర్వమతస్సిద్ధత్వాత్సాక్షాత్ ॥ గుణస్యైతి ॥ సమవాయరూప
తాదృశసంబంధశూన్యత్వముక్తం సామాన్యతస్తాస్యశసంబంధశూన్య
త్వేతు నిత్యగుణాబోధ్యః కాలికసంబంధస్యజన్యగుణే సత్త్వాత్ ॥ అధ
వా కాలికసంబంధస్యావచ్ఛేదకతానియామకత్వే ఇదమిదానీమితి ప్రత్యయ
స్యాత్ ॥ నచకాలికసంబంధేనావచ్ఛేదకస్యాపూర్వోక్తయ్యుక్త్యాదేశవిధ
యాఅవచ్ఛేదకత్వస్వీకారశ్చితివాచ్యం ॥ సకలకాలేఆత్మత్వాకాశత్వోభయసా
మానాధికరణ్యసత్త్వేన నిరవచ్ఛిన్నతయా తదభావవిరహాదుక్తవ్యాపైరప్ర
యోజకత్వాచ్చ కాలికావ్యాప్యవృత్తిత్వాపత్తివిరహాత్ తత్కల్పస్యసిద్ధాం
తవిరుద్ధత్వాదిత్యవధేయం ॥ అనురూపమితి ॥ వృత్త్యనియామకసంబం
ధావచ్ఛిన్నాభావాంగీకారే ॥ అన్యథాద్రీవ్యత్వనిష్ఠపృథివీత్వసామానాధి
కరణ్యేగుణానిరూపితత్వమధోబోధ్యః ॥ కదాచిత్ వృత్త్యనియామకసం
బంధావచ్ఛిన్నాభావాభవతు సత్తాయాంగుణే నద్రీవ్యవృత్తిత్వమిత్యాకా
రానురూధాత్ నత్వవ్యాప్యవృత్త్యాభావ ఇతిసూచనాయతమక్తం ॥ స
త్తానైత్యాదికంచ ననూపతాంతరంచకారాభావాత్ అతొదృష్టాంతేస్తు

దృశప్రీతివిషయశ్శ్యసశ్యముపెయంతద్వద్రాప్రీత్యర్థః స్వరసతాయాదృ
 శశబ్దాద్యాదృశార్థః ప్రీతియతేతాదృశశబ్దోన్లిఖితప్రీత్యయేతాదృశార్థః
 విషయకత్వమేవాసతిబాధకేయజ్యుశ్చ త్యాశయేనదర్శితప్రీతేస్సత్రాయాం
 గుణావచ్ఛిన్నద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావావగాహితాయాం బాధకప్రీతిమాహ
 ॥౨౭॥ నద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావవతీతి ॥ నచ ద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావాభావస్యద్రీ
 వ్యవృత్తి స్వరూపస్యసత్రాయానుస్థంతేపి సత్రాన్వతసాఃప్రీతీతేగ్భాధక
 త్వంసంభవతి పిరోధ్యవిషయకత్వాఽపివాచ్యం । తాదృశశబ్దేనద్రీవ్యవృత్తి
 త్వాభావవచ్ఛిన్నస్యైవప్రీత్యాయనాత్ తదాకారప్రీతీతేరపితద్భేదావగా
 హితయాబాధకః ॥ ఏత్ భేదస్యావ్యాప్యవృత్తి తావిరహేణసామానాధికర
 ణ్యాభావవచ్ఛిన్నస్యతదభావపిరోధిత్యాత్ । యదిచ భేదస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వ
 మతమసంబంధ్యతాదృశప్రీతీతేర్విరోధ్యవిషయకత్వముపపాద్యతే । తదా
 సత్రాయాం ద్రీవ్యత్వసామానాధికరణ్యాభావేపి తదధికరణభిన్నత్వస్యాక్ష
 ణతయాతివ్యాప్తివారణమశక్యమేవేతిభావః । అవ్యాప్యవృత్తిత్వసాధకదర్శి
 తప్రీతీతేరభావరూపపిశేష్యసత్రావృత్తి త్వావగాహితాయా ఉపగమాత్త
 త్రాభావవిశేష్యకసత్రావృత్తిత్వవిరోధివిషయకంప్రీత్యయంబాధకతయోప
 న్యస్యతి ॥ ద్రీవ్యవృత్తిశ్చభావశ్చతి ॥ యద్యపిద్రీవ్యవృత్తిత్వాభావేస
 త్రావృత్తిత్వంగుణాద్యవచ్ఛేదేన నతు ద్రీవ్యావచ్ఛేదేనైత తదవచ్ఛేదేన త
 బాధకవశేనాన్యథోపపాదనం ప్రీత్యతే కింబాధకమిత్యాశంకాయామిదమి
 త్యాశయేనావతారయతి ॥ స్వరసత్యశ్చతి ॥ అశక్యమేవేతి ॥ హే
 త్వధికరణావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణం యద్యత్తత్త
 ద్భిన్నస్వరూపలక్షణకరణే ప్యవ్యాప్యవృత్తిధర్మసామ్యపలక్షణత్వేవ్యాప్తేఃసా
 ధ్యాఘటితత్వం విశేషణత్వేత్వశిష్టతద్వ్యక్తీశ్వచుప్యవ్యాప్యవృత్త్యేవభవి
 ప్యతి।యదిచతత్సమానాధికరణసకలతద్వ్యక్తీత్వానచ్ఛిన్నభిన్నత్వమధ్యశ్చతి
 మన్యతే తదాపి పృథిచార్యఖండద్రీవ్యవృత్తిరూపాద్యాత్మకతద్వ్యక్తీత్వస్థతే
 ౨తివాప్తేః ఉక్తార్థఃస్యఉదత్తరత్వాచ్యైతి॥యద్యపీత్యాది ॥నచద్రీవ్యవృత్తి
 ల్వాభావనిష్ఠసత్రావృత్తితాయాం కథంగుణస్యావచ్ఛేదకత్వం అవచ్ఛే
 ద్యాధికరణీహూతద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావేన సార్థం గుణసంబంధాభావా
 దితివాచ్యం । ద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావేగుణావచ్ఛేద్యతాయాస్సత్త్వేనసత్రాద్రీ

త్రిసత్రావృత్తి త్వాభావస్సంభవతిషమసత్రావృత్తిత్వం సత్రాత్వసామానాధిక
రణ్యరూపం సామానాధికరణ్యస్యాన్యవ్యవృత్తి తామ తేఽవ్యాన్యవృత్తీతత
దనవచ్చెదకగుణత్వద్యవచ్చెదనద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావతదభావస్సఽగవత్త్యే
వెతివవిరూఢః తథామృక్తయ్యైర్ద్వితప్రతీతెస్సత్రావృత్తి భేదాపగాహిత
యాతాధకత్వందుర్వారమేవ । యత్త్రిసత్రావృత్తావభావెలవచ్చెదక భేద
నసత్త్రావృత్తి త్వాభావసంభవేషి అవచ్చెదకాప్రతీతిదశాయాంజాయమాన
తత్ప్రత్యయస్య సత్రావృత్తిత్వగ్రహ ప్రతిబంధకలయాతదత్తరంజాయమా
నాయాస్సత్రాయాంగుణేనద్రీవ్యత్వసామానాధికరణ్యమిఃప్రతీతే స్సామానా
ధికరణ్యాభావేనత్రావృత్తి త్వావగాహిత్యాసంభవేనగుణనిష్ఠసామానాధిక
రణ్యావచ్చెదక త్వాద్యభావావగాహిత్యే సర్వత్రైవతదవగాహిత్యకల్పనము

వ్యవృత్తి త్వాభావయోస్సంబంధస్యసత్రావృత్తిత్వలక్షణస్యతదవచ్చెదత్రావృ
త్త సంయోగస్యాగ్రహచచ్చద్యతయాతిత్వమవాయాదెస్తదవచ్చెద్యత్వనదితి ।
అథవాయగభావో యదవచ్చెదనతదభావనిష్ఠవృత్తిత్వమప తదవచ్చెదనె
త్యనుభవానుసారేణతథోక్తిః ॥ తదనవచ్చెదకేత ॥ ద్రీవ్యవృత్తి త్వాభా
వేగుణత్వేసత్రావృత్తిత్వంవాస్తీత్యనుభవాదితభావః ॥దుర్వారమేవేతి ॥ఏ
షంభ ప్రమాత్మకద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావసత్రావృత్తిరితిప్రత్యయసత్త్వేసత్రా
యాంగుణేనద్రీవ్యత్వ సామానాధికరణ్యమితిప్రతీతేద్రీవ్యవృత్తి త్వాభా
వవిషయకాయాఅసంభవః కథంవిజ్ఞాతాయాశ్చపూర్వప్రతీతివిషయవిరు
ద్ధాధాభిషయకత్వేనభ్రమత్వం నహివిరుద్ధవిషయకయోరుభయోఃప్రతీ
త్యాఃప్రమాన్యసంభవః । ఏషంచసత్రాయాంగుణశ్చ త్యాదిప్రతీతిఃప్రమాత్వేస
తగుణావచ్చెద్యద్రవ్యవృత్తి త్వాభావానవలంబనా తద్విరుద్ధద్రీవ్యవృత్తి త్వా
భావవద్భిన్నత్వప్రకారకప్రమాత్మకప్రత్యయక త్యాదితిప్రయోగః । యః
ప్రత్యయః యత్ప్రదాధావిరుద్ధపదాధాభిషయకప్రమాత్మక ప్రత్యయాంతర
కః సః ప్రమాత్వేసతితత్ప్రదాధాభిషయక త్వాభావవానిత వ్యాప్తైః । య
ద్వాసత్రా ద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావనిష్ఠప్రమీయవిషయతానిరూపితవిషయతా
శూన్యా ద్రీవ్యవృత్తి త్వాభావవద్భిన్నత్వనిష్ఠప్రమాప్రకారతానిరూపితవి
శేష్యతాశాలిత్యాత్ యద్యివరీతనిష్ఠప్రమాప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా
శాలిత్వంయత్రేతత్రతన్నిష్ఠప్రమావిషయతానిరూపితవిషయతాశూన్యత్వే

చిత్తమితిభావనానామ సం । తదనంత । ఏవంసత్యవచ్ఛేదకావిషయశాస్త్రద్రవ్య
త్వస్యామానాధికరణ్యత్వేనసంతాయాంతశ్చామానాధికరణ్యవిషయకప్రతితే
రపబాధకతాసంభవేనసంతానద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవతీత్యాదిప్రతిపర్యంతా
నుధావనస్యనిర్భజత్వాపాతాత్ । నన్యేవంసంయోగాదినుతిసంయోగా
దెరహ్యభావోపాసృజితములనసంయోగకృతిప్రతితేరపిములనిష్ఠసంయో
గాద్యవచ్ఛేదకత్వాభావావలంబనతయోపపత్తైరత్యతాహ ॥ బాధకాభావా
చితి ॥ తత్రకపిసంయోగాభావోపృథ్వివృత్తిరిత్యాదిప్రత్యయస్యాననుభవాది
తిభావః । ననుసంయోగాభావేవృత్తివృత్తిత్వప్రత్యయభవద్రవ్యవృత్తిత్వాభా
వేనతావృత్తిత్వాభావప్రత్యయేపివివాదసంభవాత్ యత్రసామానాధికర
ణ్యాభావస్యనప్రత్యక్షసంభవః తత్రతత్సత్వేనానాభావేనతదనధికరణత్వం
నిష్ప్రత్యూహమిత్యతవాప్తిరిత్యహ ॥ అతీంద్రియసాధ్యకృతి ॥ ఇదంగు
రుద్రవ్యత్వాత్ పృథివీగురుత్వాత్ ఇత్యాదావిత్యర్థః । అథవాస్తంభాదౌపి
శాచత్వాభావస్యేవస్తంభత్వాదౌపిశాచత్వసామానాధికరణ్యాభావస్యమ
హతివాయాకాపాబావస్యేననుసంభవాయత్వాదౌరూపసామానాధికరణ్యా
భావస్యాపిప్రత్యక్షత్వాదుభయత్రాతీంద్రియత్వాపాదానం ॥ తత్రేతి ॥ గురు

మితి వ్యాప్తైరితి । అతీంద్రియసాధ్యకృత్యాదిదిధితౌ అతీంద్రియసాధ్యక
మేకం అతీంద్రియహేతుకం చాపరమితి వ్యభిచారిద్వయమ్ ప్రతీయతే
త్యాశయేనాహ ॥ ఇదంగుర్నితి ॥ సాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావనివేకమభిప్రేత్య
ననుదిధితౌ గురుత్వవిశిష్టవృత్తిత్వాభావస్యేవ ప్రత్యయేనసంభవఉక్తః
తస్యక్షితిపాథాన్యతరవృత్తిత్వాభావానాత్మకత్వాత్ నతు తదుపలక్షితవృ
త్తిత్వాభావరూపస్య గురుత్వసామానాధికరణ్యాభావస్య తేజఃకార్యవచ్ఛేద
నద్రవ్యత్వాదౌ పృథివీజలాన్యతరవృత్తిత్వాభావస్య ప్రత్యక్షతయా గు
రువృత్తిత్వాభావస్యాపి తదాత్మకత్వేన ప్రత్యక్షత్వాత్ । నచ సమనియతా
భావభేదమతే దీధితిసంగతిః । తదాపి ప్రత్యక్షమూతేన జలపృథివ్యన్యతరవృ
త్తిత్వాభావరూపలింగేన తదనుమానసంభవాత్ తదాచ గురుత్వసాధ్యకే
నాతివ్యాప్తిసంభవః । వత్సమాణోపాధేరుపాధిత్వభంగశ్చ । చకారాదృశేన
న వ్యభిచారిద్వయాలాభః । వత్సమాణాస్వరసశ్చేతి మనస్తత్వపదముత్వా
దిత్యైకవ్యభిచారిపరతామాహ ॥ అథవేతి ॥ దృష్టాంతాభ్యాం క్రమేణోక్త

త్వాదిసాధ్యస్థలెసాచ్యసామానాధికరణ్యాభావస్యాతీంద్రియప్రతియోగిత
యాతీంద్రియ త్వేనతీంద్రియహేతుకస్థలెధర్మణపవతథాత్వేన హేతౌ సాధ్య
సామానాధికరణ్యాభావస్యప్రకృత్యాసంభవేన తత్ర నిదసిద్ధిరిత్యుపాః ॥ తద
భావవద్వృత్తిత్వేన ॥ గురుత్వాభావద్వృత్తిత్వేన ॥ తత్ర ॥ ద్రవ్యత్వాదా ॥ త
త్ ॥ గురుత్వాదివద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వేన ॥ అనుమేయమితి ॥ తద్విరుద్ధదృష్టా
నై నెత్యాదిః ॥ తద్వదీతి ॥ గురుత్వాదిమదిత్యుద్ధః ॥ ఉపాధిత్వాదితి ॥ తద్వద్వృత్తి
భిన్నత్వస్యతద్విరుద్ధదృష్టానై నాచ్యవ్యాపకతాయాః పక్షీచూతెప్రకృతహే
తౌచ భేదస్యవ్యాప్యవృత్తితయాసాధనావ్యాపకతాయాః సుగ్రహత్వాత్
పక్షే సాధ్యసంబంధేనాపృత్తితాదృశోపాధాసాచ్యవ్యాపకతనిశ్చయా
సంభవేపసందిగ్ధాపాధిత్వస్యమర్వారత్వాత్ అనుకూలతకవిరహేజనంది
గ్ధాపాధేరపి దూషకత్వాదితీభావః । న నెనెనమతీంద్రియసంయోగాదర
ప్యవ్యాప్యవృత్తిత్వంనసాచ్యత తద్వదీతి తదభావస్యప్రకృత్యాసంభవేనాసిద్ధిః
అనుమానస్యాప్రయోజకత్వాత్ । పవం సామానాధికరణ్యసాచ్యవ్యాప్య

స్థలె సాచ్యసామానాధికరణ్యాభావప్రత్యక్షలాభః ॥ తద్విరుద్ధం ॥ అత్త
త్వాత్తస్సతాది । నన్వణుత్వం మనోవృత్తిశ్వాభావవత్ మనస్తాబావవ
ద్వృత్తిత్వాదాత్మత్వనదిత్యదౌ సాధ్యే వ్యభిచారనిరూపకాధికరణావచ్ఛే
ద్యత్వస్య కిధం లాభః తదవచ్ఛేద్యకదసిద్ధౌచాధాంతరప్రసంగః పరమా
ణ్వవచ్ఛేద్యమనోవృత్తిత్వాభావసాధనెతు అస్త్యే దకతహేతుమతి సా
ధ్యానత్వేన వ్యభిచారప్రసంగఇతిచెత్ న । హేతౌ మనోవృత్తిత్వస్య నివే
శనీయత్వేన వ్యభిచారాభావాత్ ద్రవ్యత్వాదరణుత్పత్తుల్యత్వేపి తత్ర క
ధం విత్సహచారిగ్రహః । అథవా మనోవృత్తిత్వాభావస్య పరమాణ్వవచ్ఛే
ద్యతే వ్విలాఘవమితి లాఘవజ్ఞానసహకారేణే వెత్తసిద్ధిర్న హేతౌతద్విశేష
ణం దేయమ్ । ఏతేన మనోఘటవృత్తిత్వాదావ్యభిచారవారణాయ పక్షా
స్యగుణాన్యత్వం అవచ్ఛేదకావృత్తిగుణాన్యత్వంవా విశేషణం తత్రాప్యణ
త్వమనఃపరమాణుసంయోగాదేః పక్షత్వే స్వరూపాసిద్ధివారణాయ పక్షా
స్యత్వాదిప్రవేశిత్వోపాస్తమ్ । పరంతు పరంపరయాఽణుత్వత్వం హేతుః
అన్యథానుగతరూపేణ హేతుత్వేపి సాధ్యవద్వృత్తిత్వతదభావయోరేకత్రా
సత్త్వేనవివాదాయోగాత్ మనస్తత్వం సాధ్యమితిబాధ్యమ్ । న నెనెనం ప్ర

వృత్తిత్వమతమాశీత్య మణిశ్చతైవసిద్ధాంతలక్షణేహేతుసమానాధికంతా
భావప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావస్యవిశేషణత్వకస్య కమణిచనం
యోగాభావః ప్రతియోగ్యసమానాధికరణఇతిగ్రంథేనావ్యాప్యవృత్తిసాధ్య
కవ్యభిచారిణ్యుత్పత్తిరుద్భూతతథాచతస్యతేయక్తిర్భవతుమావాఉభయ
థాపితదాశీత్యపూర్వపక్షలక్షణంవ్యానితాణోనావరాధ్యుత్పత్తిత్యాశంక్య నూ
వణాంతరమాహ॥ఇదానీమితి॥కాలికవిశేషణశాస్త్రకవిలక్షణసంబద్ధేనైశ్వర్యః
అభావాదెరిహేతిప్రత్యయనియామకాయోదైహికవిశేషణతావిశేషః తత
స్తాదృశసంబంధవైలక్షణ్యస్యప్రామాణికతాలాభాయవిలక్షణప్రతీతినియా
మకత్వాభిధానం । నచేదానీమిప్రతీతౌసంబంధవైలక్షణ్యాభావేపి కా
లత్వేనాధికరణావగాహనాదిహేతిప్రత్యయస్తస్యవైలక్షణ్యముపపద్యత ఇతి
కింసంబంధవైలక్షణ్యేనైతివాచ్యం । సంబంధవిశేషానుయోగిత్వాద్యవిధికా
లత్వస్యమర్పచత్వాత్ । ఇదానీంకాలత్వాభావఇత్యాదిప్రతిత్యాకాలేకా
లత్వాద్యభావవృత్తేప్రామాణికత్వేపి కాలేకాలత్వంనాస్తీతి ప్రతీత్యనుద
యాత్ నాస్తీత్యాకారప్రతీతౌకాలికసంబంధవ్యావృత్తరూపావచ్ఛిన్నా
యాపవవిశేషణతాయానియామకత్వస్యావశ్యకత్వాత్

సిద్ధానుమానై పర్వతతరత్వాదెస్సందిగ్ధోవాధిత్యావృత్తిరతలహ ॥ అను
కూలతి ॥ అనుమానస్యేతి ॥ అవ్యాప్యవృత్తిత్వసాధనాధికస్య గుణత్వవ్యా
ప్యవ్యాప్యవృత్తివృత్తిజాతిమత్త్వరూపలింగస్య । తథాచాసప్రయోజకత్వశం
కావిరహదశాయాం సంయోగే వ్యాప్యవృత్తిత్వసిద్ధిపమపాధిశఙ్కాయాస్స
ర్వదానత్యైవన తద్విరహదశాయామింద్రియహేతావతీంద్రియసాధ్య
సామానాధికరణ్యాభావానుమితి సంభవాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ అభా
వాదెరితి ॥ గగనాదావిహకమూత్వం నాస్తీతి ప్రత్యయేపి ఇదానీంకమూ
త్వం నాస్తీతి ప్రత్యయాభావాత్తత్ర తాదృశప్రత్యయవారణాయ వైలక్ష
ణ్యాభిధానం । అత్ర విశేషణతాత్వేన సంబంధతాసంభవేవిశేషపదోపా
దానాద్యది కాలికవిశేషణతాత్వేన సంబంధతా తనా మహాకాలానుయో
గికవిశేషణతాత్వేన సంబంధతా స్యాత్ విశేషణతాయాం విశేషఇత్యర్థా
త్ తథాచ తేన సంబంధేన మటాదిసాధ్యకైవ్యాప్తిరితి మతం నిరాచకి
మూర్ఖిశేషపదస్య విశేషణతాత్వాప్రసిద్ధిసూచకతయా విశేషరూపణసం

దైశిక కాలికసంబంధసాధారణసంబంధతావచ్చెదకసాధ్యప్రామాణికతయా
కాలికసంబంధసంబంధతావచ్చెదకసాధ్యప్రామాణికతయా
హత్వాచ్చసద్ధతాపతి || కాలత్వాదసాధ్యకముటాదిహేతావిత్యధిక || కాల
ఇతి || కాలావచ్చెదనెత్తధిక || అప్రసిద్ధరితి || స్పష్టిమతఃకాలావచ్చెదనకాల
త్వాదసామానాధికరణ్యవత్త్వాత్ అవృత్తినిష్ఠతదభావస్య కాలానవచ్చిన్న
త్వాత్ అవచ్చేద్యాధికరణసంబంధినానవచ్చేదకత్వాత్ || అథహేతుధి
కరణమహాకాలావచ్చెదనమహాకాలపవకాలచ్చిత్వాబాహుః ప్రసిద్ధతి మ
హాకాలస్యగగనాదిపదవృత్తితయా తత్రకాలవృత్తిత్వస్యాసత్త్వాత్ స్వస్య
తాదాత్మ్యసంబంధేనస్వసంబంధితియాస్వనిష్ఠాభావావచ్చేదకత్వసంభవాచ్చ
నవ తాదాత్మ్య సంబంధానావచ్చేదక తానియామకః యాపెవర్షతేనవహ్ని
మత్సంయుక్తత్వమితి వత్ యాపెస్వప్నిన్నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమిత్యాదిప్ర
తీతేనవివాదత్వాదితివాచ్యం । తథాసతి తాదాత్మ్యసంబంధేనవ్యభిచారి
ణితదతిక్రమసంబంధనస్వాసంబంధేహేతాతేనసంబంధేనహేతుమత్సావచ్చె
దనసాధ్యసామానాధికరణ్యభావవత్త్వవిరహేణాతివ్యాప్తైస్సృటతయా త
ద్దోషాపేక్షాయాఅనుచితశ్చాపాతాత్ || అత్రకైచిత్ । కాలికసంబంధేన
గగనాదెరపివృత్తిమత్స్వమితిమతాభిప్రాయకాయఁ గ్రంధః తథాచకాలావ
చ్చెదనమహాకాలేపికాలికసంబంధేనసాధ్యవద్వృత్తిత్వసత్త్వాత్ శద్విర
హిణోప్రసిద్ధిర్నవిరుద్ధ్యతఇతివదంతి || * * * * *

బంధత్వం నిరాకరోతి || దైశికేతి || విశేషణతాత్వంచేదనుగతంస్యాత్తదా
స్యాదపి తత్ప్రసంగః తదేవచాప్రామాణికమిత్యధిక || వ్యభిచారిణి || జా
తిత్వాభావవాన్లుటత్వాత్ ఏతదాత్మత్వాభావవానాత్మనః శబ్దవాన్లగన
మహాకాలస్యతరస్మాదిత్యాదౌ । ధూమవాన్వహేరిత్యాదౌతాదాత్మ్యేన
హేతౌరపి కాలికాదిసంబంధేన సంబంధత్వాత్తదతిక్రేతి || కాలావచ్చెదన
తి || కాలస్యాభావానవచ్చేదకత్వలాభాధికం । తథాచావచ్చేదకాత్మకవిశే
షణాభావాద్విశేష్యాభావాచ్చప్రసిద్ధిరిత్యధికః దీధితౌ హేతుమతితిజైతద
ధామేన । హేతుమతిత్యస్యాసతిప్రయోజనమస్వరసః । అత్రచ యాపెస్వ
ప్నిన్నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతిభయేన తాదాత్మ్యస్యావచ్చేదకతా
నియామకత్వంనిరాకుర్వన్వృత్తినియామకసంబంధేన వ్యాప్యవాప్యకభా

వస్తుతస్తుష్ట్యైక సామానాధికరణ్యతదభావయోర్వృత్త్యవచ్ఛేదకత్వేన్వాధి
 కరణత్వమేవనియామకంనతుస్వసంబంధితామాత్రం సాధికరణావచ్ఛేదేనై
 వస్వప్తిక తత్ప్రతిరేనుభవసిద్ధత్వాత్ । అతవసంబంధాంతరణసంబంధ
 ఇత్యుపేక్ష్యసంబంధాంతరణవర్తమానఇత్యభిహితం । నచైవంతాదాత్మ్యాది
 వృత్త్యానియామకసంబంధేనవ్యభిచారిణ్యభివ్యాప్త్యకథనాన్నునతాదుర్వా
 రైవేతివాచ్యం । తాదృశసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వస్య హేతుధికరణత్వ
 స్యచాప్రసిద్ధ్యాఽతివ్యాప్త్యసంభవాదితి । నచతేనసంబంధేనసద్దేశాలక్షణసం
 గమనాయవృత్తిరధికరణలాయాశ్చస్థానసంబంధప్రతియోగిత్వానుయోగిత్వ
 యోరేవ నివేశనీయత్వాదతివ్యాప్తైరావశ్యకతేతివాచ్యం । ప్రాచాంమతేతేన
 సంబంధేనవ్యాప్త్యనిఘ్యుపగమసంభవేనవృత్త్యాదెరపినివేశనం సంభవతీత్య
 భిప్రాయైకైవాతివ్యాప్త్యుపాధ్యావనాత్ ॥ ఏతేన హేతుధికరణభండకాల
 విశేషావచ్ఛేదేన కాలికసంబంధేన తదవృత్తౌ తద్విషయకజ్ఞానపవ
 సాధ్యాసామానాధికరణ్యప్రసిద్ధిసంభవతి । నచైవమపికాలత్వవాణసర్వ
 ప్రాచిన్యాదౌ ఖండకాలస్య హేతుధికరణతయా హేతుధికరణావచ్ఛిన్న
 సాధ్యాసామానాధికరణ్యప్రసిద్ధిమూర్త్యైవేతివాచ్యం । హేతుతావచ్ఛే
 దకావచ్ఛిన్నహేతుధికరణత్వపర్యంతానివేశేన చైశ్చవ్యాప్త్యానజ్యవృత్తిధ
 ర్తావచ్ఛిన్నస్వయం హేతుత్వంతత్ర తాదృశధర్మవైతత్వతేనాస్వచ్ఛి
 న్ననిరూపితాధికరణత్వరూపవరంపరాసంబంధేన హేతుత్వస్య అభిమతత
 యాడుక్తస్థలసర్వత్వవైతేన తాదృశసంబంధేన హేతుతయా తాదృశసంబం
 దేనఅవృత్తౌకాలికసంబంధేనకాలవృత్తౌగగనత్వాదావేన తాదృశసంబంధే
 నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావస్య హేతుధికరణకాలావచ్ఛేదేనప్రసిద్ధిరతిపరా
 స్తం ॥ తాదృశకాలతత్త్వానన్యవిషయతాసంబంధసత్త్వేపి తాదృశసంబంధస్య
 వృత్తినియామకత్వానన్యవిషయమేన తత్త్వానన్యతత్కాలీనతావిరహేణవత
 వమునుపగమ్యుపక్షే వృత్త్యాదినివేశముపగమ్య దీధితిక్రిదుక్తాప్రసిద్ధిం సమ
 ఛేయతే ॥ వస్తుతస్త్వైత్యాదినా ॥ ప్రాచాంమతఇతి ॥ తైస్తాదాత్మ్యసంబంధ
 సయస్య హేతుతా తద్ధర్మస్య వృత్తినియామకసంబంధేన తదాత్మని భా
 నముపగమ్య తద్ధర్మమింగ కానుమితి సామగ్ధ్యాప్ర్యాపకత్వముపగమ్య తద్ధ
 ర్మహేతుతావచ్ఛిన్నకానుమితిస్సేకారాత్ ॥ తస్మాన్సన్యతి ॥ ఏభి

స్యతజ్ఞానానధికరణత్వాత్తజ్ఞానైరభావవృత్తాంతాల్లసాన్యనవచ్ఛేదకత్వాత్
 త్ ॥ మహాకాలానుయోగికవిశేషణతావిశేషేణ ఘటాదిహేతుకస్థలాభి
 ప్రాయోకోయంగ్రింధః తాదృశసంబంధేనహేతుమత్తాయాః ఖండకాలే
 భావాన్నొక్కదిశాప్రసిద్ధిఃఇత్యపి కేచిత్ ॥ అత్రస్వనిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసం
 బంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకతాదృశసంబంధావచ్ఛి
 న్నస్వాధికరణతావత్సామాన్యకత్వం వివక్షణీయమితి నోక్తావ్యాప్త్యవకాశః

న్నకాలీనయోర్నాధారాధేయభావఇతిభావః । అత్ర తాదాత్మ్యసాధ్యవ
 ఛేదకతానియామకత్వేపి కాలత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వసాధ్యకే తా
 దాత్మ్యకాలికాన్యతరసంబంధేన కాలహేతుకైవ్యాప్తిదుర్వార్తైవ సం
 యోగాదిసంబంధేన వృత్తిమత్తాత్రస్యభావాభావోభయస్య కాలికసంబం
 ధేన మహాకాలస్య తాదాత్మ్యసంబంధేనచ మహాకాలే సత్త్వేన సాధ్యవ
 స్తిరూపితతాదృశాన్యతరసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావస్య స్వాధికరణ
 దేశావచ్ఛేదేనాప్రసిద్ధేః గగనాదౌచ తత్ప్రసిద్ధావపిహేతుధికరణానవచ్ఛి
 న్నత్వాత్ తస్మాత్తత్ప్రవాప్తిప్రతిపాదకాయం గ్రింధ ఉపలక్షణపరతయా
 వ్యాఖ్యయః ఏవంచాధేత్యాదిపూర్వపక్షోఽప్యకించితగ్రహవేతి । అత్రచా
 న్యతరత్వేన సంబంధత్వోపగమప్రసంగో బాధ్యః । వస్తుతస్తుజ్ఞానం సవిష
 యకం ఘటాదిత్యాదౌ విషయితాయా గ్రింధకారమతే వృత్తినియామకత
 యా తత్సంబంధేన హేతు పదార్థమాత్రస్య తత్సంబంధేనైశ్వరజ్ఞా
 నవృత్తితయా నిర్విషయకావచ్ఛేదేనైవ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావా
 వ్యూహస నహేతుధికరణావచ్ఛిన్నః తదవచ్ఛేదేన క్వాపి పదార్థేననప్రసిద్ధ్య
 తీత్యవ్యాప్తిర్నిర్భర్యా ॥ మహేతి ॥ విశేషరూపేణ సంబంధతాస్వీకారోస్వ
 రసః । అత్రైత్యాదయః పరిహారస్య పంథానో ద్విష్టవ్యాఖ్యత్యన్వయః
 ॥స్వనిష్ఠేతి ॥ నైవాలాదేః కాలికసంబంధేన పర్వతేనత్వాత్తత్ర తన్నిష్ఠసా
 ధ్యవద్వృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వాద్ధూమాంతరేత్యాదిరీత్యాచావ్యాప్తేః
 స్వనిష్ఠత్వనివేశః । సాధ్యవద్వృత్తితావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధా
 నుపాదానై చింత్యమేతత్ । గగనభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదౌ స్వనిష్ఠస్యసా
 ధ్యవత్సంబంధత్వసామాన్యాభావసాధ్యప్రసిద్ధేహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధని
 వేశః । స్వనిష్ఠత్వానుపాదానై ఇదంచింత్యమ్ । అధికరణతాయాంతాదృశస

స్వావయవపరమాన్వాద్యవచ్ఛేదనఘటాదౌవతకమానెకాలత్వాది
సామానాధికరణ్యాభావేతదధికరణకాలసామాన్యస్యానవచ్ఛేదకతయాతత్ప్ర
లక్షణసమన్వయసంభవాత్ కేవలాన్వయసాధ్యకేమయత్వాదౌసర్వాధికర
ణావచ్ఛేదేనైవ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వ
సత్త్వత్వస్థితదభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిర్నక్షతిమానహతి మూలకృతైవత
లౌప్యాపైర్వక్ష్యమాణత్వాత్ । యదిచైవమాత్మభిన్నంజ్ఞానవదన్యత్వాది
త్వాదౌహేతురాత్మాన్యసకలవస్తవచ్ఛేదేనైవదైశికవిశేషణతయాసాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వసత్త్వత్ ఆత్మనశ్చకేనాపిసంబంధేనహేతుమత్త్వాభావాత్తదవ
చ్ఛేదనహేతుసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవృత్త్యసంభవాద్ధేతునిష్ఠతాదృ
శాభావాప్రసిద్ధ్యాఅవ్యాప్తిరితివిభావ్యతే । తదా హేతుతావచ్ఛేదకసంబ
ధేనయత్స్వాధికరణంతదవచ్ఛేదన స్వస్త్రివతఃతేయోఽభావః తత్ప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వత్వత్వత్వం

ఘ్నంధావచ్ఛిన్నత్వప్రయోజనంస్ఫుటమ్ । స్వనిష్ఠత్వం తాదృశాభావాధికర
ణతాయాంవివక్షితం తేన ధూమరూపయోసాన్యవద్వృత్తిత్వా
భావవైకత్వేపినావ్యాప్తిః । వ్యభిచారివారణాయసామాన్యప
దమ్ । జన్యమాత్రస్య కాలాపాధితానయప్యాహ ॥ పరమాణ్వితి ॥ అవ
చ్ఛేదకతానియామికాదిక్రమవిశేషణతామూతకమాత్రం నదిగుపాధిః
కింతు జన్యమూతకమిత్యక్తౌత్వాహ ॥ ఆదీతి ॥ ఆదినామహాదిక్ప్రసాహః
సంబంధః పూర్వాక్తవచ । అత్రజ్ఞానం సవిషయకం ఘటాదిత్యాదౌవిష
యితాసంబంధేనహేతు సంయోగాదినా స్వాధికరణభూతలాద్యవచ్ఛేద
నసత్తావాన్సత్తాధ్వంసత్వాన్యతరవాన్వా జాతేరిత్వాదౌ కాలికసంబం
ధేన జాతీసంబంధిధ్వంసావచ్ఛేదన అనుయోగితావిశేషసంబంధేన భేదావ
చ్ఛేదనవాన్సత్తాధ్వంసత్వాన్యతరవాన్ధ్వంసత్వాదిత్యాదౌచక్రియాన్య
వచ్ఛేదనవృత్తిత్వాభావాబాధ్యః । సర్వేషామపి దేశవిధయాఽవచ్ఛేదక
త్వాత్ । ఏవం ప్రళయభిన్నో గొత్వాదిత్యాదౌ సమవాయేన హేతువ
పూర్వాహమ్ । కేవలః సాధ్యవదవృత్తిత్వేన రహితః అన్వయః సాధ్యవద్వృ
త్తిత్వం యస్యేతి పుష్పత్వై సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాప్రసిద్ధ్యాఽ
వ్యాప్తిమూలకారాభిమతత్వాత్ యదీచేతి ॥ నస్తుతస్తు అవ్యాప్యత్వాదే

వ్యాప్తిరిశ్యేవవివక్షణీయః । కాలస్యేవాఘటూదిల్యౌదౌకాలావచ్ఛేదేన
ఘటూదౌవతఃసంపాలసమసత్త్వాన్యథావపవససద్ధృతియోగితానవ
చ్ఛేదకంచకాలికసంబద్ధాన్చిన్నకాలవృత్తిత్వత్వాదికమితలక్షణసమన్వయః
స్సంబంధతామతే నావ్యాప్తిరతో యదిచేతి ॥ హేతుతేతి ॥ ఆత్మభిన్నంజ్ఞా
నవదన్యత్వాదిత్యౌదౌ విషయితాదినంబంధేన హేతుతావచ్ఛేద
కసంబంధేన స్వాధికరణే మనఃకపాలసమవేతత్వాద్యభావో బోధ్యః ॥ కా
లత్వవానితి ॥ అధైతద్దౌషవాగణాయ తర్కాలహారైర్గర్భమావచ్ఛిన్నా
ధికరణావచ్ఛేదేన హేతువృత్తికాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకం సాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వత్వంతర్గమవత్త్వంవ్యాప్తిరితే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానిశేషి
తసాధ్యవద్వృత్తిత్వఘటితలక్షణమురీక్రియతే భట్టాచార్యైస్తు తద్విశేషి
తసాధ్యవద్వృత్తిత్వఘటితం స్వాధికరణావచ్ఛేదేన స్పష్టిన్వతతే యో
భావశత్యాద్యేతత్ తల్రానుగతహేతుతావచ్ఛేదకరూపే హేతునివేశా
ద్వాప్రత్యేక్యసంభవాత్ స్వత్వేన తన్నివేశ్య తచ్ఛేపౌ నయ్యతే । కించ
సాధ్యవద్వృత్తిత్వే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశోవ్యర్థః మహానసీయా
దిధూమే వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావసత్త్వేపి తస్య కాలికాదినంబంధేన
వహ్నిమత్సంబద్ధతయా తత్సామాన్యాభావాసత్త్వేనావ్యాప్త్యసత్త్వాత్ ।
వృథాచారిణి వృథాచారనిరూపకాధికరణే సాధ్యసత్త్వేన తదవచ్ఛేదేన సా
ధ్యసామానాధికరణ్యాభావసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యభావాచ్చ । అథ సంయోగ
న ధూమవతి పర్వతరూపకాలేఅయోగోలకీయవహ్నిస్వాధికరణీభూతా
యోగోఽకాద్యవచ్ఛేదేనైవ కాలికసంబంధేన వృత్తిః కాలే వృత్తాదేశస్యా
వచ్ఛేదకత్వాత్ తథాచాయోగోఽకాద్యవచ్ఛేదేన ధూమవత్సంబద్ధత్వసామా
న్యాభావో నవహ్నినతతత్తత్వతివ్యాప్తైర్వృత్తౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబం
ధనివేశ్యతే చేత్ । సామానాధికరణ్యనిరూపకమేవ తదవచ్ఛేదకం అన్యత్త
దభావావచ్ఛేదకమితి లక్షణకృత్సమ్యతతయా అయఃపిండస్య తదభావావచ్ఛే
దకత్వాత్ అన్యథా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాపాదానపి తత్రైవ కా
లికేన హేతు వహ్ని తదవచ్ఛేదేన ధూమవత్సంబంధకాలికసంబంధావ
చ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావాసత్త్వసత్త్వైః ప్రతియోగ్యనధికరణధూమవదవచ్ఛేదే
న కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నా యోగోలకీయవహ్నిభావవధూమవత్సంబంధా

పితకాలికసంబంధావచ్చిన్నస్మృతి త్వానిరూపకతయైవ తదభావేధూమవచ్చిన్న
 స్యావచ్చేదక త్వోచి త్యాచ్చ । నచ తర్కాలభూరమతే సామా
 నాధికరణ్యానిరూపకవిధయావచ్చేదక తావిలక్షణావ
 చ్చేదకతానివేశః భట్టాచార్యాణాంతు తదనివేశాద్ధేతుతావచ్చేదకసంబం
 ధనివేశిత్యుభయగ్రంథసామంజస్యమితి వాచ్యం । ద్రవ్యం గుణాన్యత్వవిశి
 ష్టసత్త్వాదిత్యాదౌసత్త్వానిష్టద్రవ్యవృత్తి శ్వావచ్చేదకక్రియాయా ద్రవ్యవృత్తి
 త్యాభావానవచ్చేదకతయా అతివ్యాప్తైస్సర్వమతేవిలక్షణావచ్చేదకతానివే
 శావశ్యకత్వాత్ । కాలే వృత్తౌ దేశస్యావచ్చేదకత్వాత్ సామానాధికర
 ణ్యానిరూపక దేశవిధయావచ్చేదకత్వస్యాన్యజాతీయత్వాచ్చ । అన్యథా ఆత్మ
 త్వై కాలికసంబంధఘటితాకాశత్వసామానాధికరణ్యై ఆత్మనపవాకాశత్వవ
 జ్జన్యై కాలికసంబంధావచ్చిన్నాత్మత్వాభావే జన్యన్యైవచ దేశస్యావచ్చే
 దకత్వం తాదృశసామానాధికరణ్యై దేశవిధయావచ్చేదకత్వంఘటాదేః త
 దభావావచ్చేదకత్వం తాత్పర్యనిష్ఠాంతభంగప్రసంగాత్ ప్రతియోగ్యన
 వచ్చేదకప్రైవాభావావచ్చేదకత్వమితి సజాతీయావచ్చేదకతావిషయకనియ
 మస్యాన్యభంగాత్ । తస్మాత్సాన్యవద్వృత్తిత్వై హేతుతావచ్చేదకసంబం
 ధావచ్చిన్నత్వవిశేషణం నిష్పలమేవేతిచెన్నైవమ్ ॥ తత్ర తద్విశేషణాని
 వేశనాం హేతువృత్తిత్వం వ్యధాం పర్వతరూపాదౌ సాధ్యవత్సంబద్ధత్వసా
 మాన్యాభావాసత్త్వాత్ సాపి పర్వతీయధూమే మహానసావచ్చేదేన ధూ
 మాంతరసంయుక్తస్వావయవావచ్చేదేన ధూమేవాసాధ్యవత్సంబద్ధత్వసామా
 న్యాభావామహానసస్వావయవయోరపివసోమత్త్వాదితి హేతుతావచ్చేదక
 సంబంధావచ్చిన్నాధేయతాత్పర్యశుద్ధాధేయతాత్పర్యయోవాన్యవ్యవ్యాపకభావ
 మాత్రంపృథగఖణ్డాపాధిత్వంచేతియథాసన్నివేశేఽవైయర్థ్యమితివాల్మీకి
 హేతుతావచ్చేదకసంబంధావచ్చిన్నాధేయతాపాదానంకృతం । హేతుతావ
 చ్చేదకసంబంధావచ్చిన్నాధేయప్రసంబంధాంతరావచ్చిన్నాధేయతాభ్యోభి
 ద్యతత్వత్వసగమేపహేతువృత్తిత్వనివేశనాంసాధ్యవద్వృత్తిత్వైతినుపాత్తమ
 పిహేతుతావచ్చేదకసంబంధావచ్చిన్నత్వమస్తీతి సూచనాయైవతదుపాదా
 నం । తథాసత్వైవ ధూమాంతరేత్యాదిక్రిమణావ్యాప్తైస్తత్సర్వకాల్పాత్ ।
 నచ హేతువృత్తిత్వపాగానెపి తత్రావ్యాప్తిర్నవార్యతత్వమితి వాచ్యం । హేతు

హేతుతావచ్చేగకసంబంధేనయద్వృత్తిమత్ తన్నివృత్తస్సంబంధావచ్చి
 న్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావవచ్చేదకతత్సంబంధావచ్చిన్నతద్వస్తప్రకృత
 హేతుభూయాధికరణతావత్సామాన్యకీర్త్యం వాచక్యమ్ । ఆత్మభిన్నంజ్ఞాన
 తావచ్చేదకావచ్చిన్నవృత్తిత్వస్య తదధఃత్వాత్ । అత్రాతిప్రసక్తధర్మ
 స్యాప్యనుయోగితావచ్చేదకత్వే బాధకాభావాత్ తాదృశాధికహేతువృ
 త్తిత్వనివేశేవ్యవ్యాప్తైర్వారత్వమాలోచ్య స్వయం స్వస్మత్తిత్వనివేశః
 కృతః । అథ హేతువృత్తిత్వం స్వనిష్కత్వంవోపాదీయతామ్ యథాసన్నివే
 శైశ్చైవైయధ్యాయేత్ హేతుతావచ్చేదకసంబంధావచ్చిన్నతద్వవైయధ్యాయం
 తు నహీయత ఇతిచేత్ । హేత్వధికరణావచ్చిన్నసాధ్యవన్నిరూపితహేతుతా
 వచ్చేదకసంబంధావచ్చిన్నవృత్తిత్వాభావవచ్చిన్నతద్వలక్షణఘటకపదార్థా
 పరిహారేణ కతిపయవదాధావిశేష్యవిశేషణభావవ్యత్యాసేనైదం లక్షణం
 కృతమితి సూచనాయ తదుపాదానాత్ ॥ అత్ర హేతుభేదేన వ్యాప్తిభేదా
 త్ ఉదత్తరత్వాచ్చ సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావఘటితం లక్షణాంతరమాహ
 ॥ హేతుతేతి ॥ సహిషమాన్ధామాదిత్యాదౌ పస్తుపదేన శైవాలాదికం నగ్ర
 హ్యం తథాసతి తద్వస్తప్రకృతహేతుభూయాధికరణాప్రసిద్ధిస్సాన్యత్ కిం
 తు పర్వతాదినిష్కృతాదికమేవ తత్ర స్వావయవావచ్చేదేన సాధ్యవద్వృ
 త్తిత్వాభావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః । కాలికసంబంధేన హేతౌ హేతుతా
 వచ్చేదకసంబంధేన వృత్తిమతి ఘటాదౌ స్వావయవపరమాణ్యాద్యవచ్చేదేన
 వాచ్యంజ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ తథావిధఘటత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వా
 దాఉక్తరీత్యా పటాద్యవచ్చేదేన విషయితాసంబంధేన హేతౌ తాదృశ
 హేతుభిన్నై పటాదౌ స్వాధికరణఘటలాద్యవచ్చేదేన సాధ్యవద్వృత్తి
 త్వాభావప్రసిద్ధః । ధూమవాన్స్పర్శిరీత్యాదౌ మహానససాధారణదిఘ
 దండరూపతద్వస్తప్రకృతహేతుభూయాధికరణమహానసాదేస్సాధ్యవద్వృ
 త్తిత్వాభావావచ్చేదకత్వాదతివ్యాప్తేస్సామాన్యపదం । ఉభయాధికరణ
 త్వనివేశాదిత్యాదినాస్వయమేవతద్వస్తనివేశం సాధకయివృత్తి । తేన వ్యధి
 కరణధూమాంతరసంయుక్తస్వావయవావచ్చేదేనసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావ
 సత్త్వాద్ధూమేపి నావ్యాప్తిః । ప్రకృతహేత్వనివేశే హేతౌధూమాదిరూప
 తద్వస్తద్విధికరణకత్వసత్త్వే కేవలాన్వయిని ఘటత్వప్రకారకప్రమావిష

వదన్యత్వాదిత్యాదౌఆత్మాద్యవచ్ఛేదన మటత్వాభావాదినిష్ఠాత్వాన్యవృత్తి
త్వాభావస్యానవచ్ఛేదకంఘటత్వాభావజ్ఞానవదన్యత్వాభయాధికరణతావ
త్సామాన్యమితిలక్షణసమన్వయః । ఉభయాధికరణత్వనివేశాత్ వహ్ని
మాధూమాదిత్యాదౌ ధూమాదిసంయోగినః కపాలాదః ఘటాదినిష్ఠవ
హ్నిమత్సంయుక్త త్వాభావావచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిఃకపాలాదఃసంయోగేన
ఘటానధికరణతయాఉక్తౌభయాధికరణతావత్సామాన్యసంస్కృతత్వాత్ ॥

యత్పరూపతదధికరణతావత్సంభవేనావ్యాప్తిరతస్తస్మివేశః । ఆశ్మభిన్నం
జ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ ఘటత్వాభావే ఆత్మావచ్ఛేదన సాధ్యవద్వృత్తి
త్వాభావసత్త్వాదవ్యాప్తివారణమపి తప్తయోజనం । ద్రవ్యవిశిష్టసత్త్వా
దిత్యాదౌ విశిష్టసత్తానతిరిక్తతామతే సత్తానిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తి త్వాభావాన
వచ్ఛేదకత్వవిరహాదవ్యాప్తేః వ్యాప్త్యైక్యానురూపేనచ ప్రకృతత్వనివేశః ।

హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్వస్త్యధికరణతానివేశాద్ధూమవత్కపాల
సమవేతఘటే సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వేన కపాలస్య తదవచ్ఛేదకత్వే
పి నక్షతిః । నచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్వస్త్యధికరణతానివేశే
వృత్తిమత్త్వమాత్రానివేశేపి నిర్వాహసంభవాద్వృత్తౌ హేతుతావచ్ఛేదక
సంబంధేనైతి వ్యర్థఃమితి వాచ్యం । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనయద్వస్త్య
ప్రకృతహేతుభయాధికరణవసినీధిః తద్వస్త్యన ఏవోపాదేయతయా వృ
త్తిమత్త్వానివేశేవ్యదోషాత్ । తథాచ యన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవ
చ్ఛేదకత్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠాధేయతానిరూపక
శ్విసహితయద్ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతావ్యాపకం తద్ధర్మవత్త్వమాత్రాని
వేశే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిమద్యత్ తదేవయచ్ఛబ్దేనా
పాదేయమిత్యేతల్లాభాధికం తథోక్తిరితి ॥ అథ ధూమాదిసంయోగినఃకపా
లాదః ఘటాదినిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్త త్వాభావావచ్ఛేదకత్వేపి ధూమాధి
కరణస్య వహ్నివిరూప యత్కించద్వస్త్యనిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభా
వానవచ్ఛేదకతయా లక్షణసమన్వయసంభవాద్ధేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావ
చ్ఛిన్నతద్వస్త్యమత్త్వం వ్యర్థం । నచ ధూమవాన్వహ్నిరిత్యాదౌ ధూమవ
హ్నిభయాధికరణస్యధూమనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావానవచ్ఛేద
కత్వేపి సామాన్యంతరతాయోగోలకస్య కాలికసంబంధేన ధూమాధికర

అథవా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన యద్యేవ్యధికరణంతదవచ్చిన్నస్వవృత్తి
కాన్యహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావకత్వ
వివక్షణాన్నకశ్చిద్దోషః । సర్వశ్రీసద్ధతేఅంతతావృత్తప్రసిద్ధేసాధ్యసా
మానాధికరణ్యాభావవసతాదృశ్యస్వవృత్తికాన్యశ్చ సత్త్వేనలక్షణ సమన్వ
యాత్ । ఎవచ్ఛిద్దినిష్ఠమాదిసామానాధికరణ్యాభావేతియోగోలకా

ణతయా తాదృశావచ్ఛేదకత్వాదతివ్యాప్తివిరహాపి జాతిమాన్భావత్వాది
త్యాదౌ సత్తావత్త్వప్రకారకప్రమాదిషయత్వనిష్ఠ సాధ్యసామానాధికర
ణ్యాభావానవచ్ఛేదకహేత్యధికరణకత్వాదతివ్యాప్తిరితి యద్యద్వస్తువివక్ష
ణీయం ఏవంచ తత్త్వద్వస్త్యంతగతఘటమాదాయావ్యాప్తైర్వారణాయ త
ద్వివక్షణమావశ్యకమితివాచ్యం । తథాసతి శైవాలస్యాపి యద్యచ్ఛబ్దాంత
గతతయా తన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకశైవాలధూమో
భయాధికరణాప్రసిద్ధే తత్సామాన్యవృత్తిత్వాభావేనావ్యాప్తేరితిచెన్న॥ హే
తుసమానాధికరణత్వస్యయద్యద్వస్తువివేషణత్వాత్ । ఎస్తుతస్తుబహువీహకాపూ
ర్వపదార్థస్యవిధేయతయా యద్యద్వస్తుప్రకృతహేతుభయాధికరణసామా
న్యం తత్త్వద్వస్తువృత్తిసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావానవచ్ఛేదకమిత్యేవాభి
ప్రేతం । యత్రచిధూమవత్కాపాలేత్యణఘటౌతత్రత్యణధూమోభయవృత్తిఘ
టనిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకత్వేపిసక్షణిః ప్రత్యేకమైకైకవస్తు
ఘటితౌడైశేతద్వస్తుఘటితవిధేయాబాధాత్ । ఏవంచవ్యభిచారనిరూపకాధి
కరణమాత్రవృత్తిత్యణాదేర్వద్యదధాంతగతత్వాత్తమాదాయైవాతివ్యా
ప్తివిరహాపితదూప్రభిన్నంగుణత్వాదత్యాదౌఅతివ్యాప్తిరతస్సామాన్యపదం ।
ఏవంచహేతుమద్వృత్తిత్వంవ్యధేమేవ । నచాత్మభిన్నంజ్ఞానపదిన్యత్వాది
త్యాదౌగగనాత్కాన్యతరభేదస్య యద్యదధాంతగతత్వాత్తన్నిష్ఠసాధ్య
సామానాధికరణ్యాభావాప్రసిద్ధేరవ్యాప్తిరితివాచ్యం । ఉద్దేశ్యఘటకవస్తు
నాపికల్పద్వయేపిసాధ్యవద్వృత్తిత్వాబావవత్త్వనివేశిత్యదిక్ ॥ హేత్యధిక
రణావచ్చిన్నతదధికరణత్వపదన్యత్వప్రవేశపవ దీధీతికారొక్తదోషఃప్రసజ్య
తే నతుతదవచ్చిన్నస్వవృత్తికాన్యత్వనివేశిత్యత్యాయేనాహ ॥ అథవేతి ॥
హేత్యధికరణావచ్చిన్నరూపనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావమాదాయా
వ్యాప్తేస్సవృత్తికత్వనివేశః । అత్రనహేతుతావచ్ఛేదకనివేశః । హేత్యధి

వచ్చి న్నావచ్చెదకతానిరూపితావచ్చెద్యలాశాలిసాధ్యవన్నిరూపితవృత్తి త్వాభావాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరితివాచ్యం । హేతుతావచ్చెదకసంబంధావచ్చిన్నత్వస్థానెహేతుతావచ్చెదకసంబంధాతిరిక్త హేతుప్రతియోగిక సంబంధానవచ్చిన్నత్వవైస్యవనివేశనీయత్వాత్ ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమాది విశేష్యతాయామైవైతాదృశ సంబంధానవచ్చిన్నత్వరూపసంబంధావచ్చి న్నావచ్చెదకతానిరూపితావచ్చెద్యలాశాలిసాధ్య వగ్నవృత్తి త్వాభావాప్రసిద్ధ్యా తదధికరణభిన్నత్వస్య హేతుసత్త్వాత్ । నన్వేషంసంయోగేనద్రవ్యసాధ్య కే తేనైన సంబంధేనప్రమేయ హేతుకస్థలెహేతుతావచ్చెదకసంబంధస్య తత్సంబంధానవచ్చిన్నవృత్తి త్వాభావావచ్చెదక త్వాసంభవాత్ తదితరస్యనకల స్యాపిసంబంధస్య హేతుప్రతియోగికతయాతత్సంబంధానవచ్చిన్నావచ్చెద కతానిరూపితావచ్చెద్యలాశాలిసాధ్యవద్వృత్తి త్వాభావాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరితిచెన్న । హేతుతావచ్చెదకసంబంధేన సంబంధిత్వస్యావచ్చెదకలా నియామకసంబంధఘటకీభూతహేతుప్రతియోగికత్యత్ర హేతువేననివేశ్యత యాహేతుతావచ్చెదకసంబంధాతిరిక్త హేతుతావచ్చెదకసంబంధేన సం బంధిహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్చిన్నత్వలాభేనప్రకృతేహేతుతావచ్చె దకసంబంధేనసంబంధియద్ద్రవ్యంతప్పితియోగికాతిరిక్తస్యస్వరూపాదెస్సంస గతస్యప్రసిద్ధతయంతదవచ్చిన్నావచ్చెదక తాకసాధ్యవద్వృత్తి త్వాభావస్య ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమాదివిశేష్యత్వా దావేనప్రసిద్ధత్వాదితిషవంచనకించే త్యాదిధితిగ్రంథాక్తదోషః । కాలాఘటవాన్వటాదిత్యాదావపి హేతుతా వచ్చెదకీభూతకాలికాతిరిక్తతత్సంబంధేన సంబంధిపటప్రతియోగికసమవా యాదిసంబంధానవచ్చిన్నత్వస్యకాలికసంబంధేనఘటవన్నిరూపితతత్సంబంధా వచ్చిన్నవృత్తి త్వప్రతియోగికగతనత్వప్రకారకప్రమాదివిశేష్యత్వతదభావాధి కరణకాభావనిష్ఠావచ్చెద్యలానిరూపితస్వరూపసంబంధానవచ్చిన్నావచ్చెదక తాయాంప్రసిద్ధత్వేనతదావిధాభావాధికరణభిన్నత్వస్యపటత్వావచ్చిన్నైవ ర్తమానతయాలక్షణసజ్జతేరితిచెన్న । కాలికసంబంధేనఘటసాధ్యకేతేనైవసం బంధేనప్రమేయ హేతుకస్థలెవ్యాప్తి తాదవస్థ్యాత్ అవృత్త్యవచ్చెదకగత త్వవృత్తి ఉదావిధాభావావచ్చెదక త్వేపితదావిధాతిరిక్తసంబంధావచ్చిన్న త్వసత్వేనతదావిధసంబంధానవచ్చిన్నావచ్చెదక త్వస్యాప్రసిద్ధత్వాదితిధి

ఇతికృష్ణభట్టయన సార్వభౌమపరిమారవివరణమ్

